

КАРТА
СВІТУ

КАРТА
СВІТУ

ДАВИД ГРОССМАН

З КИМ БИ ПОБІГАТИ

ДАВИД ГРОССМАН З КИМ БИ ПОБІГАТИ

CF

CF FOLIO

КАРТА
СВІТУ

КАРТА
СВІТУ

ДАВИД ГРОССМАН З КИМ БИ ПОБІГАТИ

ДАВИД ГРОССМАН

З КИМ БИ ПОБІГАТИ

FOLIO

Давид Гроссман
З ким би побігати

ДАВИД
ГРОССМАН
З КИМ БИ ПОБІГАТИ

РОМАН

ХАРКІВ
•ФОЛІО•
2016

Частина 1

Ми з моєю тінню рушили в дорогу

Собака несеться вулицями, а за ним поспішає хлопець. Довгий поводок, що з'єднує їх, чіпляється за ноги перехожих, ті голосно обурюються, і хлопець знову й знову мимрить: «Пробачте, пробачте», а між вибаченнями кричить собаці: «Стій! Стоп!», а раз навіть, на сором йому, вихопилося ще й «Тпру!», та собака біжить собі й біжить.

Він летить уперед, проскакує жваві перехрестя на червоне світло. Його золотиста шерсть то зникає, то з'являється знову між ногами людей, миготить перед очима хлопця, немов посилаючи таємні сигнали.

— Не так швидко! — кричить хлопчисько і думає, що якби він принаймні знав, як звати цього собацюру, то міг би гукнути на ім'я, і той, можливо, зупинився б чи бодай стихив свій біг.

Але у глибині душі він розуміє, що й тоді собака бігтиме далі. Навіть якщо поводок затягнеться на його шиї, собака все одно рватиметься вперед, аж поки опиниться там, куди оце так поспішає. І швидше б уже туди добратися, щоб він дав йому нарешті спокій.

Час для такої біганини не зовсім слухний. Хлопець на ім'я Асаф біжить уперед, а його думки плутаються далеко позаду. Він не хоче затримуватися на них, йому треба зосередитися на цій гонитві за псом, і думки його гуркочуть слідом в'язкою бляшанок. Ось, наприклад, бляшанка з поїздкою його батьків. Зараз вони над океаном, летять уперше в житті, — нащо їм узагалі здалося так знагла від'їжджати? А ось бляшанка з його старшою сестрою, в цю посудину він боїться заглядати, адже звідти полізуть самі лише неприємності. А є й інші бляшанки, великі й маленькі, вони подзвякують у нього в голові, а в кінці в'язки гуркоче бляшанка, що переслідує Асафа вже два тижні, і її брязкіт, цей невгамовний дзенькіт, зводить його з розуму: він мусить нарешті закохатися в Дафі — скільки можна тягти?! Асаф знає, що повинен хоч на мить зупинитися, розплутати цю осточортілу в'язку з бляшанок-думок, от тільки в собаки геть інші плани.

— Хай йому біс! — видихає Асаф.

Адже ще за хвилину до того, як двері відчинились і його покликали поглянути на пса, він був такий близький до останньої і безповоротної точки, де закохуються в цю бісову Дафі. Він буквально відчував, як підкорює собі цю непокірливу точку десь у глибині живота, чув неквапливий тихий голосок, що вічно шепоче йому звідтіль: «Вона не для тебе, ця Дафі, вона весь час тільки знущається і глузує з усіх, а надто з тебе, і для чого тобі продовжувати цю блазенську виставу день за днем?» І ось, коли йому вже майже вдалося заглушити цей ворожий голос, двері кімнати, в якій він щодня просиджував з восьмої до четвертої весь останній тиждень, відчинились і в отворі з'явився Аврам Данох, худий, смаглявий і похмурий санітарний чиновник мерії і щось ніби як приятель його батька, — той самий, що влаштував Асафа на цю працю на весь серпень. Данох велів йому кинути байдикувати і негайно спуститися у приміщення для собак — нарешті й для нього є робота.

Данох швидко простував попереду, пояснюючи про якогось собацюру, але Асаф не слухав: зазвичай йому потрібно було кілька секунд, аби перейти з одного стану в інший. Він плентався за Данохом коридорами мерії, лавіруючи серед людей, що прийшли сплачувати рахунки за воду й усілякі податки або капати на сусідів, які без дозволу збудували терасу; потім він спускався аварійними сходами на задвірок — і все намагався вловити, чи вдалось йому вже нейтралізувати всередині себе останній оплот спротиву цій Дафі, а якщо ні, то що ж він скаже Рої, котрій все вимагає покінчити з ваганнями та почати вже поводитись як чоловік. Ще здалеку Асаф почув частий, надсадний гавкіт і здивувався, бо зазвичай собаки брехали всі разом, і хор їхній, досягаючи третього поверху, часто заважав його мріянням. Але зараз гавкав лише один пес. Данох відчинив ґратчасті двері й, обернувшись, щось мовив — що саме, Асаф не розібрав через гавкіт, потім відчинив другі ґрати і тицьнув пальцем у вузький прохід між клітками.

Помилитися було неможливо. Немає сумніву, Данох привів його саме до цього собаки. Їх було там вісім чи дев'ять, кожен в окремій клітці, але насправді був тільки один собака, що ніби увібрав решту, позбавив їх голосу та енергії. Він не вирізнявся аж такими вже великими розмірами, але в ньому вгадувалися сила і лютість, а ще — відчай. Такого відчаю в собаці Асаф ще ніколи не бачив. Раз по раз він

кидався на ґрати, і клітки дрижали, подзвякуючи, і тоді собацюра видавав високий, жахливий звук — дивне поєднання виття і рикання. Інші пси, завмерши на ногах або лежачи, поглядали на нього з мовчазним здивуванням і навіть з повагою, і в Асафа виникло дивне відчуття, що якби перед ним була людина, то треба було б або кинутися їй на поміч, або чимшвидше забратися геть, щоб та могла побути наодинці зі своїм горем.

У короткий проміжок між гавканням і атаками на клітку вклинився квапливий голос Даноха. Один з інспекторів знайшов собаку позавчора, коли той, мов заведений, кружляв Сіонською площею. Ветеринар спершу подумав, що це рання стадія сказу, але жодних ознак хвороби не виявив, і коли не брати до уваги грязюки та кількох незначних саден, то пес у чудовому стані. Асаф помітив, що Данох говорить крізь зуби, немов бажаючи приховати від собаки, про кого мовиться.

— Уже дві доби він ось так, — процідив Данох. — А пороку ще вистачає. Добряча звірюка, га? — додав він і якось підтягнувся, коли пес раптом втупився очима в нього. — Незвичайний дворняга...

— А чий він? — спитав Асаф і відсахнувся, бо собака знову кинувся на ґрати, стрясаючи клітку.

— Отож-бо й воно, — прогугнявив Данох, почухавши голову. — Це тобі якраз і доведеться з'ясувати.

— Як мені? — злякався Асаф. — Де це я з'ясую?

А Данох сказав, що як тільки цей «кальб», як він висловився по-арабськи, вгамується, вони його й запитують. Асаф здивовано дивився на нього, і Данох пояснив, що це звичайна процедура: чіпляють собаку на поводок і пускають його навмання, а самі йдуть за ним годину-дві — аж поки він приводить їх просто до господарів.

Асаф вирішив, що той жартує, — де це чувано таке, але Данох вийняв з кишені сорочки складений аркуш і сказав, що перш ніж передавати собаку, хай господарі розпишуться в отриманні ось на цьому бланку номер сімдесят шість.

— Сховай у кишеню, Асафе, та дивись не загуби, бо ти, як я подивлюся, трохи не від світу сього. А головне, поясни цьому поважаному собачнику, що до бланка додається штраф — сто п'ятдесят шекелів: по-перше, як урок — надалі пильнуватиме свого собацюру, а по-друге — як мі-ні-маль-на, — Данох вочевидь

насолоджувався, глузливо цідячи кожен склад, — компенсація за завдані мерії неспокій і головний біль та за марнування часу чу-до-во-го пер-со-на-лу!

І він із силою ляснув Асафа по плечу, додавши, що той, після того як знайде господарів пса, зможе повернутися у свій кабінет і далі корчити дурня до кінця літніх канікул на гроші платників податків.

— Але як же я... — запротестував Асаф. — Подивіться на нього... він же немов скажений...

І ось що тоді сталося: пес почув голос Асафа. Він раптом зупинився. Облишив гасати по клітці. Повільно підійшов до ґрат і подивився на Асафа. Його ребра все ще ходили ходором, але рухи сповільнилися, а очі немов потемніли. Він нахилив голову набік, немов намагався краще розгледіти хлопця, і той подумав, що зараз пес роззявить пащу і скаже людським голосом: «Сам ти скажений».

Пес раптом ліг, поклав голову на підлогу, і його передні лапи зашкребли під перегородкою, немов благаючи, а з глотки вихопився новий звук, тоненький і делікатний, подібний до щенячого чи дитячого плачу. Навіть Данох, чоловік суворий, що без особливого захоплення влаштував Асафа на цю робітку, злегка посміхнувся.

Асаф сів навпочіпки по інший бік ґрат і, дивлячись на пса, тихенько заговорив:

— Ти чий? Що з тобою трапилося? Чого ти так бешкетуєш?

Він говорив повільно, залишаючи місце для відповідей і не бентежачи пса дуже довгими і пильними поглядами. Він розумів різницю між тим, як наказують собаці і як розмовляють з ним: Носоріг, приятель його сестри Реллі, навчив його цих тонкощів. Пес лежав на підлозі, часто дихав і мав зараз вигляд втомлений і знесилений, здавався не таким великим, як раніше. У приміщенні для собак нарешті запала тиша, інші тварини заворушилися в клітках, оживаючи. Просунувши палець між прутами, Асаф доторкнувся до собачої голови. Пес не ворухнувся. Асаф пошкріб пальцем злиплу, брудну шерсть. Пес почав швидко, тужливо, безугавно скавчати. Ніби мусив комусь щось розповісти і не здатний більше тримати все це при собі. Червоний язик тремтів, а великі очі про щось благали.

Заскочений цим моментом, Асаф уже не сперечався з Данохом, який, поквапившись скористатися з того, що пес нарешті утамувався,

зайшов до клітки і пристебнув довгий поводок до прихованого у сплутаній шерсті жовтогарячого ошийника.

— Ну ж бо, хапай його! — скомандував Данох. — Зараз він любісінько піде з тобою. — І трохи відскочив, коли пес раптом опинився поза кліткою і, здавалося, миттю струсив із себе і втому, й тиху покірливість, дивлячись на всі боки з новою нервозністю, принохуючись і ніби вслухаючись у далекі звуки. — Ну ось, вже й порозумілися, — спробував Данох переконати себе. — Тільки будь обережний з ним у місті. Адже я обіцяв твоєму батькові...

Слова застрягли йому на язиці, бо пес наче не той став: його морда загострилася і в усьому вигляді проступило щось майже вовче.

— Слухай, — з нотками каяття пробурмотів Данох, — це нічого, що я тебе отак-от посилаю, га?

Асаф не відповів, лише з подивом дивився на зміни, що відбувалися із звіром.

Данох знову лягнув його по плечу:

— Ти хлопець міцний, глянь — вищий від мене будеш, та й від батька свого. Ти даси йому раду, еге ж?

Асаф хотів був спитати, що йому робити, коли пес не приведе його до господарів, і до якого часу він мусить отак за ним ходити (у шухляді столу на нього чекав обід — три канапки), і що, коли пес, наприклад, побив горшки з господарями і зовсім не має наміру вертати додому.

Але всі ці питання не були поставлені ні тієї хвилини, ні будь-якої іншої. Асаф більше не бачив Даноха — ні того дня, ні в наступні. Іноді так легко визначити точну мить, коли щось — приміром, життя Асафа — починає безповоротно і до невпізнання змінюватись.

Ледве рука Асафа стисла поводок, пес щосили рвонувся з місця і потягнув його за собою. Данох злякано змахнув рукою, устиг зробити крок чи два за ними, навіть кинувся був слідом — усе марно. Асафа вже проволокло на дикій швидкості через подвір'я мерії, стягнуло сходишками і висмикнуло на вулицю. Потім його вдарило об припарковану автівку, об сміттєвий бак, кинуло на перехожого, на одного, другого.

Він біг щодуху...

Великий кошлатий хвіст миготить перед очима, змітаючи геть людей і машини, а слідом щодуху мчить Асаф, загіпнотизований цим

хвостом. Іноді пес зупиняється на мить, підводить голову і принохується, а потім звертає в бічну вулицю і знову несеться що є сили — здається, що він точно знає, куди рветься, тож гонитва, можливо, незабаром закінчиться, пес знайде свою домівку, Асаф передасть його господарям, і справі кінець. На бігу Асаф розмірковує, як йому бути, коли господар пса не схоче платити штраф. Тоді він заявить цьому нахабі: «Пане, моя посада не дозволяє мені в даному разі жодної поблажливості. Або платіть, або вас чекає суд!» А той почне сперечатися, й Асаф пустить у хід убивчі аргументи... Асаф біжить і бурмотить ці вбивчі аргументи, чудово розуміючи, що нічого такого йому не вдасться, — у суперечках він ніколи не був сильний, завжди визнавав за краще погоджуватись і не робити собі зайвих проблем. Саме тому він вечір за вечором погоджувався з Рої щодо Дафі Каплан, аби уникнути неприємних розмов. Асаф уявляє Дафі — ось вона стоїть перед ним, висока й тоненька, — ненавидячи себе за слабкість, і раптом усвідомлює, що високий чоловік з кошлатими бровами і в білому куховарському ковпаку про щось настійливо запитує його.

Асаф розгублено моргає. Ясне личко Дафі з її завжди глузливим виразом і прозорими повіками ящірки швидко перетікає в інше обличчя, набрякле й похмуре. Асаф злякано фокусує погляд і бачить перед собою вузьке приміщення, ніби висічене у стіні, у глибині палає піч, і з'ясовується, що пес вирішив чомусь затриматися перед маленькою піцерією, а господар, перегнувшись через рундук, уже вдруге чи втретє питає Асафа про якусь панянку.

— Де вона? Куди вона запропала? Місяць уже, як її не видно.

Асаф обережно скошує очі за плече — може, господар піцерії говорить з кимось, хто стоїть позаду? Та ні, той явно звертається до нього і цікавиться, сестра вона йому чи подруга, й Асаф збентежено підтакує, намагаючись виграти час. Після тижня, проведеного в мерії, він уже знає, що люди, які працюють у старому місті, відзначаються своєрідними звичками, дивним почуттям гумору і люблять різні приколи в розмові... Мабуть, маючи справу з різними диваками і туристами з далеких країн, вони звикли розмовляти нарочито, як у театрі, немов за ними спостерігає невидима публіка. Асафу хочеться змитися — краще вже бігти щодоуху за псом, ніж базікати з цим типом, але пес, як навмисно, сідає і, висолопивши язика, з надією

вигріщається на господаря піцерії, а цей дядько по-дружньому свистить йому, буцімто вони давні знайомі, і стрімко, немов баскетболіст-профі, з-за спини, запускає в його бік чималий шменделік сиру, а пес на льоту хапає кусман і миттю глитає.

І ще один кусман. І ще, і ще.

У торговця піцою брови настовбурчуються двома кактусами, і ці брови-кактуси страшенно дратують Асафа. А чолов'яга каже, що він ніколи ще не бачив цієї сучки такою зголоднілою.

— То це вона? — здивованим шепотом перепитує Асаф.

До цієї миті йому й на думку не спадало, що пес може виявитись сукою — через стрімкість, силу й упертість. А крім того, під час божевільного гону, серед загальної метушні та переполоху, Асафу подобалось уявляти, ніби вони із псом — команда, мовчазний чоловічий союз, а тепер от... А тепер усе стало ще дивнішим, якщо він бігає за собачкою...

Торговець піцою зсуває свої кактуси і, запитливо, можливо, навіть підозріло дивлячись на Асафа, питає:

— Це що ж, вона тебе вирішила послати замість себе?

І починає крутити у повітрі НЛЮ з тонкого тіста, вміло підкидаючи і спритно підхоплюючи. Асаф киває, отак по діагоналі киває, зображуючи щось проміжне між «так» і «ні» — брехати він не хоче. А господар піцерії розмазує по тісту томатне пюре, хоча ніяких клієнтів поблизу не помітно, і посипає нарізаними оливками й цибулею, а також грибами й анчоусами, і навіть сезамом і чебрецем, і час від часу, не дивлячись, кидає через плече шматочки сиру, а ця собаченція, яка лише хвилину тому була сильним і сміливим псом, ловить їх у повітрі, немов сто разів репетирувала цей трюк.

Асаф з подивом спостерігає за цією парочкою, за їх злагодженим танцем, і не розуміє, а він-бо що тут робить, чого чекає. Треба б спитатися про «молоду панянку», яка, схоже, бувала тут зі своїм собакою, але питання, що крутяться на язиці, здаються безглуздими, та ще й доведеться пояснювати, що та як, про роботу в мерії, про знайдених собак, і врешті-решт Асаф усвідомлює всю заплутаність зваленої на нього місії. Не буде ж він чіплятися до кожного стрічного, з'ясовуючи, чи не знайомий той з власником собаки. І взагалі, яке відношення мають до його служби всякі шавки? Якого біса він погодився на цю затію? Асаф прокручує в голові слова, які треба було

сказати клятому Даноху. Наче дотепний, уїдлиий і навіть трохи зарозумілий адвокат, він у думках наводить блискучі аргументи, а сам — як завжди трапляється з ним у подібних ситуаціях — трохи зіщулюється, втягує голову в широкі плечі і мовчить.

Малі й великі обурення розпирають Асафа, поки не виливаються назовні малесеньким потічком лави і не осідають на підборідді яскраво-червоним прищиком люті на Рої, який уламав-таки його зібратися сьогодні вчотирьох, уговкав його, що, мовляв, Дафі — це саме те, з усіх точок зору саме те. Саме так Рої і сказав, обдарувавши Асафа пильним і довгим поглядом, поглядом *поневолення*, а Асаф, дивлячись на глузливий золотистий ореол навколо його зіниць, пригнічено подумав, що їхня дружба з роками перетворилася на щось інше, ну як би це назвати — те саме «інше»? І, раптово злякавшись, ніби його щось ударило, він пообіцяв прийти сьогодні, а Рої тоді ляснув його по плечу і вигукнув:

— Ось так ліпше, чувак!

І Асаф пішов, мріючи про рішучість, яка дозволила б йому розвернутися і шпурнути Рої в морду це «саме те». Адже все, що Рої потрібно, це щоб Асаф і Дафі були чимось на зразок дзеркала навиворіт, щоб відтіняли його самого і Мейталь, їхню легкість і невимушеність: ось вони йдуть, обійнявшись, і цілуються через кожні два кроки, а Дафі й Асаф мовчки плентаються за ними, ненавидячи одне одного.

— Агов, що з тобою? — розсердився торговець піцою.

Я з тобою розмовляю!

Піца, розрізана на вісім частин, уже упакована в білу картонну коробку, і господар піцерії говорить з притиском, ніби йому вже набридло повторювати одні й ті самі слова:

— Дивися гарненько, тут як завжди: два шматки з грибами, один з анчоусами, один з кукурудзою, два звичайні і два з оливками, паняй швиденько, щоб не охолело, з тебе сорок шекелів.

— Куди «паняй»? — пошепки питає Асаф.

— Ти що, без велосипеда? — дивується торговець. — Сестра твоя на багажник прилаштовувала. А ти ж як ухопиш? Але спершу гроші жени! — І він тягне довгу волохату руку.

Вражений Асаф засовує пальці в кишеню, а назустріч йому лізе обурення. Від'їжджаючи, батьки залишили йому досить грошей, але

він дуже точно розрахував свої витрати і щодня пропускав обід у їдальні мерії, щоб наскладати грошень на другий об'єкт до «Кенона», який батьки обіцяли йому привезти з Америки. І ці несподівані витрати, що раптом звалились на нього, розлютили Асафа. Та нічого не поробиш, ясно, що піцу приготовано спеціально для нього, тобто для того, хто приходить сюди з цією собаченцією. І якби Асаф не був такий злий, він би, звичайно, спитав, хто така ця господиня собаки, але чи то від обурення, чи то від паскудного відчуття, що завжди хтось вирішує за нього, Асаф розплачується і швидко прямує геть, демонструючи свою цілковиту байдужість до грошей, які в нього виманили обманом. А собака? Той не чекає, поки відповідний вираз дозріє на обличчі Асафа, він знову кидається що є сили, натягуючи поводок як струну. І Асаф знову летить за ним з безгучним криком, з обличчям, перекошеним від зусиль утримати в одній руці велику картонну коробку, а в другій — поводок. Дивом він проноситься між перехожими цілим і неушкодженим, коробка пливе у високо підкинутій руці, й Асаф абсолютно впевнений — тут у нього немає ніяких ілюзій, — що він зараз — точнісінько офіціант з карикатури. На довершення всього коробка розливає пахощі піци, а він з ранку з'їв лише один сандвіч і, ясна річ, має повне право на цю піцу, що майорить у нього над головою ароматною короговою. Адже він сплатив за кожну оливку, за кожен грибок, і все ж Асаф відчуває, що піца не зовсім його, що, до деякої міри, хтось інший купив її для когось інше, і ці люди йому незнайомі.

І ось так, з піцою в руці, він перетнув на червоне світло чимало вулиць і провулків. Ніколи ще Асаф так не бігав, ніколи ще не порушував стільки правил одночасно, і з усіх боків йому сигналили, наштотувались на нього, лаялися і кричали, але Асаф давно перестав зважати на лайку та крики. З кожним кроком він звільнявся і від злості на самого себе — адже він зараз абсолютно вільний, він вирвався із задушливого і нудного кабінету, позбавлений усіх великих і дрібних неприємностей, що дратували його в останні дні, він вільний, як вільна зірка, що зірвалася з орбіти і перетинає небосхил, залишаючи за собою сяючий шлейф іскор. А потім Асаф і зовсім кинув думати, перестав чути ревіння зовнішнього світу, перетворився на тупіт власних ніг, на удари серця і ритмічне дихання. Асаф ніколи не був шукачем пригод, радше навіть навпаки, але він усе більше переповнювався незнайомим

відчуттям таємниці, насолодою від бігу в невідоме, й у свідомості його стрибала радісна, як туго накачаний м'яч, думка про те, що було б добре, добре, коли б це не кінчалось.

За місяць до того, як Асаф зустрівся з собакою, а точніше — за тридцять один день до цього, на шосе, що звивається над однією з долин навколо Єрусалима, з автобуса зійшла дівчина. Маленька, тендітна. Грива чорного кучерявого волосся майже повністю приховувала її обличчя. Трохи похитуючись під вагою величезного рюкзака, дівчина спустилася автобусними приступцями. Водій невпевнено запитав, чи не треба допомогти, і дівчина, налякана його запитанням, зіщулилася, підбрала губи і заперечливо похитала головою.

Вона почекала на порожній зупинці, поки автобус від'їде подалі, потім ще трохи почекала — поки автобус зовсім зник за поворотом. Не сходячи з місця, вона подивилась ліворуч, затим праворуч, тоді ще покрутила головою, і надвечірнє сонце спалахувало іскрами щоразу, коли торкалося блакитної сережки в її вусі.

Біля зупинки валялася роз'їдена іржею цистерна з-під бензину. На стовпі теліпався шматок вилялого картону з написом «На весілля Сіги і Моті» — і стрілкою, що вказувала в небеса. Дівчина востаннє роззирнулася навкруги і переконалася, що нема нікого. Машини не часто звертали на це роздובане шосе. Дівчина повільно обійшла зупинку. Тепер вона дивилась на простерту перед нею долину, голову вона намагалася тримати нерухомо, але очі її пильно обстежували місцевість.

Випадковий свідок напевно вирішив би, що вона надумала прогулятися увечері на природі. Саме такою вона й хотіла здаватися. Але якби мимо проїхала машина, то водій міг би й здивуватися, чого це дівчисько одне спускається в долину. І можливо, ще одна думка потривожила б його: якого біса на вечірній прогулянці зовсім близько від міста їй знадобився здоровенний рюкзак — ніби дівчисько вирушає в навколосвітню подорож? Але машин на дорозі не було, як не було нікого і в долині. Дівчина почала спускатися теплим камінням, пробираючись крізь жовті зарості гірчиці, і незабаром зникла в гущавині з теребінту^[1] і колючих чагарів.

Вона йшла швидко, ледве не падаючи через рюкзак, який то тягнув її назад, то підштовхував уперед. Непокірне волосся лізло в очі. Губи були як і раніше стулені з тим рішучим виразом, з яким вона сказала «ні» водієві автобуса. Через кілька хвилин вона стала задихатися. Серце прискорено билось, і в голову полізли неприємні думки. Востаннє вона приходить сюди сама, подумалось їй, а наступного разу, наступного разу...

Якщо наступний раз буде.

Нарешті вона дісталася дна майже пересохлого русла, по якому дзюркотів ледве помітний струмочок, неухважно обвела поглядом схили, ніби насолоджуючись краєвидом. Зачаровано простежила за сойкою в небі, разом з нею оглянула лінію обрїю. На дорозі є ділянка, звідки її можуть помітити. Коли хтось раптом стоїть зараз нагорі, то її видно як на долоні.

Мало того, цей хтось може згадати, що й учора, і позавчора вона теж спускалася сюди.

Щонайменше десять разів за цей місяць.

І тоді цей хтось може спіймати її, коли вона прийде наступного разу...

— Буде, буде наступний раз, — повторювала вона, намагаючись не думати, що станеться з нею до того часу.

Присівши востаннє, ніби поправляючи застібки на сандалях, дівчина завмерла нерухомо аж на дві хвилини, перевіряючи кожен камінь, кожне дерево, кожен кущ.

І раптом, немов зачарована, вона зникла. Просто розтанула. Навіть якби хтось за нею підглядав, він не зміг би вловити, що сталося: за мить до цього вона ще сиділа на камені, знявши рюкзак з плечей, відкинувшись назад, і ось — вітер хилитає кущі, а долина порожня.

Вона біжить по нижньому, не помітному з дороги руслу, намагаючись піймати рюкзак, що котиться попереду, немов м'який валун, приминаючи дикий овес і чортополох. Рюкзак загальмував аж коло стовбура теребінту, і дерево хитнулося, зронивши засохлі фісташки, що розсипались червонувато-брунатними скалками.

З бічної кишенки рюкзака дівчина дістала ліхтарик і відкинула набік кілька засохлих, вирваних із корінням кущів, відкриваючи низенький отвір, схожий на вхід у домок гномів.

Два-три кроки зігнувшись. Вона пильно вслухалася в кожен шерех, вдивлялася в кожну тінь, принохувалась, як дикий звір, усіма порами вбираючи темряву: чи не побував тут хто-небудь відучора? Чи не зірветься раптом одна з тіней, щоб кинутися на неї?

Печера несподівано розширилася, зробившись високою і просторою, — можна було випростатися на повний зріст і навіть зробити кілька кроків од стіни до стіни. Слабке світло просочувалося крізь зарослий чагарником отвір, що був десь угорі.

Вона швидко витрусила вміст рюкзака на циновку. Консерви. Свічки. Пластикові стаканчики, тарілки. Сірники. Батарейки. Ще одна пара брюк і ще сорочка, які вона вирішила докласти в найостанніший момент. Пінопластова каністра з водою. Рулони туалетного паперу, збірники кросвордів. Плитки шоколаду. Сигарети «Вінстон»... Все, рюкзак спорожнів. Консерви вона купила по обіді. Поїхала по них у Рамат-Ешколь, щоб не здибатися з кимось із знайомих, і все одно зустріла жінку, яка колись працювала з її мамою в ювелірній крамниці при готелі «Цар Давид». Жінка привітно заговорила з нею і поцікавилася, навіщо вона купує стільки всього, а вона, навіть не почервонівши, відповіла, що завтра вирушає в похід.

Дівчина швидко сортувала і складала принесене добро. Всоте перелічила пляшки з мінеральною водою, каністри. Головне — вода. Вже набралось понад п'ятдесят літрів. Цього досить, має вистачити на весь час, на дні і ночі. Ночі будуть особливо важкими, і їй буде потрібно багато води. Вона знову, востаннє, змела пісок з кам'яної долівки. Спробувала відчутти себе як дома. Одного разу, мільйон років тому, — приблизно за місяць до цього дня, — це було улюблене її потаємне місце. Зараз на думку про те, що їй тут чекає, усе всередині переверталось.

Вона підтягла товстий матрац ближче до стіни і прилягла на нього, перевіряючи, чи зручно. Навіть лежачи вона не дозволяла собі розслабитися. Мозок не припиняв гудіти. Як усе це буде, коли вона приведе його сюди, у свій зачарований ліс, у ресторан на краю всесвіту? І що їй чекає в цьому місці, наодинці з ним?

На стіні печери футболісти «Манчестер Юнайтед» сяяли від щастя після завоювання Кубка чемпіонів. Маленький сюрприз, який вона приготувала, щоб його порадувати. Якщо він взагалі зверне увагу.

Вона неухажно посміхнулась, і разом з цією посмішкою повернулися неприємні думки, і всередині знову заворушився страх.

«А що, коли я припускаюся жахливої помилки?» — подумала дівчина.

Вона встала й почала ходити від стіни до стіни, судорожно притискаючи руки до грудей. Ось тут він лежатиме. А тут, на цьому складаному пластиковому стільці, сидітиме вона. Вона приготувала тонший матрац і для себе, але в неї не було ілюзій: вона ні на хвилику не зможе стулити очей протягом усіх цих днів. Три, чотири, п'ять діб... Як попередив її беззубий з Парку Незалежності, «на мить відведеш від нього погляд — змиється від тебе».

Вона пригнічено дивилася у скривлений в посмішці порожній рот, в очі, що пожирали її фігуру і двадцятишекелевий папірець, який вона тримала перед його носом.

— Поясни, — зажадала вона, намагаючись приховати тремтіння в голосі, — що означає «змиється»? Чого це йому змиватися?

А той, у своєму загидженому смугастому халаті, кутаючись, попри спеку, у волохату звляяну ковдру, посміхнувся подібній наївності:

— Чула, сестричко, про такого фокусника, який змивався з будь-якого місця, де його замкнуть? Так і з ним буде. Посади ти його в скриню із ста замками, у банківський сейф, у мамчине пузо — а він все одно змиється.

Вона не уявляла, як усе це витримає. Можливо, коли опиниться з ним тут, звідки-небудь візьмуться нові сили? Тільки на це й залишається сподіватися, хоч надії й дуже слабкі. Все й так дуже погано, а коли почати зараз вираховувати ймовірність провалу, то можна заздалегідь зневіритись. Вона злякано кидалася по тісній печерці. Тільки не міркувати. Тільки не думати. Зараз їй треба бути трохи не при собі. Як солдату, що йде на смертельне завдання. Вона знову перерахувала запаси провізії, напевно, вже удвадцять, прикидаючи, чи вистачить на всі дні і ночі. Знову присіла на складаний стілець перед матрацом, намагаючись уявити, що він їй скаже, і як він з кожною годиною все дужче ненавидітиме її, і що спробує з нею зробити. Ці думки підняли її на ноги. Вона підбігла до ніші в стіні, перевірила бинти, пластирі та йод. Але не заспокоїлась. Відсунувши великий камінь, підчепила дерев'яну дощечку. Під нею, в ямці, виритій

у землі, лежали маленькі наручники й електрошокер, куплені у крамниці туристського спорядження.

«Я здуріла», — подумала вона.

Перш ніж вийти, вона ще раз обвела поглядом печеру, яку облаштувала цілий місяць. Колись, можливо багато століть тому, тут жили люди. Вона виявила їхні сліди. І звірі теж мешкали тут. А тепер це буде їхній дім — її і його. А також їхня психушка і лікарня, а головне — в'язниця. Досить. Треба йти.

А місяць по тому хлопець із собакою мчалися вулицями Єрусалима, чужі один одному, але зв'язані повідком, ще не готові признатися собі, що вони й справді разом, але все-таки вже починали дізнаватися різні дрібниці один про одного: манеру, з якою насторочують вуха; швидкість, з якою гупають черевики по асфальту; запах поту; різні почуття, які вміє виявляти хвіст; з якою силою рука стискає поводок і скільки завзяття й надії в тілі, що тягне його все далі вперед... Вони вже вихопилися за межі повних руху центральних вулиць, заглибилися у вузькі звивисті провулки, а собака так і не сповільнив бігу. Асафу здавалося, що пса тягне до себе потужний магніт, у нього промайнула дивна думка, що якби він перестав розмірковувати, якби зовсім відмовився від власної волі, то і його б потягнуло туди ж. А за хвилину він з подивом отямився від цих мріянь, бо собака зупинився навпроти зелених дверей у високій кам'яній стіні й буквально по-людському відчинив їх — ставши на задні лапи і натиснувши передніми на залізну ручку. Асаф роззирнувся навсідч. Вулиця була порожня. Собака, сопучи, тягнув його вперед. Він пірнув у дверний отвір і миттєво занурився у цілковиту тишу, що наводила на думки про підводні глибини.

Великий двір, присипаний білосніжною щебінкою. Ряди фруктових саджанців.

Масивний кам'яний будинок.

Асаф ішов повільно, обережно. Щебінка скрипіла під ногами. Його здивувало, як таке гарне і просторе місце може ховатися зараз же коло самого центру міста. На поперечці круглого колодязя висіло блискуче відро, поруч, на пеньку, стояли кілька великих керамічних горняток, немов чекаючи охочих напитися. Асаф зазирнув у колодязь, кинув униз камінець і довго чекав сплеску. Трохи віддалік був повитий

виноградом навіс, під ним п'ять рядів лавиць, перед кожною лавкою по п'ять великих обтесаних каменів — підставки для втомлених ніг.

Він зупинився і придивився до кам'яного будинку. Стіни обплела розросла витка рослина з бордовими квітками; березка добиралася до високої башти, до основи хреста, що увінчував її.

«Та це ж церква! — здивовано подумав Асаф. — Собака, очевидно, тут живе. Щось ніби як церковний собака».

Асаф спробував повірити в цю ідею і на мить уявив собі вулиці Єрусалима, що кишать зграями очманілих церковних собак.

А собака вперто, немов тут і справді був його дім, тягнув його у глиб двору. На самій верхотурі башти розташовувалося маленьке візерунчасте віконце — начебто око, розплющене посеред заростів бугенвілії. Собака задер голову в небо і коротко й дзвінко загавкав.

Кілька секунд нічого не відбувалося. Потім згори почувся невиразний шум — ніби хтось підвівся зі скрипучого стільця. Ще за мить вузьке віконце відчинилося і пролунав жіночий, а може, й чоловічий голос (такий скрипучий, що й не розбереш) — схвильований, односкладовий вигук. Можливо, то було ім'я собаки. А той усе гавкав і гавкав, і голос згори знову покликав його, різкий і здивований, ніби людина не вірила удачі. Асаф вирішив, що його коротка подорож дійшла кінця. Собака повернувся додому, до мешканця цієї башти. Як же швидко усе закінчилося! Асаф чекав, що хтось вигляне з віконця і покличе його нагору, але замість голови висунулась тонка смаглява рука — він навіть подумав, що це рука дитини, — а потім з'явився плетений кошик, прив'язаний до мотузки, і став спускатися, погойдуючись, немов маленький повітряний човник, аж поки зупинився просто перед його обличчям.

Собака вже буквально біснувався: заливаючись гавкотом, він рив землю і гасав між церковними дверима та Асафом. У кошику Асаф виявив великий і важкий залізний ключ. Він на мить завагався. Де ключ, там і двері, але що чекає його за ними? З певної точки зору, Асаф найбільше відповідав такому завданню. За його плечима були сотні годин вправ, що підготували його саме до подібної ситуації: великий залізний ключ, висока башта, таємничий замок. А також зачарований меч, чарівний перстень, скриня зі скарбами і кровожерний дракон, що пильнує її, і майже завжди — трое дверей, з яких необхідно вибрати єдино потрібні, а за двома іншими підстерігають усілякі

різновиди мученицької смерті. Але тут тільки один ключ і одні двері, й Асаф слідом за собакою підійшов до дверей і одімкнув їх.

Він постояв на порозі великого темного залу, сподіваючись, що господар спуститься зі своєї башти, але ніхто не спускався, та й кроків ніяких не чулося. Тоді Асаф увійшов, і двері повільно зачинилися за ним. Він знову почекав. Зал поволі проступав з темряви, і Асаф розгледів кілька високих шаф, етажерок і столів. І книжки. Тисячі книжок. Уздовж усіх стін, на полицях, на шафах, на столах і стосиками на підлозі. Там же височіли гігантські пачки газет, перев'язані шворкою, і на кожну був наклеєний папірець з датами: 1955, 1957, 1960... Собака знову потягнув уперед, і Асаф рушив за ним, крок за кроком. На одній з полиць він побачив дитячі книжки і на секунду загаявся та навіть трохи злякався. Звідки тут дитячі книжки? Відколи це попи і ченці читають дитячі книжки?

У центрі залу стояв великий ящик, Асаф акуратно обійшов його. Хто його знає — може, це труна, а може, вітгар. Йому здавалося, що згори долинають звуки легких і швидких кроків і навіть брязкіт ножів та виделок. На стінах висіли портрети чоловіків у мантиях, над їхніми головами сяяли німби, а очі їхні, повні осуду, були втуплені в Асафа.

Величезний лункий простір множив відлунням кожен рух, кожен видих, скрегіт собачих кігтів по підлозі. Собака тягнув Асафа до дерев'яних дверей у кінці залу, а він намагався відтягнути його назад. Він раптом гостро відчув, що настала остання мить, коли ще можна сховатися, утекти, можливо навіть — урятуватися. Але собака не збирався терпіти його вагань, він учув когось дорогого, любого, запах цей мав стати тілом, дотиком, і він з усіх своїх собачих сил поривався вперед. Натягнутий поводок аж бринів. Собака нарешті дістався до дверей, став на задні лапи і, повискуючи, почав шкребти їх кігтями. У такому положенні він був майже з нього зростом, і крізь грязюку і сплутану шерсть Асаф знову розгледів, який він гнучкий і красивий, і серце його стислося, тому що, по суті, він не устиг його пізнати... Усе життя він мріяв про собаку і благав батьків, аби йому дозволили завести його, — чудово усвідомлюючи, що на це нічого й сподіватися через мамину астму, а ось тепер у нього з'явився собака, але так ненадовго і лише на бігу.

«Що я тут роблю?» — спитав він себе і натиснув на ручку.

Двері відчинилися. Він стояв у вигнутому коридорі, що, ймовірно, огинав усю церкву по периметру.

«Мені не слід бути тут», — подумав Асаф і побіг за собакою, що ринувся вперед, минув троє зачинених дверей і опинився біля підніжжя великих кам'яних сходів.

«Коли зі мною щось трапиться, — думав він, уявляючи собі капітана авіалайнера, який з похмурим виглядом підходить до його батьків і шепоче їм щось на вухо, — нікому на світі не спаде на думку шукати мене тут».

На верхньому майданчику виявилися ще одні дверцята, маленькі, синього кольору. Собака гавкав і скавулів, майже розмовляв, принюючись і шкребучи поріг, а з-за дверей долинали радісно-тріумфуючі вигуки, що нагадали Асафу кудкудакання, і хтось промовив дивним івритом:

— Прийди-но, прийди-но, голубко моя, браму одчинено, і ти узрієш!

У замку заскреготав ключ, двері прочинились, і собака кулею влетів усередину. Асаф залишився зовні, по цей бік дверей, які одразу ж і зачинилися. Чому завжди все закінчується ось так, подумав він засмучено, чому завжди саме перед ним зачиняються двері? І цього разу Асаф зважився — легенько штовхнув двері й заглянув у щілинку. Він побачив зігнуту спину і довгу косу, що звисала з-під круглої чорної шапочки, і на мить подумав, що це дитина з косою — худенька дівчинка в чудернацькій сірій халаті, але за мить зрозумів, що це жінка, маленька і стара, що вона сміється, заривається обличчям у собачу шерсть, обіймає собаченцію тоненькими ручками і щось белькоче чужою мовою.

Асаф терпляче чекав, не бажаючи заважати. Нарешті жінка зі сміхом відтрутила від себе собаку і вигукнула:

— Ну годі, годі, скандальяриси ти така! Дай мені і Тамар узріти!

Старенька обернулася, і широка посмішка на її обличчі померкла.

— Хто се? — відсахнулася вона. — Хто ти?

Вона застогнала і схопилася руками за комір своєї ряс, а обличчя її скривила гримаса розчарування і переляку.

— І що ти тут рачиш?

Асаф на мить задумався.

— Не знаю, — відповів він.

Черниця відступила у глиб кімнати, притислася спиною до книжкових полиць. Собака стояв між нею і Асафом, розгублено поглядаючи на них по черзі. Асафу здалося, що й собака розчарований — не такої зустрічі він чекав, ведучи його сюди.

— Вибачте, н-ну... я справді не знаю, що я тут роблю, — повторив Асаф, відчуваючи, що тільки все заплутує, замість того щоб пояснити, — як зазвичай, як завжди, коли від нього вимагається щось залагодити за допомогою слів. Він не розумів, як заспокоїти цю дивовижну старушенцію, як зробити, щоб вона не задихалася, щоб не морщила лоба. — Ось піца. — Він поглядом показав на коробку у своїх руках, сподіваючись, що хоч це її заспокоїть, адже піца — це піца, річ зрозуміла й однозначна.

Але черниця лише міцніше притислася до полиці з книгами, і Асаф відчув себе занадто великим, занадто загрозливим у своїй тілесності, занадто незграбним, а старенька була такою крихітною і зворушливою — налякана маленька пташка, яка розпушила пір'їнки, щоб настрахати хижака.

Тут Асаф помітив накритий стіл: дві тарілки, два горнятка, великі залізні виделки. Черниця чекала на гостя. От тільки чим пояснюються цей жахливий страх і це розчарування?

— Ну... я піду, — обережно сказав він.

Залишався ще бланк... і штраф. Асаф уявлення не мав, як про це повідомляють. Як просять людину сплатити штраф.

— Як підеш? — злякано скрикнула жінка. — А де Тамар? Чом вона не прийшла?

— Хто?

— Тамар! Тамар! Моя Тамар, її Тамар! — І тричі нетерпляче вказала на собаку, який насторожено стежив за розмовою, переводячи погляд з одного обличчя на інше, ніби спостерігаючи за грою в пінг-понг.

— Я з нею незнайомий, — пробурмотів Асаф. — Я її не знаю. Правда.

Запала довга мовчанка. Асаф і черниця дивилися один на одного, як іноземці, що вкрай потребують перекладача. Раптом собака гавкнув, і вони одночасно зморгнули, ніби прокинулися від закляття. У голові Асафа повільно ворочалися думки: Тамар — це, мабуть, та сама «молода панянка», про яку говорив торговець піцою, та сама, що з

велосипедом, — може, вона розвозить піцу по храмах... Еге ж, тепер усе ясно, думав він, чудово знаючи, що нічого не ясно, але все це його вже не обходить.

— Розумієте, я тільки приніс піцу. — Він поставив білу картонну коробку на стіл і швиденько відступив, щоб старушенція не подумала, ніби він теж збирається тут поласувати...

— Піца, піца! — вибухнула черниця. — Годі вже про піцу! Я про Тамар його питаюся, а він про піцу все рече! У яких краях ти її пострічав? Кажі зараз же!

Асаф мимоволі втягнув голову в плечі. Її страх швидко пощез, і запитання сипалися одне за одним, немов удари маленьких кулачків:

— Як се ти баєш, що ти її не відаєш? І не дружочок ти їй, і не родич? А глянь-но мені в очі!

Асаф підвів очі, чомусь відчуваючи себе під її в'їдлигим поглядом трішки дурисвітом.

— І вона не спорядила тебе, щоб радість мені дарувати? Щоб я не вельми за неї потерпала? Одну мить! Цидулка! Дурепа я, звичайно ж, цидулка!

Черниця кинулася до коробки, відкрила її, заглянула під піцу і з дивним хвилюванням почала читати рекламу піцерії, немов шукаючи натяку між рядків, і, не знайшовши, змінилася на виду.

— Нема навіть маленької писульки? — прошепотіла вона, нервово заправляючи сиві пасма під чорну вовняну шапочку. — Але, може, оповістка на устах? Що вона попросила тебе спом'янути? Постарайся, благаю тебе, се важливо, вельми важливо. Звичайно, вона повеліла сказати мені дещо, правда ж?

Її очі були прикуті до його губів, неначе вона намагалася викликати бажані слова.

— А чи повеліла переказати, що все там благоліпно залагодилось? Га, правильно? Що небезпека минула? Так і сказала тобі? Чи не так?

Асаф подумав, що зараз він являє собою точну ілюстрацію до слів його сестрички Реллі: «Твоє щастя, Асафі, — з такою фізіономією, як у тебе, гірше завжди позаду».

— Але зажди хвильку! — Очі черниці звузилися. — Ти, часом, не з них, боронь боже, з отсих вовкулаків? Кажі, нарешті, ти з отсих? То знай, що я, мосьпане, не боюся!

І вона тупнула так, що Асаф відскочив.

— Що ти, язика проковтнув? Що ти з нею сотворив? Я отсими ось дланями розтерзаю тебе на шматки, якщо ти хоч перстом доторкнувся до моєї дівчинки!

Тут собака раптом заскавулів, Асаф здригнувся, присів навпочіпки і став гладити його обома руками. Але собака продовжував скавуліти, тремтячи всім тілом і нагадуючи дитину, що опинилася між розсвареними батьками і не здатна більше терпіти цього. Без вагань Асаф простягнувся на підлозі поруч з ним, гладячи, обіймаючи, шепочучи на вухо. Він мовби й забув, де він зараз, забув про черницю, він виливав усю свою ніжність на цю нещасну, спантеличену псину. А черниця мовчки, здивовано дивилась на цього напівдорослого хлопця, пильно вдивлялася в його серйозне дитяче обличчя з чорним чубчиком, з рідкими підлітковими прищиками.

Але тут до Асафа дійшли її слова, він швидко підвів голову:

— То вона — дівчинка?

— Що? Хто? Так, дівчинка... ні, діва. Десь так як ти...

Черниця відкашлялась, легкими дотиками пальців пробігла по своєму обличчю, не зводячи очей з Асафа — дивлячись, як він утішає і урезонує собаку, терпляче і ніжно розгладжуючи собачі схлипи, аж поки остаточно вгамував їх і поки карі собачі очі засвітилися знову.

— Ну все, все, ось бачиш — усе гаразд, — пробурмотів Асаф, потім підвівся і знову замкнувся в собі.

— Ну хоч розтлумач ти мені, — сказала черниця вже зовсім іншим тоном, у якому відчувалися лише гіркота і розчарування. — Якщо ти її не знаєш, то як же ти здогадався принести сюди недільну піцу? І як отся собачка дозволила тобі вести її? Адже нікому в цілому світі, нікому, окрім Тамар, вона не дала б себе прив'язати. Чи ти таке немовля Соломон, що знається на мові тварей земних?

Задерши маленьке підборіддя, вона вимогливо чекала на відповідь. Асаф невпевнено промимрив, що, мовляв, ні, ніяка це не мова тварей земних, а просто... як би сказати... Коли чесно, він розумів далеко не все з того, що говорила черниця. Вона так швидко торохтіла, вставляла якісь чудернацькі словечка, і мова у неї була з якимсь придилом — як у дуже-дуже старих ерусалимців, та й взагалі, на відповіді вона не чекала, сипала все новими й новими запитаннями.

— Одначе ти, врешті, отверзеш уста свої? — нетерпляче випалила вона. — Панагія му!^[2] Допоки ти ковтатимеш язика свого?

Асаф стріпнувся і розповів коротко, що він працює в мерії і що цього ранку...

— Зажди хвилиночку! — обірвала його черниця. — Що ти мчишся? Не второпаю я: ти ж бо зелений ще, аби в роботизні піт лити.

Асаф усміхнувся про себе, сказав, що піт ллє лише в канікули, коли цілком вільний від...

Та вона перебила знову:

— Вільний? Так тобі даровано цілковиту свободу? Швидше ж, швидше повідай мені, де ж це райське, предивне містечко!

І Асаф пояснив, що мав на думці звичайні літні канікули, і тепер вже була черга черниці всміхатися.

— А-а, про канікули думкував, чудово, кажи далі! Та тільки розкажи спершу, як запопав ти таку предивну роботу?

Асаф здивувався цьому питанню. Яке відношення його робота має до собаки і чому його персона взагалі так цікавить її? Але він, схоже, і справді цікавив цю дивну черницю. Вона присунула собі маленьке крісло-гойдалку, сіла, склала руки на трохи розставлених колінах і, ледь гойднувшись, запитала, чи превелику втіху він має від трудів своїх, і Асаф відповів, що не надто превелику — він реєструє скарги мешканців з приводу тріснутого водогону чи каналізації, що потекла, але більшу частину часу просто проводить як уві сні...

— Як уві сні? — Черниця так і підскочила. — Сидиш і сни зриш наяву? Та ще й за платню? О, ось ти й заговорив! Хто сказав, що ти не вмієш розмовляти? Ну а що ж ти зриш у снах своїх? Розкажи! — І, наперед тішачись, вона аж коліньми пристукнула.

Асаф зняковів ще більше і почав пояснювати, що він не зовсім бачить сни, а так тільки, наяву... думає різні думки про всякі там речі...

— Але про які речі, ось у чому питання! — В очах черниці виразно спалахнуло щось бісівське, а все обличчя її виказало таку глибоку зацікавленість, що Асаф украй збентежився.

Що ж, розповідати їй про Дафі? Про те, як би від неї відкараскатись так, щоб не посваритися з Рої? Він розгублено поглянув на черницю. Її темні очі були жадібно прикуті до його губів, і на якусь шалену мить він подумав, що й справді розповість їй трішечки... А що — для понту, вона все одно нічого в цьому втямити не здатна, тисячі світлових років розділяють їхні світи.

— Га? — поквапила черниця. — Знову ти примовк, любий? Ненароком відсох твій язик? Не дай тобі Боже перервати історію, що лишень зародилася!

Асаф пробурмотів, що це так, просто дурниці.

— Ні, ні, ні! — Старенька ударила в долоні. — Не буває дурних історій. Знай, що кожна історія зв'язана у глибині своїй з великою істиною, навіть якщо істина нам невідома!

— Але це й справді звичайна дурна історія, — заперечив Асаф і одразу ж мимоволі посміхнувся, бо її губи склалися в хитру посмішку — так посміхаються маленькі дівчатка, що загнали дорослого на слизьке.

— Добре. — Черниця вдавано зітхнула і схрестила руки на грудях. — Повідай мені, в такому разі, твою звичайну дурну історію. Але чого ти стоїш? Чули ви про таке? — Вона здивовано оглянулася навсібіч. — Господиня розсілася, а гість стійма стоїть!

Вона швиденько підхопилася і посунула йому високий стілець з прямою важкою спинкою.

— Прошу сідати, а я принесу дзбанок водички і такий-сякий почастунок. Що скажеш, коли я наріжу нам свіжого огірка і помідора? — Вона так і сказала: «пом-мідора». — Не кожної днини трапляється тут такий поважний гостювальник, з мерії! Дінко, сиди тихенько. Ти знаєш, що дадуть і тобі.

— Дінка? — перепитав Асаф. — Її так звуть?

— Авжеж. Дінка. А я, — вона підморгнула собаці, — я кличу її Приборкання Норовливої, і Непокірна Дщерь, і Голубка Моя, і Золотоволоска, і Скандальяриса, і ще ста двадцятьма одним іменням, правильно, світло очей моїх?

Собака дивився на стару жінку з любов'ю, насторочуючи вуха щоразу, коли згадувалось його чергове ім'я, і щось незнайоме і неясне зачепило раптом Асафа, немов легкий доторк. «Дінка і Тамар, — подумав він. — Дінка Тамар і Тамар Дінки». І на мить побачив їх, як вони горнутья одне до одного в ніжному, пестливому єднанні. Але тут він згадав, що це й справді його не обходить, і поспішно відігнав видіння.

— А тебе як?

— Що — як мене?

— Як тебе кличуть?

— Асаф.

— Асаф, Асаф, псалом Асафа... — проспівала черниця собі під ніс і майже бігцем подалася на кухоньку.

Через квітчасту занавіску він чув, як вона ріже овочі і наспівує. Повернувшись, черниця поставила на стіл великий скляний дзбан, у якому плавали кружальця лимона і листя м'яти, і тарілку з нарізаним огірком та помідором, а також з оливками, кілечками цибулі й кубиками бринзи, і все це було полито оливковою олією. Вона сіла навпроти Асафа, витерла долоні об фартух, пов'язаний поверх ряс, і простягнула йому руку:

— Теодора. Дочка грецького острова Ліксос. Остання з мешканців нещасного сього острова зараз сидить з тобою за трапезою. Прошу, призволяйся, сину мій.

Навпроти дверей маленької цирульні у кварталі Рехавія Тамар надовго зупинилась, не наважуючись увійти. Година була вечірня, закінчувався повільний і лінивий липневий день. Майже цілу годину вона ходила туди-сюди тротуаром перед цирульнею, роздивляючись у великому вітринному склі своє відображення і старика-цирульника, що підстригав старика-клієнта.

«Стареча цирульня, — думала Тамар. — Те, що треба. Тут мене не впізнають».

Двоє стариганів чекали своєї черги. Один читав газету, а другий, майже весь голомозий — якого дідька він узагалі тут робить! — з круглими водянисто-скляними очима, не замовкаючи, теревенив з цирульником. Волосся горнулося до спини Тамар, немов благаючи змилюватися над ним. Ось уже шість років, з десятилітнього віку, вона не стриглася. Не наважувалася на це навіть у ті роки, коли хотіла назавжди забути, що вона дівчинка. Волосся було зручним захистом від світу, заслоною, за якою вона могла сховатися, і воно ж ставало прапором свободи, коли, нестримне й летюче, маяло навколо неї. Раз на кілька місяців, у рідкі напади турботи про свою зовнішність, Тамар заплітала волосся в товсті коси, укладала на маківці й почувалась дорослою і жіночною — майже красунею. Врешті-решт вона таки штовхнула двері й увійшла до цирульні. Запахи мила, шампуню і спирту зустріли її разом з поглядами стариганів. У цирульні запанувала важка мовчанка. Тамар відважно пройшла до крісла біля

стіни і сіла, намагаючись не звертати уваги на погляди; свій великий рюкзак вона прилаштувала коло ніг, а величезний чорний касетник поклала в сусіднє крісло.

— Так от, чуєш, — спробував відновити перервану бесіду лисий зі скляними очима, — що вона мені заявила, дочка-то моя? Що внучку, яка оце народилася, вони, значить, надумались назвати Беверлі. Чому? А ось так. Старша сестричка напоумила...

Слова його нісенітницею повисли в повітрі, згущаючись, наче пара, що вирвалася на холод. Стариган збентежено замовк, погладив лисину, ніби щось розмазуючи по ній. Чоловіки крадькома позиркували на дівчину, переглядались, плетучи павутину загальної згоди. У неї не всі дома, говорили ці погляди, вона не на своєму місці, та й сама не своя.

Цирульник працював мовчки, іноді зводячи очі до дзеркала. Несподівано він зустрівся з поглядом її спокійних блакитних очей, і раптом його пальці немов затерпли.

— Ну годі тобі, Шимеку, — сказав він з дивним напруженням у голосі. — Потім розкажеш.

Тамар зібрала волосся в кулак, відчула його запах, спробувала на смак, поцілувала на прощання, заздалегідь сумуючи за його теплим, трохи лоскотливим дотиком, за його вагою, за відчуттям, що це волосся — її суть, що саме воно робить її реальною.

— Наголо, — веліла вона цирульнику, зручніше вмощуючись у кріслі.

— Наголо?! — Його верескливий голос урвався з подиву.

— Наголо.

— А не жалко?

— Здається, я висловились ясно.

Двоє стариганів аж попідводились. Третій — Шимек — глухо закашлявся.

— Мейделе^[3], — зітхнув цирульник, і його окуляри запітніли, — може, вам треба піти додому та спершу запитатися у ваших мамі й тата?

— Ви стрижете чи даєте консультації з питань виховання? — різко спитала Тамар.

їхні погляди на мить схрестилися в дзеркалі. Ця різкість і ця упертість були для неї чимось новим. Тамар нові риси її характеру не

подобались, але вони допомагали, й останнім часом допомагали все частіше.

— Я попросила наголо, і говорити тут нема про що. Я ж бо плачу, чи не так?

— Але це чоловіча цирульня, — пробелькотів цирульник.

— Ну то й голить! — похмуро наказала Тамар, зчепила руки і примружилась.

Цирульник безпорадно оглянувся на стариганів, ніби пояснюючи: «Ви ж знаєте, що я намагався відраяти її. Тому тепер усе на її сумлінні!» І старечі погляди відповіли згодою. Цирульник провів рукою по власному рідкому волоссю і знизав плечима. Потім узяв найбільші ножиці, двічі клацнув ними в повітрі й відчув, що з клацанням трохи не гаразд, якесь воно немічне й беззмістовне. Тому він клацав і далі, аж поки досяг правильного тону — звуку, що приносив йому радість у роботі. Тоді він захопив у долоню густе, кучеряве, чорне як смола пасмо, зітхнув і почав різати.

Тамар не розплющила очей і тоді, коли він змінив ножиці на делікатніші, і пізніше, коли пустив у хід електричну машинку, і навіть під кінець — коли небезпечною бритвою цирульник наводив красу. Вона не бачила витріщених очей відвідувачів, що один за одним повпускали з рук газети і, подавшись уперед, зачудовано витріщалися на голу, рожеву, як у курчати, маківку. Додолу падали пасма відчикриженого волосся, і цирульник намагався не наступати на них. У приміщенні було жарко й задушливо, але Тамар відчувала, як навколо її голови повіває прохолодою.

Може, це й не так уже страшно, подумала Тамар, і по обличчю її ковзнула усмішка, коли вона згадала Аліну, свою стареньку вчительку вокалу, яка іноді вчитувала їй за те, що та запускає свою зовнішність: «Волосся теж потребує до себе уваги, Тамар. Доглядаючи його, ти одразу сама робишся трохи веселішою, хіба ні? А що, цілком допустимо трохи кондиціонера, крему, зовсім не так уже й соромно бути красунею.»

— От і все, — пошепки сказав цирульник, протер бритву ватою, змоченою спиртом, і почав вовтузитися з футляром для ножиць, аби тільки не дивитися на клієнтку, коли вона побачить себе.

Тамар розплющила очі й угледіла в дзеркалі маленьку потворну дівчинку, приголомшену, перелякану. Вона побачила вуличну дівчинку,

дівчинку з притулку, дівчинку із психушки. У дівчинки були гострі вуха, дуже довгий ніс, величезні і широко розставлені дивні очі. Вона ніколи їй не знала, що в неї такі дивні очі. Її налякала їхня проникливість і зосередженість. Вона подумала, що дуже схожа на батька, який страшенно постарів за останній рік. А потім подумала, що тепер їй не впізнають навіть власні батьки, треба лише перевдягнутися у щось підхоже.

У цирульні як і раніше стояла цілковита тиша. Тамар пильно, довго, без будь-якого жалю розглядала себе. Гола голова нагадувала куксу. У неї виникло відчуття, що тепер кожен зможе вільно прочитати її думки.

— Звикнеш, — почула вона, ніби здалеку, розрадливий голос цирульника. — У твоєму віці волосся росте швидко.

— Не хвилюйтеся за мене, — відкинула вона співчуття, від якого так легко розкиснути.

Без волосся навіть власний голос здавався їй іншим, вищим, немов розщепленим на декілька тональностей, і виходив він звідкись іззовні.

Цирульник узяв гроші кінчиками пальців. Їй здалося, що він боїться, як би вона до нього не доторкнулася. Вона ступала повільно, дуже пряма, немов несла на голові глека. Кожен рух пробуджував у ній все нові відчуття, і це їй сподобалось. Повітря рухалося навколо її голови в дивному танці: наближалося, ніби хотіло перевірити, хто вона така, відступало і знов наближалося — щоб торкнутись її.

Тамар закинула на плечі рюкзак, підхопила магнітофон. У дверях вона затрималася. Зовсім не новачок на сцені, вона розуміла: щойно тут відбулася вистава, можливо, трохи моторошна, але захоплива. І вона не могла встояти перед спокусою: випросталася, відкинула голову назад, ніби стріпнувши важкою оперною гривою, і повним одночасно величі і сум'яття жестом Тоски з останнього акту за мить до стрибка з даху піднесла руку, на мить завмерла і лише по тому вийшла з цирульні, хряснувши дверима.

— Гриби чи оливки?

Асаф не зрозумів, у який момент Теодора перестала його побоюватись і як вийшло, що він сидить навпроти неї з великою виделкою в руці, збираючись узятися до піци. Він лише неясно пригадував, що кілька хвилин тому в цій кімнаті щось відбулося. І в

погляді її з'явилося щось нове, немов у неї всередині відчинилися для нього якісь дверцята.

— Ти знову замріявся?

Асаф відповів, що гриби і цибуля. Вона хихикнула собі під ніс.

— Тамар любить оливки, а ти — гриби. Вона — сир, а ти — цибулю. Вона маленька, а ти — Ог, цар башанський^[4]. Вона говорить, а ти мовчиш.

Він зашарівся.

— Але тепер повідай, повідай мені про все! Сидів ти там і мріяв...

— Де?

— У мерії! «Де»! І лишень не сказав мені, про кого мріяв.

Асаф не полишав дивуватися цій дивній черниці. Дивувала його навіть в'язь зморщок на її обличчі. Лоб, як і підборіддя, нагадував кору дерева, і навколо губ теж залягли глибокі складки. Але щоки були гладенькими, круглими і свіжими, і зараз на них вигравав легкий рум'янець.

Цей рум'янець збивав його з пантелику. Він випростався і поспішив перевести мову на офіційні рейки:

— То я можу залишити вам собаку, а ви віддасте її Тамар?

Але вона чекала від нього зовсім інших слів — розповіді про сни наяву, наприклад. Черниця похитала головою і рішуче заявила:

— Е ні, ні! Неможливе таке.

Він здивовано спитав, чому неможливо, і вона сердито відповіла:

— Ні-ні! Якби я могла! І не питай, будь ласкавий! Послухай мене.

— Голос її полагіднів. — Усією душею хотіла б я залишити тут зі мною Дінку, голубку мою. Але ж виводити її іноді — треба? І гуляти з нею трохи у дворі й на вулиці — треба? А вона ще захоче, звісно, вийти на брук і шукати Тамар, а я що вдію? Я ж не покидаю сих стін.

— Чому?

— Чому? — Вона повільно нахилила голову, зважуючи щось про себе. — Воістину ти хочеш знати?

Асаф кивнув. Може, у неї грип який чи алергія на сонце.

— А що, як прийдуть несподівано прочани з Ліксоса? Що, на твою думку, станеться, коли я не зустріну їх коло брами?

Асаф згадав колодязь, і дерев'яні лавиці, і глиняні кухлі, і кам'яні підставки для ніг.

— А спальну залу для присталих у дорозі бачив?

— Ні.

Адже Дінка мчала щодуху і тягла його за собою.

А тепер ось і черниця Теодора тягне його кудись. Вона встала й узяла його за руку (долонька у неї була маленька і сильна), потягла за собою, покликавши й Дінку, і всі троє швидко спустилися східцями. Асаф помітив великий, кольору меду, шрам на руці черниці.

Теодора зупинилася перед масивними дверима.

— Тут постій, зачекай. Ану, зімкни зіниці!

Асаф зімкнув, гадаючи, хто навчав її івриту і в якому столітті це було. Почувся рип відчинюваних дверей.

— Розімкни тепер!

Перед ним була витягнена овальна кімната, а в ній — десятки високих залізних ліжок у два ряди. На кожному ліжку лежав товстий, нічим не покритий матрац, а зверху — акуратний стосик: простирадло, ковдра і подушка. А поверх усього, немов крапка в кінці фрази, — маленька чорна книжка.

— Все готово до їх приходу, — прошепотіла Теодора.

Асаф рушив уперед, здивовано ступаючи між ліжками, і кожен його крок здіймав хмарку пилу. Світло сочилось крізь вузькі високі віконця. Асаф розгорнув одну з книжок, побачив незнайомі літери і спробував уявити цю кімнату, повну схвильованих прочан. Повітря тут було прохолодніше і вологіше, ніж у келії черниці, здавалося, воно липне до шкіри, й Асафа чомусь охопив неспокій.

Обернувшись, він побачив, що Теодора стоїть у дверях, і на частку секунди в нього промайнуло дивне відчуття, що навіть коли він поверне назад, то не дійде до дверей, що він застряг тут — у застиглому, нерухомому часі. Зірвавшись з місця, він майже бігцем кинувся до виходу.

Одне питання не терпіло зволікання.

— А вони, прочани ці... — Тут він розгледів вираз її обличчя і зрозумів, що мусить гарненько добирати слова. — Взагалі... коли вони мають прийти? Тобто коли ви на них чекаєте? Сьогодні? На цьому тижні?

Вона розвернулася, гостра й різка, як циркуль.

— Ходімо, любий, вернімося. Піца холоне.

Асаф піднімався за нею, збентежений і стурбований.

— А Тамар моя, — сказала Теодора на сходах, човгаючи мотуззяними сандалями по східцях, — вона там прибирає, в опочивальні, один раз на тижні приходить вона, гуркоче і шкребе. Та зараз, узрів, — пил...

Вони знову сіли за стіл, але щось змінилося в їхніх відносинах, щось замутилося, і Асаф не розумів, у чому річ. Він був стривожений чимось літаючим у повітрі, чимось невисловленим. Черниця теж здавалася неуважною і не дивилась на нього. Що більше заглиблювалася вона у свої думки, то дужче надимала щоки, і з цими круглими щоками й вузькими очима нагадувала тепер стару китаянку. Якийсь час вони мовчки їли чи вдавали, що їдять. Іноді Асаф кидав погляди на всі боки. Вузьке ліжечко, завалене купами книжок. У кутку на столі — допотопний чорний телефонний апарат, з круглим диском. Ще один побіжний погляд — на глиняного ослика, що стримів на паличці з іржавого перекрученого дроту.

— Ні, ні, ні! — раптом розлютилась черниця, з такою силою вдаривши руками по столу, що Асаф перестав жувати. — Як можна так? Трапезувати без бесіди? Жувати яко дві коровиці? Не балакаючи про те, що на серці? І що тоді в піці тій, мосьпане мій, без бесіди?

Вона різко відсунула від себе тарілку. Асаф швиденько проковтнув шматок і похнюпився, втягнувши голову в плечі.

— А з Тамар... — він затнувся, вперше вимовивши її ім'я. — З нею ви розмовляєте, еге ж?

Власний голос здався йому занадто гучним і неприродним.

Теодора вочевидь помітила його невдалу спробу уникнути розмови про самого себе і встромила у нього глузливий погляд. Але Асаф, захряснувши, не знав, як з честю виплутатися, та й узагалі не був він сильний щодо світських бесід (іноді, в компанії Рої, Мейталь і Дафі, коли від нього вимагалися легкість і дотепність, він відчував себе танком, що попав у тісну кімнатку).

— То вона... Тамар, вона приходить до вас щотижня? Еге ж?

Теодора вочевидь не поспішала задовольняти його цікавість, і все ж згадка імені Тамар змусила її очі блиснути.

— Вже рік і два місяці вона являється мені тут, — відповіла черниця і гордовито погладила свою косу. — І вона трудиться трохи, бо потребує грошей, а останнім часом — дуже багато грошей. А у батьків своїх вона, звісно, не бере.

Асаф помітив, що ніс у Теодори трохи зморщився, коли вона згадала батьків Тамар, але утримався від питання. Яке йому діло?

— А в мене роботи є предосить, та ти й сам узрів: вимести опочивальню, протерти ліжка і на кухні начистити великі казани...

— Але для чого? — перебив її Асаф. — Усі ці ліжка і казани... Коли вони сюди приїдуть, прочани ці, коли вони...

І прикусив язика, відчувши, що краще зараз помовчати. Це відчуття було йому знайоме. У темряві фотокімнати є такі чудові миті, коли зображення поволі проступає на папері, вимальовуються лінії... Зараз було те ж саме — щось починало потихеньку набувати якоїсь форми. Ще кілька секунд — і він усе зрозуміє.

— А після трудів праведних ми сідаємо обидві, скидаємо з себе фартухи, омиваємо руки і заживаємо піцу. — Теодора хихикнула. — Піца! Адже тільки завдяки Тамар навчилася я заживати піцу... І ось ми бесідуємо так собі в умиротворінні. Про все на світі вона говорить зі мною, мала...

І знову Асафу почулася гордість у її голосі, і він здивувався: що такого в цій свистунці Тамар, що стара черниця так пишається її дружбою.

— А часом також сперечаємося ми, сірка огненна, але все — як між подругами. — Теодора на мить і сама здалася йому дівчинкою. — Як між вельми добрими подругами.

— Але про що ж ви стільки розмовляєте? — Питання вихопилося у Асафа з якоюсь безглуздою поспішністю, і одразу ж серце пронизала незрозуміла заздрість, можливо, через те, що згадалося йому, як кілька днів тому Дафі сказала, що, коли він починає про щось розповідати, завжди так і хочеться подивитися на годинника. — Про Бога? — спитав він з надією, адже коли вони говорили тільки про Бога, це ще можна пережити.

— Про Бога? — здивувалася Теодора. — Нащо... звісно... авжеж, і Бог являється в розмові часом, інакше як можна? — Вона склала руки на животі і дивилася на Асафа очима, повними здивування, зважуючи, чи не помилилася вона в ньому, й Асаф узнав, дуже добре узнав цей погляд і готовий був зі шкіри пнутися, аби цей вираз зник з її очей. — По правді, скажу тобі, любий, про Бога я не люблю говорити... ми вже не в тій дружбі, як бувало, Бог і я. Він — сам по собі, і я — сама по собі. Але хіба мало людей у світі, про кого говорити? А душа? А

любов? Любов, по-твоєму, вже не береться до уваги, юний мосьпане? Чи вже сам розгадав ти всі загадки її?

Асаф зашарівся і заперечливо замотав головою.

— І не думай, що про філософічні питання ми бесідуємо тут, над піцою, ото ж бо! — збуджено вигукнула Теодора і змахнула невагомою ручкою. — І знову сперечаємося до небес, що навіть обительну башту мою кидає у дрож! Про що, запитаєш ти?

Асаф зрозумів, що повинен запитати, й енергійно кивнув.

— Про що тільки не бесідуємо! Про добро і зло, і чи істинно є у нас свобода, справжня велика свобода... — вона зблиснула задирливою усмішкою, — вибрати наш шлях, чи він визначений нам заздалегідь і тільки ведуть нас по ньому? І про Юду Полікера^[5] бесідуємо ми, бо Тамар приносить од нього касети, усяку нову пісню! І все тут записано у мене на магнітофонічній машинці «Соні». І коли, для прикладу, є яка гарна фільма в синематографі, я одразу кажу: «Тамар, а сходи-но для мене, на ось тобі гроші, може, візьмеш яку подругу, і вернися хутенько, і розкажи мені все, картинку за картинкою». І так вона радіє, що і я теж сподобилася подивитися фільму.

— А ви самі бачили коли-небудь фільм?

— Ні. І се нове, телебачення, теж ні.

Окремі деталі починали з'єднуватися між собою.

— І ви... сказали, що не виходите, правильно?

Теодора з усмішкою кивнула, не відриваючи від Асафа погляду, спостерігаючи, як зароджується в ньому здогадка.

— Отже... ви ніколи звідси не виходите, — сказав він здивовано.

— З дня, що прибула у Святу землю, — підтвердила вона з гордістю. — Ніжною кізочкою дванадцяти літ доставлена була сюди. *П'ятдесят* років минуло відтоді.

— І ви тут п'ятдесят років? — Власний голос видався йому дитячим. — І ви жодного разу... стривайте, навіть у двір?

Теодора знову кивнула. І Асаф раптом відчув нестерпну тяжкість. Йому захотілося встати, розчинити настіж велике вікно і вирватися звідси на гамірну вулицю. Вражений, дивився він на черницю і думав, що вона, по суті, не така вже й стара. Ненабагато старша за його батька. Просто через затворницький спосіб життя вона має вигляд ураз постарілої дівчинки.

Теодора терпляче почекала, доки він додумає всі свої думки про неї, а потім тихо мовила:

— Тамар знайшла для мене вельми чудову фразу в одній з книжок. «Щаслива та людина, що може бути замкнена сама з собою в одній кімнаті». Згідно із цим я щаслива людина. — Куточки її губів злегка опустилися. — Вельми щаслива.

Асаф совався на стільці, мимохить шукаючи поглядом двері. Ступні його свербіли. Річ не в тому, що він особисто не зміг би просидіти в замкненій кімнаті навіть кілька годин поспіль. У крайньому разі напевно б зміг — за умови, звичайно, що там є комп'ютер і яка-небудь нова наворочена гра. Авжеж, тоді б напевно просидів години чотири, а то й п'ять, як нефіг робити просидів би — навіть без їжі. Але прожити отак завжди? Все життя? День за днем, ніч за ніччю, тиждень за тижнем, рік за роком? П'ятдесят років?

— Спасибі тобі, що ні слова не мовиш, — сказала черниця. — Горожа мудрості — мовчання.

Асаф не знав, чи можна тепер щось запитати, чи йому треба вдавати мудреця до кінця візиту.

— А тепер, — провадила далі Теодора, — тепер — твоя черга. Оповідь проти оповіді. Але не зупиняйся щохвилини і не остерігайся аж так. Панагія му! Чому ти так боїшся повідати про себе? Такий вельбучний, еге ж?

— Але що... що розповідати? — жалібно спитав Асаф, тому що про Бога говорити не хотілося, про Єгуду Полікера він знав малувато, а життя його було таким звичайним, та й узагалі він не любив говорити про себе. — Що розповідати?

— Якщо оповіси мені від серця, — зітхнула Теодора, — я оповім тобі від серця мого.

І вона усміхнулась йому, трохи гірко. І Асаф раптом заговорив.

За двадцять вісім днів до того, як Асаф зустрів Теодору, того ранку, коли він ще не працював у мерії і навіть гадки не мав, що на світі існує Теодора, і нічого не чув ні про яку Тамар, — та вийшла на вулицю.

Як завжди в канікули, Асаф проспав до полудня. Потім встав і приготував собі легкий сніданок: три-чотири канапки і смаженю з двох яєць, і почитав газету, і послав електронного листа голландському фанатові «Х'юстона», і майже годину тусувався на жвавому ігровому

форумі. У проміжках йому дзвонив Рої чи хтось іще з класу (сам він зазвичай нікому не дзвонив), і разом вони намагалися придумати, що робити увечері, але, втративши надію, кинули це заняття, домовившись зідзвонитися пізніше. А потім зателефонувала з роботи мама, нагадала, що треба зняти білизну, вийняти посуд з мийки і забрати Мукі з літнього табору. Між усіма цими справами він дивився канал «Нешнл джіографік», трохи розважався з гантелями і знову прилипав до комп'ютера. Так ліниво минали години, і нічого не відбувалося.

У той самий час Тамар, зачинившись у пописаній паскудними графіті кабінці громадського туалету на центральній автобусній станції, швидко зняла одяг: джинси «Лівайс» і тонку індійську сорочку, яку батьки купили їй у Лондоні, скинула сандалі і стала на них. Вона стояла в трусиках і ліфчику, здригаючись від бридкого повітря кабінки сортиру, що встигло вже пристати до неї. З великого рюкзака Тамар дістала пакет, з нього — футболку і грубий синій комбінезон, рваний, весь у плямах. «Звикай!» — веліла вона і захала себе в комбінезон. Секунду повагавшись, зняла із зап'ястка тонкий срібний браслет, отриманий на бат-міцву^[6], — на ньому було вигравіювано її повне ім'я. Потому дістала з рюкзака кеди і взулася. Тамар віддавала перевагу сандалям, але вона знала, що в найближчі тижні їй знадобиться закриті взуття — і для того, щоб відчувати себе захищеною, і щоб зручніше було тікати.

А ще в рюкзаку лежав щоденник. Шість зошитів у цупких обгортках, запечатані в паперовий пакет. Перший зошит, початий у дванадцять років, був тонший за інші, в обгортці, розмальованій квіточками, Бембі, пташками та сердечками. Найостанніші зошити, у строгих обгортках, були набагато грубші і густо списані. Важили вони чимало і страшенно відтягували плечі, але щоденники треба було неодмінно забрати з дому: адже батьки напевно прочитають їх. Тамар спершу закопала їх найглибше в рюкзак, але вже наступної миті не змогла стриматись, витягла найдавніший зошит і перебігла очима по першій сторінці, списаній дитячим почерком. Вона усміхнулася, неуважно опустила на унітаз. Ось тут вона в сьомому класі, а ось — її перша втеча з дому, коли вона з двома подружками поїхала в Цемах^[7] на виступ групи «Тіпекс». Яку класну ніч вони тоді провели! Перегорнула далі. «Ліат притопала в чорному платті з блискітками.

Офігенно!» «Ліат танцювала з Гілі Папошадю і була така гарна, що я мало не розревілася». Дивно, але чому давні рани не заживають і готові закривавити будь-якої миті? Досить, пора вибиратися звідси... Тамар узяла інший зошит, дворічної давності. «Як же дістало, що вони все ростуть. Вони кажуть — «розвиваються». *Ненавиджу!!!* Кому це потрібно?» Тамар спробувала пригадати, чому тоді писала про себе у третій особі. Гірко посміхнулася — ну звичайно ж... Той самий час, божевільні спроби приборкати своє тіло. Вона тренувала себе, привчала не боятися лоскоту, в найхолодніші дні ходила без светра і куртки, а іноді й без сорочки, у самій майці, розгулювала босоніж по асфальту. Ось і записки в третій особі були частиною того ж самого: «Вона любить тісні і вузькі місця, як-от проміжок між шафою і стіною, куди ще місяць тому легко залазила, а тепер її доводить до сказу, що вона не може туди протиснутись!!!»

А на наступній сторінці, зовсім як шкільне покарання, рівно сто разів (вона полічила): «Я порожнє й нікчемне дівчисько, я порожнє й нікчемне дівчисько».

«Господи! — подумала Тамар і привалилася до бачка. — Невже я була така шизонута?»

А ось запис про перше враження від книжки Єгуди Аміхія^[8] «Кулак був колись долонею і пальцями». Вона відчула себе винуватою перед тією дівчинкою, яка написала: «У новонароджених мальків є їхні власні мішечки з білком. Я знаю, що ця книжка буде моїм власним мішечком білка, на все життя». А через тиждень після цього, з усією рішучістю: «Щоб у мене були великі очі, присягаюся до кінця свого життя дивитися на світ із здивуванням».

Тамар знову гірко посміхнулася. Останнім часом цей світ просто змушував її дивитися на себе із здивуванням, потім — з обуренням, а під кінець — у цілковитому відчаї. Але великі очі їй забезпечило зовсім інше — поголений череп.

Вона швидко перегортала — то вперед, то назад. Трохи всміхалася, злегка зітхала. Як вдало, що вона вирішила почитати щоденник, перш ніж вирушити в дорогу. Тамар побачила себе саму так детально, немов хтось показав їй цілий фільм, змонтований з окремих кадрів — окремих днів її колишнього життя.

Все-таки пора. Лея чекає її у своєму ресторанчику, де вони домовилися зустрітися за прощальною трапезою — на таємній вечері.

Але Тамар усе ніяк не могла наважитись. Тільки б не виходити знову на вулицю, назустріч чужим поглядам! Як усі вони на неї витріщаються з тієї хвилини, як вона поголила голову! Тут вона, принаймні, у безпеці, наодинці з собою, під захистом цих фанерних стінок. Ось їй уже чотирнадцять, вона тоді почала писати дзеркальним шрифтом усе те, що особливо хотіла приховати: «Бідолашна мама, вона так хотіла народити дочку, щоб посвячувати її у все, жити у згоді з нею, звиряти їй жіночі таємниці і як це здорово бути жінкою, просто подарунок. І що вона отримала? Мене».

Мама. Тато. Вона зажмурилась, відштовхнула їх, і вони знову зникли. «У житті бувають такі моменти, коли кожен залишається наодинці з собою», — сказав тато під час останньої сутички. Досить, хай забираються. Коли все закінчиться, вона зможе подумати і про них. «По-моєму, все вирішено, — сказав батько, — і я більше й пальцем не ворухну», — і поглянув на неї з удаваною байдужістю, тільки права брова його сіпалася безупинно, немов жила окремим життям. Повільно, із зусиллям Тамар витіснила батьків із свідомості. Не до них зараз. Вони тільки позбавляють сили й рішучості. Поки вони для неї не існують. Тамар гарячково схопила навмання інший зошит, приблизно півторарічної давності. Тоді у її життя ввійшли Ідан і Аді, й усе почало змінюватися на краще. Так вона, принаймні, думала. Вона читала і не вірила, що подібні дурниці захоплювали її всього кілька місяців тому: Ідан сказав це, Ідан сказав те. Зробив собі стрижку «Франц-Йозеф» і покликав її, а не Аді, наглядати за циркульником, «бо ти більш ділова», і вона не знала, комплімент це чи образа, і була вражена, що хтось вважає її діловою. А поїздка на фестиваль до Араду — хтось украв рюкзак з їхніми гаманцями, і в них залишилося десять шекелів на всіх. Ідан узявся керувати: у паперовій крамниці купив квитанційну книжечку за дев'ять шекелів, а потім послав їх з Аді збирати пожертвування для «Товариства проти озонної дірки». І те радісне запаморочення, яке вона тоді відчувала від цього шахрайства, і яку вони влаштували обжиралівку, і в них ще залишилося досить грошей, щоб купити травки, і вона курнула, але нічого не відчула, а Ідан і Аді буквально бісилися і все галдикали про дикий кайф, а повертаючись назад, в автобусі, Аді з Іданом сиділи двома рядами попереду і всю дорогу обидва істерично реготали.

І серед усіх цих дурниць розсипані тут і там дрібні зауваження мимохідь, короткі повідомлення про речі, що не здавалися їй тоді важливими, спершу ледве чутні, але поступово, наростаючи, вони перетворилися на крик: мама і тато виявили, що афганський стінний килим, який стояв скрученим у комірчині, зник; вони негайно звільнили домробітницю, що пропрацювала у них сім років. Слідом пропало кілька сотень доларів з батькової шухляди, і тоді звільнили садівника-араба. А потім трапилася історія з машиною, лічильник якої намотав не одну сотню кілометрів, поки батьки були за кордоном. Й інші тіні снували будинком, і ніхто не наважувався спрямувати на них яскраве світло.

У двері кабінки затарабанили. Прибиральниця. Кричить, що вона сидить там уже цілу годину. Тамар різко вигукнула у відповідь, що сидітиме тут скільки захоче. Від цього грубого втручання вона ледве не задихнулася.

Останній зошит її приголомшив — там було все, в усіх подробицях і абсолютно відкрито. Її план, печера, списки необхідного, можливі й несподівані небезпеки. Цей зошит напевно треба заховати, знищити. Не можна залишати навіть у тайнику. Тамар перегорнула сторінки. Ось він, той момент, до якого вона ще дозволяла собі що-небудь відчувати, — короткочасна нічна зустріч біля «Ріф-Раф» з кучерявим хлопчиною, у нього ще був такий м'який погляд, і він показав їй зламані пальці й утік, ніби й вона могла зробити з ним щось подібне. Після цього вона стала зовсім панцирною, майже припинила розмовляти, почала писати, як службовка секретної військової частини: завдання, проблеми, небезпеки. Що зроблено і що ще належить зробити.

Тамар закрила зошит. Її погляд уперся в якесь сороміцтво на дверях. Якби вона могла взяти щоденник *туди!* Не можна. Але що вона робитиме без щоденника? Як зрозуміє себе, коли не писатиме? Затерплими пальцями Тамар одірвала перший аркуш і кинула його в унітаз між ногами. А за ним ще аркуш, і ще. Хвилинку, а це що тут таке? «Колись я страшенно багато плакала і була сповнена надій. А тепер я багато сміюсь і відчуваю лише розпач». У каналізацію! «А я, напевно, завжди закохуватимусь у когось, хто кохає когось іншого. Чому? А ось так. Тому що я майстриня влізати у безнадійні ситуації. Кожен у чомусь майстер». В унітаз. «Моє мистецтво? Ти що, не знала? Вмирати кожної хвилини». В унітаз, в унітаз!

Тамар підвелася, трохи постояла. У голові паморочилось. Залишалися сторінки найостанніших днів. Нескінченні сперечання з батьками, її репетування і благання, й жахливе усвідомлення того, що вони справді не можуть нічого вдіяти, ані допомогти їй, ані завадити податися туди, що вони просто спустошені й паралізовані бідною, яка позбавила їх самих себе. Від її батьків залишилися тільки зовнішні оболонки, і зараз лише вона може щось змінити — якщо їй не забракне рішучості.

Але там, куди вона збирається пробратися, її ж почнуть розглядати як під мікроскопом, перевірятимуть, ритимуться в речах, рознюхуватимуть, хто вона. Хто я? Що від мене лишилося? Тамар спустила воду і провела поглядом клаптики, змивані в небуття. Нічого.

Без щоденника і без Дінки. Сама.

Тамар швидко змішалася з натовпом, що запруджував автовокзал. Вона ловила своє відображення у ресторанній вітрині, у віконці продавця сосисок, в очах людей. Спостерігала, як, побачивши її, люди міцно стискали губи. До вчорашнього дня на неї кидали зовсім інші погляди. До вчорашнього дня вона навіть захочувала ці погляди, тому що було в цьому якесь підморгування, якийсь легкий виклик — вона неначе провокувала світ навколо себе. Тамар знала: це зухвалість занадто соромливих. Налякана зухвалість, задавлена, що вихоплюється назовні, немов відрижка, яку неможливо стримати. Як та прозора блузка, що її вона надягла на вечірку з нагоди закінчення навчального року. Або страхітливі червоні туфлі — туфлі Дороті з «Чарівника з країни Оз», — які вона наділа на урочистий концерт в академії. І всі ці перепади в одязі — від повного пофігізму (Аліна якось нагримала на неї, що забороняє їй одягатися «в цей одяг з Бней-Брака^[9]») до сплесків стильності та навіть розкоші: її фіолетовий період, жовтий, чорний...

Великий рюкзак Тамар здала до камери схову, залишивши собі маленький заплічник. Відтепер він буде її будинком. Хлопець з камери схову подивився на неї так само, як той цирульник, і постарався не торкнутися її пальців, бирку з номером гидливо кинув на стійку. Тамар узяла номерок.

Ну ось, цього вона не передбачила: куди тепер покласти цю штуку? Вона відчула майже злорадство, коли зрозуміла, що не все їй вдалося передбачити і запланувати. А що ти скажеш, коли її у тебе знайдуть? А

коли хто-небудь з *них* забере рюкзак з камери схову й застромить свого носа у гаманець і щоденники? Тупиця, мегаломанка вбога!

Тамар вийшла на вулицю. Їй подобалося чихвостити себе — хай шкура загартується перед тим, що на неї чекає. Але хто знає, що ще трапиться такого, чого вона й уявити не могла? Що ще уготувало їй життя і як ще воно її підставить за своїм звичаєм?

І тоді Асаф розповів, усе знову розповів — починаючи з роботи в мерії, на яку його влаштував батько завдяки знайомству з Данохом, котрий заборгував йому за електропроводку, що батько обновив у його будинку, але... Але Теодора зупинила його жестом владної ручки, бажаючи спершу почути подробиці про батьків, і Асафу довелося перерватися й розповісти, що його батьки і молодша сестра, мабуть, уже приземлилися в Арізоні, у Сполучених Штатах, вони полетіли туди несподівано, бо його старша сестра Реллі попросила, аби вони приїхали негайно. Черниця зацікавилася, яка вона, Реллі, і чому так далеко опинилася від рідної домівки, й Асаф, дивуючись, почав розповідати і про Реллі теж. Змалював її у загальних рисах, яка вона особлива й потрясна, розповів, що вона живе з прикрас і придумала свою власну лінію срібних дрібничок, яка зараз круто поперла в Штатах і Європі. Асаф повторював слівця Реллі й відчував, які вони для нього чужі, можливо, тому, що успіх сестри залишився для нього чужим, та й ці її поїздки завжди лякали його. І з легкою неприязню він додав, що іноді Реллі буває просто нестерпною, наприклад, ця її знаменита *принциповість* у всьому, починаючи з їжі, яку вона їсть, а головне — яку не їсть, і закінчуючи її ідеями про відносини між євреями та арабами й державну політику. І якось так вийшло, що він купу всього нарозповідав про Реллі і про те, як вона просто втекла рік тому з країни, бо їй потрібний був простір, і це її слівце було йому особливо ненависне, тому він його замінив на інше і пояснив, що Реллі відчувала, що вона просто задихається тут, і Теодора усміхнулася, й Асаф зрозумів цю її усмішку, і між ними без будь-яких слів виникло взаєморозуміння. Адже є люди, які в одній кімнаті не задихаються п'ятдесят років, а є такі, яким недостатньо всієї країни. А потім Теодора захотіла дізнатися і про Мукі, яка полетіла з батьками, бо вони не наважилися залишити її. Асаф розповідав про Мукі, по-дурному посміхаючись, і його й без того рожеві щоки ще більше

розчервонілись, навіть прищики зробилися якось менш помітні; коли він говорив «Муки», у ніс йому ударяв ніжний запах її волосся після миття. Розсміявшись, Асаф сказав, що вже з трирічного віку вона тримається за один певний шампунь і вимагає кондиціонер, хоча її світле волосся і так м'яке, як туман. Теодора усміхнулася. І вона годинами простоює перед дзеркалом, ця малявка, і страшенно високо себе цінує, і впевнена, що весь світ аж нетямиться від неї. І коли він або Реллі зляться з приводу цього сімейного культу особи, мама завжди відповідає, щоб вони не сміли псувати крихітці задоволення, хай хоч один хтось у цьому домі любить себе, не комплексуючи щодо цього. І тут Асаф, який раптом збагнув, що говорить без угаву вже кілька хвилин, зняковів і пробубонів, що оце й усе, звичайна родина, нічого особливого.

— Чудова родина у тебе, любий, — заперечила Теодора. — Вам треба бути щасливими вельми-вельми.

Асаф помітив, що вона знову заглибилася в себе, ніби він погасив у ній якесь світло, сам не розуміючи, як це вийшло.

Мабуть, це тому, що вона така самотня і купу часу не розмовляла ні з ким щиро-відверто. Й одразу ж Асаф спитав себе: «Ага, а сам ти коли востаннє розмовляв щиросердо?» — і тієї ж хвилини згадав, що його чекає вечір з Рої і Дафі.

Теодора злегка нахилилась до нього і спитала:

— Швидко-швидко, про що думав зараз? Адже лик твій, любий, хо-хо! Велике оболоко застує його.

— Не важливо! — випалив Асафа.

— Ні, важливо! — заявила вона.

Господи, та чого вона чіпляється до його дурних історій... А може, вони не такі вже й дурні, якщо хтось здатний так зацікавитися ними?

— Ну, просто... — Асаф збентежено засовався на стільці.

Він і справді не хотів, аби вони затівали подібні розмови.

Хто б узагалі міг таке собі уявити до того, як він увійшов до цього монастиря? Адже вони один одного не знають... немов якийсь чорт у нього тут вселився. Але черниця весело розсміялася, відкинувши голову назад, і Асаф зрозумів, що, якою б старою вона не здавалася з вигляду, насправді вона зовсім ще дівчинка — напевно, тому, що ніколи не користувалася цією своєю юністю.

«А чому б мені, власне, їй і не розповісти? — раптом подумав він. — Вона така мила, самотня, а мені й справді хочеться потеревенити».

І так вийшло, що він узяв та й виклав геть усе: про Дафі Каплан і про Рої з Мейталь. Черниця уважно слухала, буквально дивилася йому в рот, і губи її безгучно повторювали його слова. І вже після перших п'яти фраз вона зрозуміла, що Дафі зовсім не найголовніше в цій історії. Асаф здивувався, як миттєво ця стара жінка вловила, що саме найбільше його мучить.

— Одначе облиш-но на хвильку сю нещасну діву! — нетерпляче змахнула Теодора рукою. — Квітка вона без аромату. Я суть головного знати хочу: про отрока повідай мені, про твого прекрасного Рої, який уже не твій, коли не помиляюся.

Асаф аж зажмурився, бо вона попала в найуразливіше місце. Він зробив глибокий вдих, немов перед тим, як пірнути, і розповів про свою дружбу з Рої з чотирилітнього віку, що вони були як брати, ночували один в одного по черзі, і в них навіть була хатка на дереві. Рої тоді був трохи менший і слабкіший, і Асаф захищав його від більших хлопчаків, виховательки говорили, що він просто охоронець Рої.

— І так це тривало приблизно до сьомого класу, — сказав Асаф, перескакуючи одним махом через вісім років.

Проте був повернений назад м'яко, але наполегливо:

— Як се тривало?

Довелося розповідати про початкові класи, коли Рої не відходив од нього ні на крок і не дозволяв йому дружити з кимось іще, і у нього були в запасі різні покарання, які він накладав на Асафа щоразу, коли підозрював, що той намагається зрадити їхню дружбу. Найгіршим було покарання мовчанкою — цілі тижні, коли він відмовлявся відповідати Асафу, але при цьому все-таки не відходив од нього. Траплялись у Рої і страшенні напади люті, наприклад, коли Асаф захотів податися в скаути, але врешті змушений був з важким серцем відмовитися від своєї затії. Йому тоді лестило, що його так потребують і так його люблять.

Асаф замовк, ковтнув слину і задумався ненадовго.

У середніх класах уже все змінилося.

— Але деталі не мають значення, — сказав він.

— Вони мають вельми велике значення, — заперечила Теодора.

Він так і знав, що вона це скаже, і посміхнувся — це вже була їхня власна маленька гра.

Теодора пішла на кухню, поставити воду для кави і звідти гукнула Асафу, щоб він говорив далі. Асаф розповів, як у сьомому класі, приблизно три роки тому, дівчатка почали звертати увагу, який Рої красунчик. Він справді тоді дуже підріс і вилюднів, і дівчатка стали пачками закохуватися в нього, і він їх теж кохав — усіх підряд, і просто-таки грав на їхніх почуттях. Асаф промовив це, намагаючись не здатися ханжею, а черниця на кухоньці усміхнулася вицвілим синьо-червоним шпалерам.

— Але дівчатка йому не мстили, — здивовано зауважив Асаф. Навалившись на стіл, він розмовляв радше сам із собою, ніж із Теодорою. — Навпаки. Уявляєте, вони ще *змагалися* за його любов, сиділи на перервах і пасталакали про те, який у нього вигляд, та що йому личить, та яку стрижку він зробить, та як спритно рухається, коли грає у баскетбол.

Якось Асаф, зовсім випадково, сидів за дівчачим деревом на шкільному подвір'ї і слухав, що вони торочать про Рої: дівчата говорило про нього немов про якесь божество чи принаймні кінозірку. Одна з них похвасталася, що збирається провалитися з математики, щоб опинитися з ним в одній групі. А друга сказала, що іноді молиться, щоб Рої трохи занедужав — і тоді вона зможе піти в поліклініку й полежати на кушетці, на якій його оглядали!

Асаф поглянув на черницю, сподіваючись, що вона посміється з ним разом з оцих дурбецалок, але Теодора не розсміялася, а тільки попросила його розповідати далі, а він... Краще б йому помовчати, але він був уже не в змозі стримати те, що рвалося з нього — немов гігантська катушка, що почала розмотуватись. Він уже багато років так не розмовляв із сторонньою людиною, та й з близькою теж... Це напевно через монастир, подумав він, або через цю маленьку кімнатку, схожу на сповідальню, яку він одного разу бачив у церкві в Ейн-Каремі. А потім він отямиться і взагалі забуде, що одного разу сидів у кімнатці на вершині башти й розповідав незнайомій черниці усі ці дурниці.

— Асафе, я чекаю, — нагадала Теодора.

І він розповів, як у восьмому класі завдяки дівчатам Рої став чимось ніби... як би краще сказати... ніби царським намісником у класі.

І Асаф зібрався пояснити, що це означає, але Теодора нетерпляче махнула рукою:

— Так-так, цар сього класу, знаю я, звісно, ну ж бо далі, будь ласкавий!

Асаф здогадався, що вона вже чула щось подібне від Тамар — які-небудь баєчки про хлопців і дівчат. Він подумав: можливо, вона і слухає його з такою втіхою тому, що його балаканина нагадує їй про Тамар. І в ньому знову ворухнулося те саме тепло, і він уявив, що Тамар якимсь робом присутня в кімнаті, як невидимка. Припустімо, сидить долі біля вдоволеної Дінки і тихенько гладить її голову. А може, він сам зараз говорить з нею, розповідає, як Рої став дружком Ротем — перша найвельможніша пара їхньої школи.

— Це було давним-давно, — пробурмотів Асаф. — Після тої дівчини Рої змінив уже чотирьох подружок, а то й більше.

Сьогодні це Мейталь, і через неї Рої вимагає, щоб Асаф закохався в Дафі, бо саме цього хоче Мейталь. Рої навіть натякнув, що це стане умовою подальшої їхньої дружби з Асафом.

— Все! Це вже не важливо! — стріпнувся Асаф. — Це так, дурниці, дрібні бризки.

— Важливо, вельми важливо, — м'яко сказала Теодора. — Ще не розумієш ти, агорі му^[10]? Як пізнаю тебе без дрібних деталей? Як повідаю тобі історію серця мого? — А побачивши, що не переконала, встромила очі йому просто в зіниці. — Бо Тамар теж попервах не хотіла повідати все: невже се важливо, та невже се цікаво? — а я превеликим зусиллям навчила її, що немає нічого важливішого за дрібниці, отсі наші гудзички і грошики. А вона, щоб ти знав, упертюха велика, куди більша за тебе!

І Асаф кинув опиратися — ніби якийсь тягар зняли у нього з плечей, навіть голос його змінився, і розповів про Дафі, про те, що вона все вже розрахувала: і гроші, й успіх, і славу свою майбутню. І раптом виразно зрозумів, чому ж йому така неприємна Дафі: вона завжди змагається з усіма, завжди порівнює свою удачливість з удачливістю інших, завжди підраховує свої виграші і втрати, й тому виникає відчуття, ніби кожна людина на землі щосекунди кує лихо проти когось, чатує, коли її ближній розслабиться, щоб підставити його...

— Є на світі й такі люди, — мовила черниця, миттю відчувши зміну в Асафі. — Та є й інші, істинно? І заради отсих інших варто понад усе жити?

Асаф усміхнувся і мимохіть випростався, неначе однією фразою вона розв'язала найзаплутанішу проблему, яка стільки часу не давала йому спокою. І слова знову потоком полилися з нього: навіть якби Дафі була геть іншою, він би все одно в неї не закохався, та й взагалі він ніколи не закохається. Асаф промовив це — і здивувався своїй сміливості. Адже подібними зізнаннями він ділився лише з однією-єдиною людиною на світі — з Носорогом, другом його сестрички Реллі... А з цією черницею він знайомий не більше як годину. Та що таке з ним сьогодні коїться?

Асаф примовк, і вони з Теодорою подивилися одне на одного, немов разом отямилися від спільного наслання. Теодора провела долоньями по голові. І Асафу знову в очі впав великий шрам на її руці. З хвилину в кімнаті висіла цілковита тиша. Чулося тільки дихання сплячої Дінки.

— Тепер, — із слабкою усмішкою шепнула Теодора, — після сих речей, нарешті, може, ти повідаєш, як потрапив до мене?

І лише тоді Асаф розповів, стисло і по-діловому, як вранці прийшов Данох і одвів його в собачий вольєр, і про бланк № 76, і про піцу, і це раптом здалося йому смішним — уся ця божевільна гонитва невідомо куди. Він усміхнувся, й обличчя Теодори теж розпливлося в широкій усмішці, і, втупившись одне в одного, вони пирснули зо сміху, собака прокинувся, підвів голову і замахав хвостом.

— Одначе се дивно, — мовила Теодора, заспокоївшись. — Собака привів тебе до мене...

Вона довго вдивлялася в Асафа, мовби раптом побачила його в зовсім новому світлі.

— І ти явився сюди мимовільним посланником, дипломатичним вістовим, без жодної гадки про своє призначення. — Її очі виблискували. — І хто б ще готовий був піти за поспішливим собакою, і купити сю піцу за повну мірку грошей, і цілком принести свої бажання в жертву її бажанням? Що за серце, Панагія му, що за гаряче і щире серце...

Асаф зніяковіло засовався на стільці. Правду кажучи, більшу частину часу він почувався ідіотом, яких мало, гасаючи за собакою, і нове тлумачення його поведінки трохи вражало.

Черниця обхопила себе руками, вона майже тремтіла.

— Тепер ти розумієш, чому благала я тебе повідати сю історію? Ну ось, тепер я трохи спокійніша, бо серце говорить мені, що коли є той, хто знайде голубку мою, то ти — сей.

Асаф промимрив, що саме це й намагається зробити з самого ранку, і, якщо вона дасть йому тепер адресу Тамар, він одразу ж її відшукає.

— Ні, — сказала Теодора і поспішно встала. — На превелику скорботу мою, сього зробити не зможу.

— Ні? Чому?

— Бо клятву взяла з мене Тамар.

І скільки Асаф не намагався зрозуміти, у чому річ, скільки не питав, вона відмовлялася відповідати, нервово снувала кімнатою, бурмотіла своє схвильоване «хо-хо» та безперервно хитала головою.

— Ні, ні, ні... Повір мені, любий, якби в руці моїй було, то я б навіть плекала надію, що ти... ні! Мовчок! — Вона сердито вдарила себе по пальцях. — Мовчи, стара! Не мов!

Ще одне стрімке коло по кімнаті, люте сопіння, маленький смерч — і вона знов зупинилася перед ним.

— Бо Тамар справді благала мене, послухай, не дуйся ти так, тільки се можу сказати тобі: останнього разу, як була Тамар тут, вона взяла з мене клятву, що, коли прийде в найближчі дні хтось і запитає, де вона або ж, наприклад, яке в неї прізвище і хто батьки, коли почне дізнаватись про неї, і хай він буде навіть милий і солодкоустий, як ніхто інший (се не вона говорила, се я кажу), заборонено мені найсуворішою заборonoю тому відповідати!

— Але чому, чому?! — вибухнув Асаф. — Чому раптом вона таке сказала? Що з нею може трапитися, що...

Черниця й далі заперечно мотала головою, ніби боялася, що він витягне з неї секрет. Потім приклала вказівний палець до його губів:

— Тепер мовчи!

І Асаф здивовано сів.

— Послухай-но, говорити про неї не маю права. Клятвою зв'язано язика мого. Але дозволь, повідаю тобі історію, і ти, можливо, зрозумієш дещо.

Асаф збуджено тарабанив по коліну. Його злило, що доведеться починати всі пошуки спочатку. Та й взагалі, може, краще піти просто зараз, не гаючи більше часу? Але слово «історія» завжди діяло на нього як чар, а думка про те, що він почує історію з її *уст*, з її виразом обличчя, з оцими дивовижними сполохами світла в її очах...

— Хо-хо! Усміхнувся, мосьпане мій! Мене не проведеш, ся стара знає, що означає така усмішка! Дитя історій ти, я з одного погляду довідалась, точнісінько як Тамар моя! Коли так, повідаю тобі історію мою — ось тобі подарунок за історію, що ти розповів.

— Ну, то за що п'ємо? — спитала Лея і спробувала усміхнутись.

Тамар поглянула на вино і зрозуміла, що боїться вимовити вголос своє бажання.

Лея сказала замість неї:

— Вип'ємо за твій успіх, щоб ви щасливо повернулися. Обоє.

Вони цокнулися і випили, дивлячись очі в очі. Вентиляторні лопаті під стелею безшумно крутилися, розганяючи хвилі прохолоди, але зароджуваний суховій невблаганно промикався всередину будинку.

— Скоріше б уже почалося, — зітхнула Тамар. — А то попередні дні... Я вже тиждень майже не сплю, не можу ні на чому зосередитись. Це напруження мене вбиває.

Лея простягнула через стіл міцні руки, і вони з Тамар зчепили пальці.

— Тамі-мамі, ще не пізно передумати... ніхто тебе не зможе звинуватити, а тим паче я, і я нікому не розкажу про твою божевільну ідею.

Тамар похитала головою, відхиляючи будь-яку думку про відступ.

До столика підійшов Самір і зашепотів Леї на вухо.

— Подай у великих горщиках, — розпорядилася та. — А щодо вина — порекомендуй шаблі. А нам можеш принести курку з чебрецем.

Самір усміхнувся Тамар і повернувся на кухню.

— Що ти їм сказала? — спитала Тамар. — Хлопцям з кухні? Що ти їм розповіла?

— Мовляв, ми щось таке з тобою святкуємо... постривай, що ж я справді сказала? А... мовляв, ти від'їжджаєш, надовго... Зараз побачиш, який сюрприз тобі приготували.

— Господи, як я нудьгуватиму.

— Це точно, такої їжі ти там не поїси.

— Тепер дивися. — Обличчя Тамар зробилося жорстким. — Ось конверт, у ньому листи, залишаю їх тобі. Вони вже з адресою і з марками.

Лея ображено насупилася.

— Господи, Лее, річ не в грошах! Просто я хотіла, щоб усе було готово.

— І ще хотіла все зробити сама, як завжди, — уточнила Лея і похитала головою, немов кажучи: «Що накажете робити з цим дівчиськом?»

— Кинь, Лее! Годі сперечатися. Щодо листів... ти ж пам'ятаєш, правда?

Лея закотила очі під лоба і забубоніла, як учень, вкотре змушений повторювати остогидле домашнє завдання:

— Щовівторка і щоп'ятниці. Ти їх пронумерувала?

— Тут, збоку, на круглих наклейках. Перш ніж піти...

— ...відліпити наклейку, — відрубала Лея. — Слухай, ти думаєш, що я ідіотка? Тупиця з базару? Еге ж?! — Вона демонстративно розсміялася. — Ось хто я?!

Тамар пустила цей випад повз вуха.

— Дуже важливо, щоб ти відсилала листи у правильному порядку, тому що я вигадала цілу історію і жартики про всяких людей, яких я зустрічаю... взагалі, всяку дурощ дебільну, але турбуватись вони не будуть, а значить, не заважатимуть. — Вона скривила губи в уїдливій посмішці. — Такий ось роман у листах з продовженням.

— Боже! Ти й це продумала? Всю голову, мабуть, заморочила.

І Лея кинула несхвальний погляд на голений череп Тамар.

— Взагалі-то, — вела далі Тамар, у душі подякувавши Леї за те, що та утрималася від коментарів з приводу її нової «зачіски», — листи мають приспати їх на місяць, цього часу мені вистачить. До середини серпня. І два тижні з цього місяця вони пробудуть за кордоном. Священна відпустка! — вона знову криво посміхнулася. — Цього року під девізом «життя має тривати незважаючи ні на що».

Вони з Леєю подивились одна на одну, зітхнули, знизали плечима — в цілковитій невірі, що таке можливо.

— Головне, щоб мені не заважали, щоб не стали мене шукати, — сказала Тамар.

— Навряд чи вони спроможуться на таке, — буркнула Лея.

Вона присунула до себе конверти і заворушила товстими губами, читаючи адресу та імена батьків Тамар.

— Тельма і Авнер... гарні вони підчепили імена, немов з якогось зоряного шоу...

— Моє життя останнім часом більше схоже на дешеву мильну оперу.

— Знаєш, одного разу я бачила на стіні напис... «Я уб'ю свою матусю, коли вона ще раз мене народить».

— Десь так, — розсміялася Тамар.

Самір і Авіва винесли з кухні великий таріль. Знявши сріблясту накривку, Тамар побачила, що навколо виноградної долми бордовими

вишнями викладено її ім'я.

— Це від нас усіх, з любов'ю, — сказала Авіва, розрум'яніла від кухонного жару. — Щоб ти нас не забувала.

Їли вони мовчки. Обидві вдавали, що насолоджуються їжею, але апетиту не було ні в одній, ні в другій.

— Я ось що подумала, — нарешті заговорила Лея, відсовуючи тарілку. — Пам'ятаєш мій сарайчик для всякого барахла? За два кроки звідси. — (Тамар пам'ятала.) — Так от, я кину там матрац для тебе, і не здумай мені говорити «ні»! — (Тамар мовчала.) — Ключ заховаю під другим квітковим горщиком. Якщо тобі набридне ночувати на лавці в Парку Незалежності чи, скажімо... сервіс там буде недостатньо стильний, то ти приходи у сарайчик і виспись як біла людина, добре?

Тамар перебрала подумки можливі небезпеки. Хтось побачить, як вона входить у сарай, потім з'ясує, кому він належить... Лея, звісно, її не викаже, але один з кухонних працівників може похопитися через власну дурість, і тоді вони зрозуміють, хто вона така, і план зірветься. Лея з тривогою стежила за зморшками, що зібралися на чистому лобі Тамар. Що відбувається з дівчинкою останнім часом?

Та все ж сарайчик — гарна ідея, подумала Тамар. Навіть дуже гарна. Треба буде лише як слід перевірити, чи немає стеження. І нітрохи не завадить, якщо вона виспитья і стане хоч трохи схожа на людину. Вона усміхнулася. Обличчя її полагідніло, зморшки розгладились.

— Приходь, мамі, відіспись! — зраділа Лея. — Там і кран з раковиною є — помиєшся. От тільки туалету катма...

— Я вже якось влаштуюся.

— Ох, приємно, що я хоч чимось можу допомогти!

Лея знала, що відтепер кожного ранку щонайперше поспішатиме в сарай — глянути, чи не ночувала Тамар. І не забути підбадьорливих записочок залишити там, і...

— Тільки пообіцяй, — зажадала Тамар, помітивши в очах Леї вологий блиск, — що, коли ти побачиш мене на вулиці, байдуже, працюю я чи просто сиджу в якому-небудь кутку, ти до мене не підійдеш. Навіть виду не подаси, що впізнала мене. Обіцяєш?

— Ох, сувора ж ти, мати! — заметушилася Лея. — Та якщо вже сказала, то сказала. Тільки поясни-но мені, як я пройду мимо, щоб тебе

не обійняти? Щоб не принести тобі чогось там Попоїсти? А що, коли Ноа буде зі мною? Як її стримаю, вона ж бо тебе впізнає.

— Не впізнає.

— Ага, — тихо сказала Лея. — Точно не впізнає.

— Маю геть страхітливий вигляд, еге ж?

— Ти... («Ти така гола, що в мене серце крається»), — хотіла сказати Лея.) — Для мене ти завжди красуня, — сказала вона зрештою. — Моя мама говорила: «Хто вродливий — хоч черевика на фізіономію надінь, однаково не зіпсує».

Тамар вдячно посміхнулася і ласкаво стиснула руку Леї. На жаль, мама Леї не мала на увазі свою дочку.

— Але я сама не знаю, як стримаюсь, коли побачу Ноа, — сказала вона. — Адже я вперше розлучаюся з нею так надовго.

— Я тобі принесла її фотку.

— Леє... я нічого не можу взяти туди.

Тамар узяла фотографію, обличчя полагідніло, навіть розпливлося — немов акварельний малюнок.

— Сонечко... якби ж я тільки могла її взяти! Я б її сто разів на день цілувала, ти ж знаєш.

Самір почав прибирати тарілки, виговорюючи за те, що не доїли, і злякано поглядаючи на лисину Тамар. Вони не зважали на нього.

— У дитячому садку, — розповідала Лея, — їх розпитували про братів і сестер, і як думаєш, кого назвала Ноа?

— Мабуть... мене... — усміхнулась Тамар, опускаючи всередину, як вино в келих, цю крапельку гордості.

Вони ще довго розглядали портрет крихітної, немов із слонової кістки виточеної, дівчинки з трохи розкосими очима. Тамар чудово пам'ятала слова Леї про те, що раніше, у тому світі, де вона жила приблизно років до тридцяти, у своєму минулому житті, вона й жінкою-то не була.

— Ставилися до мене там з повагою, — розповідала Лея. — Але як до хлопця, а не як до жінки. Та й у мене ніяких жіночих почуттів не було. Анічогісінько. І так-от з дитинства й тяглося, я ні справжньою дівчинкою не була, ні дівчиною справжньою, ні жінкою, ні матір'ю. Нічого від жінки в мені не було. І лише зараз, у сорок п'ять... а все Ноа.

За одним столиком розпалювався скандал: сивоголовий червонопикий гладун кричав на Саміра за те, що вино недостатньо охолоджене. Лея схопилася і кинулася туди, мов левиця, що захищає своє левеня.

— А ви хто така? — процідив гладун. — Я вимагаю хазяїна ресторану!

Лея схрестила дебелі руки на грудях:

— Я і є хазяїн. Що таке?

— Сміятися з мене надумали?! Ви?

Тамар пощулилася від образи, завданої Леї.

— А чого ж, — абсолютно спокійно сказала Лея. Тільки губи її побіліли та на щоці виразніше виступили довгі шрами. — Може, і хазяїна ресторану ви бажаєте холоднішого?

Гладун ще дужче почервонів, погляд у нього зробився каламутним. Повнотіла дамочка, що сиділа з ним поруч, уся обвішана золотими прикрасами, заспокійливо поплескала його по долоні. Зробивши зусилля, Лея опанувала себе і послала Саміра на кухню помінати вино, сказавши, що нова пляшка — за рахунок закладу. Гладун ще трохи побурчав і замовк.

— Ну й свинюка, — сказала Тамар, коли Лея повернулася.

— Я його знаю, — відповіла Лея. — Якесь цабе в армії, генерал чи щось таке. Думає — у нього вся країна витягнеться в струнку... Завжди скандалить, навмисне наривається.

Вона налила собі вина, і Тамар помітила, як тремтить у неї рука.

— До таких речей не звикнеш, — призналася Лея, одним духом випивши.

— Не зважай. Тільки подумай, що ти зробила у своєму житті і що перетерпіла, і як ти звідти вибралася, і як виїхала до Франції, сама-самісінька, і три роки вчилася там...

Лея слухала її з дивним виразом на обличчі — натхнення і відчаю. Рубці на щоці пульсували, немов у них билася кров.

— І як ти підняла цей ресторан, знову сама-одна, а тепер знову сама ростиш Нойку... Знаєш, такої мами, як ти, немає більше на світі! Тому не зважай на всяких виродків.

— Іноді я думаю, — пробурмотіла Лея, — якби тільки був у мене мужик, схопив би таку бидлятину за петельки та й викинув його к'їбеніма^[11]. Який-небудь Брюс Вілліс...

— Або Нік Нолте, — розсміялася Тамар.

— Але щоб усередині м'який був! — зажадала Лея. — І щоб милий!

— Одне слово, Х'ю Грант, — підсумувала Тамар. — Щоб кохав тебе і пестив.

— Ні, цьому я не вірю. Хлюст. Ти теж таких остерігайся. Знаю, є у тебе до них слабкість. — Лея розсміялася, і у Тамар відлягло від серця. — Мені потрібний Сталлоне, фарширований усередині Гарві Кейтелем!

— Такого не існує, — зітхнула Тамар.

— Мусить існувати, — заперечила Лея. — До речі, тобі теж такий стане у пригоді.

— Мені? Мені зараз не до цього.

Будь-яка думка про кохання, про близькість була дуже небезпечна. Дивлячись на Тамар, Лея думала: «Навіщо вона це з собою робить? Навіщо вона себе так занпащає, адже зовсім ще дівчатко». І тут мало не підскочила. Господи! Їй же на цьому тижні шістнадцять! Лея швидко підрахувала — точно, на цьому тижні... І вона буде одна-однісінька, на вулиці, хіба ж можна... Лея відкрила була рот, але з кухні вигулькнув Ціон з десертом, і вона випалила:

— Чого це стиць-гриць? Виходьте всі, як на параді.

— На честь Тамар, — реготнув Ціон.

Тамар смакувала медово-лавандове морозиво, шкодуючи, що не може нагромадити де-небудь у тілі запасів усієї цієї смакоти, щоб харчуватися ними протягом найближчого місяця. Вона вилизала все до крапельки під неуважним поглядом Леї.

— Ну ж бо, подивимося, чи все я зрозуміла, — сказала Лея. — Коли ти вибираєшся на вулицю?

— Просто зараз. — Тамар зіщулилась. — Пора.

— Та ну? — Лея не змогла стримати важкого зітхання. — А коли ти мені подзвониш?

— Найперше, запам'ятай: весь цей місяць я нікому не дзвонитиму. — Тамар відчувала, як нігті впиваються в долоні. — А через місяць, десь у середині серпня, — це залежить від мого стану, — якщо все піде нормально, я подзвоню і попрошу тебе прийхати твоїм «фольксвагеном».

— І куди я тебе одвезу?

Легкий усміх перебіг обличчям Тамар:

— Коли до цього дійде, я тобі скажу.

— Ну ти даєш! — Лея похитала головою, подумавши: швидше б уже все закінчилось і до неї повернулася колишня, справжня Тамар.

Вони встали і пройшли на кухню. Тамар подякувала усім за особливий обід, розцілувалася з кухарями, підсобними робітниками та офіціантами. Лея запропонувала підняти тост за здоров'я Тамар, за успіх її далекої поїздки. Випили. На Тамар усі поглядали з побоюванням. Вона мала вигляд не такий, як мають перед приємними мандрами. Вона мала вигляд немов перед операцією.

Тамар, у якої від вина макітрилося в голові, вдивлялася в тісну, у клубках пари кухню, в обличчя навколо неї і думала про ті години, що їх вона провела тут, згадувала руки, аж по лікті занурені в посічену петрушку або коли вони набивають виноградне листя рисом, кедровими горішками і м'ясом. Два роки тому, в чотирнадцять літ, вона надумалася кинути школу й піти в підмайстри до Леї. Лея погодилась, і Тамар пропрацювала тут кілька тижнів, поки її батько не довідався, що вона не ходить у школу. Він заявився тоді сюди і розкричався, що приведе інспектора з міністерства праці, якщо Тамар хоч раз ще переступить поріг цього ресторану. Зараз вона майже сумувала за тією ганебною сценою. Як би їй хотілося знову побачити батька таким рішучим і агресивним. Вона повернулася до ненависних занять і зустрічалася з Леєю тільки у неї вдома, приходячи, аби побавитися з маленькою Ноа, проте кулінарну ідею з голови не викинула. Адже й так, думала Тамар, на іншу кар'єру тепер особливо розраховувати не доводиться.

Лея провела її на вулицю. У провулку ніжно пахло жасмином. Мимо, похитуючись і хихикаючи, пройшла обійнявшись парочка. Тамар і Лея скинулися поглядами, знизали плечима. Лея колись пояснила, що в кожній парі є своя таємниця, зрозуміла тільки двом, а коли таємниці немає, то ця пара — зовсім не пара.

— Чуєш, Тамі-мамі, — почала Лея, — не знаю вже, як це тобі сказати, але ти все-таки не сердься, добре?

— Спершу послухаємо, — відповіла Тамар.

Лея схрестила руки на грудях:

— Якщо хочеш, я могла б позбавити тебе всього цього балагана, зажди, дай мені договорити до кінця...

Тамар скинула бровами, але промовчала, хоча й знала наперед, що скаже Лея.

— Дивись, один мій дзвінок декому, хто мене ще пам'ятає з того часу, з тих самих деньків... Для мене це не проблема.

Тамар підвела руку, щоб урвати її. Вона знала, що пережила Лея, чого їй коштувало вирватися з того світу, забути все, до чого вона була така прив'язана: і людей, і все це зілля. Знала вона й інше — одного разу Лея проговорилася, що будь-яке діткнення до того світу здатне знову збити її з пуття.

— Ні! — відрізала Тамар, глибоко зворушена цією пропозицією.

— Я тільки дзвякну декому. — Лея й далі вдавала натхнення. — Я певна, що він знає твоїх хмирів. Через годинку він загляне до них з парою десятків стволів і без зайвого шухеру витягне його тобі звідти.

— Ні, Лее!

— Та дехто тільки й чекає, аби я у них чого попросила, — сказала Лея, похмуро дивлячись собі під ноги.

Тамар обійняла її, пригорнулася.

— Яке у тебе серце величезне, — тихо промовила вона.

— Справді? — перепитала Лея придавленим голосом. — Зате цицьок майже нема.

Вона обхопила маленьке, худе тільце. Жалісно торкнулася гострих, виступаючих лопаток. Вони надовго завмерли, обнявшись. Тамар думала, що це останні обійми перед тим, як вона вирушить у дорогу, а Лея щосили старалася, щоб ці останні обійми були особливо міцними і добрими, материнськими і в той же час батьківськими.

— Ти тільки бережи себе, — майже безгучно пробурмотіла вона. — А то там, я ж бо знаю, ніхто тебе не берегтиме.

Тамар зупинилася за два кроки від перехрестя. З-за рогу останнього будинку в провулку вона кинула на вулицю боязкий, недружній погляд. Оглянула поле своєї діяльності й відчула, що їй бракує сил ступити на нього. Вона була схожа на акторку чи співачку, яка за хвилину до прем'єри злякано виглядає крізь дірочку в завісі, намагаючись угадати, що чекає її цього вечора, *поруч з ними*.

Раптом самотність, і страх, і жаль до себе ринули на неї, і, всупереч усім своїм ретельно розробленим планам, Тамар піднялася в автобус і в такому от вигляді — без волосся, в комбінезоні, серед білого дня —

проїхала кілька зупинок і увійшла у двір власного будинку, молячись, аби ніхто із сусідів її не побачив, аби не здибалася садівниця чи хтось іще, хоча знала, що навіть коли її й побачать, то не впізнають.

І лише відхиливши хвіртку, Тамар відчула, як повітря згустилося в грудку життя — у велику грудку радості і любові, вкриту золотистою шерстю, згустилося і кинулося їй назустріч. Великий, гарячий і шорсткий язик раз чи двічі пройшовся по її обличчю. Мить здивування, легкого замішання... але яка полегкість, справжнє відчуття порятунку! Собаці було байдуже до змін у її зовнішності.

— Ходімо, Дінуль, я не впораюся сама...

— Одного разу, — почала Теодора, — жив-був...

І розсміялася, бо Асаф аж рота роззявив, зачарований її інтонаціями бувалої оповідачки казок. Вона вмостилася зручніше, посмоктала кружальце лимона, щоб освіжити горло, і складно, не зупиняючись, з виразними жестами і з блиском в очах, повідала історію свого серця, історію про себе, про острів Ліксос і про Тамар.

Одного разу, десь рік тому, в одну з неділь, коли Теодора тішилася полуденним відпочинком, вона раптом здригнулася всім тілом від жахливих звуків, що гримнули просто навпроти її вікна і склалися з виску та скрипу, але поступово очистилися й перетворилися на живий дівчачий голос, який благав її підійти до вікна.

Тобто він благав не її саму, а «всечесного пана ченця, котрий мешкає в башті».

Теодора підійшла до вікна, повитого бугенвілією, і побачила, що за огорожею монастиря, у центрі шкільного подвір'я, стоїть бочка. А на бочці — мініатюрна дівчинка з чорним кучерявим волоссям, і в руках у неї мегафон.

— Дорогий ченцю! — ввічливо почала дівчинка й, осікшись, замовкла, коли зрозуміла, що зморшкувате обличчя у вікні належить жінці. — Дорога чернице, — із сумнівом поправилася вона. — Я хочу розповісти вам казку, яку ви, можливо, знаєте.

І тоді Теодора згадала, що бачила цю дівчинку тиждень тому — на розкішній смоківниці, гордості монастирського саду. Дівчинка щось записувала у грубий зошит і неуважно поглинала одну за одною смокви. І Теодора, давно підготовлена до подібних речей, направила

тоді на ласійку крадених фруктів своєю зброєю — рогатку, за допомогою якої розполохувала пташок, і стрельнула абрикосовою кісточкою.

І влучила. У першу мить Теодора сповнилася гордості. Ще одне підтвердження, що мистецтво стрільби з рогатки не забуде — вона опанувала його в дитинстві, на рідному острові, коли їх із сестрами відправляли стерегти виноградники від ворон-грабіжниць. Пролунав крик, повний переляку і болю, — кісточка попала дівчинці в шию. Та вхопилася рукою за уражене місце, втратила рівновагу і, ламаючи гілля, полетіла вниз, де глухо гепнулася об землю. Та мить стала для Теодори миттю найглибшого каяття. Вона хотіла кинутися на допомогу, і від щирого серця вибачитися за скоєне, і благати, щоб дівчинка з подружками припинила нарешті розграбовувати її дерево. Але, будучи довічним в'язнем своєї обителі, Теодора не рушила з місця і сповна скуштувала покарання, змусивши себе дивитися, як дівчинка повільно підводиться, кидає в її бік лютий погляд, повертається до неї спиною і, раптовим рухом спустивши штани, посилає їй білошкірий спалах сідниць.

— Було колись у далекій країні маленьке сільце, і поруч з ним жив-був один велетень, — говорила дівчинка в мегафон тиждень по тому після цієї сумної пригоди.

Черниця здивовано слухала, і серце її переповнювалося дивною радістю від того, що дівчинка повернулася.

— У велетня був великий сад, а в ньому — безліч фруктових дерев. Були там абрикосові і грушеві дерева, персики і гуаява, смокви, вишні і лимони.

Теодора окинула поглядом свої дерева. Голос дівчинки їй сподобався. У ньому не було ніякої ворожості, навпаки, у тоні чулося запрошення до розмови, і Теодора миттю це вловила. Але не тільки запрошення до розмови — дівчинка зверталася до неї так, ніби розповідала казку маленькій дитині, і м'який спокійний голос досягав аж глибин пам'яті черниці.

— Сільські діти любили гратися в саду велетня, — вела далі дівчинка. — Любили лазити по деревах, купатися в потічку і пустувати в травичці... Даруйте, пані чернице, я навіть не запитала, чи розумієте ви іврит?

Теодора отямилася від свого солодкого буяння у мріях, взяла зі столу аркуш паперу, згорнула з нього щось подібне до маленького

рупора і злегка каркаючим голосом, що вже довгі роки не знав гучної розмови, заявила, що вона вільно говорить, пише і читає івритом, який вивчала за юних літ у пана Еліасафа, вчителя в школі «Тахкемоні», котрий для поповнення заробітку давав приватні уроки всім охочим. Закінчивши цю невеличку, але цілком детальну промову, вона вловила на обличчі дівчинки першу усмішку.

— А ти не лицезрів її, коли вона усміхається? — шепнула Теодора Асафу. — З малою ямочкою отут, — легко доторкнулася вона до його щоки, а він ледь здригнувся, ніби відчув тепло Тамар, до якої йому, по суті, було байдужісінько. Що йому до її ямочки?

А Теодора подумала: «Зашарілись, мосьпане!» Та вголос мовила:

— Серце рветься з персів і літає, коли вона усміхається. Ні, не смійся! Ніколи я не перебільшую! Серце рветься з персів, б'ючи крилами своїми!

— Але велетень не хотів, щоб діти гралися в його саду, — вела далі дівчинка на бочці. — Не хотів, щоб вони ласували плодами з його дерев, і не дозволяв рвати квіти чи купатися у своєму потічку. І тоді він збудував мур навколо свого саду, високий і міцний мур.

Вона подивилась черниці просто у вічі, і погляд цей був пронизливий, зосереджений і не по літах дорослий. Теодора несамохіть відчула, як у душі її з далекого минулого спливають ніжні спогади.

Асаф теж слухав як зачарований, усміхаючись, ніби бачачи всю картину: маленька черниця, що виглядає у вікно, зарослий сад, а по той бік огорожі на бочці стоїть дівчинка. Правду кажучи, він трохи побоювався дівчаток, здатних лазити по бочках і витворяти таке. (Яке «таке»? А таке — зухвале, особливе, екстраординарне, таке *оригінальне*.) Еге ж, він здалеку вичислював таких дівчат і обминав їх десятою вулицею — вперті і самовпевнені, з власною думкою на всі випадки життя, вони не сумніваються, що світ належить їм, і все для них — тільки гра. І звичайно, їм байдуже до таких, як він, — гальмонутих і нуднуватих.

Але в Теодори були зовсім інші думки. Вона підтягла до вікна різьблений дерев'яний стілець, на якому не сиділа вже багато літ, — спостережний стілець для очікування прочан. Змахнувши зі стільця купку книжок, вона сіла, випросталась і напружено завмерла на мить,

але незабаром її тіло само собою подалося у бік вікна, лікті лягли на підвіконня, а підборіддя опустилося на зчеплені долоні.

З боку вулиці сад був обнесений масивною кам'яною стіною, але від школи його відокремлювала тільки висока потворна огорожа із залізної сітки. Ця огорожа не захищала сад від вторгнення ненажерливих школярів, яких з настанням сезону запах стиглих плодів зводив з розуму. Назарян, садівник-вірменин, який виконував також обов'язки економа, маляра, теслі, слюсаря, кур'єра і листоноші, змушений був знов і знов латати дірки в огорожі, але щоранку з'являлись нові. Сад, який у минулому був Теодорі за джерело величезної втіхи, тепер завдавав їй тільки душевних мук, і не раз, у хвилини відчаю, вона серйозно обмірковувала ідею позбутися одним махом усіх цих дерев — щоб ні нашим ні вашим.

Але зараз, слухаючи цю дівчинку, Теодора забула про свої гризоти. Вона й справді не знала цієї казки. Теодорі раптом згадалася мати — постійно заклопотана, постійно втомлена, з незмінним немовлям за спиною, у неї ніколи не було часу на Теодору. І можливо, вперше в житті Теодора подумала, що мати ніколи не розповідала їй історій і ніколи не співала пісень. Роздуми перенесли її в маленьке сільце на острові Ліксос, до побілених хатин і рибальських сіток, до семи вітряків і крихтливих голубників, до розвішених тушок восьминогів... Уже багато років Теодора не бачила свого сільця з такою ясністю: ці дворики і вузькі вулички, вимощені диким камінням, — на острові його називали «мавпячими головами». Майже п'ятдесят років вона забороняла собі повернутися туди навіть на мить, перекривши і забарикадувавши той далекий куточок пам'яті, бо знала, що серце її розкрається від нестерпної туги і горя.

— Їж виноград, — сказала вона Асафу ледь чутно. — Солодка «султана»... бо нині вона буде гірка, ся історія.

Років за сімдесят до того, як Теодора народилася, Фаноріос, староста села, людина багата, вчена й охоча до мандрів, вирішив пожертвувати величезну суму на спорудження будинку для мешканців свого острова у Священному граді Єрусалимі. Сам Фаноріос прибув у Святу землю в 1871 році й опинився з натовпом російських селян у брудній смердючій казармі, побудованій Російською імперією для своїх прочан. Кілька тижнів він провів серед людей, що не розуміли його мови, чиї звичаї і манери здавалися йому дикими й навіть

огидними; він став жертвою провідників, що знущалися з простодушних прочан і грабували їх, відбираючи мізерні копійки, а коли занедужав, то на ціле місто не знайшлося лікаря, який зрозумів би його жалі. Повернувшись нарешті на рідний острів, помираючи від тифу, замучений кошмарами, Фаноріос продиктував секретареві свою останню волю: щоб у Священному граді звели обитель, у якій зможуть гостювати уродженці острова Ліксос, хай у них буде свій дім у Святій землі, де можна прихилити стомлену голову й омити ноги після довгої дороги, — дім, де з ними говоритимуть рідною їхньою мовою, більше того, кікладським діалектом. І ще одне правило настановив Фаноріос: щоб завжди жила в цьому домі одна-єдина черниця з дівчаток, народжених на острові, — та, кому припаде жереб. Все своє непорочне життя проведе вона в цьому будинку, ніколи не покине його, навіть на коротку мить, і кожен свій день присвятить вона очікуванню прочан і догляду за ними.

Дівчинка говорила й далі, але Теодору вже підхопили й понесли тихі підводні течії пам'яті. Вона пригадала той день, коли старійшини зібралися в будинку Фаноріосового внука, аби втретє з того часу, як зведено було цю обитель в Єрусалимі, кинути жереб. За довгі роки, що минули від смерті Фаноріоса, вже дві уродженки острова вирушили туди. Одна збожеволіла після сорока п'яти років, проведених в обителі, і тоді замість неї послали Амариллію, дівчинку із золотими косами. А тепер настала черга змінити і хвору Амариллію, ходили чутки, що й вона занедужала не на тілесну хворобу. У той самий час дванадцятирічна Теодора, гола й засмагла, як стигла слива, валялася на кам'яному уступі у своїй таємній лагуні. Із заплющеними очима снувала вона думки про одного хлопця, який знедавна дражнив її на кожному кроці, — цей нахаба сміявся з її трикутного обличчя, з вічно подряпаних ніг, обзивав «боягузкою» і «дівчуром». А вчора, коли вона сама поверталася з моря, він заступив їй дорогу і зажадав, аби вона йому вклонилася, — тоді він дозволить їй пройти. Вона накинулася на нього, і вони довго борюкалися мовчки — чутні були тільки їхні стогони та сопіння. Теодора дряпалась, кусалась, мов кішка. Вона вже майже подужала його, коли почувся скрип коліс поблизького воза. Хлопець підвівся й утік. Обтрусившись від дорожнього пилу, Теодора

побачила, що він їй щось залишив. Це був глиняний ослик на довгій дротяній паличці.

І ніжачись на теплому уступі, гадаючи, що він принесе їй сьогодні, згадуючи різкий і дивний запах, що йшов від його спітнілого тіла, юна Теодора раптом почула чийсь окрик. Вона підвела голову і побачила на вершині гори маленьку постать, яка щодуху бігла в її бік. Теодора підвелася на колінах. Людина, судячи з усього, вискочила з будинку Фаноріосового внука. Ще через хвильку Теодора зрозуміла, що це хлопчик, маленький напівголий хлопчик. Він розмахував руками і несамовито вигукував її ім'я.

Через три дні її спорядили в дорогу. Образа знову закипіла в її серці. Батько і мати були, звичайно, так само нещасні, як вона, але їм і на думку не спало сперечатися з рішенням старійшин острова. Теодора пригадала прощальну вечірку, яку вони їй влаштували, білого ослика, замаяного цвітом, цукрову голову у формі цієї ось єрусалимської башти. І ще клятву, яку їй довелося дати, що вона ніколи-ніколи не покине гостинного будинку з вікном, зверненим на захід, у бік моря.

Точного формулювання клятви Теодора вже не пам'ятала, але, немов у кошмарі, бачила заросле чорним волоссям обличчя голови старійшин і м'ясисті губи попа, який на очах у всього села взяв її долоню і поклав на розпечену залізну пластину. Вона знала, що може добитися свободи, якщо хоч раз закричить від болю, хоч раз тихенько застогне. Але, звівши очі, вона побачила палаючий погляд того хлопця, і гордість не дозволила їй закричати.

Тоненька дівчинка промовляла й далі зі своєї бочки. Теодора зробила глибокий вдих і в трепеті, що охопив її, майже розпізнала запах моря, запах свого відплиття — першої і останньої подорожі до жалюгідного Яффського порту, і побачила довгу дорогу до Єрусалима стареньким автобусом, що пихтів геть по-людськи. Теодора пригадала відчуття фізичного подиву, що наповнило все її тіло, коли вона вперше в житті опинилася не на острові.

А пізньої ночі, коли візник-бухарець висадив Теодору з усіма її пакунками перед ворітьми монастиря, вона зрозуміла, що життя скінчилось. Сестра Амариллія відчинила їй хвіртку, і Теодора була вражена, побачивши це байдуже обличчя — обличчя живцем похованої людини.

За два роки, що вона провела разом із сестрою Амариллією в цьому будинку, в Єрусалимі не побував жоден прочанин. Теодора подорослішала й погарнішала і, дивлячись на Амариллію, в кожній рисці її зів'ялого лица бачила, що чекає її саму, коли вона виросте і постаріє. Здебільшого Амариллія сиділа на високому стільці коло вікна, зверненого на захід, дивилася туди, де, ймовірно, була Яффа, і чекала. За ті десятки років, які Амариллія провела в ув'язненні, вона забула навіть своїх рідних, літери алфавіту і мешканців Ліксоса, що послали її сюди. Вона стиснулася в одну вузьку лінію, в тонкий шрам вицвілого погляду.

А через місяць після того, як сестра Амариллія вмерла і її поховали у дворі монастиря, прибула трагічна звістка: в Егейському морі вибухнув страшний землетрус — великий землетрус п'ятдесят першого року. Острів розколовся навпіл, а з моря здійнявся гігантський вал, який за одну мить змив усе населення Ліксоса в утробу моря.

Але ні, не про це хотілося Теодорі згадувати тієї миті, коли із зовнішнього світу долинав чистий нахабний голос, що переносив її в дитинство, поховане під товщею води і п'ятдесятьма роками. Теодора не знала, чому вона готова поступитися цьому голосу, що бринить як пісня. Вона з силою притисла кулачки до очей, немов для того, щоб сховатися від образу дівчинки на бочці, і крізь іскри побачила себе — різку, зухвалу і невгамовну Теодору, що стрибає, обійнявшись з двома подружками. А тепер... де ти, реготухо Лександро, легка гірська кізочко, де ти, Катаріно, що була в курсі всіх таємниць моїх? Мешканці села спливли з дна, стукаючись в її заплющені повіки, благаючи згадати їх: сестри, старші брати, двоє її братів-близнюків, які в один день осліпли, бо подивилися на сонце під час затемнення. Їх теж більше нема. І того дурного красеня хлопця.

Рукавом ряси Теодора витерла мокрі очі, перевела погляд на дівчинку, на свої фруктові дерева і подумала, що поводить як остання ослиця і навіть як негідниця. Дереву гнулися під вагою плодів, які ніхто, окрім неї, не їв. І навіть після нальотів розбійників-школярів сила цих плодів гнила на гіллі. Вона воювала з дітьми тому, що вони крали, а вона не зносить крадіжки, але якщо вона дозволить їм потроху рвати плоди, то, можливо, ця війна враз припиниться...

Від роздумів її відвернула раптова тиша. Дівчинка замовкла і, мабуть, чекала на відповідь.

Зараз, коли оповідачка опустила масивний мегафон, Теодора побачила, яка вона мила. У цьому відкритому і гарному обличчі, в широко розплющених очах, соромливих і пронизливих одночасно, було щось ревне і щире, що зачепило Теодору, промкнулося крізь усі нашарування віку, часу і самотності. Тоді Теодора взяла свій паперовий рупор і сповістила, що готова піти на перемови.

— Отак се й почалося, — тихенько засміялася Теодора, і Асаф потягнувся, немов прокинувшись від дивного сну. — Назавтра вони прийшли і сиділи отут, у мене в кімнаті, — Тамар і ще друг і подруга її душі, й дали мені докладний план хоч куди, і в ньому — перелік дерев у саду і список дітей з хору, зацікавлених у договорі, і таблиця дезурст, тобто дерев, з яких можна збирати плоди певного тижня... І закінчилась війна, — Теодора голосно розсміялася, — за один день.

А зараз настає мить, думає Тамар, коли вже не можна втекти. Вона волочить ноги, не знаходячи місця, де можна було б хоч хвилинку постояти, — варто їй затриматися на мить, і асфальт спалахує під її підметками. Щоб трохи заспокоїтись, вона згадує, що в останні місяці вистачало таких «моментів»...

Наприклад, коли вона вперше ризикнула звернутися до якогось типа в одній із смердючих забігайлівок біля ринку — показала йому фотографію і спитала, чи знайома йому ця людина. Чи коли вперше заговорила з примітним торговцем на Сіонській площі — товстозадим карликом у квітчастій в'язаній шапочці, якого запросто можна було уявити на театральній сцені в ролі симпатичного троля з країни казок. Вона тоді довго торгувалася з ним, і ніхто б не зміг здогадатися, як страшенно калатає у неї серце. Гроші і товар перейшли з рук в руки, і вона заховала покупку в пакетик, а пакетик загорнула в колготки. З цієї хвилини вона знала, що у неї є тепер кількість, достатня для перших днів операції...

І все ж зараз було особливо важко — треба було стати в самому центрі міста, в найвелелюднішому місці, на пішохідній вулиці Бен-Єгуда, якою вона мільйон разів проходила нормальною, вільною людиною...

...З Іданом і Аді вони прямували сюди після репетиції хору политькати морозива чи випити капучино, вони сиділи і пашекували про нового тенора, російського хлопця, який так нахабно вирішив позмагатися з Іданом за сольні партії.

— Ще один сиволапий з Уралу, — бурчав Ідан у свою філіжанку і злегка роздував ніздрі, що було для Тамар з Аді знаком, що зараз треба вибухнути розгонистим сміхом до сліз.

І Тамар сміялася, навіть голосніше, ніж Аді, — мабуть, для того, щоб заглушити думки про себе. І ще вона сміялася тому, що не в змозі була опиратися цьому диву — вперше в житті вона належала до маленької згуртованої компанії насмішників, які ось уже рік і два місяці і тиждень і ще день разом, трійця юних геніїв, чудове братство, де один за всіх і всі за одного. Так вона, принаймні, гадала.

А зараз вона мусить пройти цією вулицею одна-однісінька, знайти місце — наприклад, он там, поруч із старим росіянином, що нарізає на гармошці, — і стати посеред вуличного життя, і ось уже хтось нервово скоса поглядає на неї, хтось роздратовано обминає, і вона одразу починає відчувати себе маленьким листочком, що надумався повернути проти течії могутньої річки. Але вагатися не можна, і думати не можна — і в жодному разі не уявляти, що ось зараз хтось упізнає її і підійде, і спитає, що це за маячня така. Господи, яка наївність чи дурість — думати, ніби поголена голова і цей маскарадний комбінезон зможуть її змінити до невпізнання. А до того ще й Дінка — навіть коли її не впізнають, Дінку впізнають неодмінно. Яку ж дурість вона зробила, взявши з собою Дінку! І разом усі скоєні промахи постають перед її очима, ціла вервечка дурниць і помилок. Що ти забрала собі в голову, ти всього лише дурне дівчисько, що вирішило пограти у Джеймса Бонда! Тамар стояла, зіщулившись і пригнувши голову, немов чекаючи на удар. Як ти могла не здогадатися, що саме так усе й трапиться, що в найвідповідальніший момент помилки вилізуть назовні — адже з тобою завжди так?! Завжди настає момент, коли твої фантазії стикаються з дійсністю і мильна булька твоїх фантазій лопається просто у тебе на фізіономії...

Люди обминали Тамар, щось бурмотіли, зачіпали. Дінка невпевнено гавкнула. Тамар випросталася, закусилла нижню губу. Досить себе жаліти! Часу для сумнівів більше немає, пізно

передумувати. Забудь про себе. Треба поставити касетник на тротуар, натиснути на клавішу, додати гучності, ще, ще — це тобі не кімната, це вулиця, це Бен-Єгуда-стрит, пора забути про себе, тепер ти тільки інструмент, з цієї миті ти — знаряддя, не більше, прислухайся до звуків, до своєї улюбленої музики, до гітари Шая, уяви собі його довге медове волосся, що спадало на щоку, коли він грав для тебе у своїй кімнаті, дай йому огорнути тебе, розтопити, і в потрібний, точно вибраний момент...

Suzanne takes you down
To her place near the river
You can hear the boats go by
You can spend the night beside her
And you know that she's half crazy
But that's why you want to be there... [\[12\]](#)

Багато днів Тамар обмірковувала, з якої пісні почати свою вуличну кар'єру. Адже і це вона мусила розрахувати — разом із запасами питної води, свічок та рулонів туалетного паперу. Спочатку вона збиралася заспівати щось добре відоме івритом — щось із репертуару Юдіт Равіц чи Нуріт Гальрон. Щось миле, ритмічне, душевне, таке, щоб і самій не напружуватись, і в вуличну атмосферу щоб вписалося. З другого боку, Тамар мучила одвічна її сверблячка, вічна спокуса вразити їх із самого початку чимось геть несподіваним — другою арією Керубіно з «Весілля Фігаро», наприклад. І від самого початку заявити про себе і про свої наміри на цій вулиці, щоб усі зараз же зрозуміли, наскільки вона не схожа на інших...

Адже в уяві сміливість її не знала меж. В уяві Тамар посилала свій голос уздовж і впоперек вулиці, заповнюючи ним увесь простір, кожне приміщення і кожну нішу, омиваючи в ньому людей, немов в очисно-пом'якшувальному розчині. В уяві вона співала дуже високим голосом, на межі гротеску, щоб вразити їх від самого початку і, не соромлячись, віддатися цій легкій омані, яка завжди охоплює її, коли вона отак співає — п'яніючи від насолоди нестримним польотом з найглибшої глибини її нутра до найзапаморочливіших висот. Але врешті-решт вона вибрала «Сюзанну», тому що любила цю пісню і любила теплий, сумний і надтріснутий голос Леонарда Коена, а головне, вона вирішила, що почати буде легше з пісні іноземною мовою.

Але вже через кілька секунд щось пішло не так. Тамар знала, що перші ноти вона взяла дуже слабенько, дуже невпевнено. «Ніякої харизми», — лунає в її вухах нищівний вирок Ідана. Що з нею відбувається? Тільки б не зламатися. Адже єдине, в чому вона була впевнена, — це у своєму співі. А тепер з'ясовується, що й він їй не дається, що співати на вулиці — значить вивернути себе перед очима нудьгуючого натовпу, якому байдуже до тебе і твоїх пісень.

Тамар підтиснула, спробувала подолати напруження, що сковувало її, але як же далеко все було від її фантазій — що з першої ж ноти уся вулиця кинеться до її ніг, у нестямі від захоплення. Чи не бачила вона як наяву, що мийник вікон на другому поверсі «Burger King» перериває свої колові рухи, а продавець соків вирубає соковижималку, обірвавши на середині тужливий зойк морквини?..

Але стривай, зажди, тільки не втрачай надію так одразу. Ось, наприклад, той дядечко біля взуттєвої крамниці завмер на місці й дивиться на тебе. Ну так, він ще на чималій відстані, перестраховується, але все-таки слухає. Тамар спробувала ще трошечки додати, і голос вирівнявся, зміцнів:

...And she feeds you tea and oranges
That came all the way from China
And just when you mean to tell her
That you have no love to give her
Then she gets you on her wavelength
And she lets the river answer... [\[13\]](#)

І як це трапляється з річковим або вуличним потоком, досить лиш одній трісці застрягти, одразу навколо скупчуються інші. Такий закон, такий фізичний закон руху в потоці. І поруч з людиною, що завмерла коло взуттєвої крамниці, зупиняється ще одна. І ще одна, і ще. Ось їх скупчилося там уже шестеро чи навіть семеро. А зараз уже вісім. І Тамар вирівнює дихання, стримуючи несподівано зміцніле тремоло, і наважується підвести очі, щоб мигцем глянути на свою публіку, на десяток людей, що зібрались навколо неї.

That you've always been her lover
And you want to travel with her
And you want to travel blind [\[14\]](#).

«Легше, легше, не натискати, дихати знизу, від пальчиків на ногах дихати! — чує вона в уяві голос деспотичної й обожнюваної Аліни. — Не дай боже тобі співати з таким затиснутим горлом: х-х! х-х! Хіба ти Цецилія Бартолі?»

Усміхнувшись про себе, Тамар за заповітом своєї вчительки піднімається уявними сходами — від горла до таємної пташки в центрі лоба, і Аліна, яка й сама має трохи пташиний вигляд, швидко підводиться над роялем, її завузька спідниця шурхотить, одна рука продовжує грати, а друга — на лобі Тамар: «Будь ласка! Браво! Тепер чути! Дивись, і на прослуховуванні почують, га?»

Але Аліна готувала її до співу в концертних залах, на фестивалях або в майстер-класах, з відомими диригентами чи з геніальними оперними режисерами, що найжджають із-за кордону, або на щорічних виступах хору, перед дружньо налаштованими слухачами, під гордим маминим поглядом (батько приходив без будь-якого бажання, і Тамар одного разу навіть помітила, як він читає під час концерту). Іноді приходила ще пара батьківських друзів — з тих, чиї обличчя лагідніють і сяють, коли вона співає — дівчинка, яку вони знають з пелюшок, яка народилася з таким оглушливим криком, аж акушерка сказала, що вона буде «співачкою в опері», а на одній дитячій фотографії вона співає, замість мікрофона тримаючи перед собою штепсель від праски...

І ось уже напочує зрив... шкода, що так швидко. Але ж ясно було, що саме це з нею і трапиться, все-таки не будемо забувати, дорогі друзі й батьки, що Тамар не знає, чого чекати від себе на вулиці, не знає, чи може вона звіритися на себе. Ось так-то, кралечко моя, блаженненька моя, насправді сподіватися ні на кого, навіть на себе, особливо на себе...

І разом з переляком приходить протверезіння, шурик протверезіння вгризається у черевну порожнину і кусає, кусає, кусає. Тамар ще співає, незрозуміло як, але неприємні думки стрімко згущуються в слова, в чорні гімни її нутра, тільки б не заспівати їх помилково...

Не припиняти, не припиняти! — безгучно кричить вона, боячись за себе, коли голос починає тремтіти через часті й різкі удари серця. Все тіло стискається, м'язи дерев'яніють, напевно зовні чути все, що з нею відбувається всередині, напевно всі вже помітили її перелякану гримасу. Ще кілька секунд, і все загине — не тільки цей нещасний виступ, а й усе те, що йому передувало, все те, що й так хистке і нестійке. Чудово, дебійко, так тобі й треба! Ти нарешті розумієш, чого накрутила у своїх ненормальних мізках? Дійшло до тебе, у що себе втягла? Ти пропала. Тепер дай собі раду і тихенько повертайся додому. Ні, ні, співай далі! Будь ласка, будь ласка, співай далі! Тамар повзає перед собою, немов перед зловісним викрадачем дітей, у лапи до якого втрапила. Якби у неї в руках був хоч який-небудь інструмент: гітара, та хоч барабан, навіть хустинка, як у Паваротті, — що-небудь, за що можна вхопитися, стиснутися за ним усім тілом... Удари серця перетворюються на монотонний барабанний клекіт, хтось усередині Тамар із сатанинською старанністю приводить у дію сили, здатні зруйнувати її: всі неприязні погляди, будь-коли кинуті на неї, всі перешіптування, всі прикрощі, задавлені провини, наруги і кривди. Колона щурів крокує в ногу. Глянь-но, як швидко зірвала з тебе маску реальність — не та, що у твоїх фантазіях, а справжня... Адже тут життя, дорогенька, справжнє життя, відчутне на дотик, ти намагаєшся прилаштуватися до нього, а воно відторгає тебе, як тіло відторгає чужорідний орган. «Ти знову дихаєш грудьми, а не діафрагмою, — сухо підсумовує Аліна, брязкає блискавкою свого чорного ридикюля і повертається, аби піти геть. — Твій голос застрягає в горлі, а я тобі тисячу разів говорила: не натискати горлом! Не хочу, щоб ти була як Муссоліні на балконі!» А що б сказав Ідан, якби зараз пройшов тут? «Dont call us, we shall call you»^[15]. Облиш, він тут не пройде, і знаєш чому? Ти пам'ятаєш? Тому що наш Ідан зараз в Італії... тільки не думати про це зараз, будь ласка, будь ласка... Ідан і Аді, й увесь хор — місяць виступів по всій країні. Сьогодні вони співають у «Teatro della Pergola»; між іншим, саме зараз у них репетиція з флорентійським симфонічним оркестром. Забудь, забудь, зосередься, згадай, що це твій заробіток, що без цих грошей залишишся увечері без їжі. До вчорашнього дня вони були у Венеції, в «Teatro La Fenice», цікаво, як пройшов виступ і чи пішли вони потім дивитися міст Зітхань та їсти фруктове морозиво на площі Сан-Марко. Задля цієї поїздки вони

утрьох працювали майже півроку, вона тоді й гадки не мала, що весь світ так перевернеться. Забудь про Венецію, згадай про Сюзанну, віддай свій голос пісні. А що, коли Ідан і Аді змогли все влаштувати так, щоб спати у Венеції разом, тобто в одних господарів, тобто... двері в двері?

Ця думка перехоплює їй горло, і Тамар замовкає на півслові. Вона немов оніміла. Гітара на касеті продовжує без неї, супроводжуючи Сюзанну без Сюзанни. Тамар вимикає магнітофон, осідає на бруківку і сидить, опустивши голову на руки. Люди ще якусь хвилю дивляться на неї. Знизують плечима. Починають розходитись, знову натягуючи на себе оболонки непричетності та байдужості вулиці. Тільки одна пристаркувата жінка, що важко перевалювалась, наче качка, і була бідно вдягнена, підходить до неї:

— Дитинко, ти хвора? Ти сьо'дні що-небудь їла?

В її очах — жалість і тривога, і Тамар з великим зусиллям вичавлює з себе подобу усмішки:

— Зі мною все гаразд, тільки в голові трохи замакітрилось.

Жінка порпається в гаманці, копирсається серед старих автобусних квитків. Тамар не розуміє, що вона там шукає. Жінка дістає кілька шекелевих монеток і кладе поруч з Тамар на землю.

— На, голубонько, купи собі чогось попоїсти. Бо так не можна...

Тамар дивиться на гроші. Ця жінка, схоже, куди бідніша за неї саму. Вона відчуває себе шахрайкою, пройдисвіткою. Але одразу згадує, що це роль, що вона — персонаж тієї п'єси, яку сама пише, ставить і грає. А головне — вона всім серцем сподівається, що є хтось, хто спостерігає за нею осторонь і бачить саме те, що вона хоче йому показати. І дівчинка в цій виставі мусить узяти ці монети, перелічити, зсипати в кишеню рюкзака й усміхнутися про себе з полегкістю — тепер є на що купити їжі.

Дінка кладе голову їй на коліна і заглядає в очі. О, ця велика, материнська собача голова!

Тамар мовчки скаржить їй:

«Ой, Дінко, я боюсь. Я не можу ось так, перед сторонніми...»

«Не мороч мені голову, — Дінка дихає їй у долоню. — По-перше, ти все можеш, а по-друге, нагадай-но мені, хто зірвав блузку в завершальній пісні з «Волосся» на звітному концерті, перед усією публікою?»

«Але там це було інакше, — ніяковіє Тамар. — Там... ну як тобі пояснити?»

Дінка ледь зводить брови, що надає їй морді виразу іронічного здивування. І Тамар починає нервувати:

«Навіть ти не розумієш? Це якраз і була та сама відвага боягузів і випендрюж тихонь, те саме «на зло» тих, хто боїться власної тіні. Завжди це так... ну, ці заходи, які Шай називав «слалом», а тепер у мене немає на них сили...»

«Ну так зроби це й тут! — ухвалює вирок Дінка, рішуче вивільняючи голову з обіймів Тамар. — Продемонструй їм, що таке випендрюж тихонь, влаштуй їм слалом боягузів!»

«А що, коли з мого співу почнуть сміятися? — благає Тамар. — І що, коли я ще раз облажаюсь? Кому я буду потрібна?»

Але обидві вони знають, що найстрашніше буде саме в тому разі, коли цей захід удасться, коли її план здійсниться і потягне її, крок за кроком, до тих, хто її повинен піймати.

— Ну ж бо, — каже Тамар з несподіваним припливом гарячкової енергії, — покажімо їм, хто ми такі!

О другій годині пополудні, рівно через чотири тижні після провальної прем'єри Тамар, Асаф вийшов з монастиря. Сонце приголомшило його, він відчув себе людиною, що пробула довгий час в іншому, дуже далекому світі. Теодора провела його до сходів, наказавши, щоб він розшукав Тамар, і то якомога швидше. Залишалася ще купа всього, про що Асаф хотів її запитати, але він зрозумів, що нічого нового про Тамар черниця йому не розповість, та й перебувати у відгородженій від усього світу кімнатці більше не міг.

Усе тіло чомусь пульсувало незрозумілою напругою. Дінка йшла поруч, час від часу кидаючи на нього здивовані погляди. Може, собаки чують такі речі, подумав Асаф, такі от спалахи неврастенії. Він перейшов на біг, і Дінка рвонулася слідом. Асаф любив бігати, біг його заспокоював, та й міркувати на бігу було приємно. Вчитель фізкультури неодноразово намагався умовити його взяти участь у змаганнях, запевняючи, що в нього ритмічне дихання і гарний пульс, а головне — витривалість, відповідна для кросів. Але Асаф не любив ні напруги змагань, ані суперництва з незнайомими людьми, а найбільше — він не любив виставлятися перед публікою. Смішно, що з бігу на

шістдесят метрів він завжди був серед останніх (через те, що фізкультурник називав «запізнілим заводом»), але з бігу на два чи на п'ять кілометрів у нього не було суперників навіть серед старшокласників. «З тієї миті, як у тебе щось пішло, то все, хіба ні? І до кінця, без дуροщів!» — якимось із здивуванням сказав йому фізкультурник, і цю коротку фразу Асаф зберігав у серці, як медаль.

Ось і зараз він відчував: уся ця біганина, що почалася вранці, нарешті перетворюється на «те саме», на правильний, добре розрахований біг у правильному ритмі. Він біг, і думки поступово прояснялися. Асаф зрозумів, що якимсь робом ускочив у невелику заворуху — нічого по-справжньому небезпечного, і все-таки він потрапив у зону більш насиченої, наелектризованої реальності.

Вони з Дінкою бігли нешвидко, підтюпцем. Поводок провисав між ними, й Асаф ледве не піддався на спокусу зовсім кинути його. Він подумав, що, по суті, вони вперше біжать отак — як людина зі своїм собакою. Він поглянув на Дінку — язик висолоплений, очі виблискують, хвіст виструнчений. Спробувавши підлаштуватися під її крок, він раптом відчув енергію спільного ритму. Здавалося, що й собака відчуває те ж саме, що він знає: вони — ніби двоє друзів-попутників. Асаф усміхнувся про себе. У цьому спільному бігу було щось таке, чого він не знав уже довгі роки, за чим забув уже й сумувати, — щось подібне до дружби.

Він подумав про ту дівчину, Тамар, і душевного спокою знову наче й не було, і кроки одразу зробилися ширшими. Кожна нова подробиця про Тамар, кожна найдрібніша деталь або другорядний факт здавались йому — невідь-чому — наповненими величезним значенням, прихованим змістом. Здивована Дінка наддала ходи. І взагалі, з самого ранку, з тої миті, відколи все почалося, він відчував, ніби якийсь новий сенс силоміць намагається промкнутися в його життя, будь-що зачепитися за нього, пустити в ньому коріння. Але ж Асаф насправді зовсім не любив подібних несподіванок. Звичайне, щоденне життя і так здавалось йому надміру непередбачуваним, а крім того (він злякано зиркнув на годинника), треба приділити трохи часу його особистій справі — вирішити, як спекатися тиску Рої. Та й не збирався він прочісувати півміста, ганяючись за невідомим дівчиськом, з яким він нічим не зв'язаний і не буде зв'язаний ніколи, яке йому до неї діло? Тільки завдяки дивному збігу обставин дізнався він про її існування, і

коли гарненько подумати, то з Дафі він бодай знайомий, і не треба знову звикати до її вад, а ця, нова, у якої, до речі, така класна собацюра і яка любить піцу з сиром і оливками... Асаф забув, про що це він.

Раптом Дінка обігнала його і припустила швидше. Він не зрозумів, що сталося, роззирнувся, але нікого не побачив. Вулиця була порожня. Та Асаф уже знав, що треба покластися на Дінку, здогадувався, що вона, очевидно, побачила або почула когось. Дінка різко шмигнула у вуличку, звернула на іншу і стрімголов кинулася в Парк Незалежності, ураганом продираючись крізь кущі і трав'яні хащі. Її великі вуха летіли за головою, а Асаф летів за нею, міркуючи про диво собачого нюху, про те, що собака здатна відчути когось, зовсім його не бачачи. І ще він думав, що скаже цьому комусь, коли нарешті до нього дістанеться.

— Попався! — крикнув хтось іззаду і стрибнув йому на спину, поваливши його додолу.

Асаф був такий приголомшений, що якийсь час лежав нерухомо, без жодної думки в голові. Лише через хвилину він відчув, що хтось заламує йому руку за спину так, що ледь кістки не тріщать, і аж тоді Асаф закричав.

— Покричи мені, покричи, — сказав той, що сидів на його спині. — Тоді ще й поплачеш.

— Що вам від мене треба? — простогнав Асаф. — Що я вам зробив?

Чоловік із силою штовхнув його обличчям у землю, яка зараз же забила Асафові носа і рота. На лобі розповзлася якась мокрота. Два сильних пальці здавили йому щоки, примушуючи розкрити рот, і одразу ж інші пальці влізли в ротову порожнину, понишпорили і забралися геть. Отетерілий Асаф дивився на метушливих мурашок і недопалок — усе у величезному збільшенні.

Перед носом вигулькнув папірець, схожий на документ. Він скосив очі, але нічого не розгледів. Занадто близько. До того ж очі туманилися від сліз. Чоловік схопив Асафа за чуба, із силою задер його голову й підсунув йому під ніс документ. Асаф подумав, що його очі ось-ось вилізуть з орбіт. Він, як у тумані, побачив фотографію усміхненого засмаглого парубійка і поліцейську емблему, і йому на мить полегшало. Але тільки на мить.

— Ану встати! Тебе заарештовано.

— Я? За що? Що я зробив?

Друга рука Асафа враз виявилася заламана за спину, і він почув клацання, знайоме тільки за фільмами. Кайданки! Він у кайданках. Мама просто помре.

— Що зробив? — уїдлиий бас з хрипотою за його спиною. — Зараз ти й розкажеш до найменших дрібниць, що ти зробив, гівнюк малолітній. Ану встати!

Асаф втягнув голову глибше у плечі. Кишківник просто шалів, і Асаф злякався, що його пронесе. У нього раптом зовсім не лишилося сил — ні на що. Так бувало завжди, коли хтось грубо кричав на нього чи на когось іще, — Асафа в такі хвилини немов покидала жадоба життя, він геть зовсім втрачав цікавість до світу, де можлива така грубість. Зате Дінка, на відміну від нього, була сповнена бойовитості. Вона обурено гавкала, трохи осторонь, не наважуючись підійти ближче.

— Встань нарешті, мать твою! — гаркнув чоловік і знову смикнув його за чуба.

Асафові довелося підвестися. Від різкого болю очі наповнилися сльозами. Чоловік швидко обнишпорив кишені Асафа, порився в сорочці, провів руками по спині та між ногами. Може, зброю шукає, може — щось інше, подумав Асаф. Він був такий наляканий, що не наважувався запитати.

— Скажи «бувай» усьому дорогому, — процідив той. — Ану, дупу не хочеш посунути? Рипатимешся — я тебе на місці урию, ясно? — Він дістав телефон і викликав машину, потім підштовхнув Асафа до виходу з парку.

Асаф йшов по Єрусалиму в наручниках. Він нахилив голову і молився, щоб назустріч не здивався хто-небудь, хто знає його самого або батьків. Якби його руки були скуті бодай спереду, він заховав би їх під сорочку або затулив обличчя, як роблять підозрювані, яких показують по телевізору. Дінка йшла слідом за ними, періодично вибухаючи чергою гнівного гавкоту, а чоловік щоразу шпетив її на всю губу і вдавав, ніби хоче копнути ногою. Асаф усе ще не міг повірити, що цей тип справді з поліції, хіба може коп бути таким жорстоким?

Але це таки був поліцейський, і він доволік Асафа, немов закутого в кайдани раба, до машини, яка вже чекала на вулиці Агрон. Машина

відвезла їх до поліцейської дільниці на Російському подвір'ї^[16], і дорогою двоє патрульних завели балачку з Асафовим копом.

Я його зразу впізнав, — похвалився детектив, — по цій сучці довбонутій. Жовтогарячий ошийник. Думали мене обдурити.

Коли вони приїхали до дільниці, детектив одвів його в бічну кімнату. На дверях напис синім фломастером: «Підлітки. Дізнання». Стіни в кімнаті були неймовірної товщини, і Асаф подумав: це щоб ніхто не почув моїх волянь, коли мене почнуть катувати. Але детектив шпурнув їх з Дінкою всередину і гримнув замком. Асаф розглянувся: металевий столик, два стільці і довга лавка попід стіною. Асаф знесилено впав на лавку. Йому страшенно хотілося до вбиральні, але сказати про це було нікому. Під стелею повільно оберталися великі вентиляторні лопаті. Асаф змусив себе думати про хлопчика, який їде на верблюді Сахарою. Думки намагалися розбігтися, але Асаф щосили зосередився на верблюді і хлопчику.

Великою пустелею Сахарою повільно тягнеться довжелезний караван верблюдів (зазвичай ідеї для таких фантазій Асаф черпав з каналу «Нешнл джіографік»). На одному з верблюдів, у кінці каравану, маленький хлопчик погойдується в такт верблюжій ході, обличчя його майже повністю закрите хусткою, яка захищає від пилових бур, і лише очі допитливо вдивляються в пустелю. Що він там бачить, що проноситься в його голові? Асаф розгойдується разом з ним на верблюді, оточений безмовністю пустелі. Він умів утекти в пустелю, навіть сидячи в кріслі зубного лікаря, під звуки бормашини. Та й не тільки туди. Адже є ще ісландський юнга — на великому сірому риболовецькому судні борознить він простори Північного моря. Весь ранок він відмивав палубу від залишків дохлої риби, а зараз прихилився до залізного поручня і дивиться на айсберги, що, пропливаючи, нависають над судном, немов гори. Чи любить він такі далекі плавання? Чи боїться він боцмана? Коли знову побачить свою домівку?

Асаф зосередився на цих двох. Він не знав, яким саме робом такий трюк допомагає йому заспокоїтись, але він діяв завжди безвідмовно. Щось подібне до Інтернет-форуму, тільки без прямої мови. Неначе усі ці самотні хлоп'ята, розкидані зараз по світу, загадковим чином об'єдналися в таємну мережу і передають один одному сили. Ось і зараз. Хоч би припинився цей жахливий булькіт у кишках. Асаф трохи

випростався. Все буде добре. Мама легенько провела долонею по його спині, трохи помасажувала, нагадала, що все буде добре, що в її таємному договорі з Богом однозначно зафіксовано, що Асафу завжди-завжди буде добре. Він навіть зумів усміхнутися Дінці. Все обійдеться, ось побачиш. Дінка підвелася і стародавнім, як дружба собаки і людини, рухом (але між ними він був абсолютно новим) поклала голову йому на коліна і зазирнула в очі.

Асаф не міг навіть погладити її скутими за спиною руками.

Тамар підвелася з тротуару і завмерла в тихій задумливості, немов пригадуючи, як вона тут опинилася, очі її, і без того великі, зробилися ще більшими і ніби пливли в повітрі, фанат надприродного напевно сказав би, дивлячись зараз на Тамар, що її відвідало осяяння, залишивши в мозку дивне і нез'ясовне, знання про те, що через чотири тижні їй доведеться втратити Дінку, і собака почне гасати вулицями і знайде незнайомого хлопця, який гайне слідами Тамар, крок за кроком, по всьому Єрусалиму.

Тільки мить туману і яскравий спалах у його товщі, а потім Тамар кліпнула, всміхнулась очима Дінці і забула. Вона сподівалась, що ніхто не нагадає їй останніх ганебних хвилин. Вона перемотала касету, відшукала потрібну музику. Ледь чутно прослухала вступ, потім додала гучності. Сконцентрувалася.

Все, ще одна спроба, і це нарешті мусить відбутися — вона мусить вирватися, виломитися з натовпу. Вона мусить схопити себе за шкірку і висмикнути з мінливої, нервової і водночас безпечної анонімності вуличної шарпанини. Вона мусить видати щось неймовірне. Поглянь навколо — десятки байдужих людей, і запахи шаурми, і чад жиру над вогнем, і галас торговців, і скрипучий акордеон старого росіянина, який, можливо, колись теж учився в якій-небудь музичній спецшколі в Москві чи Ленінграді, і не виключено, що у нього теж була вчителька, яка запросила його батьків для розмови і не могла знайти слів від хвилювання.

Тамар підвела погляд, вибираючи в навколишньому просторі точку, на якій можна сфокусуватись. Це не картина Ренуара, що висить у репетиційному залі хору, і не люстра із золотими витребеньками, яка напевно сяє в «Teatro della Pergola», це маленька табличка, що повідомляє про «лікування варикозу, три місяці гарантії», і саме ця

табличка їй зараз до душі — те, що треба. Тамар заплющує очі і співає, звертаючись до варикозної таблички:

Я птаха прекрасного бачив.
Той птах пролітав оддалік.
Гарнішого птаха, одначе,
Мені вже не бачить повік.

Не розплющуючи очей, вона відчула, як вулиця ділиться на дві частини, не вздовж і не впоперек, а на вулицю, яка була до того, як вона заспівала, і на вулицю опісля. Ось яке в неї точне й безпомилкове чуття і яка впевненість у собі! Їй навіть не треба дивитися. Вона відчуває шкірою: люди притишують ходу, а дехто розвертається і невпевнено повертається до того місця, звідки лунає голос. Стоять і слухають. Затамувавши подих. У самозабутті від її голосу.

Звісно, вистачає і тих, хто не затримується і навіть не розуміє, що на вулиці щось змінилося. Вони приходять і йдуть собі, заклопотані, з кислими мінами. В одній з автівок висі сигналізація. Прохачка проходить з допотопним дитячим візком, що шурхотить колесами. Та й мийник на драбині у вікні другого поверху «Burger King» не перериває своїх колових рухів. А проте щосекунди нова людина приєднується до гурту, що зібрався навколо неї, один ряд уже є, і сходиться ще один, і Тамар відчуває себе ніби всередині подвійних обіймів. Те живе коло перебуває в неусвідомленому і мимовільному русі, немовби величезна багатоніга істота. Спини захищають її від гамору, від вулиці. Люди стоять у різних позах, трохи подавшись усередину кола. Хтось, випадково підвівши голову, зустрічається очима з сусідом. Мимолітна усмішка — і ціла розмова проноситься в цій м'якій усмішці. Всіх їх Тамар розрізняє в темряві. Ці погляди, що поєднують їх, вона знає по своїх колишніх виступах у хорі, по найкращих з них: погляд людини, що згадала щось важливе і втрачене.

Не здригається сонце над морем,
Віддавши себе міражу.
Слово те, що я мовила вчора,
Я сьогодні вже не скажу^[17].

Пісню Тамар закінчила майже нечутно — голосом, що тягнеться, мов найтонша нитка і розчиняється у гомоні реальності, що наступає з

усіх боків у міру згасання пісні. Люди енергійно заплодували, дехто глибоко зітхнув. Тамар непорушна. Обличчя у неї червоне, очі випромінюють тихе, протверезене світло, руки безсило звисають уздовж тіла. Вона хоче стрибати від радості й полегкості — у неї вийшло! Ледь-ледь не здалася... Та навіть у цю хвилину Тамар пам'ятає, що вона тут не ради співу. На жаль, пісні — це тільки приманка. Ні, не так: це Тамар — приманка. Вона дивиться навколо сяючими, повними вдячності, але водночас шукаючими очима. Але серед цих людей поки немає нікого, кому призначається наживка.

І тут Тамар зрозуміла, що через свої переживання забула приготувати шапку для грошей. І тепер треба нахилитися перед усіма в цьому незграбному комбінезоні, порпатися в рюкзак, а з нього, звичайно, вивалюється одяг і білизна, і Дінка вперто суне в нього носа і щось там винює, і, поки Тамар дістає свій берет, майже всі вже розходяться.

Але є й такі, хто залишився, і вони підходять — хто впевнено, а хто — соромливо, й опускають монетки у зім'ятий берет.

Тамар подумала, чи не затриматися їй тут і чи не заспівати ще щонебудь. Вона тепер знає, що це можливо, і сміливості у неї вистачить. Їй навіть хочеться знову заспівати. Знайоме відчуття влади охопило її приблизно в середині пісні, та з такою силою, якої вона не знала, виступаючи в закритих приміщеннях. І хто б міг подумати, що в неї справді надзвичайний голос?

Але вона також знає, що, якби той чоловік був поблизу, чи навіть один з його посланців, вона б це відчула. Він би вже стояв десь там, у задніх рядах, вивчаючи її оцінюючим поглядом, як вивчають свіжу жертву, терпляче прикидаючи, як її запопасти.

Тамар мерзлякувато повела плечима, стоячи в центрі золотого сонячного світла. Потім швидко висипала гроші з берета, підхопила Дінчин поводок і пішла геть. Кілька людей спробували заговорити з нею. Один хлопець навіть збудив у ній надію: він усе не відставав од неї, і лінія рота у нього була груба і недобра. Тамар на мить зупинилася, прислухалася до того, що він говорить, але, усвідомивши, що хлопець всього лише клеїться до неї, відтрутила його і втекла.

Того дня вона співала ще п'ять разів. Одного разу — на площі перед «Машбіром»^[18], двічі — біля палацу культури «Жерар Бахар» і ще двічі — на Сіонській площі. Час від часу вона додавала ще одну

пісню, але навмисне не співала більше трьох — незважаючи на гучні оплески і захоплену реакцію публіки. У неї була певна мета, і коли те, чого вона чекала, не відбувалося, Тамар вимикала магнітофон, ховала гроші в рюкзак і намагалася якнайшвидше ушитися. Адже головне вже трапилося. Головне — що її чули і бачили, і тепер про неї заговорять. Вона запустила чутку про себе. Більшого вона зараз зробити не може. Залишалось тільки сподіватися, що ця чутка дуже швидко дійде до вух того, хто їй потрібний, — до вух хижака.

Він замружив очі, прихилився до стіни, потерся ногою об голову Дінки. Вентилятор під стелею натужно поскрипував, а надворі діялась метушня: заходили і виходили поліцейські, злочинці, звичайний люд. Асаф не знав, скільки часу його Протримають і коли прийдуть поцікавитися ним, якщо це взагалі коли-небудь станеться. Дінка простяглася біля його ніг на прохолодній підлозі. Асаф сповз з дерев'яної лавки і сів поруч з Дінкою, привалившись до стіни. Обое заплющили очі.

Тієї ж миті в його голові загудів голос Теодори, й Асаф поспішно пірнув у нього, сподіваючись знайти в ньому розраду. Він усе ще плутався в її розповіді через різкі сюжетні стрибки між епохами, країнами та островами. Але добре пам'ятав, як, закінчивши розповідати, Теодора сиділа, скоцюрбившись і поринувши в свої думки, нагадуючи химерний корінь. Якби вона була його бабусею, Асаф схопився б і обійняв її — не замислюючись.

— Але я жила, — мовила Теодора, ніби відповідаючи на його таємний порив. — Не бажаючи нічого, Асафе, я се життя жила!

І, побачивши в його очах сумнів, стукнула кулачком по столу:

— Ні, мосьпане мій! Сей погляд прошу облишити! — Вона аж із стільця підвелася й відрубала: — Ще першої ночі, після гіркої звістки з Ліксоса, коли зійшла зоря і узріла я, що не вмерла з горя і самотності, взяла я думку жити!

Вона була зовсім ще юною — усього чотирнадцять років, але ясно розуміла своє становище, не тішила себе надіями і не мала жалю до себе. Минуле захряснулось, а майбутнього не було. Теодора нікого не знала — ні тут, ні де-небудь іще, вона нічого не знала про країну, в якій була, вона не знала тутешньої мови. Асаф подумав, що, можливо, віра в Бога трохи допомагала їй, але Теодора, відповідаючи на його

невисловлене запитання, пояснила, що стійкої віри в Бога вона не мала й раніше, а тим паче — після цієї трагедії. У її розпорядженні були великий і порожній будинок, щедра щомісячна допомога, що надходила з грецького банку, і страхітлива клятва, яку вона не збиралася ламати довіку, хоч би з поваги до мертвих, які відрядили її сюди.

— Таким виявилось становище, — промовила Теодора сухо. — І мені самій судилось вирішувати, що станеться зі мною — з тієї хвилини і до скону.

Вона витала, пройшлася по кімнаті, зупинилася за його стільцем, поклати руки на спинку.

— І я твердо поклати собі, чи чуєш ти? Що коли судилось мені довіку не виходити із цього будинку, я принесу весь світ у нього.

Так вона і зробила. Тодішній служба при монастирі, панотець Назаряна, став за її вказівками скуповувати всі книжки грецькою, які йому траплялися. Це були здебільшого старовинні священні фоліанти, що чекали свого часу в підвалах грецьких церков і зовсім не цікавили Теодору. Тому в день свого п'ятнадцятиліття вона зробила собі подарунок: найняла приватного вчителя і почала вивчати з ним стародавній і сучасний іврит. Вона була допитлива і сприйнятлива й після чотирьох місяців занять уже могла сміливо купувати в торговому домі Ганса Флюгера книжки про країну Ізраїль, до якої була прив'язана мимоволі, і про Єрусалим, у якому була ув'язнена. Теодора дізналася все, що повідомляли книжки про арабів, євреїв і християн, які жили з нею в одному місті, таких близьких і таких невидимих. У шістнадцять років вона найняла вчителя літературної і розмовної арабської і прочитала з ним Коран і «Тисячу й одну ніч». З книгарень у Меа-Шеарім їй почали присилати коробки з томами Мішни, Талмуда і коментарів до них. Ці книги їй не дуже захоплювали, але іноді на дні коробки виявлялася «недостойна єретична» книжка про наукові відкриття, або про життя мурашок, чи про якого-небудь відомого художника XVI сторіччя, і Теодора жадібно проковтувала її. Не вдовольняючись цими огризками знань, вона почала скуповувати пошарпані примірники з бібліотеки доктора Гуго Бергмана. Вона щедро платила рознощикові книжок Еліезеру Вайнгартену за негайну доставку кожної новинки з тих, які завойовували її серце:

«Наполеонівські війни», «Відкриття і винаходи», «Астрономія», «Життя первісної людини» і щоденники відомих мандрівників.

Усе це було, ясна річ, дуже і дуже непросто. Треба було навчитися розуміти слова, що описують речі, яких вона й навіч ніколи не бачила. Що таке, наприклад, телескоп або Північний полюс, що таке мікроби, опера, аеродром і баскетбол?

— Чи ймеш віру, що лишень у вісімнадцять літ дізналася я, що таке Нью-Йорк і хто такий Шекспір? — Обличчя Теодори зморщилося від подиву, і вона, немов звертаючись сама до себе, прошепотіла: — І що з дня, як увійшла я до сього дому, п'ятдесят років не виділа я навіч веселки у хмарі?

Коли їй виповнилося дев'ятнадцять, вона купила дитячу енциклопедію «Міхлаль». За нею були й інші — трьома мовами, в десятках томів. Теодора назавжди запам'ятала те сп'яніння, яке переповнювало її під час читання протягом півроку — вдень і вночі, статті за статтею, про цілий всесвіт.

У той період її неймовірна жадоба до знань зосередилася головним чином на сучасному, особливо — на світовій політиці. Щоранку Теодора посиляла панотця Назаряна купити газету івритом і газету арабською і, зціпивши зуби, читала їх зі словниками. Так вона познайомилася з Давидом Бен-Гуріоном і з єгипетським правителем Гамалем Абдель Насером, дізналася, що куріння викликає рак легенів, і схвильовано разом з рештою мешканців планети стежила за процесом виховання Раджиба, індійського хлопчика, якого до дев'ятирічного віку вирощували вовки. Поступово, з неймовірними зусиллями, Теодора проклала собі стежку в джунглях нових фактів та імен, складала картину світу.

— І разом з тим, — мовила вона, проводячи пальцями по лобі, немов знімаючи нагромаджений біль, — разом з усією радістю і тріумфуванням, сумна була я, бо все то були лише слова і ще слова!

Асаф дивився на Теодору, не розуміючи, що вона має на думці, а вона, як завжди, коли їй не вистачало терпіння, стукнула розкритою долонею по столу:

— Бо як поясниш ти сліпому, що таке зелень, фіолет чи багрянець? Тепер кмітиш?

Асаф невпевнено кивнув.

— І такою, агорі му, була і я: лизала шкаралупки, а самого плоду не відала... бо що, для прикладу, запах немовляти після омовіння? І що відчуває людина, коли швидкий потяг проноситься повз неї? І як б'ються разом серця всіх, що сидять у театрі на дивній виставі?

І Асаф зрозумів: її світ складався лише зі слів, описів, книжкових персонажів, сухих фактів. Його губи розповзлися у здивованій посмішці — адже саме цим лякала його мама, якщо він весь час стирчатиме перед комп'ютером.

— І в ті дні я ще створила тут, у сій обителі, поштову республіку.

Теодора розповіла про листування, яке вона вже понад сорок років веде з ученими, філософами і письменниками з усього світу. Спочатку вона відправляла їм листи з елементарними запитаннями, листи, що соромились власного невігластва і були сповнені вибачень за зухвалість, але поступово запитання робилися глибшими і різноманітнішими, та й відповіді ставали більш докладними, зацікавленими й особистими.

— А крім моїх учених мужів, знай, що я листуюся ще з багатьма безневинними довічними в'язнями, подібними до мене.

Вона показала фотографію голландки, що попала в страшну аварію і прикута на все життя до ліжка, яка бачить лише кілька каштанових галузок і шматок кам'яної стіни; потім знімок одного бразильця, такого товстезного, що він уже не здатний пройти у двері власної кімнати і бачить у вікно лише берег маленького озерця (але не воду); і ще — старого селянина з Північної Ірландії, чий син відбуває в Англії довічне ув'язнення, тому й він добровільно ув'язнив себе в кімнаті до того часу, аж поки син його вийде на волю, і ще, і ще...

— Сімдесят дві людини у всьому світі! — сказала Теодора з прихованою гордістю. — Послання прибувають і відправляються, щонайменше один раз на місяць пишу я кожному з них, вони відповідають, розповідають про себе і навіть звіряють свої потаємні думки... — Вона розсміялася, і очі її хитро зблиснули. — Думають про себе: маленька стара черниця сидить на вершині башти в Єрусалимі. Кому вже вона зможе відкрити їхні таємниці?

І ось, після багатьох років читання і занять, Теодорі спало на думку, що їй жодного разу не довелося прочитати жодної дитячої книжки. Назарян-молодший, що змінив скривілого на ногу батька, заходився досліджувати відповідні полиці книгарень. У віці п'ятдесяти п'яти

років Теодора вперше прочитала «Піноккіо», «Вінні-Пуха» і «Ловенгулу, короля зулусів». Це було не її дитинство і не ті краєвиди, в яких вона виросла. Але ж її дитинство занурилося в морську безодню, і до нього вона не в змозі була повернутись. Якось увечері вона відклала «Вітер у вербах» і радісно-здивовано прошепотіла: «Ось коли народилось у мене дитинство...»

— І між іншим, знай, — розсміялась вона знову, — що доти не було на мені навіть однієї зморшки! Обличчя новонародженої було в мене до того часу, коли почала я читати отсі книги!

Тепер, коли у неї з'явилося дитинство, вона мала почати дорослішати. Теодора взялася до «Девіда Копперфілда», «Чорта з сьомого класу» і «Довгоногого дядечка». Залізні двері, що колись зачинилися за нею на острові, тепер знову відчинились, і Теодора, дуже стара допитлива дівчинка, увійшла до свого заснулого царства, заснованого павутинням. Душа, тіло, бажання, млість, любов — усе відродилося для неї в книгах, в які вона поринула з головою. І часом, після ночі гарячкового читання, випускаючи з рук прочитану книжку, вона відчувала, як її душа росте й піднімається, подібно до молока, що от-от закипить у каструлі.

— У той час, — промовила Теодора тремтячим голосом, — я майже благала одного-єдиного рятівного удару кинджала, щоб він пронизав і розірвав нарешті муку отсю, прокляту оболонку отсю зі слів, що сповила мене.

— І це була Тамар? — не замислюючись запитав Асаф й одразу ж пошкодував про це, бо Теодора здригнулася, наче він необережно зачепив щось потаємне і приховане від сторонніх очей.

— Що, що ти сказав? — Вона довго і прикро дивилась на нього. — Тамар? Так, мабуть, хто знає... мені не приходило на думку...

Але щось стиснулося в ній, немов Асаф ненароком роздратував її, немов ясно дав зрозуміти: ти зібрала у своїй кімнаті все те, що можна дізнатися з книжок, з літер і слів, і раптом сюди увірвалась оця дівчина з плоті і крові.

— Досить! — схаменулася Теодора. — Ми вже багато поговорили, любий, і тобі, можливо, прийшов час іти?

— Я ще дечого не розумію... Вона...

— Йди і знайди її, і тоді зрозумієш усе.

— Але поясніть мені! — Він ледь не стукнув по столу так само, як вона. — Що, по-вашому, з нею трапилось?

Теодора глибоко зітхнула, секунду подумала, а потім промовила:

— Як скажу тобі, щоб не...

Вона занепокоєно підхопилася. Пройшлася по кімнаті, раз у раз запитливо поглядаючи на нього, як у перші хвилини їхньої зустрічі, намагаючись зрозуміти, чи гідний він пізнати те, що вона збирається йому повідомити, чи буде він вірним другом.

— Послухай, можливо, се лише благоглупство безглуздої баби, — зітхнула Теодора, — однак в останні її приходи вона говорила інші слова, недобрі слова.

— Які, наприклад?

— Що світ сей недобрий, — сказала Теодора, затиснувши руки між колінами. — Недобрий за суттю. Неможливо вірити в людину, і навіть у найближчих. Що все — лише сила і боязнь, тільки користь і зло. І що вона не підходить...

— Не підходить до чого?

— До світу сього.

Асаф мовчав. У нього склалося стійке відчуття, що дівчинка на бочці — з насмішниць і задирак. Але виходить, вона й трохи схожа на мене, подумав він з подивом і обережно спустив її з бочки на землю.

— А я, навпаки, казала їй, яким життя її ще буде гарним і прекрасним. І що вона ще покохає кого-небудь, і він покохає її, і будуть у них діти із сяючими личками, і вона поїде у світ, і зустріне цікавих осіб, і почне співати на сценах і в залах для великих концертів...

Теодора замовкла і знову поринула в думки. Звідки їй знати, подумав Асаф із жалем, адже вона й сама не знає всіх тих речей, які наобіцяла Тамар. П'ятдесят років сидить під замком у цьому будинку. Звідки їй знати...

Асаф пригадав засмучення і розчарування Теодори, коли вона побачила перед собою його, а не Тамар. Виходить, це дівчисько страх як багато означає для неї. Як вода і хліб, як смак життя.

— А останнім часом... досить, я вже не знаю, що відбувається. І вона теж не відкриває більш тайника серця свого. Приходить. Працює. Сидить. Мовчить. Багато зітхає. Береже від мене таємницю. Не знаю я, що з нею відбувається, Асафе..., — У Теодори почервоніли очі. — Робиться худою і похмурою. Немає вже світла в її прекрасних очах. —

Вона звела на нього погляд, і Асаф зіщулився, побачивши тоненьку доріжку сліз, що загубилася серед зморщок. — Що ти скажеш, любий, ти відшукаєш її? Відшукаєш?

О дев'ятій вечора Тамар купила дві порції «єрусалимської суміші»^[19], колу і сіла попоїсти на сходинках якогось адміністративного будинку. Одну порцію дала Дінці й ум'яла другу. Обоє з насолодою їли, а покінчивши з їжею, одночасно і глибоко зітхнули. Облизуючи пальці, Тамар подумала, що вже давно не їла з таким задоволенням, як зараз, коли купила їжу на гроші, зароблені співом.

Але знову обсіли колишні думки. Люди поспішали повз неї, і Тамар постаралася стиснутися в маленьку непомітну грудочку. Як би їй хотілося стати колишньою Тамар, якою вона була рік тому. Лежати долілиць на власному ліжку, обклавшись в'язаними і ганчір'яними звірятками, які були з нею із самого народження, притискати до вуха телефонну рурку і дригати ногами (так робили дівчата у фільмах, і вона теж так робила, нарешті їй було з ким це практикувати), і це було так чудово — лежати і теревенити з Аді про Галіт Едліц, яку бачили, як вона цілувалася з Томом, язик і все таке інше, або про Ліану з хору, якій один чувак зі школи «Боєр» запропонував стати його подружкою, а вона — візьми та й погодься. З «Боєр», уявляєш! Хоч стій, хоч падай! І обидві вони, як і слід, здригаються, тим самим підтверджуючи спільну відданість мистецтву, тобто — Ідану.

Якийсь стариган, спираючись на ціпок, одягнений зі старомодним шиком, кульгаючи мимо, глянув на неї. Його губи здивовано заворушились, немов риб'ячий рот. Тамар побачила себе його очима: дуже юне дівча сидить дуже пізньої години в дуже непідходящому місці.

Вона зіщулилася ще більше. Цей день, її перший день на вулиці, був таким довгим і виснажливим. Але треба встати і зробити ще кілька кіл — для того, щоб хтось, якщо він таки засік її, міг підійти до неї під прикриттям темряви.

Підходили, і чимало. Безперестанку забалакували, пускали зауваження, робили пропозиції. Ніколи ще Тамар не стикалася з такою кількістю непристойностей, ніколи не відчувала такої болісної відчуженості. Дуже швидко вона зрозуміла, що відповідати не можна.

Жодним словом. Тільки міцніше триматися за свій рюкзак і за касетник. Дінка, звісно, теж допомагала відганяти прилипал. Коли вона видавала свій утробний рик, навіть найбільший відморожений козел миттю зникав.

Але той, кого Тамар чекала і кого найбільше боялася, не з'являвся.

Вона спустилася на Котячу площу^[20] і пройшлася між рундуками, освітленими прожекторами, крадькома пригортаючись до індійських сорочок і шароварів, розвішаних на плічках. Вона дуже любила цю площу, дарма що Ідан і Аді вирекли, що це «Пікаділлі для бідних». Вона пройшла повз ряди з кальянами, ароматичним надіб'ям та барвистими камінцями, приміряла бухарські тубетейки, і череватий крамар посміявся з нею разом з її видовженого ашкеназького черепа. Один хлопчина — як він запевняв, найкращий спец у світі — запропонував написати її ім'я на рисовому зернятку, і Тамар сказала, що її звать Брунгільда. Красунчик у коротких штанах, з тюрбаном на голові, сидючи просто долі, старанно наносив на дівчачу ногу малюнок для татуювання. Тамар постояла, спостерігаючи і трохи заздрячи. Потім змусила себе пройти ще туди-сюди між рундуками, вдихаючи тонкі пахощі курива і хмарок «травички», що здіймалися то тут, то там. Прикинулася, що вивчає рундук зі свічками всіляких форм і забарвлень, сподіваючись, що легкі мурашки, які забігали в неї по спині, свідчать про те, що хтось вивчає і її. Проте, обернувшись, нікого не побачила.

На сусідній вулиці Йоель Моше Саломон давали виставу: дівчина десь її віку в квітчастій в'язаній шапочці, з-під якої виглядали золотисті кучерики, тримала в руках дві мотузки. До кожної мотузки було прив'язано по шматку охопленої вогнем тканини, і вона танцювала з ними, виводячи в повітрі палаючі узорі. До стіни однієї з крамничок прихилилася друга дівчина, відбиваючи ритм бубном.

Танцівниця так сконцентрувалася на русі своїх мотузок, що Тамар ніяк не могла відірвати од неї очей і відійти, зачарована її цілковитою зосередженістю, добре знайомій їй самій. Тамар хотілося подивитися, як це виглядає збоку — коли ти весь обернений усередину. Що з твоєї істоти віддано стороннім поглядам? Блакитні очі дівчини невідривно рухалися за двома маленькими смолоскипами, а брови піднімалися й опускалися з дитячим подивом, і Тамар подумала, що в цьому вони схожі, бо вона теж «співає бровами». Два маленьких смолоскипи

перетинали нічне небо, в них було щось зворушливе, проникливе, безнадійне.

Раптом Тамар згадала, де і заради чого вона тут. Не сходячи з місця, вона обережно й уважно роззирнулася. Вона не знала, кого шукає, але припускала, що це чоловік, молодий хлопець. Принаймні, вона чула саме про хлопців. Один з них повинен підійти до неї на вулиці і запропонувати піти з ним — звичайно, за умови, що спочатку вона витримає випробування, тобто доведе, що подобається публіці. А Тамар знала, що іспит вона вже витримала, це було її головним і єдиним досягненням цього дня.

Дівчина з мотузками в самозабутті відкрила рот, оголивши білі зуби. Рухи її прискорювалися разом з наростаючим ритмом бубна. Погляд Тамар обережно перебігав з однієї людини в натовпі на іншу. Там було чимало молодих чоловіків, але вона не змогла вирішити, чи дивиться хтось із них на неї якимось інакше, з особливим виразом. Двоє малоліток із стрижкою «попільничка» несподівано випірнули з натовпу і крикнули щось просто в обличчя танцівниці. Це були навіть не слова, а якісь тваринні вигуки. На мить дівчина ослабила увагу, і мотузки, сплутавшись, беспорядно впали на землю. Дівчина сумно стягнула в'язану шапочку, розсипавши золоті кучері. Дуже повільним рухом вона витерла з лоба піт і залишилася стояти, розгублена, немов її розбудили посеред сну. Публіка в один голос зітхнула і розійшлася, і ніхто не заплатив за всі її старання. Тамар підійшла і поклала в шапочку п'ятишекелеву монету, одну із зароблених за цей день, і дівчина втомлено усміхнулася їй.

Сіонська площа на іншому кінці вулиці теж жваво пінилася народом. На майданчику біля банку хлопці каталися на скейтборді. Співати там було неможливо, бо несподівано насунули брацлавські хасиди, на даху їхньої машини динамік надривався хасидськими мотивами. Тамар влаштувалася біля банку, притиснула до себе Дінку і зіщулилася, очі її уважно перемацували площу. Неподалік крутилися молоді хлопці, від них виходила якась метушлива тривога — на зразок металевого дзижчання, що ганяло їх туди-сюди якимись непомітними, але чітко викресленими лініями високої напруги. Хлопці з'являлися і зникали, ніби гарячково розшукуючи щось. Іноді один з них підскакував до бороданя, що стояв біля огорожі, і щось коротко говорив. Раптом Тамар побачила товстозадого гнома у веселій в'язаній

шапочці, оточеного групою хлопців. Рука карлика ковзнула в кишеню, щось стисла і випірнула.

До Тамар підійшов парубок у джинсовому, як у неї, комбінезоні, надітому на голе тіло.

— Сестричко, — він схилився до Тамар, і вона втупилася в колечко в його сосці. — Хочеш підігрітися?

Вона похитала головою: ні, ні, вона й так уже в порядку. Наполягати парубок не став і одійшов: Тамар зіщулилася не через його пропозицію, а від самого факту, що до неї звернулися з нею.

Вона з силою стиснула повіки, розплющила — площа була на колишньому місці. У центрі танцювали брацлавські хасиди, семеро дужих мужиків з кудлатими пейсами і розмаяними бородами, в білосніжному убранні і великих білих ярмулках. Вона вже знала з попередніх вечорів, що вони до півночі стрибатимуть у своєму божевільному екстазі. Дві подружки з могутніми бюстами, затягнутими в куці маєчки, пройшли поруч з Тамар і зупинилися неподалік.

— Глянь на цих, Ело! — сказала одна з дівчат. — І це без хімії, на самій лише вірі...

Дінка притислася до Тамар, страждаючи від гуркоту, скрутилася щільніше і спробувала задрімати. «Бідолаха, — подумала Тамар, — вона не розуміє, що зі мною коїться. Для неї все це напевно суцільний кошмар».

До неї підійшла молода жінка з термосом і пластиковим стаканчиком, запитала, чи не налити чаю. Тамар не зрозуміла цього несподіваного співчуття. Немов до неї звернулися іноземною мовою. Жінка сіла поруч на тротуар.

— Є й тістечка, — усміхаючись, сказала вона.

Тамар раптом випросталася, натхненна новою думкою. Серце її заколотилося. Можливо, її хижак насправді хижачка? Адже, з чуток, у цій справі замішано чимало дівчат! Але виявилось, що жінка справді хоче допомогти — вона з групи добровольців, вони приходять сюди вечорами, щоб побути з хлопцями і дівчатами, що тусуються на площі, налагодити з ними контакт. Жінка налила їй гарячого чаю, Тамар обхопила стаканчик закляклыми руками, і в ній піднявся вал незграбної вдячності. Вона з'їла тістечко, але розмовляти відмовилася.

Жінка погладила Дінку, скуйовдивши шерсть саме так, як та любила, і дала тістечко їй теж.

— Я тебе вже бачила тут, — згадала вона. — Десь два тижні тому, еге ж?

Тамар кивнула.

— І ще я бачила, як ти купувала в он того дивного чоловічка, за тобою тоді ще погнався поліцейський. Може, ти хочеш зустрітися з деким, хто вже через усе це пройшов?

Тамар замкнулася. Тільки цього бракувало: щоб її врятували від згубного впливу вулиці ще до того, як їй вдалося до цієї вулиці прилучитися...

— Я залишу тобі наш телефон, — сказала жінка, записуючи номер на серветці. — Якщо захочеш поговорити, попросити про що-небудь, зустрітися з батьками — за цим номером нас можна знайти.

Тамар подивилась на неї і на мить забулася в її добрих зелених очах, ледь не запитавши, чи не бачила та гітариста з довгим медовим волоссям, спадаючим на обличчя, худого й високого і дуже нещасного. Але змовчала. Жінка кивнула, ніби уловивши щось, потім легенько торкнулася руки Тамар, тепло всміхнулася і пішла. І Тамар знову залишилася сама, ще самотніша, ніж раніше.

Поруч влаштувалася група підлітків з бляшанками пива в руках, усі — в тонких футболках. Як їм тільки не холодно... Широкоплечий кремезний парубок підійшов до них. «Хай, братан». — «Шо чути, братан?» — «Все по кайфу. Де взяти?» — «Он, біля огорожі, араба бачиш?» По-дружньому плескають рука в руку, обіймаються, двічі стукнувши по спині. Картинка відбилася у свідомості Тамар. Серед усіх цих жестів і слівцець він живе вже не менше півроку. Напевно, і сам уже так розмовляє. Якою мовою він заговорить з нею? І як взагалі відреагує на її появу?

І чому вона не приєднається до однієї з компаній, чому забилася в найглухіший кут? Збоку це здавалося так легко — приєднатися, особливо — до дівчат. Трохи покрутитися оддалік, і вже на тебе починають звертати увагу, заговорюють, посміюються, пропонують курнути — і тебе вже перетравили, і ти вже завалюєшся на нічліг разом з ними в якому-небудь парку чи на горищі.

Але нічого такого не відбувається. Не сьогодні. Може, завтра. А може, ніколи. Вона ще не готова. Тамар підтягла коліна до живота. Думки чіплялися одна за одну, кусаючись, б'ючи по найболючіших місцях. Невже вона просто не вміє спілкуватися з людьми? З нею ж постійно таке трапляється — вона завжди сама, завжди окремо, у неї ніколи не виходило бути з людьми, говорити з ними однією мовою.

«Можеш називати це снобізмом, — гірко прошепотіла Тамар у Дінчину шерсть, — але насправді це просто покинутість. Невже ти думаєш, що я навмисне? Але така я вже уродилась — не можу посправжньому приєднатися ні до кого. Це факт. Неначе у мене в душі бракує тієї самої частини, яка прикріплюється, як у конструкторі, яка просто прикріплюється до когось іншого. І врешті-решт у мене все розвалюється — родина, друзі. Все».

Лоточник з червоними зацукрованими яблуками пройшов повз неї вдесьте і знову запропонував Тамар яблучко. І не впадає ж у відчай! Старий чоловік у ярмулці, з утомленою усмішкою.

— Візьми, всього три шекелі, корисно для здоров'я.

Тамар подякувала і не взяла. Лоточник на мить зупинився, подивився на неї. Що він у ній бачить, що всі бачать у ній, у лисій дівчинці в комбінезоні, з рюкзаком, великим магнітофоном і собакою? Біля смітєвих баків запрацювало казино. Худий як скіпка чоловік у коротких штанцях, з кривуватими ногами моряка поставив на бак картонну коробку і почав трясти кубики у пластиковому стаканчику:

— Хто на сімку? Хто йде на три по сім?

Самотність тиснула все сильніше. Ти вже нічия, гризла себе Тамар, у тебе більше немає ні домівки, ні хору, ані друзів, ще трохи — ти взагалі зникнеш, і ніхто цього не помітить. Ні, краще не думати про це, тільки не зараз. «Розумієш, Дінко, не те щоб я вважала, що вони мусили через мене відмовитися від Італії, річ не в тому, адже чим вони могли мені допомогти, якби залишилися тут? — Тамар посміхнулася, уявивши, як Ідан сидить он на тій огорожі і корешиться з кимось: “Гей,

чуваче!” — Але річ у тому, як вони до цього поставилися з першої ж хвилини... ледве я спробувала їм розповісти, як вони одночасно... перестали мене помічати». — Тамар задушила останні слова в горлі, не давши їм вихопитися назовні.

Брацлавські хасиди змінили касету. Заграв транс, і хасиди затанцювали під нього, застрибали, немов козли, що об'їлися дурману, трясучи руками, ногами, бородами. Від музики затрясся навіть тротуар, на якому сиділа Тамар. Уся площа затряслася. Кілька хлопців і дівчат приєдналися до танцю. Це була їхня музика. Тамар спробувала згадати короткий курс, який виклав їй досугий альбінос (він здався їй принаймні сорокалітнім), якого вона зустріла в «Жовтому підводному човні»^[21] два тижні тому:

— Транс класно йде під кислоту.

Сорочка у нього була розхристана аж до пупка, відкриваючи гладенькі червоні, немов обварені, груди.

— А хауз — це музон для екстазі, і піпл крутіший буде. А під техно добре...

Тамар забула, що добре під техно, зате вона виразно пам'ятала його припухлі пальці у срібних перснях, що все намагалися прилаштуватися у неї на стегні.

Серед хасидів, що захоплено стрибали, весело носилися діти. До Тамар хтось підійшов. Вона підвела голову. На неї дивилася дівчина у джинсах, у білому, домашнього в'язання, светрі, але у рваних кедах, зіниці в неї були неправдоподібно великі. Вона мовчки сіла поруч. Тамар чекала. Може, це вона? Може, ось зараз це й почнеться?

— Можна? — нарешті спитала дівчина тоненьким голоском і погладила Дінку.

Тамар зрозуміла, що до них дівчина ніякого відношення не має. Вона гладила Дінку довго, із захватом, принюхувалась до неї, щось шепотіла на вухо. Кілька хвилин вона вовтузилася з собакою. Потім важко підвелася, подивилася на Тамар.

— Дякую.

Очі її блиснули. Тамар не зрозуміла — від радості чи від сліз. Дівчина відійшла на декілька кроків. Повернулася.

— Я... на вулицю я пішла тоді, щоб собаку свого забрати з карантину в Шуафаті^[22], — пояснила вона Тамар якимсь дуже

дитячим голосом. — Сто шекелів отримала й одразу пішла забирати його, а через тиждень його задавили, просто у мене на очах.

Вона відійшла.

Тамар перелякано обійняла Дінку. Вона не може залишатися тут. Ні хвилини. Тамар встала і попленталася навмання; дійшовши до середини площі, вона зупинилася, потопталася на місці — аби якомога дужче впасти в око. Може, зараз це відбудеться? Хтось підійде до неї і накаже йти за ним. Вона ні про ще не питає і не перечитиме. Слухняно піде назустріч тому, що її чекає. Площа була багатолюдна, але ніхто до неї не підійшов. Біля огорожі стояв кучерявий парубійко; трохи зігнувшись, він щось бурмотів собі під ніс. Той самий гітарист, якому зламали пальці. Тамар пам'ятала його ще з колишнього життя, коли він виступав у музичній академії. Тепер він майже кожного вечора приходив сюди, крутиться біля компаній. З чуток, раніше, близько півтора року тому, він був зіркою того самого місця, приносив їм колосальні доходи, поки не здумав видрючуватись і не втік. Відчувши, що вона на нього дивиться, хлопець втягнув голову в плечі і відвернувся. Тамар мало не застогнала, подумавши, що тепер його місце, напевно, зайняв Шай.

Вона вийшла за межі освітленого кола площі. Зітхнула з полегкістю. В одному з дворів, між купами будівельного мотлоху, сіла подзюрити. Дінка чатувала, принохуючись до гарячого парка, що піднімався між ногами Тамар. Гомін з площі долітав і сюди. Тамар встала, натягнула комбінезон, віддавшись на мить дивності цього місця. Біля стіни двома гігантськими комахами застигли риштунок і бетономішалка. «Як це боягузка, як-от я, зважилася на таке?» — здивовано подумала Тамар.

Зараз їй хотілося лише одного — лягти і заснути. Сховатися навіть від себе самої. От якби було таке місце, де можна помитися, відшкребти з себе цей день. Вона завагалася. Таке місце було — Лея постаралась. І там, звичайно, на неї чекають усілякі сюрпризи: що-небудь смачненьке, дбайливо загорнуте в ковдру і все ще тепле, дорогий шоколадний десерт, і, звичайно ж, смішний листик і малюнок від Нойки. Дрібниці, які знову зроблять її людиною. Але Тамар ще вранці вирішила, що не піде туди. Вона тепер сама, геть сама. Чому? А тому. Як каже Теодора: «Не питай про те, що понад розуміння твоє». Тамар прискорила ходу, губи ворушилися,

сперечаючись з нею: ти тільки поясни, чому не піти в той сарайчик? Не знаю. Щоб не наражати Лею на небезпеку? Немає відповіді. Чи щоб ти остаточно впевнилася, що немає в світі жодної людини, на кого ти можеш зверитися?

Тамар перетнула вулицю Кінг-Джордж, обійшла високий ветхий будинок, у якому містилась контора її батька. Вулиця була безлюдна. Тамар рухалася, як робот. Увійшла всередину, спустилася в підвал, намацала ключ над одвірком. Одімкнула залізні двері. Тут на неї чекали тонкий матрац, легка ковдра і ще дещо — вона принесла це минулого тижня, ще посміялася з себе, а зараз кинулася до нього так, немов він міг очистити її від усього, — її старенький пухнастий ведмедик з одірваним вухом, з яким вона спала змалечку.

У замку заскреготав ключ, і Асаф кинувся на лаву. Поліцейський устиг помітити його метушливий стрибок, і Асаф одразу відчув себе винуватим. Разом з детективом до камери увійшла молода симпатична жінка у формі. Вона назвала своє ім'я — чи то Сигаль, чи то Сигаліт, Асаф не розібрав — і додала, що вона слідчий у справах неповнолітніх і хоче з ним поговорити. Потім спитала, чи не бажає він, аби хтось із родичів був присутній під час розмови, й Асаф перелякано скрикнув, що ні, не бажає.

— Ну тоді почнімо, — спокійно сказала слідчий.

Вона відкрила течку, поставила Асафу кілька загальних запитань, записала його відповіді, детально пояснила його права. Після кожної фрази вона якимось силовано усміхалася, і Асаф подумав, що, мабуть, їй за інструкцією належить усміхатися злочинцям.

Нарешті вона запропонувала:

— Можливо, послухаємо спершу, що скаже Моті?

Поліцейський, на фізіономії якого ясно читалася якнайглибша огида до цих китайських церемоній, із шумом усівся по той бік столу, випростав ноги, сунув великі пальці під ремінь.

— Швидко! — гаркнув він. — Викладай! Постачальники, пушери. Обіг, товар, імена. Мені потрібна інформація, а не всяка херня, ясно?

Асаф поглянув на жінку. Він не зрозумів нічого.

— Відповідай, будь ласка, — сказала жінка-слідчий і закурила.

— Але що я такого зробив? — спитав Асаф і одразу зняковів, тому що голос зірвався на якийсь схлип.

— Чуєш, ти, недоробок, та я тебе... — почав поліцейський, але жінка кашлянула, і він заткнувся, нервово облизавши верхню губу. — Слухай мене гарненько, — провадив він далі після паузи. — Я вже сім років працюю над цим, і я... всім відомо, що у мене фотографічна пам'ять. І цього твого смердючого пса я засік не рік тому, і не два — менше місяця тому, без сумніву, засік я його, і з ним було дівчисько, років п'ятнадцяти, може, шістнадцяти. Кучерики, волосся чорне, до хріна волосся у неї на довбешці, на зріст приблизно метр шістдесят, мордочка, до речі, гарненька.

Звертався він головним чином до жінки, явно намагаючись справити на неї враження.

— І я її майже спіймав на гарячому, під час обгородки з цим довбаним гномом на Сіонській площі, і коли б не пес цей довбаний...

Кашель, облизування губи, глибоке зітхання.

— Тепер глянь-но гарненько. — Поліцейський підкотив штанину, оголивши м'язисту волохату ногу, на якій виразно виднілися сліди укусу. — До кістки! Десять уколів через твого пса... смердючого.

Дінка протестуючи загавкала.

— Мовчати, вонючко! — прошипів у її бік детектив.

— Але я що зробив? — знову спитав Асаф.

Він був розгублений. Метр шістдесят, тобто приблизно йому до плеча... і чорне волосся, і кучерики, і мордочка, до речі, гарненька...

— «Що ж я зробив?» — передражнив його поліцейський. — Зара' почувеш, що ти зробив. Це ти з нею і з цим псом зробили. Ви заразом, он як! — Він склав пучкою три пальці. — Ти що думаєш — усі навколо ідіоти? Ану, давай викладай її ім'я! — І він із силою грюкнув обома руками по столу.

Асаф злякано схопився.

— Я не знаю.

— Не знаєш, еге ж? — Поліцейський встав і пройшовся кімнатою. Асаф нервово стежив за ним. — Просто так гуляв собі вулицею і побачив оцього здоровенного собацюру, і він просто так погодився пробігтися з тобою?

Зненацька він накинувся на Асафа і, схопивши його за сорочку, почав трясти:

— Кажи, сволото...

— Моті! — крикнула жінка, поліцейський відпустив Асафа, кинув на неї похмурий погляд і замовк.

— Послухай, е... Асафе, — заговорила жінка напруженим голосом, — коли ти справді ні в чому не винен, то чому ти тікав?

— Я не тікав. Я навіть не знав, що він за мною женеться.

Поліцейський Моті в'їдливо реготнув:

— Я за ним через півміста гнався, а він «не знав»!

— Тоді, може, — підвищила голос слідчий, заглушаючи розлючене пихтіння Моті, — ти розкажеш, яким саме чином отримав собаку від дівчинки? Як щодо цього, Асафе?

— Не отримував я від неї нічого! Я її взагалі не знаю! — У голосі Асафа звучав такий щирий відчай, що на обличчі слідчого проступив сумнів.

— Але як це може бути? Сам поміркуй, адже ти, схоже, розумний хлопчина. Ти справді думаєш, що тобі повірять, ніби ось так, ні з сього ні з того, до тебе потрапив собака і дозволив водити себе на повідку? Мені, наприклад, він дозволив би? Або Моті?

Дінка злобно загарчала.

— Бачиш? Краще розкажи все як є. Всю правду.

Правду! Господи, про неї він навіть і не подумав. Забув від страху і жаху, від приниження з цими наручниками... А головне — через таке добре знайоме відчуття, що він у чомусь винен, що його покарали по справедливості за щось, правда, не зрозуміло, за що... одне слово, за щось, що він напевно колись скоїв, і ось тепер настав час розплати...

— У мене в кишені сорочки... — Голос його не слухався, і він почав спочатку: — У мене в кишені сорочки є папірець. Подивіться.

Слідчий поглянула на поліцейського. Він кивнув. Вона дістала папірець.

— Що це? — Вона прочитала двічі і простягнула детективові.

— Що це?

— Це бланк сімдесят шість, — сказав Асаф, черпаючи сили в словах. — На канікулах я працюю в мерії. Цього собаку підібрали на вулиці, а я повинен знайти його господарів.

Як добре, що він сказав «господарів» і не проговорився про те, що знає, як звуть цих «господарів» з кучериками.

Жінка поглянула на Моті. Той енергійно жував нижню губу.

— Зараз же подзвонить у мерію, — веліла вона. — Просто звідси.

Асаф назвав номер і сказав, щоб запитали Аврама Даноха. Поліцейський розлючено потицяв у кнопки мобільного телефону. Повисла тиша. Через кілька секунд Асаф почув різкий голос Даноха.

Поліцейський назвав себе і сказав, що затримав Асафа, який вештався центром міста з собакою. Данох розсміявся, Асаф виразно розчув його скрипучий сміх, і щось відповів. Моті, вислухавши, процідив: «Дякую», вимкнув телефон і втупився у стіну лютим поглядом.

— Ну, чого ви чекаєте? — спитала слідчий. — Зніміть з нього наручники нарешті!

Поліцейський грубо смикнув Асафа. Клацнули наручники.

Асаф почав розминати зап'ястя — точнісінько як це роблять у кіно (тепер він розумів чому).

— Хвилинку, — сказав Моті грубим голосом, щоб, не дай боже, не визнати свою поразку. — Ти вже знайшов кого-небудь?

— Ні, — легко збрехав Асаф.

Неважливо, що вона накоїла, ця Тамар, але цьому типу він її не викаже.

— Послухай, ми справді вибачаємося за це непорозуміння, — сказала жінка-слідчий, не дивлячись на Асафа. — Може, ти хочеш чогось попити в буфеті? Чи подзвонити? Батькам?

— Ні... е-е... так. Я хочу подзвонити.

— Будь ласка. — Жінка усміхнулася, цього разу цілком щиро.

Асаф набрав номер. Поліцейські шепотілися осторонь. Дінка підійшла до нього. Асаф вільною рукою погладив її.

Коли на іншому кінці дроту зняли слухавку, він почув різкий шум.

— Алло!

— Носоріг? — закричав Асаф.

Поліцейський вийшов з кімнати. Жінка-слідчий дивилася в стінку, вдаючи, ніби не слухає.

— Хто це? Асаф? Це ти? — загорлав Носоріг, перекрикуючи гуркіт верстатів. — Як справи, хлопче?

І ось тут Асаф мало не розплакався.

— Ей, Асафе, не чую тебе! Асафе? Ти тут?

— Носороже, я... я трохи... тут таке трапилось... мені потрібно з тобою поговорити.

— Зачекай хвилинку.

Асаф почув, як Носоріг гукнув своєму помічникові Рамі, аби той вимкнув точильний верстат.

— Ти де? — спитав Носоріг у тиші, що несподівано запала.

— В полі... неважливо. Мені треба тебе побачити. Зайдеш до «Сіми»^[23]?

— Зараз? Я вже обідав.

— А я ні.

— Стривай. Дай-но розберуся.

Асаф чув, як він щось говорить убік. Стало ясно, що день сьогодні у Носорога видався напружений — відливання. Асаф услухався в голос Носорога і всміхався. Одна голова Герця^[24], жінка на лебеді, три великі Будди і шість фігурок, які будуть вручені лауреатам ізраїльського «Оскара».

— О'кей, — повернувся до нього Носоріг. — За чверть години я там буду. Ти тільки дурниць не роби. Все, я почував.

І повісив слухавку. Важкість відпустила Асафа.

— Твій друг? — із симпатією спитала слідчий.

— Так... не зовсім. Друг моєї сестри. Неважливо.

Асаф не збирався переказувати їй цю заплутану історію. Вона провела його до виходу, і це була зовсім інша справа: пройти повз усіх цих поліцейських вільним і безгрішним.

— Скажіть, — запитав Асаф, перш ніж попрощатися, — цей детектив... він сказав, що спіймав ту дівчину у момент обуродки. А якої обуродки? Мені просто цікаво...

Жінка-слідчий притиснула до себе течку. Поглянула праворуч і ліворуч, помовчала. Асаф раптом зрозумів, що вона дуже вродлива. Вона ж не винна, подумав він, це її робота.

— Я не певна, що нам слід про це говорити, — мовила жінка з вибачливою усмішкою.

— Але це важливо для мене, — тихо і наполегливо заперечив Асаф. — Я хочу знати, у чому він мене підозрював.

Кілька секунд вона роздивлялася носки своїх чорних туфель, потім ледь чутно промовила:

— Дівчина купила наркотики. Очевидно, цілу партію. Але ти від мене нічого не чув, добре?

Вона розвернулася і швидко пішла.

Асаф минув будку охоронця і попрямував униз, у напрямі вулиці Яффо. Він повільно йшов, і так само повільно ворочалися його думки. Все немов завмерло. Вся ця біганина з ранку, розповідь Теодори, всі його передчуття і надії. Всі його безглузді ілюзії. Асафа немов ударили під дихало. Іноді таке траплялося з ним, коли він друкував фотографії. Наприклад, радів удалому портрету — людина сидить собі на лавці, замислившись, — а під час друкування раптом виявлялося, що з голови людини росте величезний стовп, який Асаф проморгав. Ось і зараз те ж саме.

Дінка обережно потерлася об його ногу. Ніби соромилася свого спільництва з Тамар.

— Дінко, — тихо прошепотів Асаф. — Як це може бути... навіть і й...

Слова застрягали в горлі. Він спересердя копнув носом порожню бляшанку з-під пива. У його класі багато хто курив, а дехто навіть бавився травкою. Та й чутки усілякі ходили. Дехто з пацанів тусувався в лісі Бен-Шемен і на пляжі Ніцанім, і говорили вони між собою якоюсь особливою мовою. Іноді Асафу навіть здавалося, що він один такий, а решта давно через це пройшли. Може, і Рої, адже він давно вже курить. Асаф завжди відмахувався від подібних чуток, він не хотів знати нічого такого, його лякало, що це коїться з приятелями, яких він знає з дитинства. А зараз і з Тамар, яку він зовсім не знає, яку вже трохи знає...

— Ні, ти поясни, — гаряче шепотів він, прискорюючи крок, — як це може бути, щоб така дівчина бавилась наркотою, та ще й скуповувала цілими партіями, га? А що ти взагалі про неї знаєш, — бурмотів Асаф, — ти ж тільки сьогодні вперше почув про неї, то якого біса забрав собі в голову, ніби вона схожа на тебе, і з ходу вигадав цілу історію про себе і про неї — що, не так?

Дінка бігла поруч, похнюпивши голову, опустивши хвіст. Вони з Асафом виглядали як два плакальники. Поводок, що з'єднував їх, скорботно волочився тротуаром. Асаф розтиснув руку, дозволивши повідку впасти додолу, і Дінка одразу зупинилася, приголомшена і налякана його вчинком і прихованим у ньому натяком. Асаф зітхнув і підібрав поводок.

Вони прямували у бік ринку, до ресторану «Сіма». Зібравши рештки сил, Асаф спробував повернути колишній образ — образ

дівчинки на бочці, що розповідає про велетня. Але що більше він силкувався, то ясніше розумів, що образ вислизає, що йому байдуже до цього дівчиська. І все-таки щось у ньому опиралося, заважало остаточно відмовитися від неї. Можливо, виною тому був погляд Дінки, коли він кинув поводок. Або ж дивне відчуття, що коли він повернеться в мерію і скаже Даноху, щоб забирав собаку, а йому й так уже дісталось, навіть у тюрязі побував через його завдання, і з нього досить, — так от, коли він так учинить, то не тільки втратить усі шанси хоч одним оком глянути на цю Тамар, але й... можна сказати, зрадить її.

І другого дня, проведеного на вулиці, нічого не сталося. Тричі Тамар співала на Бен-Єгуді, один раз біля входу в будівлю «Клаль»^[25] і двічі на Сіонській площі, яка вдень була зовсім іншою, майже затишною. Тамар уже вирізняла обличчя з натовпу: крамарі, торговець свіжими соками, який пригостив її великою склянкою манго-персикового і сказав, що від її співу в його фруктах робиться більше соку. Дівчата-патрульні привітно усміхалися їй, а старий росіянин з акордеоном розповів про себе, про консерваторію, в якій вчився, і попросив не співати, поки він грає, а то він нічого не заробить.

Після дюжини виступів Тамар уже знала не тільки як, а й що саме треба співати. Пісенька «Мені шістнадцять, скоро буде і сімнадцять» із «Звуків музики» завжди здавалася їй надто солоденькою, але у публіки вона мала успіх і незмінно викликала бурхливі оплески і приплив грошей. Те ж саме відбувалося і з старою доброю «Я відлітаю в реактивнім літаку». Тамар співала їх знов і знов, чергуючи — для власного задоволення — «Маленьким принцом з другої роти» або чим-небудь меланхолійним і милим з репертуару Шалома Ханоха. І навпаки, коли вона одного разу зважилася заспівати перед колишнім будинком Кнесету арію Барбаріни з «Весілля Фігаро», свій коронний номер, публіка розійшлася не дослухавши, люди голосно сміялись, а якась пацанва прилаштувалася у неї за спиною і кривлялася, передражняючи її. Тамар усе-таки дотягла до кінця, спостерігаючи, як люди, немов виноградини від грона, відриваються від натовпу слухачів і зникають, ніби вона для них недостатньо гарна. Після цього у неї спалахнула коротка, але люта суперечка з самою собою (а насправді з Іданом): чи треба за будь-яку ціну залишатися вірною собі, чи краще

підстроюватися під смаки публіки («здатися бидлу», уточнив Ідан). І Тамар вирішила, що заради головної мети не соромно й поступитися принципами, виявити гнучкість (Ідан потарабанив по столу довгими блідими пальцями, задумливо подивився кудись угору і нічого не сказав) і навіть мати від цього насолоду.

Ніч вона знову провела в підвалі батьківської контори, ледь-ледь утримавшись від того, щоб не попростувати у бік сарайчика Леї, який уявлявся їй Храмом Чудових Страв, Кришталевих Водоспадів і Шовкової Білизни. Але Тамар розуміла, що завжди є ймовірність, хай і невелика, що хижак уже вистежив її і тепер іде слідом — він сам або один з його підручних. Хто знає, може, її вже запримітили і доповіли босові, а той велів перевірити, хто вона така, з ким тусується і чи, бува, не з лягавих.

Тому й другу ніч Тамар провела в знайомому смердючому підвалі з тарганями. Сон тікав од неї. Вона лежала й подумки розглядала карту Італії, перелітаючи з міста до міста, потім порахувала дні і зрозуміла, що завтра — день її народження і сольного виступу. Вслухаючись у шурхіт тарганячих лапок, Тамар з усієї сили намагалася не піддатися жалю до себе, що так і поривався накрити її з головою. Бувають у житті моменти, з гіркотою повторювала вона собі, коли людина залишається віч-на-віч з долею. Заснути їй вдалося лише під ранок.

— Зрадиш її? — заревів Носоріг. — Що значить «зрадиш»? Ти з нею навіть не знайомий!

— Вже трохи знайомий...

Асаф опустил очі в тарілку з фаршированими овочами, щоб Носоріг не бачив, як він почервонів.

— Ой, держіть мене! Батьки залишають його на хвилиночку, і він миттю заводять шури-мури з дівчатами!

— Та ні!

Люди за сусіднім столиком на мить перервали політичні баталії і втупили в них трохи здивовані погляди.

— Нічого подібного! — сердито прошипів Асаф.

Носоріг відкинувся на спинку стільця й уважно подивився на нього.

— Асафе, — сказав він. — Ти ось-ось почнеш голитися.

— Чого б це. — Асаф крадькома помацав пушок на щоці. — Ще є час.

— То що будемо робити? — спитав Носоріг, знімаючи з шампура шматки м'яса.

Асаф поглянув на нього і згадав теорію Реллі про те, що під час кожної трапези треба з'їдати не більше шести «повних ротів», тому що кожен наступний шматок — безсоромна обжерливість. А Носоріг із задоволенням поглинає другий обід поспіль.

— Ходитиму й далі містом із собакою, — сказав він. — І може, врешті-решт ми її знайдемо.

— Ага, панянку-наркоманку, Асафі.

Голос у Носорога сильний, кожне слово бухкало, як мішок цементу.

— Знаю, але...

— І не просто панянку, яка там-сям пихкає...

— Так, але...

— А панянку, яка скуповує дур оптом...

— Не знаю. Звідки мені знати? Я в цьому не тямлю.

— І що ж вона, по-твоєму, робитиме, коли ти її знайдеш? Скажеш, щоб зав'язала, і вона одразу зав'яже, га?

— Я так далеко не загадував, — викрутився Асаф. — Я тільки хочу віддати їй собаку. Адже це частина моєї роботи, правильно?

І він постарався скорчити офіційну міну, але вдалося чомусь не дуже. Дінка розляглася оддалік, язик висолоплений, очі спрямовані на них.

— Слухай. — Носоріг подався вперед, підкріплюючи слова енергійними помахами четвертинки піти^[26]. — У мене в майстерні працюють двоє хлопців, що зав'язали з цим ділом. Знаєш, як це — зав'язати? Вони вже по четвертому колу пробують. І щоразу купа проблем, щоразу — реабілітація, поліція, клініки та інший кошмар, і я аж ніяк не на всі сто впевнений, що вони не зірвуться знову.

Асафу стало жарко. Носоріг має рацію. Треба вилізати з цієї історії. Але... як можна так узяти й відмовитися від дівчинки на бочці?

— Послухай мене, Асафе. Забудь про неї, годі фантазувати. Ти навіть не уявляєш, скільки зусиль треба, щоб наркоман зав'язав. — Носоріг поклав піту й виделку й обтрусив долоні. — Я всіма цими історіями про дур змалку напханий. У нашому кварталі половина на голці сиділа. Знаєш, що таке ломка?

— Я щось чув...

Носорогові слова остаточно вивели Асафа з рівноваги. Його красномовство було щонайменше дивним — зазвичай Носоріг розмовляв дуже мало.

— Ломка — це те, що з людиною робиться, коли вона намагається відвикнути. Ти мене слухаєш? У перші чотири-п'ять днів організм просто волає від болю, не отримуючи своєї дози. — Носоріг знову присунувся до Асафа, він говорив зовсім тихо, звузивши очі. — Це так, начебто тебе мучили голодом і спрагою цілий місяць, просто зсередини розламає людину. Бачив би, якою людина робиться — просто сіра, потім так і сходить, руки-ноги їй судомить...

Носоріг говорив, а Асаф монотонно хитав головою, ніби прагнучи відігнати ці слова.

— Ну то як? Забули? — спитав Носоріг.

Асаф повільними ковтками допив колу. Поставив склянку, не дивлячись на Носорога. Він ніяк не міг змусити себе вичавити хоч слово.

Носоріг здивовано дивився на нього. З його широких грудей з шумом вихопилося довго стримуване повітря.

— Зрозумів, — зітхнув він. — У нас проблеми.

Він штрикнув виделкою в тарілку, підніс до рота і завмер. Виделка в його величезних пальцях здавалася іграшковою. Асафова мама, велика спеціалістка щодо рук, завжди повторювала, що у Носорога найбільш чоловічі пальці, які вона бачила у своєму житті.

— А сам ти, — нарешті заговорив Асаф, — ти жодного разу?..

— Ніколи. — Носоріг відкинувся на спинку, і стілець відгукнувся стогоном. — Близько був до цього, але пронесло. У мене інше захоплення було, ти ж знаєш.

І він усоте розповів Асафу (але зараз було в цьому щось заспокійливе), як у дитинстві, з шестилітнього віку, плентався з батьком у синагогу й одразу ж линяв звідти, мчав до дерева, що росло біля стадіону, і просиджував на ньому з дев'ятої ранку до початку гри о пів на третю.

— Я дивився матч, повертався додому, діставав дикі стусани від татуся і зразу ж починав чекати наступної суботи.

Асаф уявив, як маленький Носоріг умліває від захоплення на верхівці дерева, і всміхнувся.

— Зрозумів, еге? — розсміявся Носоріг. — Зараз мені здається, що, мабуть, і не сама гра мене так захоплювала, як очікування. Я обожнював стовбичити там по півдня і думати, що ось-ось почнеться, ще трохи — і станеться. Оце був наркотик так наркотик. І тої миті, коли матч закінчувався, — повне спустошення, до наступного тижня. Стривай, а як ми сюди доїхали?

— Та вже доїхали, — усміхнувся Асаф.

— Ну досить! — сказав Носоріг, але Асаф зрозумів, що той всього лише вирішив змінити тактику. — Що це я на тебе напосівся? Адже тобі й того вилупка з наручниками вистачило.

Якийсь час вони жували в цілковитому мовчанні, поволі остигаючи від суперечки. Потім глянули один на одного, ситі й задоволені, і заусміхались. Зазвичай вони найкраще вирішували свої розбіжності мовчки.

— Ну а що старики розказують? — заговорив Носоріг.

Асаф сказав, що вчора вони ще не дзвонили, але сьогодні вже неодмінно.

— Цікаво, чи впоралася твоя мама...

— ...з дверима літакового туалету, — закінчив Асаф, і вони зареготали.

Мама цілий тиждень тренувалася вдома з ручкою посудомийної машини — Носоріг сказав їй, що в туалетних дверей у літаку така ж.

— Значить, кажеш, від них поки немає звісток, — ще раз повторив Носоріг, дивлячись Асафу просто у вічі.

— Ні, поки ні. Правда.

— Ага.

Носорогові не подобалась ця поїздка. Він підозрював, що від нього щось приховують.

— А Реллі що? — запитав він, ніби мимохідь.

— Думаю, з нею все гаразд. — Асаф пошкодував, що його тарілка вже порожня і не можна прикинутися, ніби захоплений їжею.

— Вона з ними повертається чи ні?

— Добре б. Не знаю... можливо.

Носоріг буквально свердлов його поглядом, але Асафу нічого було йому сказати. Він і сам побоювався, що за цією поїздкою криється якась таємниця, що йому не кажуть усього через його дружбу з

Носорогом. Дуже вже охоче батьки погодилися залишити його, пообіцявши привезти вимріяний «Кенон».

— А то я... — Носоріг закурив і жадібно затягнувся. — Я... у мене весь час таке відчуття...

— Ні-ні, — поспішно сказав Асаф. — Ось побачиш, усе буде добре.

Він згадав, як Реллі змушувала Носорога кинути палити і той пересилив себе. А ось тепер знову закурив — ще один поганий знак.

— Не хвилюйся. Вони там поговорять з нею, і вона до нас повернеться.

«До нас» означало — до Носорога. Найперше — до Носорога.

— Вона там знайшла когось, — хрипко пробасив Носоріг, пустивши цівку диму вгору. — Якого-небудь лоха-америкашку. Я тобі кажу — не приїде вона. Я такі речі нутром чую.

— Ні, приїде, — заперечив Асаф.

— І чого я себе дурю!

Носоріг, викуривши чверть сигарети, розлючено загасив її. З його багатослівності Асаф розумів, що Носоріг перебуває у вкрай незвичному стані. Він трохи бентежився, слухаючи, як Носоріг, такий великий і сильний, говорить з такою безнадією в голосі.

— Ти тільки глянь, скільки років я морочу собі голову, — дуже повільно, неначе отримуючи задоволення від самокатування, промовив Носоріг. — Бачиш, що означає кохання.

Обидва злякано помовчали. Асаф відчував, як це слово пече його — ніколи ще, жодного разу Носоріг не вимовляв його. І раптом — ось воно, тремтить і б'ється, як живе, як пташеня, що випало з рук Носорога.

— Ця дівчина, — забурмотів Асаф, — ну, з собакою, у неї є така подруга — черниця, яка вже п'ятдесят років... — І замовк, зрозумівши, що з його боку не дуже тактовно теревенити про своє, коли Носоріг так мучиться. — Ось побачиш, вона повернеться, — сказав він слабо, та й що ще йому залишалося? Лише знов і знов повторювати ці слова, ніби молитву або присягу. — Де ще вона знайде такого, як ти? Батьки теж так говорять, ти ж знаєш.

— Еге ж, коли б усе залежало тільки від твоїх батьків... — Носоріг стомлено кивнув, потім потягнувся всім тілом, подивився вгору, на всі боки, зітхнув. — Глянь, а собачка твій закемарив.

І справді, Дінка дрімала. Під час обіду Асаф крадькома підкидав їй шматки шашлику і смаженої картоплі.

— З собаками у нас не можна, — сказав офіціант Носорогові, коли вони увійшли до залу, — але для пана Цахі...

Асаф і Носоріг посиділи ще, теревенячи про те про се. Носоріг розповів про нову скульптуру, яку він вилив сьогодні, — того самого знаменитого, але геть шизонутого скульптора, який розсварився з усіма ливарними майстернями в країні. З Носорогом цей шизик теж вічно гризеться, іноді трохи до бійки не доходить, але, коли він приходить у майстерню і з такою кривою усміщечкою говорить, що у нього є нова робота, Носоріг не може йому відмовити.

— Такі вже вони, ці художники, — розсміявся Носоріг. — Ти з їх заморочками краще не сперечайся. Немає для них ні Бога, ні чорта, тільки мистецтво на умі...

Його сміх згаснув. Напевно, згадав, що й ювелірка — теж мистецтво, подумав Асаф.

— Кави по-турецьки, пане Цахі? — спитав офіціант.

Носоріг кивнув.

— Дивись, — сказав Носоріг, коли перед ними поставили маленькі філіжанки. — Ти ще не вмієш. Ось так треба...

Він потягнув каву з легким присвистом, склавши товсті, майже фіолетові губи немов для поцілунку. Асаф спробував зробити те саме, але втягнув тільки повітря. Носоріг осміхнувся. Асаф поглянув на нього. Як каже мама, від цієї усмішки розтане будь-яка жінка, от тільки дурепа Реллі байдужа до неї. Камінь, камінь, кам'яне серце...

— Ну то що будемо робити? — спитав Носоріг, дивлячись на собаку. — Схоже, ти від цієї свистушки відмовлятися не збираєшся, га?

— Я ще сьогодні трохи повештаюсь, до вечора... а там побачимо.

— І завтра повештаєшся? — усміхнувся Носоріг. — І так доти, поки її не відшукаєш, еге ж?

Асаф знизав плечима. Носоріг пильно дивився на нього. Під час війни в Перській затоці Носоріг купив мозаїку-головоломку «Швейцарські Альпи» з десяти тисяч частин і притягнув Реллі та батькам, аби вони хоч трохи розвіялися, гаючи години між повітряними тривогами. Першою не витримала Реллі — того ж вечора. Через дві доби вийшла з гри мама, сказавши, що навіть саддамівські

ракети кращі за ці швейцарські тортури. Тато не здавався тиждень. Носоріг бився місяць — з принципу, і кинув, тільки коли йому почало здаватися, що в нього починається легкий дальтонізм — на відтінки синього. Асаф, якому тоді ще не було восьми років, закінчив збирати Альпи через тиждень після закінчення війни.

— Послухай...

Носоріг на мить задумався, перебираючи армійський ланцюжок на шиї. Краї його сорочки позеленіли від мідних окисів.

— Я... Не подобається мені, що ти отак швендяєш. Твої батьки з мене душу виймуть, коли з твоєї голови хоч волосина впаде, справедливо?

— Справедливо.

Асаф знав, що Носоріг і сам собі не пробачить, якщо трапиться щось подібне.

— Досі тобі щастило, і злапав тебе тільки садист-поліцейський. Наступного разу це може виявитися хтось інший.

— Але я повинен шукати її, — вперто повторив Асаф, а про себе подумав: «Знайти її».

— Так от як ми зробимо. — Носоріг дістав з кишені забрудненого комбінезона червоний фломастер, яким розмічав скульптури. — Я тобі напишу номер мого мобільного, мого домашнього і мій робочий.

— Але я їх знаю.

— Про всяк випадок. Тепер слухай гарненько і не кажи потім: «Я не чув». Якщо виникне хоч манюсінька проблема, розумієш — найменша... Ну, ув'яжеться за тобою хто-небудь або тобі просто не сподобається чиесь рило... Ти негайно рвеш кігті до найближчого автомата. Зрозумів?

Асаф скорчив гримасу із серії «Що я, по-твоєму, немовля?», але, правду кажучи, він не дуже заперечував.

— Телефонна картка у тебе є?

— Батьки залишили аж п'ять.

— З собою?

— Вдома.

— Тримай. І не заощаджуй. Так, хто платить за обід?

— Як завжди, еге ж?

Вони розчистили місце і поставили на стіл лікті. Асаф був міцним хлопцем і щодня, за два заходи, віджимався сто двадцять разів з упору

і сто сорок разів від живота. Він кілька секунд скрипів і пихтів, але проти Носорога у нього, як і раніше, не було жодних шансів.

— Але стає все важче, — вдячно заявив Носоріг і розплатився.

Вони вийшли з ресторану. Дінка бігла між ними, і Асаф потай тішився, уявляючи їхню трійцю збоку. На вулиці Носоріг опустився на одне коліно, просто на брудний тротуар, щоб заглянути собаці в очі. Дінка лише ковзнула по ньому поглядом і зразу відвернулася, даючи зрозуміти, що для неї це перебір. З емоціями перебір.

— Якщо не знайдеш дівчиська, приводь собаку до мене. Він розумничок. У мене в дворі є для нього приятелі.

— А бланк... ну, цей... штраф...

— Не хвилюйся. Ти що, хочеш, щоб ветеринар з мерії уколів йому що-небудь?

Дінка висолопила язик і лизнула Носорога в обличчя.

— Ей! — засміявся він. — Ми ж тільки-тільки познайомились.

Він осідлав мотоцикла, сплюснув шоломом обличчя.

— Куди ти зараз?

— Куди вона мене поведе...

Носоріг знову розсміявся.

— Ну що тобі сказати, Асафі. Від тебе таке почути... Ця собачка, вже напевно, перемогла там, де твої батьки і Реллі не змогли. «Куди вона мене поведе...» Кінець світу!

Мотоцикл заревів, стрясаючи вулицю, і рвонув з місця. Носоріг махнув на прощання рукою і зник.

Вони залишилися самі. Удвох.

— Ну, що тепер, Дінко?

Собака дивилася услід Носорогові. Понюхала повітря, мов чекаючи, коли розвіються вихлопні газы. Потім розвернулася, завмерла на напружених лапах, підвела голову, витягнула шию. Навіть вуха у неї злегка повернулися в напрямі чогось, що було за будинками в кінці ринкової вулиці. Асаф уже навчився розпізнавати її мову.

— Вав, — сказала Дінка і ринулася вперед.

На третій день, вже з ранку знесилена, ледве переставляючи ноги після безсонної ночі, Тамар випхалася на вулицю перш, ніж почали відчинятися контори. Вона купила собі й Дінці сніданок у кафе «Дель Арте», і вони з'їли його в пустинному дворі. Тамар хвилювалася за

Дінку: собака мала якийсь затяганий вигляд, шерсть її втратила блиск, чудові золоті хвилі на спині зблякли. «Бідолаха, втягнула я тебе у все це, навіть не запитавши, а ти довірилась мені. Якби я сама знала ясно, що я роблю і куди йду...»

Але, опинившись перед публікою, Тамар, як завжди, зібралася.

Сьогодні вона співала на вулиці Лунц, і натовп не давав їй піти, вимагаючи ще і ще. Очі її виблискували. Від виступу до виступу в ній міцніло знайоме завзяття — захопити їх, полонити з першої ж ноти. Тамар навіть не вірилося, що її дар залишився при ній. Звичайно, вона зразу ж почула обурені голоси Ідана й Аді: музика повинна розкриватися поступово, дозрівати, немає моментального, «розчинного» мистецтва! Тамар подумала, що вони уявлення не мають, про що говорять, тому що вулиця — це не золоті витребеньки й оббиті оксамитом стіни, і ніхто тут не чекатиме, поки вона «дозріє», вулиця повна спокус, що ваблять перехожих не менше, ніж співачка-бродяжка, — через кожні двадцять метрів хто-небудь стоїть зі скрипкою, з флейтою чи з літаючими смолоскипами, і всі жадають визнання, уваги, любові, а ще — сотні крамарів, лоточників, продавців фалафеля і шаурми, офіціантів, торговців лотерейними квитками, жебраків, і кожен безгучно і несамовито волає: «До мене, йди до мене, тільки до мене!»

У хорі теж, звичайно, були інтриги і заздрість, суперництво за виграшні партії, і щоразу, коли керівниця давала комусь соло, одразу хто-небудь заявляв, що він іде. Але зараз усі ці чвари здавалися Тамар дитячими забавками. Вчора, наприклад, побачивши, що навколо двох ірландок із срібними флейтами зібралось більше народу, ніж навколо неї, вона відчула укол заздрості куди болючіший, ніж того разу, коли Аталію з хору прийняли до нью-йоркської «Школи музики на Мангеттені».

І сьогодні, розкланюючись під захопленими поглядами публіки, слухаючи запалені захватом оплески, Тамар зрозуміла, що хоче грати в цю гру саме за вуличними правилами — боротися за своїх слухачів, спокушати їх, бути різкою, агресивною, напористою. Вона усвідомила, що її навіть збуджує відчуття вулиці як арени нескінченної війни на виживання. Ця битва розгортається щохвилини, маскуючись під радісне, багатобарвне і цілком цивільне дійство. І ще Тамар зрозуміла, що, коли вона хоче вижити, треба якнайшвидше позбутися своєї

делікатності і почати орудувати, як десантник, закинутий у міські нетрі. Тому вона відійшла на п'ять великих кроків убік від вулиці Лунц і стала в самому центрі мідрахів^[27], подумки підморгнувши Аліні, яка вічно скаржилася, що немає в ній і краплі амбітності, такої необхідної кожному артистові, що вона зніжена і не бажає боротися за своє місце, уникає будь-яких змагань і конкурсів. Ну ж бо, прошу поглянути на мене зараз, у самому центрі всесвіту. Ви можете повірити, що це я?

Тамар проспівала найчистішим і найглибшим голосом, якого їй вдалося досягти з того часу, як вона вийшла на вулицю, «God bless the child» Біллі Голідей^[28]. Але в той момент, коли вона збиралася заспівати наступну пісню, російський акордеоніст раптом щосили гримнув «Happy birthday to you»^[29], і до нього одразу ж приєдналися ірландські флейтистки і сліпий скрипаль з рогу вулиці Лунц, що вишкварював псевдоциганщину, і, на подив Тамар, навіть трое парагвайців з непроникними лицами пустили в хід свої екзотичні інструменти. Всі вони оточили її і грали спеціально для неї, а Тамар стояла, розгублена, приголомшена, щасливо усміхаючись незнайомим людям, чий обличчя раптом освітлилися справжньою симпатією. Тамар навіть не згадала свій попередній день народження, який вони з Іданом та Аді відзначили на верхівці башти на горі Скопус, куди прокралися опівночі і не стуляли очей, поки не побачили схід сонця...

І коли цей маленький концерт закінчився, Тамар вибачилася перед публікою, підійшла до старого росіянина і почула від нього те, що чекала почути. Що вчора приходила жінка, така висока, страшнувата, з купою шрамів по всьому обличчю, і дала їм по п'ятдесят шекелів, аби вони сьогодні зіграли для неї цю пісню. Кожному — по п'ятдесят шекелів у руки, тут ні про що вже не питають.

Росіянин подивився на неї з тривою:

— Що трапилося, Тамарочко, я не дуже добре зіграв?

— Та що ви, Леоніде! Ви грали чудово!

Тамар відійшла вбік. Усе-таки цей світ не такий уже й поганий. Принаймні, у нього є надія, поки в ньому не перевелися такі люди, як Лея. Вона пригадала, як змалював Лею цей росіянин. Дивно, але сама вона давно вже не помічає шрамів, які Лея називає «пенсами». Тамар усміхнулася: у всякому разі однієї торттури вона сьогодні точно уникнула — не довелося сидіти біля телефону і чекати, чи подзвонить хто-небудь з привітаннями.

Раптом Тамар зрозуміла, що, поринувши в думки, вона вийшла на площу перед «Машбіром». Їй не подобалося виступати тут, та й саме місце не подобалося — забагато машин, торговців та агітаторів, зайнятих збором підписів. Вона зробила коло і вже збиралася повернутися в пішохідну зону, але щось її утримало, якась внутрішня сверблячка. Тамар здригнулася — чогось нерви розігралися. Мабуть, через день народження. І якого біса Лея влаштувала цю виставу для неї — посеред вулиці, у всіх на очах. А що, коли потім почнуть рознюхувати, що то була за баба зі шрамами? Тамар розсердилася. Здався їй цей день народження! Ніби немає зараз речей важливіших.

Знехотя, через силу, Тамар вирішила все-таки заспівати одну пісню, не більше, і забратися звідси, поки не пізно. Ось тут це й трапилося, в ту саму хвилину, коли вона найменше сподівалася. Так старанно готувалася до цього моменту, стільки часу гадала, як усе станеться, — і ось на тобі, навіть не зрозуміла, що до чого, коли це трапилося.

Тамар закінчила співати і зібрала монетки. Люди розійшлися, і вона стояла з уже знайомим почуттям дивної гордості за свій виступ, за те, що їй знову вдалося їх підкорити, але радість супроводжувалась і спустошенням, яке прокрадалось в душу щоразу, коли люди розходились, а Тамар залишалась сама — посеред вулиці, усвідомлюючи, що поділилася чимось дуже особистим з абсолютно чужими людьми.

Двоє старих, чоловік і жінка, які слухали її спів на лаві оддалік, встали й повільно підійшли до неї. Вони йшли, тримаючись під руки, причому чоловік спирався на жінку. Обоє були якісь маленькі й закутані в дуже теплий для такої днини одяг. Жінка сором'язливо всміхнулася Тамар беззубою усмішкою і спитала:

— Можна?

Тамар не второпала, чого вона хоче, але згідливо кивнула. Її зворушило те, як вони ласкаво тримаються один за одного.

— О, як ти співаєш! Ой-ой-ой! — Стара жінка притисла руки до щік. — Ну точнісінько... в опері! Ну точнісінько кантор у синагозі!

Ледь не задихаючись від захоплення, вона доторкнулася до руки Тамар, погладила. Тамар, яка зазвичай не любила, коли до неї торкаються сторонні, раптом потягнулася назустріч старенькій.

— А він, — бабця кивнула на старого, — мій чоловік, Йосип, уже майже безокий, не бачить нічого, та й вуха вже не чують, так я його очі

і вуха, але тебе він почув. Правда ж, ти її почув, Йоську? — Вона підштовхнула старого плечем. — Правда, що ти її почув?

Старий подивився у напрямі Тамар і безтямно усміхнувся. Його жовтуваті вуса настовбурчилися.

— Ти вже пробач, що питаю, — солодко вела далі бабця, і її припухле обличчя раптом уприпуло поблизу до обличчя Тамар, — але батьки, вони в тебе знають, що ти отак сама, на вулиці, га?

Тамар і далі нічого не розуміла. Відповівши, що пішла з дому, «бо там було важкувато», вона збентежено усміхнулася, мовляв, «зі мною все гаразд, не хвилюйтеся». Але бабця все дивилась на неї і дивилась, і рука, уся в старечому ластовинні, раптом з несподіваною чіпкістю схопила її за лікоть. У Тамар перед очима стрімко промайнула картинка: відьма перевіряє, чи досить вже жирна Гретель, але страшнувата карикатура відразу зникла, поступившись місцем обличчю в симпатичних ямочках.

— Недобре, — проворкотала старенька і швидко озирнулася. — Недобре так, дівчинка зовсім сама. Адже тут усякі люди... і ніхто тебе не охороняє? А коли хтось захоче відібрати у тебе грошики? Або, не доведи боже, що гірше?

— Я даю собі раду, бабусю, — засміялася Тамар і хотіла була піти, відчуваючи неясну тривогу.

— І немає яких кавалерів чи братиків, щоб тебе захистити? — заквапилася бабця. — І де ж ти ночуєш, внученько? Так не можна!

Ось тут Тамар і почала здогадуватися — судорожне тремтіння десь у глибині живота підказало їй, що варто припнути язика. Тамар постаралася відігнати незрозуміле відчуття: старі здавалися такими щирими і приятними. А проте сміх її пролунав уже трохи інакше — дещо силувано, і Тамар повторила, що про неї не треба турбуватися, вона дає собі раду. Але бабця не відпускала її руку (Тамар здивувалася силі, з якою скрючені пальці стискали її лікоть), ніжним голосом вона поцікавилася, чи ситно дівчинка їсть, а то вона здається такою худенькою — «шкіра та кості, дорогенька моя». І Тамар, яку це «дорогенька» насторожило вже серйозно, відповіла, що з нею все гаразд, спасибі. Бабця мовчала, усе ще чіпляючись за її руку. Тамар бачила, як її губи пробують на смак останнє запитання. І тут воно вдарило, різко і чітко:

— Скажи, дороженька, може, ти хочеш, щоб тебе хтось охороняв, га?

Тамар майже вирвала лікоть зі старечих пальців і намірилася піти, не попросившись, але останнє запитання змусило її зупинитися. Вона оглянулася на бабцю, у мозку її повільно дозрівало розуміння, що це — те саме і є, що вони прийшли по неї, що перед нею ті, кого вона так чекала, — його посланники.

Але це неможливо! Дурість яка! Та ти поглянь на них — на обох дмухнеш — розсиплються. Але ж питання — в точку. Ні, цього бути не може, це ж дідусь із бабусею, лагідні й добрі старі.

— Почекайте, а що це означає? — спитала Тамар, широко розплющуючи очі. — Я не розумію.

Все вона розуміла, зокрема й те, що головне — не втрачати голови, здаватися не надто зацікавленою, але й не надто наляканою. От тільки прокляте серце — напевно всім видно, як воно пульсує під комбінезоном.

— А то ми з Йосипом моїм знаємо одне дуже гарне містечко, щось подібне до рідного будинку для сиріток, там ти і пожити можеш, і попоїсти добре, і весело там, правда, Йоську?

— Що? — скрипнув Йосип, який немов раз по раз засинав за своїми темними окулярами і лише черговий поштовх повертав його до реальності.

— Що-що — попоїсти у нас добре можна, ось що!

— Еге ж, їжа у нас смачна. Це Генечка готує, — і старий кивнув на дружину. — Тому завжди смачно, і попити є що, і поспати можна, все добре!

Тамар зволікала. Якась частина її все ще відмовлялася повірити в те, що відбувалося. Чи боялась повірити. І погляд Тамар благав старих переконати її, що вона помиляється. Бо коли це — те саме, коли вони справді його посланники, то все вже почалося — просто зараз, а вона раптом зрозуміла, що боїться, до смерті боїться.

— Ну, що скажеш, дорогенька? — спитала бабця.

Тамар бачила, як від нетерплячки у неї посіпаються губи.

— Не знаю... А де це? Далеко?

— Та не за бугром, ні! — хихикнула бабця, і її руки метушливо замигтіли перед обличчям Тамар. — Та тутечки. Тут миттю, півхвилиночки. Ось візьмемо таксі — і вже там. Ти тільки скажи. А решту ми владнаємо.

— Але я... я вас не знаю! — Тамар майже кричала від страху.

— А чого тут знати? Я — бабуся, а він — дідусь. Старенькі! І є такий хлопчик-горобчик, Пейсах, який там завідує всім, і він дуже хороший, добренький, повір мені, дорогенька. Золотко, а не хлопчик!

Тамар розпачливо дивилася на них. Все так і є. Це саме те ім'я, яке назвав Шай, подзвонивши їй звідти. Пейсах. Та сама людина, яка побила його мало не до смерті.

А бабця розводилася далі:

— Так у нього є якраз таке містечко для діточок, як ти.

— Для діточок? — вдала, що не розуміє, Тамар. — Так там є ще...

— Ну звичайно! Ти що думала, сама там будеш? Там багато діточок, і всі артисти — перший сорт! І є такі, які згинаються по-всякому, ну як у цирку, і музикантики всякі-різні, хто зі скрипочкою, хто з гітаркою, а один так узагалі театр показує без жодного слівця, і один, який ковтає вогонь, а дівчинка одна на руках усе ходить. Ой-ой-ой! — Бабця в захваті затрясла головою. — Будуть тобі там друзки, де там! Весело буде тобі весь день!

Тамар знизала плечима:

— Ну, звучить привабливо.

Губи у неї сіпнулися, голос сфальшував.

— То ходімо, чи що, дитинко?

Рот старої тремтів, обличчя розчервонілося, і Тамар раптом стало страшенно гидко — стара здалася їй жирним павуком.

Бабця підхопила її під руку, і вони спустилися до мідрахів. Йшли вони ледве-ледве, підсліпуватий Йосип плентався позаду, чіпляючись за дружину. А бабця розливалася соловейком, ніби бажаючи базіканням заглушити сумніви Тамар, заморочити їй голову. Асфальт обпікав Тамар подошви. Адже так легко вирвати руку, відштовхнути мерзенних старих і втекти. І більше не відчувати дотику прохолодної, кволої плоті, не в'язнути в павутині, яку ця жінка плете навколо неї. І ніколи не з'являтися в тому будинку, шлях до якого вона шукала стільки місяців.

Тамар зацьковано озирнулася, немов прощаючись і з вулицею, і з крамничками, і з усіма звичайними людьми. Подумала про себе плаксивим голосом, голосом ослика Іа-Іа: «Зичу вам багато-багато щастя в мій день народження і дуже-дуже дякую за чудовий подарунок».

— А собачку обов'язково? — проквакала бабця, несподівано усвідомивши, що великий собака, який плентається за ними, належить Тамар.

— Так, вона зі мною! — скрикнула Тамар, у глибині душі сподіваючись, що вони скажуть, що з собаками не можна, і в неї тоді буде чудовий привід, щоб вирватися.

— Це дівчинка? Сучка, еге? — Бабця скривилася. — І що тепер буде? Вона понесе, оцениється, ото всім радість буде.

— Вона вже... вона стара, вона не може народити, — прошепотіла Тамар, і її серце стиснулося від сорому перед Дінкою, яка, у її

квітучому віці, мусить зносити такі приниження.

— То для чого тобі ця животина, — не відставала бабця. — Залиш її тут. І годувати її ще, і блохи, і брудота...

— Собака зі мною! — відрізала Тамар.

Вони з бабцею втупилися одна в одну, і Тамар розгледіла те, що досі ховалося за широкими усмішками і затишними складками жиру: гострий, сірий, як сталь, загартований у боях погляд. Бабця перша опустила очі:

— А не треба так кричати, дорогенька. І що я такого сказала? І що за звичка така — кричати на старих, а ми ще робимо добре діло...

І Тамар зрозуміла-зрозуміла-зрозуміла, що це — *те саме*.

Кілька хвилин вони йшли мовчки. Біля Котячої площі за ними прилаштувалася обшарпана машина синього кольору, що ледве вгадувався під шаром бруду. Тамар помітила її не одразу, а коли помітила, здивувалася, чому ця «субару» до них причепилась... І зразу ж задихнулася від жаху. Машина зупинилася майже впритул, і бабця швидко озирнулася.

З машини вибрався водій — молодий чорнявий хлопець, лоб якого рівно посередині розтинала єдина глибока вибоїна-складка. Кинувши на Тамар швидкий, жадібний і повний презирства погляд, він відчинив бабці передні дверцята з таким виглядом, немов відчиняв дверцята «ролс-ройса» перед королевою-матір'ю. Бабця почекала, поки її чоловік втиснеться на заднє сидіння, а потім штовхнула всередину Тамар.

— До Пейсаха! — владно скомандувала вона.

Водій смикнув ручник, і машина різко зірвалася з місця. Тамар повернула голову, встигнувши розгледіти тільки, як вулиця стрімко зникла з очей, немов хтось брязнув «блискавкою».

Частина 2

Ошалілим птахом...

Товстий чоловік у чорній сітчастій футболці, ганяючи затиснуту в зубах зубочистку, розмовляв одночасно по двох телефонах — стаціонарному міському і мобільному. В одну рурку він розлючено кричав:

— Я тобі сто разів пояснював: кожного ранку перевіряй мішок на задньому сидінні — узяв він ножі чи ні!

А в другу, мобільну, стогнав:

— Звідки, ну звідки я тобі зараз візьму скляного ящика, звідки?

Підвівши голову, він побачив Тамар і, пильно дивлячись на дівчину, повільно перегнав зубочистку зліва направо.

Тамар стояла нерухомо, уп'явшись пальцями в лямки комбінезона. За останні тижні вона зустрічала дуже багато підозрілих осіб і щоразу заспокоювала себе думкою про те, що все це — тільки прелюдія до зустрічі з ним, і варто приберегти страх для вирішального моменту. І зараз, опинившись нарешті перед ним, вона з подивом роздивлялася поганенького, спітнілого товстуна, такого собі плюшевого ведмедика-переростка. Але коліна у Тамар все ж таки тремтіли.

На одному з товстих пальців «ведмедика» красувався масивний чорний перстень, і Тамар, як загіпнотизована, дивилася на мізинець з довгим заломленим кігтем стерв'ятника, що торкався телефонної рурки, і думала: чи не з цього телефону велася та розмова, через яку вона тут опинилася, і чи не в цій самій кімнаті пролунав глухий удар, а потім — жахливий крик.

Старі, що виявилися батьками «ведмедика», по черзі пригорнули сина, і бабця познайомила з Тамар, сяючи багатозначною і багатообіцяючою усмішечкою, немов дівчина була коштовним подарунком, припасеним для коханого дитятка. Навіть сидячи, він підносився над старими, заповнюючи своїм величезним тілом тісну кімнатку і викликаючи у Тамар дивне почуття сміховинності її власних габаритів.

На широких грудях товстуна хилитався золотий ланцюг з двома медальйонами. «Меїр» і «Яків» — прочитала Тамар і вирішила, що, мабуть, це імена його дітей. Окрім медальйонів на ланцюжку висіло ще щось, що нагадувало звірине ікло.

— Тільки дивись у мене, не будь роззявою. Стеж, як він кидає! — прокричав товстун в одну з рурок. — Він мені декого вже порізав позавчора в Акко.

І одразу проревів у другу:

— А просто в дерев'яний ящик або в яку-небудь коробку ця шизонута не може залізти?

Дінка вляглася біля ніг Тамар, але, не в змозі заспокоїтися, раз у раз міняла позу і нарешті знову підвелася. Тамар обережно роззирнулася. Праворуч від неї стояла велика металева шафа. Єдине вікно було забране ґратами. На стіні висів рваний плакат «Хотів відтягнутися — простягнув ноги».

Товстун закінчив одну розмову:

— Так я тебе знову попереджаю: перевіряй, що за ним не стирчить ніхто, хто випадково дістане ножем по довбешці.

Хоча товстун був майже лисий, ззаду в нього звисала довга косичка. Під очима залягли темні мішки. Він шваркнув слухавку, і під шкірою загорбилися м'язи, схожі на буханці. В іншу рурку він закричав:

— Ну так херячте в зоомагазин, купіть їй акваріум, подивимося, як вона полізе в акваріум, тільки не забудь розписку з цієї дурбецалки взяти!

Він важко випустив повітря, немов жаліючи себе, потім глянув на Тамар і спитав, що вона вміє робити.

Тамар ковтнула слину. Вона вміє співати.

— Голосніше, не чую!

Вона вміє співати. Вона три роки співала в хорі. Соло. Принаймні, було соло, подумала вона про себе, до цієї поїздки в Італію.

— Мені говорили, що ти співаєш на Бен-Єгуді. Це так?

Тамар кивнула. На стіні за його спиною висіли дві старі фотографії. На них товстун здавався молодшим років на двадцять і боровся з кимось — майже голий, червоний, лискучий від поту.

— А чого? З дому схиляла?

— Ага.

— Добре, добре, можеш не розказувати. Мені плювати. Скільки тобі?

— Шістнадцять.

(Сьогодні — шістнадцять.)

— Ти сюди своєю волею прийшла? Так?

— Так.

— Ніхто тебе не примушував приходити, чи не так?

— Так.

З напханої всякою всячиною шухляди столу товстун витягнув якісь папери, зошити, порився в них, дістав аркуш з блідо видрукованими рядками, сунув Тамар. Вона прочитала: «Я, підписаний нижче, маю честь заявити цим, що прибув до артистичного пансіону пана Пейсаха Бейт Галеві з власного бажання та без будь-якого стороннього тиску. Цим урочисто зобов'язуюся поважати місцеві правила і підкорятися розпорядженням керівництва».

— Підпиши ось тут, — він тицьнув товстим червоним пальцем. — Ім'я і прізвище.

Хвилини вагання. Тамар Коен.

Пейсах Бейт Галеві прочитав, скосивши очі.

— Всі тут раптом стають Коенами. Ану давай паспорт!

— У мене немає.

— Ну то який-небудь документ.

— У мене нічого немає. Я втекла і не встигла взяти...

Його величезна голова недовіжливо схилилася набік. Забарившись якусь мить, він махнув рукою:

— Окей. Поки що замнемо. Теперечки так. Я можу дати тобі спальне місце — кімнату з ліжком, дворазове харчування, вранці — чай з чим-небудь, увечері — гаряче. Гроші, які ти заробиш своїми пісеньками, ти віддаєш у пансіон за житло і жратву, а від мене отримуєш тридцять шекелів денно на сигарети, воду та дрібні витрати. Тільки я тебе по-хорошому попереджую: навіть думати забудь про те, щоб мене кинути. А запитай чому?

Тамар запитала — чому.

Товстун злегка закинув голову й усміхнувся, смикнувши зубочисткою:

— Ти, здається мені, дівчина ніжна і делікатна, тому краще нам у подробиці не вдаватися, а висновок такий: Пейсаха не кидають. Ми

один одного зрозуміли?

На якусь мить перед Тамар промайнуло те, про що говорив Шай: миттєва, майже невловима, але така кардинальна зміна в Пейсаху.

— Не те щоб не намагалися. — Він розтягнув усмішку ще рівно на міліметр, устроївши в Тамар холодний погляд, що продерся у саму її душу, у саму темряву, туди, де ховалася її таємниця. — Завжди знайдеться розумник, який гадає, що саме у нього першого вигорить це діло.

Тамар побачила кучерявого хлопчину зі зламаними пальцями.

— Але той, хто спробував, скажімо так, більше не пробує. Нічого він більше вже не пробує.

Які у нього очі, злякано подумала Тамар, щось із цими очима не так, вони у нього не зв'язані з рештою обличчя. Вона не знала, що б таке зробити, аби припинилося це ганебне тремтіння в ногах.

— Коц і матрац візьми в останній кімнаті, в кінці коридору, там, де лічильники на стіні, і підшукай собі кімнату. Вільних до хріна. Увечері о дев'ятій жрачка в їдальні на другому поверсі. О дванадцятій нуль-нуль — відбій і вирубається світло. Між іншим, що це за псина?

— Це — моя.

— Ну тоді — весь час тільки з тобою. Мені ні до чого, щоб вона тут кого-небудь погризла. Щеплення має?

— Так.

— Ну а як щодо жратви для неї?

— Я сама про неї подбаю.

— Лади. А тобі пояснили, що маєш робити?

— Ні.

— Значить, потім.

Пейсах знову взявся за телефонну рурку, почав набирати номер, але зупинився.

— Ей, момент, ще дещо: ти вживаєш?

— Ні.

Хоч би він не перевірів рюкзак, подумала Тамар. Там у неї приховано п'ять доз, загорнені в колготки.

— Тільки спробуй тут ширнутися! Один раз засічу — лягавим здам.

Бабця енергійно закивала.

— Я не вживаю.

Проте він збив її з пантелику, це вже точно. Тамар думала, що тут усі сидять на голці. Так Шай сказав їй по телефону, благаючи витягнути його звідси.

— Тому що у нас, — Пейсах несподівано підвищив голос, — тільки чисте мистецтво, а будь-яка інша капость — це не у нас, ясно?

Тамар раптом здалося, що він звертається не до неї, а до когось, хто ховається в кімнаті чи за вікном.

— Стій-стій! — Він знову повісив слухавку. — Ти що, так ось весь час?

— Як «так»?

— Та так, що тебе не чути.

Тамар зніяковіло завмерла, витягнувши руки.

— Та як же ти взагалі співаєш, коли розмовляти не вмієш?

— Співаю я, співаю, — вона заговорила голосніше, намагаючись підбавити в голос життя.

— Ну ж бо, валяй, послухаємо! — Пейсах випростав величезні ноги.

— Тут? Зараз?

— Факт, тут. Ти що, думаєш, у мене є час ходити на концерти?

Тамар напружилася, її раптом захлеснули образа і подив. Прослуховування? Тут? Але зразу, згадавши, навіщо вона тут, опанувала себе. Заплющила очі, зосередилася.

— Давай, люба! Тобі що, група на розігріві потрібна? Я не можу тут з тобою весь день ляси точити.

І Тамар заспівала. «Не називай мене любою» Корін Елаль. Це був неправильний вибір, але пісня буквально вихопилася з неї, немов крик, Тамар не встигла її зупинити. Вона і мріяти не могла, що заспіває таку пісню без супроводу, сама. Але лють, що бушувала в ній, вилетіла піснею, і Тамар співала чудово, і пронизливі паузи між фразами супроводжували її не гірше за цілий оркестр. Вона співала несамовито, добре дихаючи і правильно рухаючись, і з відчаєм розуміла, що робить свою першу жахливу помилку у стосунках з цією людиною. Вона вже не могла зупинитися, знаючи, що коли перерветься, то позбудеться шансу залишитися тут. Але не можна, не можна було вибрати пісню з таким прозорим підтекстом. Вона проспівала: «Не називай мене любою, я від цього тану, я від цього стаю шоколадною рибкою», і погляди їхні схрестилися — війну було оголошено. А коли пісня

розповіла про те, що «у маленьких квіточок є мудрість своя», Тамар немов повідомила Пейсаху: перед ним не звичайна вулична доходяга, остерігайся її таємниці. Якого біса вона не вибрала для цього прослуховування щось невинне, щось ніжне і душевне, на зразок «У кипариси сонце сіло»? Або пісеньку «Пальто моє простеньке», повну покірливої зворушливості? Якого біса їй знадобилося з першої ж хвилини привертати до себе особливу увагу? Знову те саме прокляття, сумно думала Тамар, той самий випендрюж тихонь і відвага боягузів. Адже коли він пришпилів її цією своєю «любою», у неї буквально дах зірвало: ось вона зараз йому покаже, що не така вже вона «люба», а надто коли співає...

Та незабаром Тамар настільки віддалася плину пісні, її повній гіркоти силі, що перестала злитися на себе; вона танцювала, звивалася і палала разом з піснею — заплющивши очі, розкинувши руки і завзято притупуючи. Вона співала для себе, для того сокровеного, що билось всередині неї, а зовсім не для цього червонопикого товстуна, який, розвалившись на стільці, перекочує зубочистку в роті з легким здивуванням у погляді.

Закінчивши співати, Тамар миттєво згасла, точніше, згасила себе. Вона стояла перед Пейсахом, позбавлена броні з музики і слів, цілком певна, що таємницю її розкрито. Ще кілька секунд кімната продовжувала вібрувати від пісенної енергії.

— Непогано... — сказав Пейсах, роздивляючись Тамар із сумішню підозрливості та захоплення.

Потім перевів погляд на матір, яка під час виступу Тамар безупинно кивала, усміхаючись на весь свій беззубий рот.

— Що скажеш, Мамале? Ця крихітка — щось особливе, га?

Старий Йосип дрімав на лаві, за спиною бабці.

Тамар намагалася не вслухатися в їхню розмову. Їй хотілося швидше знайти яке-небудь стерпне місце і прийняти душ. «Він — усього лише дрібний негідник, — повторювала вона про себе слова Шая. — Тільки цей дрібний негідник зруйнував моє життя по-великому».

— Коротше, — підсумував Пейсах, — завтра вранці ми глянемо, куди тебе сунути.

— Вибачте, я не розумію...

— Не бійся. Йди поки що, влаштовуйся, відпочивай. Досі все це були, між нами, квіточки, розваги, але від завтра починається серйозна робота. І тобі скажуть, у якому місті.

Я поїду з Єрусалима?!

Тамар злякалася. Про таку можливість вона не подумала.

— Будеш там, де тобі скажуть, ясно?

Знову ці порожні очі. Очі мерця. Вона промовчала.

— Вперед, люба! Час вийшов.

І Пейсах знову зайнявся телефонами.

Тамар вийшла в коридор, Дінка слідом. Тамар усе ще не розуміла, де вона і що це за місце.

Під ногами хрустів битий кахель, подекуди проглядала земля, проросла травою і колючками. Після того як люди залишили це місце, природа одразу ж вирішила взяти своє. «Щось подібне сталося і з нашою родиною», — подумала Тамар. Коридор тягнувся нескінченно. Вона йшла повз двері з табличками «Диспансер», «Приймальний покій», «Хірургічне відділення», «Дитячий ізолятор». Тамар заглянула до однієї з кімнат і побачила залізне ліжко з матрацом та кодами. Може, ліжко комусь і належало, а може, й ні. Підлога була в іржавих відмітинах від металевих ніжок. Із стелі звисали якісь труби й електричні дроти. На дверях значилося: «Кисень», на стіні висів подертий постер Мадонни.

Матраці і коци Тамар відшукала в кінці коридору. Їй довелося налягти плечем на двері, щоб подолати опір звалених за ними матраців. Повітря в кімнаті було затхле, порошок. Тамар витягла з купи смугастий і дуже важкий матрац, він виявився весь у плямах. Вона спробувала висмикнути інший, але не зуміла. Тоді Тамар залізла на гору матраців, стягнула вниз два коци, намагаючись не принохуватися до них. Кожен її рух здіймав хмари пилу і хвилі важкого запаху сечі. Ніяких простирادل вона не знайшла. Це означало, що їй доведеться торкатися до цих коців, спати просто між ними, їхній запах пристане до її шкіри. Усе це неважливо, у відчаї нагадала вона собі, головне — витягнути його звідси, а для цього їй треба сюди проникнути. Проникнути по-справжньому, влізти з головою.

Вона потягла матрац коридором, зігнувшись під його вагою. Матрац, що важив майже стільки ж, скільки сама Тамар, волочився за нею шлейфом жебрацтва. Вона подумала, що і в цьому є своя перевага:

так вона вже напевно не зіткнеться з Шаєм лицем до лица. Дінка носилася навкруги, намагаючись підлізти під матрац, і щоразу, випхана назовні, тужливо скімлила. Тамар раз у раз зупинялася, відчиняла чергові двері і заглядала всередину, скорчившись під своєю ношею. У всіх приміщеннях стояли ліжка, і не викликало сумніву, що там уже хтось оселився. В одній з кімнат вона побачила прихилену до стіни гітару, і серце її забилося сильніше. Можливо, це його кімната. Всередині нікого не було, а по одній зі стін тягнувся напис, виведений вуглиною: «Якщо світ мене не розуміє, то цей світ — лайно». Цілком у його дусі. Але джинси, що валялися впоперек ліжка, здалися їй короткуватими для його цибатих ніг. Вона зачинила двері і штовхнула сусідні. Порожні пивні бляшанки і десятки недопалків. На стінах розіп'яті дві зелені футболки хайфського «Маккабі». У кімнаті сидів хлопець — обернувшись до дверей голою спиною, білою і худю. Він був такий занурений у «Гейм-бой», що й не помітив, як прочинилися і зачинилися двері.

«Все це так затягує, — сказав Шай, — просто неймовірно, тобі просто хочеться, щоб затягнуло, щоб розкластися на найдрібніші частини, розвалитися. Ти чомусь до смерті хочеш подивитися, як низько можна занепасти, нічого не залишається, ані волі, ані сил. Усе розпадається так швидко, Ватсоне...»

Коли він назвав її їх таємним прізвиськом, Тамар міцно зажмурилась від щастя, і все, що він промовив за мить до цього, стерлося. Він багато місяців не називав її так, і Тамар не підозрювала, що до болю знудьгувалася за дурним ім'ям з давнього дитинства. А ще через секунду почувся перший глухий удар, а слідом — ще удари, і несамовитий крик.

Тамар зачинила двері і хотіла піти далі, але тут побачила на підлозі, прямо перед собою, пару великих босих і смаглявих дівчачих ніг з довгими і широкими пальцями й нігтями, пофарбованими яскраво-бузковим лаком. Гучний насмішкуватий голос промовив:

— Е, та ти там геть потонула! Давай-но разом.

Хтось підійшов іззаду і підхопив матрац.

— Куди? — спитала Тамар.

— На другий поверх.

Тамар мовчала, намацуючи ногами східці. Один, два... Матрац совався на спині, вони мало не впали разом з ношею.

Тамар почула сміхотливий голос:

— Знаєш, що мені це нагадує? Як ми років два тому в школі ставили «Дон Кіхота». Я з двома дівчатами вдавала коня і так само ходила, скорчившись, уперши довбешку в дулу. А хтось раптом зірвав з нас простирадло, і нас заскочили ось у такому вигляді.

Дівчина заливчасто засміялася, матрац поповз униз, і через кілька секунд вони опинилися під ним, придавлені його вагою. Сяк-так вибравшись, обидві впали на матрац плече до плеча, не дивлячись одна на одну, і реготали до нестями. Так, і Тамар теж реготала. Вона з насолодою хлюпалася в струменях сміху цієї незнайомої дівчини.

— Шелі, — назвалася та, витираючи сльози тильним боком долоні, і потерлася рукою об руку Тамар.

— Тамар.

— Привіт, Тамар.

— А це Дінка.

— Привіт, Дінко.

Тамар побачила широке, вилицювате, розсміяне обличчя з невеликими віспинами, яскраво-зелену шевелюру, рідкі зуби і повну принади щербату усмішку.

— Ну ж бо, спробуймо ще раз!

У кожному вусі Шелі теліпалося по чотири срібні сережки, срібна мушка виблискувала в ніздрі. Велика сережка була увіткнута у брову, а коли дівчина встала, Тамар помітила татуювання на стегні — стрілець. Шелі простягнула Тамар сильну руку і ривком поставила її на ноги. Тут з'ясувалося, що Шелі вища за неї на півтори голови.

— Ну, така ось я, — знизала Шелі плечима, ніби вибачаючись за свій зріст. — Повний комплект. Ану до роботи!

І вони знову заповзли під матрац.

Щоб зтягти матрац на другий поверх, їм знадобилося хвилин десять. Вони так реготали, стільки разів падали і вставали, що, подолавши нарешті сходи, геть вибилися із сили.

Шелі відчинила двері. Ця кімната виявилася трохи меншою за решту. Підлога тут теж була вся у щербинах, а зі стелі так само звисали незрозумілі гумові трубки й електродроти, але біля стіни, зтягнутою строкатою тканиною з мексиканським узором, стояло акуратно заправлене ліжко, на ліжку лежала книжка «Птах душі»^[30], під вікном примостилося щось подібне до тумбочки: полиця на червоних

цеглинах, а на ній — декілька кольорових камінців, груба червона свіча і притиснені одна до одної книжки. Очі Тамар жадібно оббігли всю цю розкіш.

— «Чи до вподоби вам оці покої?» — з усмішкою спитала Шелі.

— «Сказати щиро? Покої мені зовсім не до вподоби», — цитатою відповіла Тамар і побачила, як радісно спалахнули спрямовані на неї очі.

— «Що ж, чи не посидите ви з нами?»

— «Неодмінно посиджу, вельми охоче! — усміхнулася Тамар. — Бо сусіди пречудові».

Шелі відповіла широкою, як обійми, усмішкою.

— Ласкаво просимо у пекло. Почувайся як удома. Скільки часу ти вже не там?

— Не де?

— Не вдома.

Тамар на мить завагалася. Шелі була такою привітною, що вона ледь не піддалася спокусі викласти їй усю правду.

— Ей, ей, тут тобі не поліція! Ти зовсім не зобов'язана нічого розповідати, — розсміялася Шелі.

Але Тамар помітила, що блиск у її веселих очах трохи померк. А вона ж якраз хотіла розповісти. Тамар раптом відчула, що ця жахлива таємниця просто душить її. Та у неї не було вибору.

— Шелі, не ображайся, мені треба трохи часу, щоб очухатися.

— Take your time, baby^[31], ми тут надовго. На мою скромну думку, на все життя.

Тамар, що почала розстилати коца на своєму матраці, завмерла:

— Чому на все життя?

Шелі лягла на своє ліжко, запалила і поклала ноги на залізне бильце.

— Чому? Чому? — Шелі випнула губи, пускаючи дим до стелі, уздовж і впоперек посмугованої тріщинами. — Радіослухачка Тамар з Єрусалима питає «чому?». І справді — чому? А чому моя матуся вирішила в сорок п'ять років вискочити за цього мерзотника? І чому мій справжній татусик помер, коли мені було сім років? Хіба так добре чинити? І чому клопам подобається жити в матрацах?

Вона ляснула себе по засмаглому стегну.

— Ні, справді. — Тамар підійшла до її ліжка. — Чому... чому ти сказала, що це на все життя?

— Ти що, боїшся, га? — співчутливо спитала Шелі. — Нічого, спершу всі так... Я теж. Всі думають, що прийшли сюди на тиждень-другий, як у табір для художньо обдарованих дітей. Усі ці милі дітки, які ненадовго дременули з-під матусиної спідниці. Потім залишаються. Всі залишаються — навіть коли тікають, то врешті-решт повертаються. Це засмоктує. Важко пояснити тому, хто тільки що прийшов. Це подібне до такого кошмару, з якого неможливо вирватися.

Тамар опустила на своє ліжко.

— Я тобі не заздрю, — сказала Шелі і всілася, широко розставивши ноги. — Ти ще на тому етапі, коли це боляче, коли сумують за домівкою. Раптом чимось запахло, і згадується смаження, яку готувала мама, з тоненько нарізаним салатом, правильно?

Тамар похнюпилася. Який там салат. Коли мама востаннє заходила на кухню? Коли востаннє промовила хоч одну фразу, яку Тамар не змогла б угадати наперед і яка не скидалася б на репліку з чергового серіалу? Коли вона взагалі була, була по-справжньому, не ховаючись під шаром жалю до себе, не оплакуючи всім своїм виглядом і кожним рухом свою гірку долю, що прирекла її на цю родину? Коли вона обстоювала свою думку перед Тамар чи перед батьком? Коли, чорт забирай, вона насправді була мамою «всім цим Тамар», як вона її називала з удаваним зітханням? Так-так, «усім цим Тамар», непосидючим і пересвареним між собою? А батько... Тамар відчула гострий укол туги — і на якусь мить опинилася з ним сам на сам — на одній з їх нічних прогулянок. Тільки вони двоє, мовчки, швидкою ходою, годину чи півтори. Батькові була потрібна купа часу, перш ніж він погоджувався заради неї розлучитися зі своєю дитячою зарозумілістю і фальшю, перш ніж припиняв дратувати її і перебивати кожну її фразу черговим ущипливим зауваженням. І лише тоді Тамар опинялася віч-на-віч з людиною, яку батько методично і жорстоко заштовхував якомога глибше всередину себе. Тамар згадалося, як одного разу, десь із рік тому, батько торкнувся її руки, перш ніж вони увійшли в будинок, і квапливо сказав: «З тобою говорити — все одно що з людиною». Вона зрозуміла, що з його уст ці слова — найбільша похвала, і стрималася, щоб не спитати, чому в нього немає жодного друга, жодного чоловіка, якому він міг би висловити все.

— У мене, слава богу, все вже позаду, — звідкись здалеку долинув голос Шелі. — Я їх стерла геть-чисто. Обох. Про мене, так хай здохнуть. Зараз я сама собі матуся з татусем. Та я, між іншим, цілі батьківські збори!

І, закинувши голову назад, вона наповнила кімнату дзвінким сміхом, який цього разу пролунав якимось аж надто голосно. Пересміявшись, Шелі нервово попорпалася в одному зі своїх рюкзаків і витягла нову пачку «Мальборо».

— Тобі сигарети не заважають?

— Ні. А тобі не заважає собака?

— А з чого б йому... тобто їй заважати? Її ж Дінка звать? Ну хай буде Дінка. Це не на честь Алісиної кішки з «Дивокраю»?

Тамар усміхнулася:

— Ти друга людина на світі, яка здогадалася.

Першим, ясна річ, був Ідан.

— Нічого так витріщатися, — сказала Шелі. — Коли б я цьогоріч здавала на атестат зрілості, то вже точно натиснула б на літературу. Йди сюди, Дінко! — Вона витягнула губи трубочкою, поцмокала, і Дінка підійшла до неї, мовби вони були давніми друзями. — Йди до матусі, до матусиної матусі і до матусиного татусика...

Шелі закурила, випустила дим убік з куточка рота.

— Що за очі у неї, — прошепотіла вона. — Все-бо вона розуміє.

І раптом зарилася обличчям у собачу шерсть. На кілька хвилин у кімнаті все завмерло, тільки у Шелі злегка здригалися плечі. Дінка встала. Тамар відвела погляд до вікна. Крізь рвану занавіску в кімнату просочувались косі пасмуги світла. Тисячі порошинок безнастанно кружляли в них. Шелі перевернулася на ліжку і всілася спиною до кімнати.

— Це заразливо, — врешті сказала вона ледь надтріснутим голосом. — Коли з'являється новенький, від якого ще хатнім духом повіває, раптом і на тебе накотить, прямо всю зсередини проїсть!

Якийсь час Тамар сиділа на ліжку, ворущачи великими пальцями ніг, потім боязливо, крадькома випросталась на всю довжину, відчувши всі ями й горби матраца, колючість грубого коца.

— Вітаю! — сказала Шелі. — Це тут найважчий момент, як у море увійти, коли вода тобі сама знаєш куди потрапляє.

— А скажи, — спитала Тамар, — чому майже нікого немає в кімнатах?

— Таж усі виступають.

— Де виступають?

— По всій країні. Пізно ввечері потихеньку почнуть вертатися. Деякі два-три дні проводять на виїзді, але потім все одно повертаються. А увечері в п'ятницю тут усі на місці. — Шелі випустила кілечко диму й, усміхнувшись йому услід, додала: — Як велика родина.

— Ага. — Тамар взяла інформацію на розум. — А як тутешня публіка?

— Всякі є. Деякі — путящі хлопці й дівчата, просто супер, ну це більше ті, які грають. Але є й зовсім негідь. А в основному — психи. Не те що поговорити ні про що, вони тебе впритул не бачать, майже весь час обдовбані. А коли ні, — вона махнула рукою із сигаретою, — краще триматися від них подалі. Їм тільки покажи слабкість — живцем зжеруть.

— Обдовбані? А цей... Пейсах сказав, що...

— ...що тут наркота забороняється. Ая-а-акже! — басовито протягнула Шелі. — Його ж бо за дулу не схопиш!

— Правда?

— «Правда?» Ну й тютя ж ти, я тащуся від тебе. — Шелі втупила в неї запитливий погляд. — Знаєш що, не місце тобі тут. Тут тобі не...

Вона замовкла, підшукуючи слово, і дійнята до живого Тамар закінчила про себе: «...не те що в твоїх книжках».

Але Шелі не захотіла її образити. Вона усміхнулася, намагаючись швидше перескочити через небезпечну баюру:

— А хто тут збуває цим виродкам дур за роздутими цінами, га? А хто так піклується, щоб завжди, завжди, розумієш, тут не переводилися трава і кислота? Може, не він? Не його бульдоги?

— Що за бульдоги?

— Мордовороти, які розвозять нас і охороняють під час виступів. Ти ще їх знаєш, і дуже добре знаєш. А він ніби ні фіга не в курсі, січеш? Чистенький. Типу про мистецтво думає, та про те, як нас уберегти від вулиці й нагодувати бідних сиріток гарячим обідом, — натуральний Януш Корчак^[32]. Таж і дня не проходить, щоб вони не намагалися мені штовхнути товар. Тобі теж пропонуватимуть.

Шелі злегка повернула голову і подивилася на Тамар:

— Ну, може, і не з самого початку. Спершу перевіряють, хто ти така. Чуєш, а ти взагалі вживаєш?

— Ні.

Тамар тільки одного разу курнула під час тієї поїздки в Арад, і все. І коли їй потім пропонували, вона щоразу відмовлялася, навіть не дуже розуміючи чому. Напевно, її внутрішній світ просто відторгав чужі йому речовини.

— Твоє щастя. Я теж — ні. У мене характеру вистачає. Навіть не торкаюся. Ну раз на тиждень — косячок, тільки щоб душу провітрити. Іноді, ну коли вже зовсім, ну прямо зовсім фігово, трохи сніжку, і все. Героїн? Та хай мені хоч мільйон доларів сюди покладуть — не доторкнуся. З двох метрів патином не доторкнуся. Красно дякую! Життя моє і без того під укіс понеслося, то я хоч при повному розумі зможу спостерігати ко-о-ожен свій крочок униз.

Тамар хотілося запитати про Шая. Чи бачила його Шелі і в якому він зараз стані? Чи живий узагалі? З величезним зусиллям вона стрималася від запитання. Адже хоч якою б милою здавалася Шелі, вона запросто може виконувати наказ Пейсаха — розкрутити новеньку на відвертість. Підозри ці не були нічим підкріплені, та ще й припахали підлістю щодо Шелі, але за останні місяці Тамар привчила себе підозрювати всіх і кожного. Найгірше було те, що Шелі чудово відчула, як Тамар закрилася, сховалася у своїй мушлі.

— Та я все ж одного не розумію, — сказала Тамар після тривалої мовчанки. — Для чого йому це місце, Пейсаху цьому? Що він з цього має?

— Мистецтво! — розсміялася Шелі і презирливо пустила у стелю цівку диму. — Пейсах собі власну приватну антрепризу з персональними артистами стелепав. Він організовує, він розподіляє виступи, відвозить-привозить, та у нього вся країна в руках. Великий бос! Імпресарію-пісуарію! Він усе це обожнює. І не забудь, що грошики течуть річкою.

— Це як?

— Грошики... — Шелі пошелестіла уявними купюрами, багатозначно облизнулася. — Бабки, тугрики, фунтики, динарики...

Тамар, на мить забувши про свою тугу, розсміялася.

— Але ж це не... тут напевно щось іще є, га? Інакше навіщо все це?
— Тамар обвела рукою колишню лікарняну палату. — Не може бути, щоб усе це він затіяв заради кількох шекелів, які ми заробляємо. Хіба таке буває?

Адже навіть якщо Пейсаху подобалася роль «маленького удачливого вилупка», то й тоді в головоломці бракувало якоїсь важливої ланки. Якось не зв'язувалися витрати і доходи. Була якась невідповідність між розмахом справи, між цим величезним будинком, між павутиною, що обснувала всю країну, і розмірами прибутку, який Пейсах міг вигребти з шапок на вуличних тротуарах.

Шелі помовчала, стиснувши сигарету губами.

— Зараз, коли ти говориш...

Вона гмикнула, і Тамар несподівано відчула недовіру.

— Ти що, ніколи про це не думала?

— А я знаю? Думала, не думала... Яка різниця? Може, спершу думала. Факт. Спершу до фіга думають. Гвинтики-шпунтики крутяться в довбешці як заведені. А потім забуваєш, звикаєш. — Шелі підтягнула коліна до живота, вся зіщулилась. — Устаєш вранці, і тебе волочать на шоу. Два виступи, десять виступів. За один день устигаєш попрацювати в Тель-Авіві, Холоні, Ашкелоні, в Нес-Ціоні, в Рішоні. Намагаєшся не слухати цих виродків, цих його цепних псів. Коли вони пацу роззявляють, хочеться негайно подзвонити Дарвіну і сказати йому: «Сер, ви добряче помилилися, людина не пішла від мавпи, а деградувала в неї!»

Шелі почухала під пахвою, спіймала уявну блоху, повертіла її перед очима і клацнула зубами.

— Двічі на день тобі купують яку-небудь жратву. Хаваєш на вулиці, у смердючому підворітті або в машині. Спиш там же. Потім тебе будять. Виступаєш, гадки не маючи, де ти — у Бат-Ямі чи Нетанії. Від гівна гівна не шукають. Усі вулиці і площі схожі одна на одну. Піпл однаковий скрізь, усіх пацанів звать Дан, усіх дівчат — Іфат, окрім росіян, звичайно, — ці всі Жеки та Машулі. А всі інші — просто безіменні скуперфілди. Позавчора мені один козел, уявляєш, кинув у кепку двадцятишекелевий папірець і поліз вигрібати п'ятнадцять шекелів здачі. Тільки дивом я не врзала йому добрячого стусана. Ну ось, після кількох таких деньків ти вже не розбираєш, ранок у тебе чи вечір, приїжджаєш ти чи від'їжджаєш. Закінчуєш своє шоу,

аплодисменти, дуже вам вдячна, збираєш грошики і гребеш на стрілку, де тебе вже чекає тачка або, навпаки, чекає когось іншого в іншому місті, ось і смажишся кілька годин на сонечку.

Обличчя Шелі стало жорстким, сповненим ненависті і якимсь занадто дорослим.

— Нарешті тачка приїжджає, цей твій лімузин, «ламборджині», «мазда», «субару» трахана. Залазиш у неї, мов те ягнятко, і кемариш ще годинку, щоб відмазатись від базару про теорію відносності з цією сарделькою за бубликом. На кінець дня вже ні фіга не пам'ятаєш: де була, що робила і як тебе звати. А коли тебе привозять під ніч, ледве вистачає силоньки, аби проковтнути це згоріле на хрін пюре Пейсахової матусі, заповзти у свою нору і впасти в сплячку. Ось бачиш, — Шелі широко усміхнулася і низько вклонилася, — справжнісінька шикарна житуха мегазірки.

Тамар довго мовчала, відчуваючи, як затерпли суглоби, ніби під ударами, які ще тільки чекають на неї.

— А як же ти тут сьогодні?

— Сьогодні, — розсміялася Шелі, — до мене приходила інспекторка з поліції, така, знаєш, старперша зі значком, яка вважає, що після тостера вона — найбільший винахід Господа Бога. Зате у мене разок на місяць є вихідний — щоб вислухати всі ці «Ну скажи мені, Шелі, чому ти не хочеш допомогти нам допомогти тобі?»

— А що ти таке зробила, якщо тобою цікавиться поліція?

— Що я зробила? Ти краще спитай, чого я не зробила! — Шелі зніяковіло хихикнула. — Ну ти даєш... одразу видно, що ти новенька. Тут у нас про таке не питають. Тут чекають, щоб тобі самі розповіли. Не розповідають — не питай. Ну, коли ти вже спитала... то я тобі відповідаю: я нікого не замочила, окрім кількох пачок «Мальборо», які законно експропріювала. Ну як, ти ще не гепнулася з ліжка?

— Ні. Так ти що, украла сигарети?

— Першого ж дня, як втекла з дому, у мене свиснули гаманця. Ще на центральній автобусній станції в Холоні. А я без сигарет тут же, на місці, можу копита відкинути, це тобі не жрачка і не водичка. Звідки мені знати, що у них там телекамери, детективи та інша бодяга?

Дінка загавкала. На них упала широка тінь. У дверях, цілком заповнивши отвір своїм тілом, стояв Пейсах. Тамар здригнулася від думки про те, що він слухає їх уже кілька секунд. Щоб пройти в

кімнату, Пейсаху довелося пригнути голову. Очі з неприязню вивчали дівчат.

— Вже клуб тут мені організували? — гаркнув він.

— А чого, не можна? — обурилася Шелі.

Він принюхався.

— Припни язика, та дивися не спали матрац!

— А чого? Тобі що, і клопи знадобилися? Стоп-стоп! Еге ж, блошиний цирк, як у Чарлі Чапліна! — І Шелі показала, як блоха скаче з однієї руки на другу.

— Ти... — Пейсах прихилився до стіни і потерся об неї якимсь ковзаючим рухом, від якого у Тамар чомусь раптом звело живіт. — Ти ніколи нічого не навчишся, еге ж? — Пейсах говорив дуже повільно, майже по складах. — Одного чудового дня, прекрасна моя леді, одного чудового дня ти ось на стілець перетиснеш, — він показав на пальцях, — і одразу опинишся в ду-у-уже неприємному становищі. Ду-у-уже, ду-у-уже неприємному.

Ось тепер Тамар виразно побачила, як добродушний ведмедик обернувся на досвідченого дикого ведмеда з могутніми кігтями. Вона з подивом подумала, що навіть шкіра на його обличчі задубіла.

— Ну то до чого ти ведеш? — зітхнула Шелі і, на радість Тамар, обернулася до Пейсаха спиною.

— Повір мені, що до цього ду-у-уже недалеко, вже ду-у-уже, ду-у-уже недалеко. Одного чудового дня мій терпець урветься, і ми тоді помилуємося на твоє геройство. Як тоді, пам'ятаєш? Пам'ятаєш, як приповзла вночі вся в крові і в синцях, благаючи, щоб тебе взяли назад? Пам'ятаєш чи забула?

Шелі зосереджено стежила за кілечками диму, що пливли до стелі.

— Тому сиди і не варнякай, не псуй мені нову дівку. Ви б краще спустилися на кухню допомогти з вечерею.

— З пюре, — поправила Шелі.

Пейсах люто зиркнув на неї і вийшов.

— Ти його зовсім не боїшся, — здивувалася Тамар.

— А що він зі мною зробить? Я йому до зарізу потрібна.

— Чому?

— Та ти знаєш, скільки я йому щодня приношу? Вже не менше п'ятисот шекелів.

— П'ятисот? — Тамар вражено помовчала. — Самим лише співом?

— Я не співаю, — розсміялася Шелі. — Я пародіюю. Таке собі комік-шоу, здебільшого співачок показую.

— То чому ти не працюєш сама? — спитала Тамар. — Чому ти повинна віддавати йому гроші?

— Тому що сама на вулиці — не канає. Деньків два-три ще можна. Тебе тільки перевіряють здалеку. Перевіряють, чи не підсадна ти часом. А вже потім починається справжній морок. Ти вже мені повір, я пробувала. Чула, що він розповідав? Я рачки приповзла.

Тамар на хвильку задумалася, а потім попросила:

— Покажи Ріту.

— Тобі, чи що? Ніби персонально? А чого, ноу проблем!

Шелі зіскочила з ліжка, набрала повні легені повітря.

Тамар мимоволі усміхнулася.

Шелі показала Ріту, Мадонну, а під кінець і Ципі Шавіт з її «Всі пішли на свято». Співати вона не вміла, Ідана б просто вирвало, але у неї був радісний, іскристий талант, здорова, без потреби виправдовуватися грубість, і Тамар реготала до сліз, устигнувши подумати, що з Іданом і Аді вона завжди сміялася зовсім іншим, розсудливим сміхом. А потім Шелі стомила і миттєво вирубилася — просто простяглася на своєму матраці, сказала: «Ніч», накрилася з головою й одразу заснула.

Тамар посиділа на краєчку ліжка, трохи приголомшена таким стрімким розставанням. Потім кивнула Дінці і шепнула: «Ходім». Треба спуститися на кухню — і щоб Пейсаха зайвий раз не дратувати, і щоб почати освоюватися в цьому «пансіоні».

Наступного ранку Тамар розбудили о шостій годині. Худий хлопець з густими бачками грубо розштовхав її:

— Ану вставай! Через півгодини чухаємо.

Їй здавалося, що вона не спала всю ніч. До третьої раз у раз поглядала на годинник, все дослухаючись, чи не відчиняються зовнішні ворота: а раптом він приїде пізно вночі, можливо, він виступав сьогодні в якому-небудь віддаленому місті? І ось уже ранок, і треба влізати в одяг. Тамар завмерла, дивлячись на свій рюкзак — адже він лежав не так. Вона обережно відкрила клапан. Шекелева монетка, яку вона напередодні поклала між двома шкарпетками, зникла. Монетка виявилася на дні рюкзака, і Тамар зрозуміла, що вночі, після

того як вона все-таки заснула, хтось порпався в її речах. Добре, що ті п'ять доз вона заховала в колготках, а браслет зі своїм ім'ям залишила в камері схову.

Шелі все ще спала, згорнувшись у тугий клубок, — мабуть, уявляла себе уві сні тендітним малям. Дивлячись на неї, Тамар згадала, як Шелі поставилася до неї, як легко і природно покликала до себе в кімнату і як смішила її, не звертаючи уваги ні на її підозрілість, ні на скутість. «А є ж люди, яким зі мною легко», — думала Тамар, зав'язуючи шнурки.

Разом з Дінкою вона спустилася на перший поверх. Там уже крутився дехто з тих, кого вона бачила за вечерею. Коридор був повний метушні. Пейсах походжав між хлопцями і дівчатами — прямо як полководець перед битвою. У руках він тримав великого червоного записника.

— Ти, — він тицьнув пальцем у худого, як скелет, хлопця з бачками і стрижкою під Елвіса, що розбудив Тамар, — цього самого з палицями береш у Нетанію. Півгодини на мідрахів, біля старого поштамту, знаєш? Там, де раніше був кінотеатр «Шарон»? Гаразд, потім рвете кігті у Кфар-Сабу, на площу перед торговельним центром, там він свої справи закінчує, і ви руки в ноги — у Герцлію, до цього, як там його, «Будинку громадянина», чи що? З клумбою ще? Ну так, слухай мене: ви туди прибуваєте о дванадцятій тридцять і ні хвилиною пізніше, усьок? Далі, ти там з ним залишаєшся двадцять п'ять хвилин, не більше. Кому потрібно більше? Скільки часу можна шкутильгати на хідлях? А звідти ракетою мчиш його на площу Ордеа в Рамат-Ган. Скільки набралось у тебе? Чотири? Мало. Почекай хвилинку.

Пейсах потицяв у кнопки мобільника.

— Хемі, чуєш, Хемі, до котрої години ти зі своєю дівкою в Герцлії, біля «Будинку громадянина»? До котрої? Та навіщо, їй скільки часу треба, щоб витягати свої хустки з носа? Зрозумів. Чуєш, мені це не підходить. Ілюзіонізм не ілюзіонізм, а ви звідти змотуєтесь рівно о дванадцятій, ні секундою пізніше! Чому? По качану, тому що о пів на першу я туди закидаю іншого, а мені потрібно хоч півгодини передиху. Чому? Ти ще не знаєш чому? Ну, просьок? Браво. Ну так і помовч. Їхай, давай!

Приблизно так само він розібрався і з рештою виступів — розподілив артистів і приставлених до них шоферів, і кожному

нагадав, що йому треба взяти, і наздогнав шпагоковгача — той як завжди забув свій баул зі шпагами, і велів дівчині, спеціалістці з повітряних кульок, завести яку-небудь музичку, а то клієнт любить, щоб його мимохідь розважали, і поплескав по плечу блідого юнака зі скрипкою, сказавши йому, аби той постарався хоч разочок на годину усміхнутися, адже клієнта верне від похоронних пик. Коридор поступово порожнів, поки Тамар не залишилася майже сама, вона навіть злякалася, що доведеться їй провести цілий день у цьому похмурому місці.

— Теперечки ти, тебе ми пошлемо в Хайфу. Міко, греби сюди. У тебе сьогодні віп-пасажирка. Перш за все закинь її на Мерказ А-Кармель і знайди їй там гарненьке містечко, бо вона сьогодні вперше виступає не в Єрусалимі. До того ж вона у нас примадонна, — Пейсах підморгнув водилі. — Тому ти з нею поделікатніше, зрозумів? А потім вези її в Неве-Шаанан, у цей, як його, «Центр Зів»...

Пейсах усе говорив, але Тамар уже не чула його. Вона вміла відключатися від зовнішнього світу, коли той починав її дратувати. Її маму це страшенно дратувало.

— Куди ти діваєшся, коли ти ось так? — кричала вона.

— Що «ось так»?

— Коли ти робиш кам'яну фізіономію, коли твої очі робляться, як я не знаю що, як під плівкою, як у папуги!..

— А коли залишиться час, завернете в Зіхрон, по дорозі назад, теж висадиш її біля мідрахів, — почувла Тамар далекий голос Пейсаха. — Скільки приблизно часу забирає твоє шоу, люба? Ей, прокинься-но! Куди ти провалилася?

Тамар відповіла, що приблизно півгодини.

— А чверті тобі не вистачить? Ну гаразд. Сьогодні насолоджуйся півгодини, я хочу, щоб ти почувалася добре. А завтра подивимося. Все. Чотири виступи. Для початку досить.

Міко був тим самим хлопцем, який доставив її сюди вчора. Не кажучи ні слова, він попрямував до «субару», і Тамар пішла за ним. Вона не знала, де їй належить сидіти — поряд з водієм чи ззаду, але всілася на заднє сидіння, вирішивши, що так він відчує себе таксистом. Адже їй не жаль. Дінка висунула голову у вікно і з насолодою вдихнула прохолодне повітря.

Тамар рада була вирватися з Єрусалима, опинитися в русі, в дорозі. У неї навіть з'явилося легке відчуття власної важливості — ніби вона відома співачка, яку особистий водій везе на концерт. Вона в думках махала рукою натовпам шанувальників, що вишикувалися уздовж дороги, кидала їм орхідеї зі свого величезного букета.

Їхали вони в цілковитому мовчанні. Тамар не розуміла, коли ж Міко нарешті пояснить їй, що і як вона має робити. Але Міко не відкривав рота, тільки без перепочинку мордував свій мобільник, і уривки пронизливих мотивів змінювали один одного. Майже годину перебирав він звукові сигнали, у Тамар уже розколювалась голова від цієї какофонії. Двічі чи тричі вона намагалася спитати про щось, але Міко не звертав на неї уваги. Коли Тамар було шість років, вони жили поряд із залізницею, і світ для неї ділився на дві частини: на тих, хто відповідає маленькій дівчинці, що махає услід пролітаючим вагонам, і на тих, хто не відповідає. Міко явно належав до останніх. Іноді він поглядав на Тамар у люстерко. У нього були темні, злі очі, і він вочевидь ненавидів Тамар, а чому — вона не знала, а в якийсь момент це і хвилювати її перестало.

— Слухай, — раптом грубо сказав Міко. — Значить, так. Я паркуюся біля центру. Ти крутишся хвилин десять і починаєш. Якщо помітиш мене серед публіки, то виду не подаєш, а коли хто запитає, ти про мене ні сном ні духом. Приїхала в Хайфу учора ввечері автобусом. Ночувала на автобусній станції. Ні з ким не говорила. Ясно?

Тамар кивнула, не дивлячись на нього.

— Кінчила співати... ти ж співаєш?

— Так.

— Кінчила співати, береш гроші і крутишся хвилин п'ять-десять, не більше, і лише на маленьких вуличках, на головні не потикаєшся, врубаєшся?

— Так.

— Минуло десять хвилин, топаєш до машини. Врубаєшся?

— Врубаюся.

— Ще: якщо засічеш лягавого чи щось підозріле, то до машини ні-ні. А якщо мене побачиш — топаєш мимо, як нерідна. Тільки коли все чисто на всі сто, тоді залізаєш. Ось так.

Вони звернули на тиху нешироку вулицю, що спускалася до моря. Маленькі будиночки ховалися в тіні кипарисів і сосен. Міко

припаркував автівку і навіть не забув пробити паркувальний талон — щоб з поліцією не зв'язуватися через такі дрібниці.

— Значить, так, запам'ятовуй: це Кипарисова вулиця. На розі — супермаркет і спортзал. Не заблукай. А тепер вали!

І під це добре напуття Тамар вилізла з машини.

Взявши перші кілька нот, Тамар зрозуміла, що захрипла. Довелося перерватися. Тамар злякалася: схоже, вона збирається все зіпсувати. Коли голос повернувся, вона подумала, що дуже недобре так силувати голос — починати співати, не розігрівши його. З часом це дасться знаки. Але яке відношення це «з часом» має до неї, до Тамар? Адже вона існує тільки тут і зараз. Тамар проспівала «Увінчай своє чоло» і «Бережи свою душу», і спів їй зовсім не сподобався. Пісня існувала окремо, а її голос окремо. Тамар знову занепокоїлася. Раптом Міко настукає Пейсаху і той викине її геть? Її доводила до сказу думка про те, що вона може залежати від оцінки якогось Міко! До того ж Тамар чудово знала, в чому причина невдачі: в Єрусалимі вона поринала у вуличне життя і тому співала вільно, радісно, хоча і на мить не забувала про свою мету, а тут, коли за спиною ворочалася Пейсахова імперія, вона почувалася канарейкою в клітці.

Під кінець Тамар заспівала «Лос більбілікос», невігадлива тепла мелодія трохи піднесла їй настрій, і одразу ж люди навколо заусміхалися. Знайоме захоплення заструмувало в ній, і Тамар заспівала понад програму ще й «Маріонеток» Леї Гольдберг. Голос її злітав і кружляв над вулицею:

У вбранні ледь-ледь банальному,
На балконі карнавальному,
Де ліхтар не здогадався Освітити суть предмета,
Стрілися (і хто дізнається?)
Він співа, вона вслухається,
Він П'єро, вона П'єретта.

Тамар усміхнулась очима босому хлопчині, який стояв навпроти, усім еством вбираючи її голос. А той аж здригнувся від її усмішки і потягнувся до неї всім тілом. Тамар трохи округлила очі:

Може, це і не П'єретта,
Просто в рожах-маргаритках
Лялечка-маріонетка,
І ведуть її за нитку?

Публіка захоплено аплодувала, зажадала ще, але співати на біс не хотілося. Тамар поривалася рушити в дорогу — аби зрозуміти, у що втрапила, в якій виставі вона бере участь і яку саме роль відведено їй.

Коли вона закінчила співати, босий хлопчина, майже хлопчик, з палаючими очима, тонкий і млосний, у галабеї^[33], з намистинами у волоссі, сказав, що вона неодмінно мусить негайно поїхати з ним у Галілею. Там є одна печера з божественною акустикою, ніби спеціально створена для її голосу, і він просто зобов'язаний почути її там. Коли хлопець промовив «печера», Тамар на мить побачила свою печеру — з матрацом, складаним стільцем і гітарою біля стіни. Хто знає, чи вдасться їй коли-небудь туди добратися. Хто знає, чи вдасться привести туди Шая. Тамар увічливо усміхнулася хлопчині і заперечливо похитала головою, але той не здавався:

— Та ти тільки поглянь!

Раптом він схопив її за руку вище ліктя і почав гладити:

— Бог створив її навмисне для твого голосу. Ну ж бо, кицю, заспівай мені там тільки одну пісеньку...

Тамар із силою відтрутила його руку. Її сіро-блакитні очі зробилися сталевими.

— Відвали, кому кажу!

Хлопець поглянув на неї і, щось розгледівши, шарахнувся і зник.

Тамар якийсь час повешталася бічними вулицями, відчуваючи себе арештантом, що бреде етапом з однієї в'язниці до іншої. Люди поспішали у своїх справах, гомоніли, проїжджали машини — звичайне, повсякденне життя. Здавалося, досить простягнути руку, щоб доторкнутись до нього. Але Тамар бачила все неначе крізь скло.

Міко навіть не поглянув на неї. Вона простягла йому пакет з грошима, він зважив його в долоні.

— Все?

— Все, що дали, — відповіла Тамар і одразу розсердилася на себе: чого це вона перед ним вибачається?

— Дивися, якщо будеш ховирити, тобі капець. Хто-хто, а ми перевіримо.

— Я нічого не взяла, — тихо сказала вона і продовжувала дивитися йому в очі, поки він не одвів погляд.

Машина рушила, і мовчанка більше не уривалася. Тамар намагалася зрозуміти, що тут відбувається. Пейсах вранці пояснював комусь, що йому потрібний півгодинний проміжок між виступами. Навіщо? Під час співу вона бачила, як Міко походжав серед слухачів. Від кого він повинен її захищати і чому так боїться поліції? Коли цей хлопець з галілейської печери чіплявся до неї, Міко не прийшов їй на допомогу. То в чому ж його роль? Ніякої логіки в цьому не було. Ну привезли її у Хайфу, попередили, залякали, вона поспівала, нічого особливого не сталося, і тепер її везуть на інший виступ. До чого все це?

Тоді вона покликала на поміч батька. Хай хоч трохи допоможе. Доходи проти капіталовкладень, рентабельність, прибутковість — усі ці його мантри, всі ці слова-панцири, за якими він ховається. Вона згадала п'ятсот шекелів, які Шелі заробляє щодня. Ну, припустімо, не всі заробляють так, як Шелі. Припустімо, в середньому кожен з артистів приносить... Вона почала обчислювати. Заплуталася. Числа завжди збивали її з пантелику. Все її нутро повставало проти цифр. Тамар заплющила очі і заходилася рахувати наново. Потім помножила на кількість хлопців і дівчат, яких бачила вранці. Вийшло приблизно десять тисяч шекелів на день. Нічого собі, ціла купа грошей. Але чогось, як і раніше, бракувало.

Виступ біля «Центру Зів» теж пройшов без пригод. Там вона співала ще гірше, цілком поринувши в загадку, що не давала їй спокою, а проте публіка була в захваті. Це годі пояснити. Всі ці овації лише доводять, який великий розрив між її власними відчуттями і чужим сприйняттям її співу. Правда, цю дуже характерну оскому, що залишилася після невдалого виступу, Тамар знала чудово. У такі хвилини вихлюпувана на неї любов лише підкреслювала її внутрішню самотність і почуття, що ніхто її не розуміє.

Як Шай сказав років два тому, після якоїсь халтури: «Іноді набагато образливіше, коли тебе люблять помилково, ніж коли ненавидять за діло».

Люди підходили і схвильовано потискували їй руку, розпитували і висловлювали тривогу, і їй було приємно, що за неї ось так хвилюються.

І ще там був поліцейський. Далеко, осторонь. Але він був зайнятий якимсь ошатно убраним паном, який схвильовано щось говорив і

запально розмахував руками — судячи з усього, розповідав про якесь жахіття, що трапилося з ним. Поліцейський слухав, щось записував і в бік Тамар жодного разу навіть не поглянув.

— Цього разу трохи краще, — вихопилося у Тамар, коли вона передавала Міко гроші.

Потім усю дорогу вона мучила себе за цю фразу, згораючи від сорому, що так намагається йому догодити. Що «трохи краще», що? Що грошей більше заплатили? А якщо грошей заплатили менше, то ти менше коштуєш? Менше, ніж Шелі? Підлабузниця....

Вперше, відколи вона вийшла на вулицю, Тамар зрозуміла, що торгує собою — у буквальному розумінні цього слова. Вона присяглася собі, що ніколи, ніколи більше не вибачатиметься за мізерний заробіток. Ні перед Міко, ні перед Пейсахом, узагалі ні перед ким на світі. Вона випросталася на сидінні машини і задерла підборіддя. І зразу згадала Теодору. Її заняття, її покликання — співати, твердо сказала собі Тамар, усе інше — не її діло.

На хайфському променаді Бат-Галім вона заспівала португальську пісню «Як солодко у морі вмерти». Раніше Тамар майже не працювала над цією піснею, а проте, побачивши море, вона одразу почула мелодію всередині себе і, підхоплена нею, вільно і впевнено, немов досвідчена співачка, проспівала пісню, а потім, різко змінивши темп, із знайомою їй насолодою слаломіста, видала хвацьку «Бені, Бені, хуліган». Її руки злітали, як омахи полум'я, і Тамар пританцьовувала, рубаючи повітря з такою несамовитістю, якої ніколи не дозволяла собі на вечірках. На кілька хвилин вона стала Рікі Галь — з її аж через край життєлюбством, розкутістю і німбом світлого волосся, що злітає до хмар лілового диму... Хлопець з дівчиною, ненабагато старші, ніж вона сама, можливо, солдати у звільненні, почали з азартом танцювати поряд з нею. І Тамар співала для них, заводячи їх і себе, нарешті вона змогла схопити те, чого Аліні не вдавалося навчити її протягом кількох років: не боятися чужого натхнення, не витріщатися у простір за спинами слухачів, немовби вона не має ніякого відношення до того, що з ними виробляє. За час вуличних виступів Тамар навчилася без вагань дивитися їм просто в живі очі, усміхалася їм, і вже не раз без будь-якої ніяковості вона співала для якої-небудь людини в натовпі, для людини, яка їй сподобалася і яка могла, як здавалося їй, по-справжньому

зрозуміти пісню. І Тамар просто у вічі дивилась на неї і навіть трохи загравала з нею, іноді відчуваючи, що своїм свердлячим поглядом не на жарт бентежить бідолаху.

А тепер її ще збуджувала думка про те, що кожен з них гадає, хто вона така, звідки взялася, яка історія стоїть за нею. Це теж було цілком нове відчуття — нічого спільного з виступом у хорі, серед дівчаток-цяцінок в однакових костюмах. На вулиці Тамар відчувала — всім тілом, усією шкірою відчувала, як люди витріщаються на неї, порпаються в ній, приміряють до неї історії і пригоди. Може, вона сирітка, змушена співом добувати собі на хлібчик. Чи майбутня рок-зірка з англійського містечка, що вклепалася в ізраїльського хлопця, який їй, горопашну, кинув лити гіркі сльози, і тепер їй треба заробити на зворотний квиток. Чи нова зірка Паризької опери, що мандрує інкогніто найглухішими країнами, щоб загартувати характер і набратися досвіду. Чи хвора на рак прямої кишки, а тому вирішила провести останній, що залишився їй, рік у бурхливих пригодах. Чи повія, що вдень очищається кристально-прозорим співом...

Було щось захопливе в цьому виступі на березі моря, в цих образах, що миготіли перед очима, в її голосовій розкутості. Тамар раптом помітила, що вперше в житті спітніла од співу, і це їй так завело, що навіть коли Міко подав знак закруглятися, вона проспівала ще одну пісню, проігнорувавши його лютий погляд, — проспівала «Дурочку-дурочку», обіймаючи себе і похитуючись у ритмі хвиль і брехливо-ніжної мелодії, що маскувала укуси в'їдливих слів:

Дурочка-дурочка, дурочка-дурочка,
Ось тобі за пісеньку без масла булочка.
Дурочка-дурочка, дурочка-дурочка,
Сіло твоє сонечко, замовкла дудочка.

У самозабутті і гіркій знеможі Тамар злегка пританцьовувала на місці:

Струнки твої ніжні,
Сни такі безгрішні,
Ти сама їх там плекала,
Ось вони тебе й дістали...

Коли ж усі розійшлися, Тамар побачила, як осторонь колами ходить літня жінка, не відриваючи погляду від асфальту, заглядаючи під лавки, пірнаючи в кущі.

— Ну ось тут же я стояла, — забурмотіла вона, зустрівшись поглядом із Тамар. — Може, випав? Чи поцупили? Але як? Скажи, ну як це, як? Я тільки на хвильку зупинилася послухати пісеньку, аж раптом бачу — нема, нема його!

— Кого нема? — У Тамар упало серце.

— Гаманця з усіма грошима і документами.

У жінки було широке обличчя з червоною сіточкою судин з боків величезного носа, на голові погойдувався вавилон з фарбованого яскраво-жовтого волосся.

— Сьогодні отримала триста шекелів од боса на весілля моєї дочки. Триста! А він таких грошей ніколи не дає! І ось лише на хвилиночку зупинилася тут тебе послухати. Ой, я ідіотка! Нічого, нічого не лишилося!

Її голос зірвався. Тамар простягнула їй усі шекелі, які накидали їй у шапку:

— Візьміть!

— Ні, ні, не треба! Не можна! — Жінка відсахнулася, жалісливо доторкнувшись до руки Тамар. — Не можна... тобі треба їсти... маленька... така ціпонька — і ще мені даєш? Ні, ні, недобре...

Тамар сунула гроші їй у руку і втекла. Пляжем вона брела чорніша за хмару, а опинившись у машині, заявила:

— Грошей нема. Зовсім. Було десь сімдесят шекелів, я віддала їх тій жінці.

— Якій жінці? — Міко сіпнувся.

— Тій росіянці, яку ти обчистив.

Запанувала тиша. Потім Міко розвернувся. Дуже повільно розвернувся. І тут вона побачила його обличчя перед собою. Усе страшенно сповільнилося, ніби потонуло у в'язкій тиші. Тамар побачила глибоку складку на лобі Міко, коротке кучеряве волосся і тонкі губи.

І тут він її ударив. Два ляпаси — один за одним. Спочатку голова Тамар сіпнулася праворуч, потім — ліворуч. Дінка підвелася, загрозово загарчала. Тамар опустила руку на голову собаки. Спокійно, спокійно.

Все навколо неї змішалось, світ упав і важко зімкнувся. Вона зрозуміла, що вони вже ідуть і краєвид за вікном проноситься мимо. Побачила напружену м'язисту спину Міко, щосили стулила губи і напружила м'язи живота, але сльози все Одно покотилися по щоках. Тамар не витирала сліз, одрікаючись од них.

Дурочка-дурочка, ти цього хотіла:
Серденько м'якеньке раптом затверділо.

Знов і знов повторювала вона про себе ці слова, вони злилися в єдиний звук, що заповонив її всю, а потім вибухнули сиреною. Зовні нічого не було чути, Тамар замкнулася, закрилася в собі, відкинувши світ навколо, усе це нагромадження жахів. Вона втекла. Але ніхто не помітив її втечі. Вона втекла в простору кімнату, до рояля й Аліни. Єдиний притулок, де вона могла сховатися. Маленька Аліна в окулярах, що сповзають з довгого носа, стиснувши руку в крихітний і рішучий кулачок, наказує спрямувати голос у кінчик великого пальця, до вкритого червоним лаком нігтя.

— Ля-а! — тягне про себе, старанно зосередившись, Тамар.

— Ля-а! — виводить навпроти неї Аліна. — Мій ніготь ще зовсім не від-чу-ва-є те-бе!

— Ля-а!

— Ще більше ре-зо-нан-су...

І це допомагає, безгучні ноти приводять у рух інші звуки, які починають струмувати в ній, немов гаряча кров, заспокоюють, нагадуючи про світ, до якого вона насправді належить і де вона — єдине ціле.

По хвилі Тамар відчула, що очі Міко свердлять її в люстерку.

— Ти це слово останній раз бовкнула. Врубаєшся? Останній раз навіть подумала його у своїх тупих мізках. Ти винна Пейсаху сімдесят шекелів, це ти з ним сама розбирайся. Але ще раз таке ляпнеш — куку привіт, гаси світло. Рідна мама не впізнає після того, як я з тобою побалакаю.

Далі вони їхали в глухому мовчанні. Від ляпасів у Тамар розламувалася голова, і всередині все кричало, щоки палали від ударів і від сорому. Років десять, мабуть, ніхто її не бив. У дитинстві мама іноді дратувалася і шльопала, але батько завжди поспішав стати між

ними. А одного разу, коли мама дуже розгнівалася (Тамар уже й не пам'ятала, що такого вона тоді накоїла) і ганялася за нею по всьому будинку, вона почула, як батько кричить зі свого кабінету: «Тільки не по обличчю, Тельмо!» — і посеред жаху гонитви її накрила тепла хвиля вдячності до батька.

Тепер вона подумала, що, можливо, він просто боявся, що на обличчі залишаться сліди.

Цей його постійний великий страх: як би хтось не помітив.

Тамар змусила себе не думати про недавню пригоду, вона знала: там, де думки, там і сльози. Вона знову сконцентрувалася на цифрах: якщо Міко щоразу під час її виступу краде два-три гаманці, якщо у неї щодня чотири чи п'ять виступів, а будуть і дні з десятьма виступами, і якщо в гуртожитку двадцять чи тридцять артистів, а то й п'ятдесят... якщо в кожному гаманці від ста до двохсот шекелів... а іноді, можливо, тисяча, — голова у неї пішла обертом. Дрібний удачливий вилупок. Можливо, і не такий уже дрібний. У неї виходило десятки тисяч щодень. Нереально! У Тамар спітніли долоні. Вона спробувала перекласти нереальні цифри зрозумілішою мовою: Пейсах Бейт Талеві за півгодини загрибає більше, ніж їй вдалося заробити за рік у щедрої Теодори.

У Зіхрон-Яков вони приїхали о п'ятій годині. Тамар була вичавлена і змучена. Вона ледве вилізла з автівки, не уявляючи, як стоятиме перед незнайомими людьми, як стримається від сліз, як заспіває.

Але вона все-таки вилізла. Шоу має тривати. І Міко, Пейсах, уся ця мерзота тут ні до чого. У тебе виступ, то будь ласкава, зберися. Ти мусиш виступати в будь-якому стані. А коли у тебе немає сили співати від себе, то зроби це від імені Аліни, вона не пробачить собі, якщо ти зараз здасися. «Актор, який дома поскандалив із жінкою, він що, потвоєму, має настрій зображати Гамлета? Але він перевтілюється в Гамлета!»

Тамар попленталася на пішохідну вулицю, походила там кілька хвилин, розглядаючи вітрини і своє відображення у склі — худе лисе дівчисько з величезними очима і ротом, що зараз нагадував перевернутий серп.

Вона понуро йшла серед людей, серед великих і маленьких родин. Здіймався легкий вечірній вітерець. Діти пустували, ганялися одне за

одним, батьки знехотя погукували на них. Тамар крадькома занурювалася в ці дрібні радощі. Оце тобі за пісеньку, дурочко! «Серденько м'якеньке раптом затверділо». На терасі кафе сиділи молодий, дуже вродливий чоловік і хлопчик років п'яти-шести. Хлопчик попросив у батька свіжий випуск «Едіот ахронот»^[34], заплутався у великих газетних шпальтах і зайшовся щасливим сміхом, а батько терпляче розправив газету і з усмішкою показав, як треба справлятися з непокірним папером.

Ці двоє любили один одного, любили з такою очевидністю, що Тамар ледве стрималася, щоб не підійти до них і не попроситися у вічні няньки до малюка. Адже вона навіть знає напам'ять усі пісеньки із «Звуків музики»! Її пройняла гостра туга за Нойкою, за її заразливою життєрадісністю, за її щічками-персиками, за їх спільними пустуваннями, за перевернутою догори дном кухнею після їхніх спроб зготувати торт-сюрприз для Леї, за виступами на ліжку, коли музика гримить на повну котушку, а вони захоплено корчать двох рокерш із жіночої в'язниці в Огайо. А Нойці ж лише три рочки! Який кайф буде, коли їй виповниться сім років, а потім і сімнадцять! Тамар стане їй за кращу подругу, сестру, наставницю, найближчу істоту. Вона одразу в думках записала питання до Теодори, одне з тих, які можна обговорити тільки з Тео: якщо людина — неважливо, хто саме, — вирішує закувати свою душу в непроникний панцир, але лише на якийсь час — щоб виконати важке завдання, і неважливо, яке саме, — так от, чи зуміє ця людина після виконання свого важкого завдання знову стати самою собою, вибратися з-під панцира?

Тамар повільно, тягнучи ноги, підійшла до вибраного місця, навпроти «Бейт Ааронсон», біля гігантського глиняного горщика з висадженою в ньому виноградною лозою. Знайшла для Дінки зручне місце, де могла б стежити за нею. А потім стала в центрі уявного кола, яке навкруг себе обкреслила, опустила голову, намагаючись просякнути атмосферою публічності. Їй було страшенно важко, майже як вперше — мільйон років тому, на єрусалимській вулиці.

І тут несподівано, — здивувавшись собі, — Тамар відкрила рот і заспівала. Голос її звучав потужно і сильно, навіть сильніше, ніж завжди, виникаючи десь поза нею, за межами всього того, що з нею відбувалося. Голос був такий прозорий і чистий, що не вірилось, як таке можливе. Чому те, що трапилося, не зачепило її голос? Перші дві

пісні Тамар проспівала зовсім як у тумані, зосередившись на тому, щоб якось наблизитися до голосу, знову зробити його своїм. Це було так дивно. Вперше в житті вона відчувала щось схоже на неприязнь до власного голосу, який бажав залишатися чистим, тоді як вона паскудиться все більше. Майже не замислюючись, вона змінила намічену програму і заспівала Курта Вайля — пісню, яку Аліна називала «людиноненависницькою», про бідну покоївку-повію Дженні, що мріє про корабель з вісьмома сяйливими вітрилами, який підпливе до її міста, стане на якір навпроти паскудного готелю, де вона працює, і вогненними залпами п'ятдесяти п'яти гармат знищить і місто, і готель, і всіх тих, хто з неї знущався. Тамар уже співала цю пісню раніше, але зараз мелодія і слова з ходу й цілком захопили її. Вона співала з Маріанною Фейтфулл^[35], що навчила її співати «Дженні», з Маріанною Фейтфулл, спів котрої так обожнював Шай, особливо періоду після наркотиків. Вони сиділи в його кімнаті і слухали її прокурений, випалений голос, і Шай сказав, що так може співати тільки той, хто справді згорів у цьому житті. І тоді Тамар із жалем подумала, що вона, мабуть, ніколи не зуміє, бо що такого може трапитися в її житті...

Руки її ожили, на обличчі, тому самому обличчі, де ще горіли ляпаси, знову з'явився вираз. Голос струмував у тілі, немов кров, оживляючи своїм рухом руки, живіт, ноги, напружені груди. Гарячі кола розходилися по тілу, і Тамар у легкому сп'янінні віддавалася їм. Вона співала для себе, заради себе, все це вже майже не стосувалося людей навколо неї, і вони це відчували, а тому, либонь, хотіли заглянути їй у душу. Але вона їм не піддавалася — лише завдяки випадковості всі вони опинилися зараз поряд. Тамар співала, перекочуючи голос у найпохмуріших закутках свого єства, ще ніколи не наважувалась вона викликати голос з оцих темних глибин, співати з такою огидною, пропаленою і подібною до ричання хрипотою. І ось зараз вона занурювалася в цю темряву, загіджена і сповнена приглушеного ридання, в темряву пекла і самотності, допоки відчула, що голос піднімається їй назустріч, рветься назовні і витягує її разом із собою — ту, якою вона стала, утративши все, що було набуто за останній рік, і ту, що росла в ній усупереч всьому.

Все нові й нові люди збиралися навколо неї. Цілий натовп. Ніколи ще у неї не було стільки публіки. Вона співала вже більш як півгодини

і не могла розлучитися — не з ними, а з отим новим місцем, яке вона знайшла у собі.

Під кінець вона проспівала своє фірмове соло, якого позбулася, своє фірмове соло із «Stabat Mater» Перголезі. Вона вирішила закінчити саме цими чистими звуками, прозорими, як гірський кришталь. І цього разу ніхто не сміявся, і спів знову став для неї тим єдиним і безумовним, чим була вона сама. Тисяча уроків не принесли їй цього знання: голос був її місцем у світі, тим будинком, з якого вона виходить і в який повертається, в якому вона може сховатися і сподіватися, що її любитимуть за все те, чим вона є, і всупереч цьому.

«Якби можна було вибрати між щастям і гарним співом, — давним-давно записала Тамар у своєму щоденнику, — у мене немає ані найменшого сумніву в тому, що б я вибрала».

Коротка чудова мить внутрішнього спокою і примирення — і ось вона вже пробуджується, згадуючи, де вона. Побачила кучеряву довбешку Міко, який повільно проходжувався між людьми, і зразу постаралася опанувати себе — адже це її голос змушує зараз когось із публіки на мить забути, а це означає...

Тамар ледь не захлинулася словами «співучасть у злочині», але все ж продовжила співати.

Закінчивши, вона ледь не впала від запаморочення і хвилювання. Мляво опустила шапку на землю. На хвилюк осіла осторонь, усім тілом притиснувшись до Дінки, прагнучи набратися від неї сили. Люди юрмилися навколо неї, вигукували «браво». Шапка наповнилася грошима, і вперше за всю її кар'єру туди було кинуте двадцятишекелеву купюру.

Тамар сунула гроші в рюкзак, але люди не розходились, кричали разом, улад: «Ще! Ще!»

У неї вже не було сили, і вони це бачили, але не відходили. Вони знали, що ось тепер точно отримають найзаповітніше. Тамар розшарілась і вся виблискувала, немов облита росою, їй знову влаштували овацію, і Тамар розсміялася. Вона вперше опинилася в такій ситуації, серед збудженої і розпаленої публіки, і це було небезпечно. Адже, виступаючи з хором, вона була захищена з усіх боків, вона могла не боятися, що все раптом розвалиться й розпадеться. А в залі до того ж опускається завіса, що приховує твоє сп'яніння успіхом. Тут завіси не було. Вона стояла серед них, і люди

безсоромно вбирали в себе те глибинне і потаємне, що сплигло після її самозабутнього співу. І стільки було в цьому якоїсь збудливої і смоктальної сили, що Тамар на мить злякалася, чи не забагато вона вже віддала їм від себе, чи не позбулася чогось безповоротно.

Тому вона заспівала на біс коротеньку невігадливу пісеньку про пастуха і пастушку з французького дитячого репертуару. Пастушок знайшов у ярку маленьке козенятко і повертає його пастушці за однієї невеличкої умови: якщо вона поцілує його в щоку. Простенька пісенька очистила її, привела до тями. Тамар побачила, як Міко з відстовбурченими кишнями швидко простує геть. Тамар обвела слухачів очима: звідки цього разу почується сигнал тривоги? Її гризло почуття провини. Як їй це витерпіти, як не признатися, тут-таки, перед усіма? Але ж у неї є мета, у неї є роль. Ці слова вона повторювала собі, виконуючи простодушну пісеньку, і лише завдяки їм змогла залишитись наївною, милою і зворушливою пастушкою. Тільки завдяки нагромадженому досвіду їй вдалося стриматися від того, щоб не заспівати те, що хтось волав усередині неї: «Як ти можеш?! Ти, з усіма своїми принципами, з постійними претензіями до світу!»

— По кайфу, — посміхнувся Міко, коли Тамар простягнула йому гроші з таким виглядом, наче вона була заразливою. — Дивлюся, вчишся помаленьку. Тільки наступного разу давай коротше.

Він мовчки перелічив гроші. Губи безгучно ворушилися.

— Йо-майо! — вигукнув він нарешті. — Сто сорок зрубала тут. Прощу!

Тамар з огидою відвернулася, злякавшись, що її знудить. На сидінні поряд з Міко вивалився брунатний гаманець, промайнула фотографія смішливого хлопчика з кафе.

Тамар починала сумніватися, що коли-небудь зустріне там Шая. Через тиждень після своєї появи в покинутій лікарні вона у подробицях зрозуміла те, про що першого дня говорила Шелі. Її затягнуло. Траплялися довгі години, коли вона взагалі не згадувала, чому і ради кого вона тут. Тамар майже не замислювалася про своє колишнє життя — як канатоходець, якому не можна дивитися вниз, у прірву під ногами. Вона відкинула будь-які думки про батьків, про рідних людей, про хор і навіть про Ідана. За цей тиждень вона проїхала тисячі кілометрів по всій країні. Вона налічила дев'ять різних водил,

що переміщали її з Беер-Шеви у Цфат, з Арада до Назарета. Вона навчилася перекушувати під час переїздів, навчилася відганяти нудоту і спати за будь-якої нагоди, затертою шматою обм'якаючи на задньому сидінні. Вона навчилася співати по п'ять, шість, а то й сім разів на день, не втрачаючи голосу. А головне — вона навчилася мовчати.

Це вона ж бо, з її довгим язиком. Виховання почалося з двох ляпасів. А потім Тамар зрозуміла, що і при дівчатах з хлопцями краще помовчувати, що Шелі має рацію — треба бути дуже обережною з питаннями. Кожен з тутешніх мешканців був по-своєму, так чи інакше, поранений. Кожен утік від якогось нещастя. І попри всю грубість і крикливість цієї великої компанії, тут чутко охоронялися правила поведінки, в яких тайлося чимало такту і шляхетності. Будь-яке питання про втрачену домівку викликало напад болю і розтинали рани, лише частково знягнуті тонкою кірочкою забуття. І будь-яке питання про майбутнє ворушило відчай і страх. Дуже швидко Тамар усвідомила, що минуле і майбутнє тут «поза грою», що Пейсахова обитель існує тільки в одному вимірі — у вічному сучасному.

А це якраз її влаштовувало. Адже вона боялася виказати себе зайвим словом. Можливо, тому її дружба із Шелі стала стриманішою. Іноді, рано-вранці чи пізно ввечері, перш ніж Шелі, за її словами, «розмазувалась по ліжку, як помідор», вони перемовлялися кількома словами, ділилися враженнями минулого дня, відчуваючи, як хочеться сказати щось більше, поговорити про серйозне, але стримувалися, бо вже пізнали зраду і засвоїли жорстокий урок: бувають миті, коли нікому не можна довіритися. Як кажуть — кожен за себе.

У такі хвилини вони посилали одна одній багатозначні, жалібні погляди: і ти, і я — самотні вовки, що намагаються вижити на ворожій території, остерігаються довірити свої таємниці чужакові. А кожен навколо — чужак. Навіть якщо він такий милий, як ти, Тамар, або як ти, Шелі. Ти вже вибач. Дуже шкода. Може, одного разу. Було б класно. В іншому житті...

Але не всі були такі самотні, як вона. Тамар помітила, що й тут існують дружба та любов, були навіть три «сімейні кімнати». Біля їдальні було приміщення, що правило за подобу клубу, де мешканці грали в пінг-понг і нарди, а Пейсах подарував од своїх щедрот наворочену кавоварку-еспreso і пообіцяв зовсім скоро комп'ютер, та такий, що на ньому можна буде навіть писати музику. Тамар чула, що

ночами в кімнатах влаштовуються посиденьки, і знала, що хлопці й дівчата разом покурюють травку і музичать. Зі своєї звичної позиції стороннього спостерігача вона бачила, з якою радістю вони зустрічаються вечорами в їдальні. Обіймаються, ляскають один одного по спині: хай, бєбі, як ся маєш, усе клас. І часом Тамар, оточена коконом своєї самотності, щиро їм заздрила.

Але мета, заради якої вона проникла сюди, залишалася недосяжною — як і першого дня.

У своєму минулому, домашньому житті, плануючи цю експедицію, Тамар анітрішечки не сумнівалася, що кожна вільну хвилину думатиме, розгадуватиме, ловитиме натяки. Але з тієї хвилини, як вона потрапила до гуртожитку, її свідомість уповільнилася, затуманилася, обважніла. Так обважніла, що іноді Тамар захльостував страх, що вона залишиться тут назавжди, затягнута у вир вуличних виступів і сну, що поступово забуде, заради чого сюди прийшла.

їй доводилося силою струшувати з себе ці похмурі гіпнотичні чари. Поступово, на превелику силу, вона складала воєдино елементи мозаїки. У гуртожитку мешкало двадцять чоловік, чи тридцять, чи п'ятдесят. Зрозуміти це було неможливо. Хлопці й дівчата з'являлися і зникали, пропадали надовго і раптом виникали знов. Іноді Тамар відчувала себе як на людному вокзалі або в таборі біженців. Вона не знала, як усі інші потрапили до цього гуртожитку. З розмов Тамар зрозуміла, що, подібно до неї, всі краєм вуха чули про такий заклад і мріяли, щоб Пейсахові «мисливці за талантами» їх знайшли. На її подив, виявилось, що в різних місцях, у всіх куточках країни шепочуться про цей унікальний гуртожиток, що він оточений романтичним ореолом. І у Тверії, і в Ейлаті, і в Гуш-Еціоні, і у Кфар-Гіладі, і в Тайбі, і в Назареті чули, що є таке місце і що, коли тебе туди приймуть, ти виступатимеш на вулицях, по всій країні, набираючись досвіду і впевненості, й вийдеш звідти куди загартованішим майстром сцени, ніж після чотирьох років у якій-небудь стерильній школі мистецтв. Ніхто з них і словом не згадував Міко, його друзків та їхню роботу. Артисти жили пліч-о-пліч із злочинцями, проводили з ними багато годин щодня, їли з ними і їздили, виступали з ними поряд, але ніби й не бачили, не чули нічого. Тамар відчувала, як сама занурюється в таку ж байдужість, як привчає себе до мудрості трьох мавпочок — «нічого не бачу, нічого не чую, нічого не скажу». Якось, повертаючись

вночі з Нес-Ціони, скоцюрбившись на задньому сидінні автомобіля, змучена і голодна, Тамар думала, що тепер розуміє, як люди живуть під владою тиранів і деспотів, цілком відключившись від жахіття, що коїться навкруги. Адже якби вони відкрили очі і вуха, то миттю б померли з сорому.

Не маючи змоги протистояти оборудкам Міко й компанії, Тамар навчилася помічати тільки артистів. Там були міми, фокусники, скрипалі і флейтисти. Навіть похмура очкаста віолончелістка, у незмінному червоному капелюшку із закругленими крисами, якого вона ніколи не знімала. Тамар здивувалася, як їй вдалося втекти з дому з віолончеллю. Був російський хлопчина, справжній цирковий ас — він майстерно розкочував на величезному одноколісному велосипеді, Тамар згадала, що якимось, бачила його на Бен-Єгуді. Два брати з Назарета вражали трюками на високих хідлях, а ефіопський хлопчина малював на асфальті чарівні картини — самі лише чорношкірі ангели і золоті єдинороги. Американський хлопець, що кинув ешиву^[36], начеркував пером злі і стильні карикатури на перехожих, та й на мешканців гуртожитку теж — до нервового снування його олівця всі давно уже звикли. Рудий релігійний хлопець із Гуш-Еціона, геть збитий з пантелику, із згаслим поглядом, виявився вогнековтачем. Дві дівчини з Беер-Шеви, що здалися Тамар сестрами чи навіть близнючками, вміли читати думки — чи принаймні запевняли, що вміють, — і Тамар намагалася триматися від них подалі. Було ще не менше десятка жонглерів, які працювали з м'ячиками, паличками, кеглями, яблуками, смолоскипами і ножами. Один високий хлопець з брехливими очима винайшов навіть власний вид мистецтва. Він удавав жести, рухи і ходу перехожих і, коли вони, нічого не підозрюючи, перетинали уявне коло, в якому він був, ішов за ними слідом, передражняючи їх під захоплений регіт глядачів. Якимось за вечерею Тамар спостерегла, що навпроти неї сидить дівчина, яку вона бачила біля Котячої площі, — та сама, що жонглювала двома палаючими мотузками. Була ще гутаперчева дівчинка із злим обличчям, з якогось кібуцу на півночі, яка після суботньої вечері вразила всіх, скрутивши своє довге тіло в картонній коробці з-під пляшок з кока-колою. Зовсім дрібний хлопчина, майже дітвак, що трохи нагадував Ефі з програми «Де Ефі?», був майстром пускати бульбашки будь-яких форм і розмірів. А дуже блідий єрусалимець з чорним напوماдженим

волоссям іменував себе «вуличним поетом», він умів за кілька секунд скласти римованого вірша на замовлення — для кожного, хто готовий розщедритися. Ну, і звісно ж, були співаки і співачки подібні до неї, і з однією з них Тамар якось перемовилася кількома словами дорогою в Ашкелон, і виявилось, що вони співають ті самі пісні івритом. Ще були репери. І музиканти, що грали на порожніх бляшанках з-під фарби. Один музичив навіть на пілі, а інший виконував цілі п'єси на келихах, кінчиками пальців водячи по вінцях. Серед мешканців гуртожитку Тамар налічила принаймні п'ять гітаристів, але, наскільки вона змогла розчути, проходячи повз кімнати, ніхто з них не грав так, як Шай. Але його ім'я іноді згадувалося — із захопленням і якимсь жалобним відтінком, немов говорили про померлого.

Самого Шая вона так і не зустріла.

Якось уночі Тамар розбудили крики. З хвилину вона лежала, думаючи, що спить удома. Намагалася пов'язати тіні зі знайомими їй речами. Крики посилювалися. Тривога захлеснула її. Тамар поглянула на годинник: пів на третю. Раптом вона все згадала. Схопилася з ліжка. Підбігла до вікна. Внизу стояла автівка, і троє чоловіків намагалися витягти з неї хлопця, який відчайдушно відбивався. Він чіплявся руками за дверцята, а трійця тягнула його звідти, біла по руках. Тамар упізнала Міко і другого — Шишака, скелета з бачками, що косив під Елвіса. Вона притиснулася лобом до скла, намагаючись розгледіти хлопця в машині, але охоронці обступили її, затуливши собою, голосно матюкалися і час від часу гамселили кулаками у відчинені вікна, очевидно намагаючись оглушити бідолаху. Щоб не закричати, Тамар до крові вкусила кулак, але болю не відчула. Потім надвір вибіг Пейсах. Кинув стривожений погляд угору, на вікна. Повернувся в під'їзд і погасив лампочку над входом. Тепер стало ще важче розрізняти, що ж там відбувається. Пейсах підійшов до автівки, постояв перед відчиненими дверцятами, притиснувшись лобом до даху, і Тамар у надії подумала, що він хоче вмовити хлопця вийти по-доброму. І тут повільним, майже лінивим рухом Пейсахів лікоть відсунувся назад, і величезний кулак завдав одного-єдиного удару всередину автівки. Миттєво настала тиша. Тамар стояла перед вікном, тремтячи всім тілом. Міко щось витягнув із машини. Щось, схоже на згорнутий килим. Закинувши згорток на плечі, він зник у будинку. На

коротку мить, коли він затримався біля входу, Тамар побачила безвольно обвислі руки. Такі довгі пальці були тільки в однієї знайомої їй людини.

Минуло кілька днів. Хто знає, куди вже встиг заїхати верхи на верблюді хлопчина із Сахари, вигаданий Асафом. Сам Асаф у ті спекотні дні наприкінці липня працював у мерії. Вісім годин щодня він, нудьгуючи, висиджував у порожній кімнаті біля відділу водопостачання, відповідав на телефонні дзвінки, розважався складанням власної футбольної збірної світу і не знав, що вже за кілька днів у його життя увірветься великий собака, що загубився на міських вулицях, а його слідами туди ж проникне дівчина, що теж трохи заблукала, і що з тієї самої хвилини він більше не гадатиме, що поробляє зараз юнга на кораблі, який відпливає в Північне море, а ненастанно запитуватиме себе, де ж Тамар.

Одного з тих вечорів, коли Асаф усе ще плентався поруч Дафі Каплан, мляво усміхаючись непристойним анекдотам Рої, і з нетерпінням думав, коли ж можна буде піти додому, Тамар повернулася до гуртожитку, де вже йшла своїм звичаєм вечеря. Вона приїхала з Бат-Яма чи з Нетанії — точно вже не пам'ятала, — поспішила до кімнати перевдягнутись і, як завжди, про всяк випадок залишила там Дінку: краще, якщо Шай появиться за вечерею, щоб собака не опинилася поблизу і не кинулася до нього у всіх на очах.

Тамар сполоснула обличчя в іржавій раковині, кинула погляд у трикутний уламок дзеркала, що дивом тримався на стіні. Волосся трохи відросло. Коротенькі, дуже чорні колючки. Тамар подумала, що їй навіть личить, і кілька хвилин, усупереч звичці, розмірковувала про свою зовнішність і сумувала за теплою ванною і ніжним кремом, і за Аліною, яка так старалася перетворити її на гарну жінку. Коли Тамар входила до їдальні, на її обличчі все ще гуляла необережна усмішка, і тому її заскочили зненацька.

Вона побачила його одразу, як увійшла, і здригнулася. Який він худий і занехаяний! Немов власна бліда тінь. Дерев'яною ходою Тамар пройшла мимо, утупивши погляд у підлогу, біла мов крейда. Шай невидюче дивився крізь неї. Може, просто не звернув уваги, а може, під наркотиками, але *він її не впізнав*, і це виявилось несподіваним і найстрашнішим ударом: навіть Шай відторгнув її. Він сидів,

заглиблений у себе, трохи похитуючись, ніби в трансі. На ньому був її улюблений синій светр, правда страшенно брудний і подертий. Шай копирсав виделкою пюре. З великим зусиллям Тамар ковтала ляпнуту їй у тарілку холодну сіру масу — Мамале не терпіла запізнь. Їй раптом здалося, що кімната поринула в тишу, що всі дивляться на неї і на нього.

Цієї миті до їдальні, поблискуючи зеленою шевелюрою, увірвалася схвильована Шелі, ще вища у своїх новеньких жовтих черевиках «Доктор Мартінс», і радісно підлетіла до Тамар:

— Дай-но мені підсісти ближче! Ну, посунься на градус на північ, я маю розказати тобі щось потр-р-рясне!

Шелі заторохтіла, але, помітивши відсутній погляд Тамар, відмахнулася од неї з легкою судою болю, що пробіг по обличчю, «ноу проблем», хвилинку помовчала і з тією ж гучною радістю накинулася на дівчину праворуч. Сьогодні, на виступі в Ашдоді, до неї підкотив якийсь поважний імпресаріо місцевого телеканалу і запропонував підписати договір на три роки з можливістю поїздки до Нью-Йорка... Тільки дивно, чого б це американцям цікавитися пародіями на Ігі Ваксман і Саріт Хадад. Захоплений вираз зійшов з її обличчя.

Тамар методично пережувувала живильну масу. Потім обережно підвела голову і вп'ялася в Шая поглядом. Він подивився на новеньку... Дуже-дуже повільно його зіниці розширились, і все обличчя затремтіло.

Тамар швидко опустила очі в тарілку. Не можна, щоб хтось помітив, що між ними існує якийсь зв'язок, що вони знають одне одного по колишньому життю. Копирснула холодну смаженю й відсунула її вбік. Поруч Шелі, розсердившись на себе за власну дурість, цідила крізь зуби, що вона й справді матуся всіх блаженненьких, якщо могла повірити цьому мерзотнику. До Хуєрики він її візьме! Помахав у неї перед носом візитівкою із золотими берегами, ось вона вуха й розвісила, а козел цей швиденько навішав на них лапші побільше, і вона ще провела з ним цілу годину в якомусь смердючому готелі! А тепер, щоб як слід себе покарати, вона ще разок звідси змиється. Поїде в Ліфту^[37]. Здохне там, як собака. Так їй і треба. Хлопець, що сидів навпроти, спробував її заспокоїти. Гамір у їдальні стояв неймовірний. З кутка в куток літали шматки хліба, всі цього

вечора були чогось веселіші, ніж звичайно. Може, через те, що поблизу не було ні Пейсаха, ні його бульдогів. За столом біля входу кілька хлопців галасливо і навмисно фальшивлячи заспівали:

Скажи-но, зебро, поміж нами,
Чом не вилазиш ти з піжами?

Інші приєдналися, супроводжуючи спів акомпанементом ложок і виделок. Мамале розкричалася, погрожуючи, що все розкаже Пейсаху, але здоровило, який пародіював жести і ходу, схопився, підхопив Мамале і повів в утрированому танго: зігнувшись над нею в три погібелі і притиснувшись щокою до її щоки, так що Мамале аж заусміхалась.

Тамар торкнулася лоба, провела пальцем по лівій щоці, двічі кліпнула, доторкнулася до правої щоки. Потім, ніби випадково, підвела один палець угору, торкнулася правого вуха, двічі ковзнула по підборіддю. Ще п'ять чи шість знаків — дуже обережно, повільно, хоч серце і калатало як божевільне.

Шай не зводив з неї очей. Губи його безгучно рухалися. Перше диво, на яке Тамар так сподівалася: щоб він згадав. Незважаючи на те, що минуло стільки часу, незважаючи на все, що він пережив, незважаючи на наркотики, Шай усе ще пам'ятав їхню таємну абетку;

— Я прийшла тебе забрати, — сказали її пальці.

Шай опустил голову на стіл. Тамар побачила, як порідшали його чудові медові кучері, як схудли зап'ястя.

Потім він випростався, на секунду втупив очі у стелю. Тамар зрозуміла, що він намагається згадати. Невпевнено Шай притиснув палець до правої щоки. Доторкнувся до підборіддя, до кінчика носа. Одного разу переплутав і зробив перекреслюючий знак, розтягнувши широко рот. А потім знову написав їй, літера за літерою:

— Нас обох уб'ють.

Праворуч гарячився маестро пили, переконуючи Шелі:

— У Ліфті? З росіянами? Ти що, сказалася?! Вони там геть відморожені...

— Чого б то? Що у них там є такого, чого тут немає? — спитала Шелі і несподівано розсміялася. Щось у її поведінці було сьогодні дивним, перебільшено-мінливим, але Тамар ніколи було розбиратися.

— Та у цих є «винт»! — пояснив довгий волосатий хлопець з мавпячою верхньою губою. — «Винт»! Так по-російськи шуруп називається, тому що він прямо в мізки тобі угвинчується: тр-р-р, як це саме...

Шелі із сумнівом похитала головою, і її зелене волосся, єдина яскрава цятка у всій кімнаті, заколивалося.

— Та ні, чуєш, це фосфор із сиропом проти кашлю і перекисом водню. Це, чуєш, серед наркоти — найбільша крутизна, героїн проти нього — трава! Та чого там — офігенний кайф майже задарма.

— Я нізащо до такого не торкнуся, — сказала Шелі і тоненько захихикала. — Ну, максимум разок підігрюся!

Заглиблена в розмову із Шаєм, Тамар усе ж таки згадала: Шелі говорила, що не торкається до героїну.

Вона написала пальцями:

— У мене є план.

Шай почав повільно відповідати. Одна з дівчат помітила його дивні рухи і доторкнулася до плеча подружки, аби й та поглянула. Тамар швидко схилилася над своєю тарілкою і стала засовувати в рот холодну смаженю. Шай удав, ніби щось награс:

— Я на голці.

Тамар відповіла негайно, не підводячи голови від тарілки:

— Хо кин.

Тобто: «Ти хотів кинути». Вона вже усвідомила, що, незважаючи ні на що, Шай як і раніше розуміє її з півслова. Ще один добрий знак. Як у дитинстві, коли їм забороняли іноді розмовляти за їжею, коли намагалися якось обмежити їхнє нескінченне занурення у свій власний, закритий для дорослих світ. У ті дні перших складів їм було досить: «Я хо спа» або «Фу яка гид».

Шай відповів тільки хвилини через дві:

— Не мо сам.

— Разом.

Він опустил голову в долоні, і здавалося, вона важить цілу тонну. Тамар згадала пісню на слова Емілі Дікінсон «I felt a funeral in my brain»^[38], яку співала в хорі.

Його пальці раптом так затремтіли, що Тамар злякалася. Всі, напевно, бачать, що тут відбувається. Він написав:

— Ти не мо са.

Вона відповіла:

— Я мо.

Він:

— Ід звід.

Тамар:

— Тіль з тоб.

Раптом він застогнав. Це був гучний, утробний стогін. Швидко встав і, намагаючись ухопитися за стіл, перевернув склянку. Запала тиша. Він хотів підняти склянку, але не зміг. Склянка просто вислизнула з його пальців, немов намазана маслом. Шаю довелося схопити її обома руками. Це забрало, мабуть, секунди три, але здавалося, що триває нескінченно. На лобі Шая виступили краплі поту. Всі дивилися на нього, припинивши жувати й балакати. Шай похитнувся, перевернув стілець, смикнув рукою, немов відмахуючись у відчаї, і вибіг з кімнати.

Тамар проковтнула пюре, смаженю, хліб. Усе, що було. Аби тільки не піднімати голови і не бачити їхніх очей.

Хтось тихо сказав:

— Ех, хлопче, якщо він зараз не видряпається, то так усе життя й піде...

Знову запанувала неприємна мовчанка. Можливо, тому, що згадали майбутнє, те саме майбутнє, на яке наклали табу, якого не існує.

Якось дівчина, що, схоже, з'явилася тут недавно, спитала, що це за хлопець, і їй відповіли, що він з найбільш відморожених. Але ким він був, не вгамовувалась та, і Тамар завмерла на стільці, ніби закам'яніла. «Ким він був?» Його вже відспівують. Вона зціпила зуби. Спробуй опиши Шая, змалюй двома фразами це дивовижне плетиво всіх можливих суперечностей, з яких він складається.

— Але він ніколи не розмовляє, еге ж? — спитала новенька з властивим усім новеньким нахабством.

їй відповіло зразу кілька голосів, і Тамар відчула, з яким азартом говорять про Шая, якою привабливою загадкою він є тут.

Так, спершу взагалі думали, що він німий. Але грає як чорт. Тільки без чорної він уже не здатний, зате, коли грає під цим ділом, гроші плавом пливуть. А що, ним навіть телебачення зацікавилось, Дуду Топаз власною персоною його випадково почув на вулиці і запросив у

свою передачу, та Пейсах не дозволив, сказав, що той ще не дозрів для цього...

— Пейсахів Джимі Гендрікс^[39] — ось він хто такий, — сказав один з музикантів, і Тамар розчула в його голосі добре знайомі ревнощі. Коли сторонні говорили про Шая, в їхні голоси завжди домішувалися заздрість і ревнощі. — І Джеймс Моррісон^[40] на додачу. Талантище — гаси світло, тільки страх до чого докотився...

їсти вона вже більше не могла, навіть заради того, щоб приховати свій стан, і тому сиділа нерухомо, молячись, аби ніхто на неї зараз не дивився. Річ не тільки у стані Шая, але і в його відмові прийняти її допомогу. Саме про це й попереджала Лея, стверджуючи, що він виявиться не готовий, та й не здатний допомогти їй, та що там допомогти, хоч би піти назустріч.

— Але ж він просив, щоб я прийшла! — сердилася Тамар. — Він сам подзвонив і благав, щоб його врятували!

А Лея знов і знов пояснювала, що він злякається найменшої зміни у своєму жахливому житті, злякається, що виникнуть проблеми з наркотою, якої у нього зараз удосталь.

У голові Тамар розростався жах. Як вона витягне його звідси проти волі? Щось у грудях зірвалося і стало падати в нескінченність. Ось тобі, люба моя дівчинко, лілійна фантазерко, ось тобі найдошкульніше місце твого грандіозного проекту.

Адже вона передбачила всі випадковості. З майже божевільною ретельністю відточувала вона свій план, намагаючись заздалегідь розписати все поетапно, включаючи всі проблеми, з якими може зіткнутися, доки зустрине його тут. І з тією ж доскіпливістю, що не знає компромісів, планувала, як самотужки піклуватиметься про нього після того, як витягне його звідси; підраховувала, скільки точно свічок і сірників їй знадобиться в печері; не забула принести туди й відкривачки, і мазь від комарів, і бинти. І лише про одну дрібничку вона не подумала: як його звідси витягнути, якщо у нього не знайдеться сили й рішучості піти доброхіть.

Подив перед власною сліпотою придавив її. Як це трапилося? Чому вона відмахнулася від усіх застережень, чому була така дурна й бездумна? Тамар встала й однесла тарілку в раковину. За вікном кілька хлопців і дівчат уже сиділи на землі. Тамар побачила зелену шевелюру Шелі, схилену на плече якогось здоровила. Інший хлопець, з довгою

косою і рисами індіанця, узяв гітару і заспівав. Тамар відхилила вікно, щоб ковтнути трохи повітря, і пісня захопила її. Вона була не в змозі опиратися її похмуро-млосному ритму:

Екстазі білий
Для широкої маси,
ЛСД синій —
Платіть до каси.

Трішечки анархії,
Щоб дітки не нудьгували!
Відчули розкутість —
У тюрягу попали...

Обступивши гітариста, хлопці й дівчата у такт йому підвивали:

Як-таке-бу-ває,
Як-таке-бу-ває...

А хлопець:

Живемо — не каємось,
Знаю: не вернусь і я.
Здыхаєм, розкладаємось —
Ре-во-лю-ція...

І все спочатку, в тому ж монотонному ритмі. Тамар похитувалася у такт, ненавидячи слова і намагаючись украсти у музики трішки сил. Знову і знову шмагаючи себе цим приспівом: «Як-таке-бу-ває?» Як забувають підготувати найголовнішу частину плану?

І як же жахливо ще раз переконатися, наскільки сильна в ній ця п'ята колона, ця щуряча згряя, що гризе її зсередини. Вона не знала, як тепер бути. Відмовитися від усього? Повернутись додому, підібгавши хвоста? Ще один чорний щур мчиться підстрибом через давно знайомі її станції, треться задом об дорожні знаки, голосно пищить, знущаючись: «Нічого вдалого у тебе в житті не вийде! Фантазерка! Справжнє життя завжди...» Ось уже і вся згряя зібралася навколо, зчинивши страшений писк: «Саме тому ти й не зробиш серйозної вокальної кар'єри! Завжди будеш сама себе підводити! У кращому разі отримаєш другорядні партії — усяких Барбаріц спочатку і Марцеллін потім, коли постарієш, а в серединці, можливо, яку-небудь Фрускіту.

Все життя промучишся на самоті між аматорськими трупами будинків культури. Максимум — станеш диригенткою злиденного хору. І між іншим, жодного разу й не закохаєшся по-справжньому, адже у тебе в душі бракує одного гвинтика. І дітей у тебе не буде, ясна річ...»

Останній крик привів її до пам'яті. Тамар обірвала щурячий танець, збрала рештки сили і ринулася в бій. Вона спробувала логічно пояснити свій провал, чесно, але без знущань, без самокатування, і вже за хвилину відповіла, що якби тоді, вдома, почала розмірковувати про те, піде з нею Шай чи ні, то, швидше за все, і не вплуталася б у цю справу.

Тож, по суті, добре, що вона про це не подумала. Тобто її розум якраз допоміг їй тим, що приховав від неї цю перешкоду... Гм. Тамар трохи розпрямилася і глибоко зітхнула. Дивно, як їй вдалося подолати цей напад іпохондрії, як вона витягла себе з цієї драговини. Сталося щось незвичайне. Подих якогось незнайомого раніше спокою, майже впевненості в собі, промайнув у ній. Напевно скоро це почуття зникне, але вона запам'ятає цю точку всередині, де воно зародилося, і постарается повернутися туди, знову витягти його з себе під час наступного нападу.

А поки не можна забувати, що вона застрягла тут, сама-самісінька, без союзника, і їй треба подумати за них обох, а значить, створити таку ситуацію, за якої Шай утече з нею. Вона повинна поставити його перед доконаним фактом. Ці думки ще більше підбадьорили Тамар. Вона відчула, що після багатоденної сплячки знову повертається до життя. Де зараз Шай? У якій кімнаті? У якому темному сортирі він корчиться, готуючи собі дозу, яка дозволить йому пережити цю ніч?

Шелі підвела голову до вікна, поглянула на Тамар, широко усміхнулася, дуже широко, і покликала її вийти трохи провітритися. Веселість Шелі сьогодні відгонила якоюсь скляною штучністю. Тамар відчувала, що не в змозі бачити людей, розмовляти. Їй треба побути наодинці. У неї промайнула думка, що, якби вона була справжньою подругою, їй слід було б відвести зараз Шелі в кімнату, щоб вона так не розбещувалась і не ганьбилась. Але у неї вже ні на що не залишалось сили. Вона знаком показала Шелі, що йде спати, вичавила усмішку.

Важко заповзла на ліжко — як була, просто в одежі, не відмившись від минулого дня, навіть не погладивши Дінку, — простяглася на повний зріст.

«Що ж відбувається, — знесилено подумала Тамар, — як усе це почалося і як перетворилося на мою дійсність, на моє життя? Буває хвилинка, коли ступаєш один манюсінський крок, усього на волосинку убік від звичної доріжки, і після цього ти вже зобов'язана ступити крок туди і другою ногою, і ось ти вже на невідомому шляху. І кожен крок більш-менш логічний і виходить з попереднього, але ти раптом прокидаєшся в якомусь кошмарі».

Минула година, друга. Сон не приходив. Мозок клекотів. «Ти тут, ти поруч», — бурмотіла Тамар, не маючи сил зійти з хибного кола

однієї і тієї ж думки — як під час лихоманки. «Я тебе витягну, — посилала вона йому сигнали в тиші, молячись, аби він прочитав її думки. — Уявлення не маю як, але побачиш: я тебе витягну, хочеш не хочеш, витягну, й охоронятиму, й очищу, і змушу знову стати тим, ким ти був, братику мій, братику...»

Частина 3

Я, мов сліпий, за тобою йду...

Після обіду з Носорогом Дінка привела Асафа в незнайомий йому квартал, за ринком. Вони пройшли між тісними побіленими стінами. Асаф побачив крізь ґратчасту дерев'яну хвіртку величезний вогняно-червоний кущ герані, що ріс у старій бляшаній каністрі, і вирішив, що, коли вся ця історія закінчиться, він неодмінно повернеться сюди. Його досвідчене око відзначило гру плям світла і тіні, вихопило чорного kota, що розлігся серед осколків оранжевого скла, сяючих на вершині стіни, немов драконівська луска. У дворах уздовж стін стояли старі крісла, іноді попадалися навіть дивани, на підвіконнях красувалися великі скляниці з солоними огірками. Асаф з Дінкою пройшли повз синагогу, в якій люди тягнули полудневу молитву на знайомий йому від батька і діда мотив, повз потворну бетонну споруду — громадське бомбосховище, розмальоване яскравими дитячими малюнками, повз ще одну синагогу, підійшли до неймовірно вузького провулочка, над яким розкинула крону плакуча верба...

Тут Дінка зупинилася, понюхала повітря, подивилась на небо — як робить людина без годинника, коли хоче зрозуміти, котра зараз година.

Потім раптом наважилась, лягла біля лави під вербою, поклала голову на лапи. Вона когось чекала.

Асаф сів на лаву і теж став чекати. Кого? Чого? Асаф цього не знав, але вже потроху звикав до такого стану речей. Хтось та прийде. Трапиться щось нове. Хто-небудь ще, пов'язаний із Тамар, вигулькне на його шляху.

Він тільки не знав, з якою з двох Тамар — з тією, Теодориною, чи з тією, другою, цього детектива? А можливо, є ще й третя Тамар?

Час минав. Чверть години. Півгодини. Нічого не відбувалося. Сонце хилилося надвечір, усе ще палаючи останнім жаром літнього дня, але у вузенький провулочок уже забрів вітерець. Асаф раптом відчув, як він стомився. З самого ранку на ногах, і мало не весь час — бігцем. Але це була втома не тільки від метушні, фізична напруга

ніколи його так не виснажувала. Тут щось іще, подібне до безперервного збудження, такого собі внутрішнього заводу, незгасаючого жару. Але Асаф не почувався хворим. Радше навпаки.

— Дінко, — сказав він тихенько, намагаючись не ворухити губами (мимо пройшли люди, і він не хотів, щоб вони подумали, ніби він розмовляє сам з собою). — Знаєш, котра година? Невдовзі шоста. А ти знаєш, що це означає?

Дінка підвела одне вухо.

— Це означає, що вже дві години тому Данох замкнув свій кабінет, і ветеринар теж пішов додому. І я тебе туди сьогодні не поверну. Виходить, що тобі доведеться ночувати у мене вдома.

І, промовивши це, Асаф зрадів.

— Тільки проблема в тому, що у моєї мами алергія на собачу шерсть, правда, зараз батьки за кордоном, але ти, будь ласка, обережніше зі своїм волоссям...

Дінка загавкала і схопилася на ноги. Молодий, дуже худий і трохи скособочений тип наближався до них, виринувши з тіні плакучої верби. Асаф випростався. Хлопець тоненьким голоском промовив: «Дінко!» — і кинувся до неї, підтягуючи одну ногу. Щось дивне було в посадці його голови, немовби він відтягував її назад чи бачив лише одним оком. У руці він тримав важкий поліетиленовий мішок з написом «Маца Єгуда». Помітивши Асафа, хлопець зупинився, і вони відсахнулися один від одного.

Хлопець — тому, що, вочевидь, сподівався зустріти Тамар, а дістав Асафа. Асаф — тому, що розгледів його обличчя. Весь лівий бік цього обличчя був укритий червоно-фіолетовою плямою від опіку — щока, підборіддя і ліва половина лоба. Тонкі, стягнуті, білясті губи з лівого боку теж мали неприродний вигляд. Здавалося, хтось наново зліпив їх.

— Пробач, — пробурмотів хлопець, швидко відходячи. — Я думав, що це знайомий собака.

Він розвернувся, промайнула чорна кіпа.

— Стій! — Асаф кинувся за ним, Дінка слідом.

Хлопець, не обертаючись, прискорив крок. Але Дінка обігнала його, гавкаючи від захвату і розмахуючи хвостом, і кинулася йому на груди. У нього не лишилося вибору. Вона так раділа, що довелося зупинитися, нахилитись до неї і взяти її велику голову в руки. Дінка

вилизувала хлопцю обличчя, а він сміявся своїм дивним, тоненьким і деренчливим голосом.

— А де ж Тамар? — тихо спитав він чи то собаку, чи то Асафа.

І Асаф відповів, що він теж її шукає. Тоді хлопець випростався, повернувся до нього і завмер навпроти в кривій, скособоченій позі. Що це означає — шукає?

Асаф розповів йому всю історію. *Не всю* історію, звичайно, а тільки історію з мерією, Данохом і собачою нічліжкою. Хлопець мовчки слухав. Поки Асаф говорив, він ще трохи повернувся, майже непомітно, невловимими рухами, доки опинився до Асафа у профіль, неушкодженим боком свого обличчя. Так він і стояв, неухважно дивлячись на вербове віття, ніби хотів дійти якихось певних висновків через споглядання природи.

— Ну, це для неї удар — загубити собаку, — сказав він нарешті. — Чого вона робитиме без собаки? Як дасть собі раду?

— Авжеж, — сказав Асаф навмання, — вона, напевно, страшенно до неї прив'язана.

— Страшенно прив'язана? — Хлопець хихикнув, немов Асаф зморозив якусь особливо видатну дурницю. — Та що там — страшенно прив'язана! Вона кроку без цього собаки ступити не може!

Навмисно байдужим голосом Асаф спитав, чи немає у хлопця яких ідей, де можна знайти Тамар.

— У мене? Та звідки мені знати? Вона... вона не розповідає, тільки слухає. — Хлопець копнув носакон кам'яний бордюр. — Вона... як би тобі пояснити... ти з нею говориш, а вона слухає. Ну то що тобі залишається? Ти все й викладаєш. Отакі-то справи.

Голос у нього, подумав Асаф, тоненький, як у маленького хлопчика, трохи плаксивий.

— Ти їй розповідаєш таке, чого нікому зроду не розповідав. А все тому, що вона страх як хоче тебе слухати, врубашся? Їй твоє життя цікаве.

Асаф спитав, де вони познайомились.

— Тут, — хлопець показав рукою на лавку, — де мені ще знайомитись? Вона приходила із собакою, а я отут сидів, ось приблизно о цій годині. Я завжди увечері з дому виходжу. Саме те, — додав він, квапливо ковтаючи слова. — Не зношу спекооти.

Асаф мовчав.

— А тут, не так давно... Здається, три місяці тому, чи що? Приходжу я сюди, бачу — вона сидить. Зайняла моє місце... Але не навмисне, вона ж мене ще не знала. Я вже збирався розвернутися і піти, так вона мене покликала... — Він затнувся. — Спитала про щось, вона когось шукала дуже... — Він знову пом'явся. — Не має значення. Щось там її особисте. Загалом, те та се, ми розбалакалися. І з того часу щотижня вона сюди приходила, іноді навіть двічі. Сидимо, балакаємо, їмо, що мама приготує, — він кивнув на великий поліетиленовий пакет, який тримав у руці. — Тут і для Дінки є. Я кожного тижня збираю. Дати їй, чи що?

Асаф подумав, що Дінка навряд чи їстиме після ресторану, але не захотів його ображати. Хлопець дістав з пакета ще один пакетик, трохи менший, і гарненьку миску і почав наливати в неї навар з картоплі та кісток. Дінка подивилася на їжу, потім на Асафа. Асаф підбадьорливо підморгнув їй, і вона нахилила голову і стала їсти. Асаф був певен, що вона зрозуміла його натяк.

— Слухай, а ти кави хочеш?

Це буде вже третя кава за день, а він зовсім не звик до неї, але Асаф понадіявся, що разом з кавою продовжиться і розповідь. Хлопець дістав термос і налив каву у два пластикових стаканчики. На лавці він розстелив квітчасту матер'яну серветку і поставив на неї блюдце з солоним печивом і вафлями, тарілку із сливами і нектаринами.

— Це я вже так звик, що вона приходить, — вибачаючись, усміхнувся він.

— А минулого тижня вона приходила?

— Ні. І два тижні тому, і три, і місяць тому. Я через те й хвилююся. Адже вона не з таких, що так от просто звалить чи кине тебе, не сказавши. Розумієш? Весь час я сушу голову, що з нею могло трапитись?

— І її адреси у тебе немає?

— Ну, насмішив! Навіть прізвища немає. Якось раз я питав її, та не, навіть кілька разів, але у неї ці, як їх... принципи і таке інше... ну, незручно, вони дуже чутливі...

— Хто це — вони? — не второпав Асаф.

— Вони... такі, як вона. У її становищі... у стані...

Наркотики, подумав Асаф, і серце його впало. Він уявив Тамар в одному з таких «станів» і відкусив солоного печива, ніби шукав у

ньому розраду.

— Ну і цирк! — захоплено хихикнув хлопець. — Вона теж завжди починає їсти з печеньок!

У ньому було щось відкрите, незахищене, як у маленької дитини, яка ще не навчилася зберігати дистанцію. Хлопець повагався, потім простягнув Асафу худу, дуже слабку руку:

— Мацліах^[41].

— Чого?

— Звати мене так. Мацліах. Бери ще. Це мама робить.

«Мама» він промовив з особливою теплотою. Ситуація була предивною, але Асафу було приємно сидіти з цим хлопцем на цій лаві під вербою. Він узяв ще печива. Треба сказати, що цін не дуже любив солоне, але думка про те, що Тамар гризла такі ось печеньки...

Дінка підчистила миску і, обважніла, простяглася осторонь.

Раптом до Асафа дійшло:

— То ти щодня приходиш сюди з печивом і кавою і чекаєш її?

Хлопець глянув убік. Знизав плечима.

— Не щодня. Чого там щодня, ти думаєш, я що? Щодня буду приходити?

Запанувала довга мовчанка. Потім він сказав, немов мимохідь:

— А може, й щодня. Я знаю? А то... якщо вона прийде, то я вже буду готовий.

— І ти вже місяць чекаєш?

— А що, мені важко? У мене, так вийшло, якраз ніякої роботи зараз, я вільний. Впало мені, чи що, спуститися сюди увечері, почекаати трохи? Час провести...

У кінці провулка показався чоловік. Мацліах угледів його задовго до того, як Асаф чи Дінка звернули на перехожого увагу. Він миттєво розвернувся, викривившись усім тілом так, що виявився майже спиною до перехожого. А той — заглиблений у власні думки старий — пройшов, навіть не поглянувши на них.

Асаф почекав, поки кроки старого стихнуть.

— Ну, і ви розмовляли з Тамар?

— Розмовляли? В тому сенсі, що по-серйозному? — Мацліах гордовито розвів руки в сторони — прямо як рибак, що хвалиться багатим уловом. — Віриш? Ні з ким на світі так не поговориш! А то люди, вони одразу косо на тебе дивляться, адже так? Одразу думають:

а чого це з ним? Для них лише зовнішність важить. Ну, а візьми мене, наприклад. Для мене зроду зовнішність нічого не важила, ні-чо-го! Адже правда, головне, що у людини всередині? Точно? Тому я тобі кажу: у мене друзів немає, і вони мені не потрібні.

Мацліах швидко сунув у рот, між скаліченими губами, одразу дві печеньки.

— Я ось особисто, — сказав він, прожувавши, — що мені важливо — це знання, так? Якогома більше знань. Для цього я вчуся. Не віриш?

Асаф сказав, що вірить.

— Не, це тому, що ти так глянув... Чуєш, я зірками цікавлюся.

— Якими зірками? Футболістами? — невпевнено спитав Асаф.

— Які футболісти? Що за футболісти? — Мацліах довго приглушено сміявся, прикриваючи рукою половину рота. — У небі зірками! Ну а тепер скажи по правді: ти коли-небудь думав, що там за зорі? Тобто серйозно коли-небудь думав?

Асаф признався, що не думав. Мацліах ударив обома долоньками по колінах, немов знов у тисячний раз, діставши підтвердження кричущої людської бездумності.

— А ти взагалі знаєш, що є, може, ще мільйони сонць? І галактик? Тямиш, що у Всесвіті цілий мільйон усього? Не одна нещасна планета, от як наша земна кулька, а я тобі кажу, галактики цілі!

Він страшенно запалився, так що тепер почервоніла і здорова щока. У цю мить до провулка завернули троє підлітків, що обговорювали якийсь матч. Мацліах одразу відвернувся, вдаючи, що поринув у роздуми.

— Ей, Щасливчику! — погукав його один з хлопців. — Як справи?

— Все гаразд. — Він не повернув голови.

— А що із зірками? Як там Чумацький Шлях?

— Все гаразд, — похмуро повторив Мацліах.

— Ти перерахуй їх гарненько, — порадив хлопець і підгилив м'яч зовсім поряд з ногою Мацліаха. — Щоб не злямзили. — Він раптом подивився на Асафа: — Знаєш, чому Мацліах ніколи не їздить на Уімблдонський турнір?

Асаф мовчав, з тугою думаючи, що бійки не уникнути.

— Тому що боїться, що доведеться голову повертати! — прокричав хлопець і засміявся. Його друзки теж зайшлися у дикому реготі.

Хлопець схопив з тарілки нектарин, уп'явся в нього зубами, і всі троє, регочучи, пішли геть.

— І я передплатив усі журнали про зірки! — сказав Мацліах, немов ніхто не переривав їхньої розмови. Він непомітно прибрав поважного вигляду, повертаючи собі дещо похитнуту гідність. — І англійською! Не віриш? Я два роки вивчав англійську у Відкритому університеті. Заочно. Півтори тисячі шекелів. Мама мені сплатила в подарунок, щоб навіть з дому не треба було виходити. Туди тільки на іспити потрібно було прийти, але я не пішов. Здалися мені їхні іспити. Але ти зайди, глянь у мене в кімнаті — всі номери «Науки» і «Галілея» розставлені як слід, уже дві з половиною полиці! А на майбутній рік, якщо буде ласка Божа, мама сказала» що купить мені комп'ютер, і тоді я зможу користуватися Інтернетом, а там — усі знання. Ти навіть з дому не виходиш, а все до тебе стікається. Сила, га?

Асаф мовчки кивнув. Він подумав, що коли б не Тамар, то пройшов би мимо, глянув на це обличчя, можливо, здригнувся, трохи пожалів — і все.

— А з Тамар ти про це говорив? — спитав він нарешті. — Про галактики і таке інше?

— Факт! — Усмішка розповзлася по обличчю Мацліаха, захопивши навіть бордову відмітину. — Вона... ну! Вона все хотіла почути, і як там квазари, і чого робиться з провалами в часі, і про пульсуючі зорі, і про розширення Всесвіту, і те, і це... ні, ти врубася? Щоб дівчисько! Та вона жодної зірки в житті не бачила. То, може, саме тому? Що скажеш? Може, через цю свою психологію вона так хоче знати? Логічно?

Асаф подумав, що пропустив якусь важливу фразу. Мацліах не вгавав:

— Сидить тут півгодини, годину, не полишає мене. Коли я після неї додому приходжу, одразу — спати. Видихаюся. Ну... — він натужно хихикнув, оголивши криві зуби, — може, я, теє, не звик багато говорити... а то мама, по правді... не дуже їй цікаві зорі.

Асаф усе ще намагався намацати нитку. У Мацліахових словах була якась загадка. Чи просто плутанина.

— Ну ось, — той злегка нахилився до Асафа. — А я, коли ще був дитиною, немовлям майже... зі мною трапилася одна маленька аварія... так, нічого серйозного. — Мацліах знову перейшов на скоромовку, але

якусь байдужу, ніби розповідаючи про когось чужого і далекого. — Мама щось готувала, суп якийсь, чи що, і перекинула на мене ненароком каструлю, таке трапляється, вона не винна, то я рік у лікарні валявся, і там, і тут, й операції, і всяке-різне. Але зате узнав, що таке людина. Та як психіатр став, куди там! Без книжок і без навчання. І тому я можу її зрозуміти зсередини і допомогти їй теж, навіть без того, щоб вона відчула, що я їй допомагаю, врубаєшся?

Асаф заперечливо похитав головою.

— Адже у них своя гордість, і з ними треба говорити, наче нічого й не сталося. Неначе це у тебе запросто, що ти сидиш на вулиці з кимось і розводишся про зірки.

Асаф обережно спитав, хто це — «вони». Відповідь він уже знав, але хотів почути її вимовленою вголос. У глибині живота знову заворочався біль.

— Ну, ці... ну, люди, у яких ця проблема. То ти повинен підтримати їхню гордість. Між нами кажучи, що у них є, окрім гордості?

— А ти бачив її в такому... е-е... важкому стані?

— Ні-і! — розсміявся Мацліах. — У неї це звичайний. Ну, вона така з народження. Іншого стану вона не знає.

— Ти це про що? — нарешті отямився Асаф. — Яка вона з народження?

— Сліпа.

Асаф схопився.

— Сліпа? Тамар?

— А тобі не сказали? Глянь-но на собаку. Це ж собака для сліпих.

Асаф поглянув на Дінку. Правильно. Лабрадор. Для сліпих. Чи майже як лабрадор. Загалом, не зовсім схожа на лабрадора. Він відкрив рота, збираючись щось сказати, але Дінка втупила в нього особливо багатозначний погляд і не відводила очей, ніби намагаючись попередити про щось. Асафу здалося, що він божеволіє. Сліпа? А Теодора про це ні слова? Торговець піцою сказав, що вона їздить на велосипеді. І як вона втекла від детектива?

Мацліах усміхнувся вдоволено:

— Ну, тепер я тебе здивував, точно?

Здалеку почувся жіночий голос:

— Мацліаху! Скоро сьома! Додому!

— Це мама. — Мацліах встав і почав збирати залишки печива.

Недопиту каву він вилив на землю і все акуратно спакував: стаканчики, тарілки, серветку, Дінчину миску. Асаф і далі стояв як стовп, сам не свій від подиву.

— Ну гаразд. Піду додому. — Мацліах закинув пакет за плече. — Завтра не прийдеш? Я тут буду. Побалакаємо, га?

Асаф дивився на нього збентежено.

— Ще годинку чи годинку з чвертю. — Мацліах тицьнув пальцем угору. — Ти глянь на небо. Велика вселенська вистава починається!

Асаф запитав, які зірки можна розпізнати з першого погляду. Він хотів виграти час. Йому здавалося, він починає щось розуміти. Мацліах почав водити рукою, показуючи, де з'явиться Венера, де Полярна зоря, Велика Ведмедиця. Асаф не слухав. Щось вражаюче відкрилося йому. Щось, пов'язане з Тамар, з її божевільними вчинками. Ця дівчина встановлювала свої особисті, особливі закони. Мацліах пояснював, а Асаф, скосивши очі, наткнувся на таємничий Дінчин погляд. Він слухняно задер голову. Звідки стільки щедрості в цій дівчині? Адже як ще назвати те, що вона зробила для Теодори і для Мацліаха.

— Я? — десь поряд з ним сказав Мацліах. — Про що я мрію? Щоб колись, якщо буде на те Божа воля, можна було помандрувати в космос. Щоб космічні кораблі, як автобуси, відходили з вокзалу. Він приставив долоню до рота: — Корабель на Меркурій відходить через десять хвилин! Корабель на Венеру відходить зараз!

— І ти полетиш? — спитав Асаф.

— Може, так, а може, й ні. Це зважаючи...

— Зважаючи на що?

— Який настрої буде. — Мацліах погладив Дінку. — Ну гаразд, я пішов. Якщо знайдеш її, скажи: Мацліах збирає інформацію. Скажеш їй? Не забудеш? Мацліах — так мене звати.

Вдома на Асафа звалилося те, від чого він так успішно ухилявся протягом дня. На автовідповідачі було п'ять повідомлень від Рої, одне — від Даноха, одне — від Носорога і одне — від батьків, які сповіщали, що вони вже долетіли і все гаразд. Асаф нарешті дістався до туалету і довго сидів там, читаючи свіже число «Ігроманії», не цілком розуміючи слова, що пливли перед очима. Потім прийняв душ,

зателефонував Даноху додому і розповів, що весь день гасав за собакою.

— Так це не пес? — тільки й спитав Данох.

Асаф попросив дозволу продовжити біганину і завтра, і дозвіл було отримано. Потім він подзвонив Носорогу, заспокоїв, що він ще живий, і признався, що великих досягнень у своєму розслідуванні поки не добився. Та все ж, і про це Асаф чомусь не міг розповісти Носорогу, в нього було відчуття, що він неухильно наближається до Тамар, рухається їй назустріч.

Під час розмови з Носорогом його пронизала якась думка. Адже Мацліах сказав щось дуже важливе, і він ще хотів його перепитати, але розмова якось так вивернула...

— Асафе, ти слухаєш?

— Так. Ні. Я тут пригадав дещо.

Вона шукає когось, сказав Мацліах і одразу злякався, що виказав чужу таємницю, і швидко додав, що це «щось там її особисте». Кого вона шукає? Як він міг його не випитати? Як міг таке проминути?

— А від стариків що-небудь чути? — гмикнувши, поцікавився Носоріг.

— Та поки що нічого особливого, — неуважно відповів Асаф і швидко попрощався, радіючи, що встиг поговорити з Носорогом раніше, ніж з батьками.

Дінка була сита. Він влаштував їй містечко і ліг поруч на килимі. Перебираючи її шерсть, він поринув у роздуми про те, кого ж шукає Тамар, і незабаром задрімав — далася взнаки втома. Прокинувся Асаф години через дві, у домі було темно, у повітрі танули відгомони телефонних дзвінків. Асаф приготував собі «гарячу страву» в упаковці, додав кілька сосисок з кетчупом і половину кавуна. Його чомусь не тягнуло їсти мамину страву. Трохи прибалдівши від своєї самотійності, Асаф знехтував усі домашні правила і разом з тарілкою влаштувався у вітальні перед телевізором. Він подивився запис матчу двомісячної давності, намагаючись погасити ураган цього неспокійного дня. Тричі дзвонив телефон, Асаф знав, що це Рої, і не піднімав слухавку, аж поки стало геть уже пізно для прогулянок. Тоді він відповів.

— Асафе, викидень ти нещасний, де ти, в біса, лазиш?

У слухавці гамір, музика, сміх. Він відповів, що застряг на роботі. Рої зареготав і велів негайно відірвати дулу від дивана і кулею летіти в «Coffee Time», а то Дафі вже зачекалася.

— Я не прийду.

— Що?! Як ти сказав? — Рої не повірив своїм вухам. — Слухай гарнесенько, козел: ми з Мейталь уже три години шляємося містом з твоєю Дафі, яка, між іншим, сьогодні — порношоу у власному соку, чорне шмаття, пірсинг і таке інше. Тому ти мені не квакай, ніби ти там стомився і з ніг падаєш! Що ти там взагалі робиш, яйця чухаєш?

— Рої, — тихо сказав Асаф, сам дивуючись зі свого спокою, — я не прийду. Вибачся за мене перед Дафі. Вона не винна. У мене зараз не той настрій.

Запала тиша. Асаф майже чув, як крутяться коліщатка у Рої в мізках. Рої був під градусом, але лише трохи, тож він чудово врубився, що ніколи ще Асаф не розмовляв з ним таким тоном.

— Тепер слухай мене, — уїдливо зашепотів Рої, і Асаф подумав, що сьогодні з ним уже хтось так говорив, ось з такою ж злістю. Ну звичайно: детектив. — Якщо ти не прийдеш сюди через п'ятнадцять хвилин, з тобою все кінчено. Зрозумів мене, гівнюк? Розумієш, що я тобі кажу? Не прийдеш — ти для мене покійник.

Асаф не відповів. Серце його калатало. Дванадцять років вони дружили. Рої був його першим справжнім другом. Асафова мама розповідала, що перший рік у дитячому садку, до появи Рої, Асаф був такий самотній, що коли одного разу підчепив там воші, вона аж зраділа — адже це означало, що він контактував з кимось.

— Ти залишишся сам, — шепотів Рої з такою страшною ненавистю, що Асаф здивувався: де вона ховалася всі ці роки? — Ніхто в класі, у всій школі, ніхто в світі навіть сцяти поряд з тобою не стане, і знаєш чому? Ти справді хочеш почути — чому?

Асаф злегка зіщулився, готуючись до удару.

— *Тому що я більше не буду твоїм другом.*

Ніякого болю.

— А тепер ти послухай, Рої, — відповів Асаф, і йому здалося, що зараз він говорить точнісінько як Носоріг, тихо і вагомо. — Річ у тому, що ти вже давно мені не друг.

Він повісив слухавку. Досить, подумав він байдуже, кінчено.

Асаф перетнув вітальню і знову сів на підлогу біля Дінки. Вона подивилась на нього своїми виразними очима. Він ліг на килим, поклав на Дінку голову, відчув її дихання. Він думав про те, що тепер буде і чи справді у школі все зміниться. Чомусь здавалося, що ні. Тому що всі останні роки він і так був, по суті, самотній. Ну так, з Рої і рештою компанії ходив на вечірки і сміявся з анекдотів, годинами стукав у баскетбол, розважався щоп'ятниці у прокурених кафе або задушливих кімнатах. І що вони там робили, всі ці нескінченні вечори? Цмулили пиво, клеїлися до дівчат, викурювали пачки сигарет і прикидалися, ніби глушать горілку, а він іноді вставляв одну-дві фрази в їхнє базікання про вчителів, батьків, дівчат, а коли в хід ішли наргіле^[42], то й він смикав кілька разів і говорив, що повний ульот, а коли танцювали, він постійно теревенив біля стінки з одним із хлопців, поки той врешті набирався відваги і запрошував яку-небудь дівчину. А на канікулах — те ж саме, тільки ще паскудніше: нескінченне вештання містом, з кафе в кафе, з паба в паб, а він, він що — він, як правило, старанно приховував свої почуття, роблячи по мінімуму те, чого від нього вимагалось, тільки щоб зберегти добре ім'я, і завжди після такого порожнього вечора, від якого пухла довбешка, у нього виникало відчуття, що він пуфтик, набитий тисячами пінопластових кульок. Дивно, адже він і справді був самотній, але жодного разу про себе так не думав. Самотні були інші. Нір Хармець, наприклад, з яким у класі ніхто не дружив, чи снобка Сиван Ельдор. І Асаф завжди їх жалів. Але сам він що? Що було у нього?

Йому раптом подумалося, що він майже ніколи не розмовляв з Рої про фотографію. А Рої ж знає, що Асаф що другої суботи, ось уже три роки, ходить до серйозної фотостудії, їздить до Юдейської пустелі, в Негев і на північ країни, його роботи беруть на виставки (хоч він там молодший за всіх принаймні років на десять). А Рої жодного разу навіть не поцікавився, і звичайно, не прийшов на жодну виставку. І що дивно — Асаф і не думав розповідати йому, наприклад, про втіху, яку дає вдалий кадр, коли чекаєш іноді три-чотири години посеред колосистого поля, доки тінь упаде саме так, як треба, на яку-небудь стару автобусну зупинку під Міхморет, з тріщинами в бетоні, з яких стирчать кущі каперса. Якось виходило, що подібним речам ніколи не знаходилося місця ні в розмовах з Рої, ні в їхнім квартеті. І тут Асаф подумав про Тамар, про те, що він хотів би розповісти їй про це,

пояснити, як дуже фотографія змінила його життя, як розкрила йому очі, в буквальному розумінні розкрила — навчила бачити людей, красу, приховану у дрібницях, нічим не примітних на позверхній погляд. Було б здорово посидіти з нею в якому-небудь гарному місці, тільки не в кафе, і поговорити. Поговорити по-справжньому.

Та Асаф розумів — не було в нього щодо цього ніяких ілюзій, — що буря, яку Тамар здійняла в його житті, припиниться тієї самої миті, коли він її зустріне, коли йому доведеться тримати звичайний іспит на балакучість, дотепність, прикольність і привабливість. Адже він усвідомлює (усвідомлює з безжальною тверезістю вже не перший рік), що у світі, у всьому всесвіті, існує тільки одна-єдина ситуація, в якій у нього є хоч якийсь шанс, що хтось у нього закохається: це коли вона пробіжить з ним бік у бік всю п'ятикілометрову дистанцію... А може, йому справді треба змінити тактику й відгукнутися на благання фізкультурника, і почати брати участь у змаганнях, і там, серед бігунок на довгі дистанції, він і знайде собі дівчину?

Ці роздуми сповнили його неспокоєм. Він пройшов на кухню і одним духом випив три кухлика води, потім неуважно переглянув пошту. Побачивши зелений конверт міністерства освіти, Асаф стріпнувся. Два місяці чекали вони цього листа, і ось досить було батькам поїхати, як він прийшов! Тремтячими руками він розкрив конверт. «Дорогий/а учню/ енице, ми раді повідомити Вас, що Ви успішно витримали іспит на атестат зрілості з англійської мови».

Асаф загорлав з радощів одночасно з телефонним дзвінком. Намить він злякався, що це знову Рої, але це був батько, що кричав йому через океани і материки з Арізони:

— Асафику, любий, як справи?

— Тату! А я про вас якраз думав! Ну як там? Як було у польоті? Мама дала раду дверям у...

Вони, як завжди, говорили одночасно, кричали і сміялися. Кожна секунда коштує купу грошей, подумав Асаф, досадуючи, що не може поговорити собі на втіху. Така ось хвилинка напевно коштує половину батьківського робочого дня, скажімо — установа двох підвісних вентиляторів і лагодження принаймні трьох тостерів. Неважливо, до біса гроші, він хотів їх обійняти, відчути поряд. Та це й так напевно за рахунок Реллі, а у Реллі завелось багато грошей, хіба ні? Ця думка його заспокоїла, і він сміявся весь шлях до Арізони, а тато розповідав

усякі чудеса про політ, і Асаф сказав, що вдома все як завжди, не хвилюйтеся, харчується він добре, охороняє дім. І почуття раптом перенесли його на кілька років перед тим, коли суботнього ранку він прибігав повалятися з ними в ліжку.

— Тату, слухай, сьогодні прийшла відповідь з міністерства освіти...

— Стій, стій, Асафику, нічого мені не кажи! Скажи це безпосередньо мамі!

Він почув, як кладуть слухавку, і даленіючі кроки, — там, схоже, дуже великий будинок, — і цілковиту тишу, і спробував угадати, які розмови у цю мить летять через океан паралельними лініями. Можливо, хтось із Аляски просить чиєсь руки в Туреччині? Може, Філ Джексон із «Лейкерс» саме в цю хвилину повідомляє Папі Турджемана з «Апоеля», що його задрафтовано на майбутній сезон? І тут у рурці виникла мама — з усією широтою душі й тіла і розгонистого сміху:

— Асафчику-зайчику, я вже так скучила! Як я витримаю два тижні?

— Мамо, ти склала іспит!

Мовчанка, а за нею — вибух радісного сміху:

— Пришов лист? Офіційний? Ти перевірів печатку? І вони кажуть, що я склала? Шимоне, чуєш? Ай дід іт! Є атестат! Ай хев май зрелостейшн^[43]!

Поки вони там в Арізоні танцювали та обіймалися, пускаючи на вітер півзарплати, маленька Мукі підкралася до телефону.

— Асафику? — обережно прошепотіла вона, перевіряючи, чи не змінилося в ньому що-небудь через ту неймовірну відстань, яку вона пролетіла. — Ти в якій країні?

І він пояснив їй, що залишився на місці, це вона поїхала. І Мукі задріботіла про політ, як у неї боліли вушка, і яку іграшку подарувала стюардеса, і що є в Америці, а в Америці є білочка. І білочка така гарненька. Цілий виводок білочок можна було привезти в Ізраїль за ті гроші, які коштує ця розмова, але ж насправді платить Реллі, а може, й не тільки вона, зараз дізнаємось. І Асаф заспокоюється і слухає, як Мукі розповідає про «гватемал», яких їй там купили, таких манюсінських ганчір'яних лялечок, що їх діти в країні Гватемала кладуть уночі під подушку і кожній лялечці розповідають про одну свою проблему, а вранці проблеми як не було. А тоді Асаф, який з радістю передав би свої проблеми цим загадковим «гватемалам»,

потихеньку попросив Муки повернути слухавку мамі, бо є ще одна важлива річ, про яку вони не поговорили.

— Що тобі сказати, Асафчику, — вже стриманішим голосом промовила мама. — Ми з ним зустрілися.

Мовчанка. Асаф чекав. Він уже все зрозумів.

— Він чудовий, Асафчику. Він тонкий. Він шарман. І схоже, його мама наполовину з наших. Він — те, що треба Реллі. І тут у нього величезний будинок, ти б бачив, із справжнім басейном, з джакузі, і така пристрасна мексиканка, яка йому готує, і Реллі навчила її готувати хамін^[44], як у нас, і він тут найголовніший у якійсь комп'ютерній фірмі...

Асаф скорчився. Сів. Учепився пальцями в Дінчину шерсть. Як він розповість про це Носорогу? Як той переживе? Як знесе загальну зраду? Ну, Носоріг же й підозрював, що вони поїхали саме для цього — познайомитися з новим Релліним другом.

— Асафику, ти чуєш?

— Так.

— Асафчику-зайчику, я чудово розумію, що ти зараз думаєш, і що ти відчуваєш, і чого тобі хочеться. Але це, схоже, вже неможливо. Ти слухаєш?

— Так.

— І я тобі не розповідатиму, як ми любимо Цахі і що він завжди-завжди залишиться нам як син. Але Реллі вирішила, і все тут. Це її життя, її рішення, і нам треба його прийняти.

Асафу хотілося заволати, накричати на Реллі, виволочити її за коси, нагадати їй, як Носоріг піклувався про неї в її гірші роки, коли вона ще не була такою вже суперчувихою, як він обожнював її з восьмого класу, і в армії, і цілих два роки потім, з усіма її прибабахами, і з цим простором, який їй до зарізу необхідний, і як він поступово став як старший брат в їхній родині, і допомагав татові, коли у того траплялася запарка з роботою, і мамі у всяких справах, починаючи з покупок і кінчаючи ремонтом квартири, і саме це врешті-решт і дістало Реллі, вона відчула, що він одружиться не з нею, а з її батьками. І тут Асаф з гіркотою подумав, що батьки... ну не можна, звісно, сказати, що вони використали Носорога, але вони чудово користувалися з його послуг тисячу разів, а Носоріг усе робив охоче і з задоволенням, і Асаф згадав, що він навіть відмовився від місця у фірмі свого батька і

вирішив відкрити ливарну майстерню тільки тому, що Реллі спершу була в захваті від цієї роботи, такої чоловічої, такої фізичної, так тісно пов'язаної з мистецтвом... Та й узагалі, як можна ось так перекреслити десять років життя, а крім усього іншого, якщо Реллі залишиться в Америці, то Асаф же її втратить, ну це хай, але ж і Носорога він втратить, бо Носоріг порве з їхньою родиною, це вже точно, — щоб не згадувати про неї по сто разів на день. І Асафа теж викреслить зі свого життя.

Асаф не пам'ятав, як закінчилась розмова. Напевно не так радісно, як почалась. Поклавши слухавку, він негайно вимкнув телефон, побоюючись, що Носоріг подзвонить знову — перевірити, чи не поговорив він з батьками. Асаф не знав, що сказати йому, як пом'якшити жахливу звістку. А брехати він не вмів. Він перетворився просто на якусь грудку нервів. Підвівся. Сів. Пробігся по кімнатах. Дінка здивовано спостерігала за ним.

Ось у такі нервові хвилини мама, поганявшись за ним по кімнатах, хапає його нарешті своїми пухкими руками, заглядає йому в очі, глибоко-глибоко, і питає, що ці гарненькі оченята зараз бачать. А якщо він відводить погляд, вона вигукує: «Ага, ось до чого дійшло! — Й одразу наказує: — Негайно до мене в кабінет!» Після чого силою волочить його у свою кімнатку, замикає двері і не відстає, допоки Асаф не розколеться, що його мучить.

Але мами зараз немає, та вона й сама по вуха застрягла в цій історії, і все так заплутано, недоладно і важко, і він мусить щось зробити, щось таке, щоб усе докорінно змінити, виправити, зрівноважити, ну хоч стілець — от що б зробила Тамар на його місці, щось таке, трохи божевільне?..

І тут Асафу саянула думка. Є! Він заліз на антресоль, стягнув звідти відро з білою фарбою, що залишилася після ремонту, і велику круглу щітку. З комірчини дістав розкладну драбину, взяв її на плече, свиснув Дінці, і вони вийшли з дому. Швидко, ні на кого не дивлячись, Асаф попростував до школи, проліз на подвір'я крізь дірку в огорожі біля вмивальні.

Торік у них з'явився новий учитель, якийсь Хаїм Езріелі. Літня, самотня, соромлива людина, яку вони зацькували. Рої керував цькуванням, і Асаф був з усіма заодно. Він не зробив нічого аж такого підлого, просто був частиною загального знущання. А вчитель же йому

симпатизував ї, дізнавшись, що Асаф цікавиться грецькою міфологією, подарував чудову книгу про античних богів.

І ось в останній день занять на стіні школи вони всією компанією намазюкали гидотний напис. Заявились увечері напередодні прощального ранку — компанія з двадцяти хлопців. Асаф був за драбину, Рої виліз йому на плечі і ляпав на стіну чорну фарбу. З того часу кожного разу, проходячи повз школу, Асаф натикався поглядом на цей напис, і всі перехожі напевно натикалися, і сам Хаїм Езріелі, що жив через дві вулиці, напевно теж натикався.

Асаф помішав фарбу, трохи розбавив водою і заліз на драбину. Порожнє подвір'я було освітлене одним-єдиним ліхтарем. Дінка сиділа осторонь і водила головою услід за щіткою, спостерігаючи, як білосніжна смуга поступово приховує цю гидоту, слово за словом: «Хаїме Езріелі, почисти зуби!»

Наступного ранку, відсвіжений і оновлений нічним сном, Асаф з легким серцем викотив на вулицю велосипед.

Серед ночі він раптом відчув, як велике, тепле і не найчистіше тіло скручується калачиком поруч з ним на ліжку. І, не розплющуючи очей, немов завжди так і було, він обійняв собаку і з'ясував, як вона любить спати: зігнувшись півмісяцем, притиснувшись спиною до його живота, м'яко дихаючи в його розкриті долоню та іноді здригаючись — напевно, полюючи уві сні. Вранці, одночасно розплющивши очі, вони усміхнулися одне одному.

— Ви так спите вдома? — спитав Асаф.

І, не чекаючи відповіді, радісно підхопився, вмився, потім, насвистуючи, ретельно причесався і зробив те, чого не робив уже давним-давно (саме тому, що мама весь час чіплялася до нього з цим): намастив прищі добрячим шаром крему «Оксі».

Старий велосипед «Ралі», що дістався йому в спадок від Носорога, Асаф витягнув з комірчини ще напередодні увечері. Він уже кілька місяців не сідав на нього. Треба було підкачати колеса, змастити ланцюг і зчистити товстий шар грязі з ліхтаря та з рефлектора. Вийшовши на вулицю рано-вранці, коли нічна свіжість ще не поступилася денній спеці, Асаф відчув себе надзвичайно щасливим і знову почав насвистувати, але тільки тепер не собі, а Дінці. Вона стрибала поруч, то забігаючи наперед, то повертаючись, з

обожнюванням дивлячись на нього. Поводок він подовжив мотузкою, і тепер вони насолоджувалися новим видом спільного руху: собака відбігала од нього, іноді навіть зникаючи на мить з очей, але відразу ж поспішала назад.

Звичайно, Асаф надав Дінці роль провідника, чудово розуміючи, що це — найкраще. Він крутив педалі і бачив, що бігти поряд з велосипедом для Дінки звична річ; уява зразу підкинула картинку: Дінка біжить між двома велосипедами, вузькою доріжкою, що звивається серед зеленого луку, і по черзі, з однаковим захопленням, поглядає на обох велосипедистів.

Та все ж йому здалося, що цього ранку Дінка біжить не так цілеспрямовано. Пробоє там, повертається тут... Не те щоб він заперечував покружляти вулицями, що прокидаються, позіхаючи, серед ящиків з молоком, і пачок газет на асфальті, і цівок води на свіжовимитих тротуарах перед крамничками, промайнути повз собачу няньку, що вигулює п'ятірко підопічних, які разом заздрісно забрехали на Дінку...

Скоро він зрозумів, що собака тягне його до околиці Єрусалима. Що далі? — спитав себе Асаф. Куди вона поведе його тепер, у Тель-Авів, чи що? Дінка легким галопом бігла поряд, мов конячки на каруселі в луна-парку, відштовхуючись по черзі то передньою, то задньою парою лап, але, на відміну від карусельних конячок, раптом різко вильнула вбік. Асаф бачив точно, як це сталося: спочатку Дінчин ніс уловив якийсь сигнал серед тисяч запахів і спогадів, що наповнювали повітряний простір, потім вона зупинилася, повернулася назад, знову понюхала, постояла, розшифровуючи сигнал власного носа, і раптом зірвалася з місця і щодуху помчала новим маршрутом.

Асаф не бував тут і, звичайно, не мав найменшого уявлення, чому Дінка тягне його сюди. Кілька разів дорогою до Тель-Авіва з вікна автобуса він бачив цю долину, що витяглася уздовж шосе, але йому й на думку не спадало, що в цій пустелі що-небудь є. Чи хто-небудь. Асаф спустився в долину стрімкою стежкою, ступаючи поряд з велосипедом, за спиною у нього погойдувався невеликий рюкзак — хто знає, де і коли доведеться попоїсти наступного разу.

У долині Дінка повелася вже не так упевнено. Вона то бігла вперед, то поверталася, описуючи великі кола, що здавалися Асафу випадковими і хаотичними. Іноді зупинялася і з нещасним виглядом

нюхала повітря у всіх чотирьох напрямках, не в змозі дійти чогось певного. Одного разу стрімголов кинулася у бік піщаного пагорба, зарослого кущами і заваленого уламками якогось мотлоху, але, діставшись до вершини, здивоване зупинилась, глянула праворуч, ліворуч і повільно вернулася до Асафа, принижено махаючи хвостом.

В одному місці стежка виявилася завалена камінням. Асаф заховав велосипед за кущем і накрив великим шматком картону, що валявся неподалік. Він переліз через камені, перетнув невеликий луг, на якому ріс такий високий і густий солодкий кріп, що його маківка ледь виднілася в ньому, а Дінка обернулася в лінію, що краяла зарості. Потім луг закінчився, й Асаф опинився перед руїнами.

Будинки були складені з масивних каменів, їхні дахи густо поросли чагарником. Асаф рухався майже в цілковитій тиші. Чулося тільки пташине щебетання, та ще коники цвіркотіли під його кросівками. Асаф піднімався і спускався по маленьких сходових прольотах, що сполучали будинки, заглядав у вікна. Він припустив, що це кинуте арабське село, мешканці якого втекли під час Війни за незалежність (згідно з Носорогом) або їх безжально вигнали (згідно з Реллі). Кімнати були тіняві і прохолодні, а ще вони були забиті цілими курганами нечистот і всякого сміття. У кожній кімнаті чомусь були дві дірки: у стелі і в підлозі. Асаф заглянув у нижню дірку і побачив щось подібне до підпілля. А може, то був колодязь.

Селом примар він переміщався майже навшпиньки, весь у владі священного трепету. Колись, думав Асаф, тут жили люди. Ходили, розмовляли, діти гадали туди-сюди, і ніхто не знав, що їх чекає попереду. Асаф завжди остерігався аж надто заглиблюватися в подібні думки, можливо, тому, що досить було йому звернути на політику, як у голові одразу починав звучати концерт нескінченних суперечок Реллі і Носорога. От і зараз вони тут як тут, сперечаються до посиніння. Реллі шипить, що кожне кинуте село — відкрита рана на тілі ізраїльського суспільства, а Носоріг терпляче відповідає їй, що інакше такий вигляд матиме її будинок, і що вона вибирає? І, немов уособлюючи вічний аргумент його мами, птахом миру над головою Асафа пролетів жирний і брудний голуб. Птах важко шльопнувся на поручень балкона, немов повислого у повітрі, й Асаф завмер: здавалося — балкон разом із залишками стіни от-от упаде під вагою цього одутлого посланця миру.

І звичайно, він одразу подумав: «Ну чому я не взяв фотоапарат!»

Несподівано Асаф побачив пару кедів — зв'язані шнурками, вони висіли, чіпляючись за кам'яний виступ одного з будинків. Він піднявся східцями, заглянув досередини і побачив двох сплячих хлопців.

Асаф відсахнувся. Постояв хвилику надворі, дивуючись: що вони тут роблять? Як можна жити в цьому лайні?

Спустився на два східці, потім нерішуче піднявся на один, знов зупинився у дверному отворі. Один худий пацан загорнувся у брудне, заляпане вапном уквивало, другий майже повністю розкрився. Вони спали на жовтих, обідраних і обпалених по краях поролонових матрацах. Поряд валялися порожні пляшки з-під горілки «Стопка», весь простір аж кишів мухами. Повітря гуділо від їх дзижчання. Посеред кімнати, над діркою в підлозі, хтось перевернув кістяк залізного ліжка — очевидно, щоб не полетіти в колодязь.

Хлопці лежали по різні боки цієї проломини, притиснувшись до стін. Асафу здалося, що вони молодші за нього принаймні років на три. «Цього просто не може бути, щоб діти жили ось так», — подумав він.

Асаф обернувся, щоб піти, не в змозі знести цього видовища. І крім того, чим він міг їм допомогти? Під ногою дзенькнула бляшана миска. Він відскочив і збив залізні плічки, що висіли на вікні. А далі — ланцюжок дрібних катастроф, що нарobili неабиякого гуркоту. Хлопець, який спав ближче до входу, повільно пролупив очі, побачив Асафа і знову стулив їх. Потім, з величезним зусиллям, знову розплющив повіки, його рука поповзла під матрац і витягла звідти ножа.

— Чого тобі.

Голос був зовсім дитячий. Хлопець говорив загальмовано, із сильним російським акцентом. Ніякого знаку питання в кінці фрази. Він навіть не підвівся.

— Нічого.

Мовчання. Хлопець лежав на спині, оголивши пласкі білі груди. Він дивився на Асафа без будь-якого виразу, без страху, без загрози, без надії.

— Їжа є.

Асаф заперечливо похитав головою, та раптом згадав і дістав з рюкзака приготовані вранці канапки. Обережно наблизився. Хлопець простягнув руку. Друга рука все ще стискала ніж.

Асаф відступив. Хлопець повільно, з неймовірним зусиллям сів. Руки його злегка тремтіли. Він майже цілком засунув канапку в рот і лише після цього зрозумів, що та загорнута у папір. Витягнув, сяк-так розгорнув і засунув знову, і тоді, заплющивши очі, почав жувати, і жував дуже довго, стиха постогнуючи. З-під укривала виглядали ступні з чорними пальцями. На цементній долівці, поряд з матрацом, валялася російська книжка в яскравій обкладинці. Уздовж стін громадилося звалище з газет, туалетного паперу і пакетиків од «бамби»^[45]. Ціла купа порожніх пакетиків од «бамби», а ще — шприц.

Хлопець ум'яв канапку і витер обгорткою рота. Цей жест вихованої людини здавався тут диким.

— Дякую.

Тут він подивився на другу канапку, яку тримав Асаф. Його щелепи зарухалися, ніби жуючи.

— Поклади йому, — він показав на сплячого.

Асаф обережно обійшов край колодязя і поклав канапку біля сплячого хлопця. Нахилившись, він побачив чорний пістолет — трохи збоку від матраца, біля нечесаної голови. Він побачив його лише на мить і не зрозумів, справжній це пістолет чи іграшковий. Сплячий навіть очей не розплющив.

Асаф знов одійшов до виходу.

— Я — Асаф.

— Сергій.

Мовчанка. Важка задишка, як у старезного старця.

— Сергій-молодший. Є також Сергій-великий. Спати там. Є ще їжа.

Асаф сказав, що їжі більше немає. Потім подумав, що, може, хоч жуйка згодиться, і поліз у рюкзак. Пальці наткнулися на два шоколадні батончики. Хлопець захотів і їх поділити.

Поряд з матрацом Сергія-великого валялася ретельно розгладжена фольга із сигаретної пачки і тут-таки дві коктейльні соломинки й кілька обпалених з одного кінця шматків туалетного паперу. Асаф на секунду втупився в них очима: рік тому у них у шкільному туалеті піймали кількох семикласників, що курили героїн. Так подейкували діти, і Асаф теж переказував чутку, що була для нього порожніми словами. Потім хтось із сьомого класу пояснив, у чому фокус: туалетний папір підпалюють під фольгою, від жару героїн

сплавляється в краплю, і цю краплю ганяють по фользі, вдихаючи димок.

Стіни в кімнаті були списані довгими рядками з величезних хитлявих літер. Кожен рядок було виведено іншим кольором. Асаф спитав, що там написано.

— Це? Оповідка. Пише один, що жити тут раніше. Вже мертвий.

Дінка, що весь цей час бігала надворі і щось там шукала, піднялася східцями. Сергій насторожено схопився за ніж, але, побачивши Дінку, всміхнувся.

— Собака, — сказав він, і в його голосі почулися теплі нотки. — У Росія був мені теж один.

Він знову ліг, дивлячись на Дінку широко розплющеними очима. Асаф не знав, як повести далі цю ледве жевріючу розмову.

— Що за книга? — показав він рукою на кинуту біля матраца книжку в м'якій обкладинці.

— Цей? Так, дракони, «Ді енд Ді»^[46].

— Правда? — запалився Асаф. — Що, й російською є?

— Російською є все, — сказав хлопець, важко дихаючи. — Місце, де я приїхав, був музика, «Ді енд Ді»... як це івритом?

— Квуца?^[47] — здогадався Асаф.

— Так... квуца. «Ді енд Ді»... — Очі його самі собою заплющились.

— Почекай, — сказав Асаф.

Хто ти, як сюди потрапив, як дійшов до життя такого, що їв останній тиждень, окрім «бамби», може, ти хворий, ти маєш геть недужий вигляд, де твої батько-мати, вони взагалі знають, де ти, чому вони не розшукують тебе, не звертають гори, щоб тебе знайти, що з тобою буде завтра, де ти будеш через місяць, якщо будеш взагалі...

— Я шукаю одну дівчину, — сказав він замість усього цього, слабо сподіваючись, що Дінка знала, навіщо привела його сюди. — Маленьку таку, з пишним чорним волоссям. Вона ходила з цією собакою.

Сергій повільно розплющив очі. Подивився на Асафа так, ніби вже забув про нього, звівся на ліктях, мружачись на квадрат світла, в якому сиділа Дінка. Асафу здалося, що його очі раптом набули більш розсудливого виразу. А потім він знову впав на матрац. Перестав рухатися. Мухи повзали в куточках його рота, збираючи крихти. Асаф розчаровано почекав кілька секунд. Крізь арочне вікно він побачив небесну блакить, обриси гори та кілька сосен. Повернувся до виходу.

Голос хлопця зупинив його у дверному отворі.

— Вона прийшла тут, — сказав Сергій, не розплющуючи очей, і Асаф раптом покритися весь сиротами. — Може, тому місяць? Може, два місяці? Не знаю. Вона шукає хтось. Може, хлопчик? Хлопець? Прийшла отак з фоткою. Знати, що таке фотка?

Асаф кивнув.

— Питає, чи знати. Може, друг її? Не знаю.

Асаф мовчки слухав. У нього пересохло в роті. У серці засвербів тупий біль.

— А тут був один, йому звать Паганіні. — Хлопець говорив мов сонний. — Він грав скрипка. Грав, поки вибухнув газова в руках і кінчився гра.

Сергій надовго замовк. Асаф боявся, що він знову заснув. Але той заговорив, не розплющуючи очей:

— А він, Паганіні, бачив її хлопець грати гітара на тротуар.

— І Паганіні знав її... Її хлопця?

— Ні... не знають. Як? Але її хлопець грай дуже добре, дуже добре. Це Паганіні сама сказав.

Асаф знав, що ще не можна обмірковувати почуте. Треба тільки слухати і запам'ятовувати.

Хлопець трохи ожив, знову спробував випростатись, і це йому на якусь мить вдалося.

— І коли він грати, хлопець, є ще багато музикантів там. Дають концерти разом, як артист, так на вулиця. Як квуца. І всі маленькі, діти поки. Але це теж мафія. Не знаю. Балаган...

Він поступився слабкості і знову витягнувся, не припиняючи бурмотіти:

— Я пам'ятати її... — Голос його раз у раз уривався сонним сопінням. — Вона маленька... Не боятись нічого... сама прийти тут, кричить, вставай, вставай, дивись його фотка...

Він тихенько захропів. Асаф почекав ще кілька секунд. Обережно, майже навшпиньки, вийшов з будинку, все ще не дозволяючи собі відчувати і думати. «У неї є друг, це нормально. Вона його шукає. Очевидно, гасає містом і шукає його. Це цілком нормально. Це взагалі мене не обходить. Я повинен тільки повернути їй собаку».

— Ходімо, Дінко!

Але плечі Асафові раптом поникли, і будь-яке натхнення полишило його.

«Треба подзвонити Носорогу, — думав він, мляво плентаючись за Дінкою. — А то все стає аж надто заплутаним. І Сергій сказав про якусь мафію. Що за мафія, звідки це раптом мафія, я більше не можу длубатися в цьому сам, — думав Асаф. — Узагалі не треба було в це влізати».

Коли вони підійшли до низини, зарослої солодким кропом, Дінка зупинилась. І Асаф знову побачив, як це з нею відбувається: немов якийсь невидимий метелик запаху, що розносився у повітрі, опустився раптом на кінчик її носа і одразу ж злетів, указуючи новий напрямок.

Дінка різко повернула праворуч, кинулася бігом, зупинилась, вичікувально дивлячись на Асафа, енергійно замахала хвостом. Якби вона підняла зараз табличку з написом «Йди за мною», і то навряд чи було б ясніше.

Звивиста стежка перейшла в доріжку з добре підігнаних каменів. Обабіч росли гранатові, лимонні та фігові дерева, великі кактуси-сабри. Поряд протікав струмочок, і це було так гарно, — майже неймовірно, що така краса може існувати тут, а за кілька метрів звідси серед куп лайна лежать двоє підлітків.

Крізь густий чагарник зблиснула маленька водойма, відкрившись, як добре око, синьо-зелена в сонячному світлі. На її поверхні тремтіли дрібні брижі, і кришталево чиста вода, піднімаючись, переливалася у струмочок, побіля якого Асаф тільки що пройшов.

Дінка радісно загавкала. Поглянула на Асафа, на озерце, знову на Асафа. І знову загавкала.

— Дінко, — сказав Асаф. — Зараз у мене немає сили розгадувати загадки. Тобі доведеться пояснити.

Він ступив крок до крайки озерця, на гладенькі камені, що облямовували берег. Може, подумав він, тут є щось таке, що належить

Тамар. І раптом злякався: може, Тамар... там.

Асаф обережно заглянув у воду. Страх малював йому жахіття, що таїлось на дні. Але на дні не було нічого і нікого.

Тоді він почав шукати в кущах. Розсовував гілки, перевіряв, заглядав. Знайшов два старих шприци, обривки газети, рушник, зогнілі кавунові шкурки. А Дінка все стрибала кругом нього, плуталася в ногах, двічі ледве не звалила у воду і весь час гавкала — з таким піднесенням, ніби хотіла витягнути з похмурого стану, в який він занурився.

Асаф став перед собакою навколішки, і вони опинилися ніс до носа. Дінка гавкнула, він схопив собачу голову двома руками, з удаваним відчаєм зазирнув їй в очі і вигукнув:

— Що? Що? Ну що?

Дінка відсунулась, вивільнила голову, відскочила аж до води, глянула на Асафа, ніби кажучи: «Ну, якщо ти не розумієш натяків...» — і стрибнула у воду.

Могутній сплеск обдав Асафа з ніг до голови. Дінка на мить зникла під водою, але зразу й випірнула. Вона пливла озерцем різкими квапливими рухами, із стурбованим і зосередженим виразом на морді, що свідчив: плавання для собак — важка праця.

«Так ти цього хотіла? Щоб і я приєднався? А раптом хтось побачить мене?» — подумав Асаф і сам собі відповів: «Ну хто побачить, обидва Сергії сплять, ледве рухаються, а тут така краса, та й мені, правду кажучи, не завадить прочистити мізки». Він роздягся до трусів і стрибнув у воду.

Холод обпік його тіло, і він з криком вискочив з води, втягнувши в легені все повітря з цієї долини, знову пірнув, торкнувшись рукою гальки на дні, і знову випірнув, щоб увібрати ще трохи сонця.

Дінка плавала біля нього колами, і він відчував, як їй шкода, що в неї немає інших способів виявити своє захоплення. Хвіст шльопає по воді, обдаючи його крижаними бризками, і Асаф, чия мама завжди запевняла, що він, як ніхто, володіє методикою реабілітації, а він і гадки не мав, про що це вона, потопив Дінку, а та випірнула й буцнула його у груди, і вони ганялися один за одним по периметру озерця і по його діаметру, й Асаф хапнув з берега камінь і кинув його у воду, і Дінка пірнула і принесла камінець у зубах, пихкаючи й відпирхуючись, і вони обнялися, як два брати, що не бачилися тридцять років.

— Так вона сюди приходила? — спитав Асаф, притискаючись обличчям до собачої морди. — Це — те саме місце, куди вона приходиться побути наодинці? І ви тут розмовляєте? Чи вона була лише раз, коли питалася цих двох... Сергіїв? Ей, а де камінь?

Вона була собакою, а він — хлопчиськом. У них не було високорозвиненої спільної мови, але у глибині душі Асаф відчував, що це купання — дарунок, який Дінка вирішила йому піднести, і, можливо, у своєму собачому мозку вона надумала таким чином віддячити йому за те, що він не припиняє шукати її Тамар.

Потім, заплющивши очі, Асаф лежав горілиць, а сонце пронизувало своїм сяйвом його зажмурені повіки. «Є така, — міркував він у приємній напівдрімоті, — одна-єдина на світі. Цікаво, що вона про мене подумає, коли ми зустрінемося?»

Так він і лежав, танучи в сонячних мареннях. Він пам'ятав, що є якийсь неприємний факт, але зумів своїм звичаєм засунути його подалі — на все свій час, нікуди цей факт не втече. Асаф знову спробував уявити, яка з себе Тамар, з'єднавши в уяві все, що дізнався про неї від Теодори і від детектива. Почув, як Дінка з пихтінням вилазить з води, за мить вона вже обтрушувалася, знову обдавши його дощем бризок.

Холод нагадав: Тамар шукала якогось хлопця. «А ти що думав? — процідив гіркий внутрішній голос. — Що вона тебе чекатиме? Така, як вона, і хвилини не залишиться сама. Ясно, що їй проходу не дають. І в неї ж не просто бойфренд, а якийсь гітарист». І Асаф одразу ж побачив його немов наяву: красунчик з усмішкою кіноактора, такий собі двійник Рої, дотепник, нахаба, уміє розсмішити дівчат і всіх зводить з розуму своєю гітарою.

«О'кей, — сказав Асаф собі, не розплющуючи очей, намагаючись не піддаватися ревнощам, що розпалилися раптом усередині. — О'кей, значить, у неї є хлопець, ну то й що? Яке мені діло до її хлопця? Адже я шукаю її для того, щоб віддати їй Дінку. Хлопець не хлопець, та плювати мені».

Він пірнув і залишався під водою скільки міг, сподіваючись остудити закипілу в його крові отруту. Що з ним коїться? Чому йому так боляче від того, що в неї є хлопець? І Асаф з гіркотою відповів собі: мабуть, так уже влаштовано життя, він шукає її, а вона — когось іншого. Носорогу потрібна Реллі, а Реллі потрібний американець. Чому не можна легенько стукнути по цьому світу, отак збоку, як по

скриньці з дріб'язком, з усякими цвяхами і шурупами, щоб усе стало на місце? Вже починаючи задихатися, схоплений холодом так, що навіть новий біль стиснувся усередині, Асаф випірнув на поверхню, дозволяючи сонцю втішити себе.

І сонце зігріло йому живіт і приголубило груди. Думки знову розтеклися м'якими хвилями. А може, він і зовсім шукатиме її і шукатиме — тижнями безперервно, місяцями, навіть роками? І ось, припустімо, через двадцять років він її знайде, постукає в двері де-небудь у районі фешенебельних вілл, і воротар відчинить і запитає: то як про вас доповісти? А він відповість, мовляв, у мене дещо є для Тамар. У вас? — здивується слуга. Та що у вас спільного з Тамар? Тамар не приймає першого стрічного, кожна хвилина її життя присвячена роздумам про добро і зло, про свободу вибору, а крім того, вона зараз у поганому гуморі, позаяк нещодавно розлучилася з чоловіком, з тим самим прославленим гітаристом...

— Бачив, яку біксу сюди принесло?

— Ну признайся, у тебе на неї встав?

— Це відколи сюди підівки швендяють?

Асаф розплющив очі і побачив біля самої води трьох хлопців.

— Доброго ранку, лапулю! Добре виспалася?

Він став на ноги, вода доходила йому до шиї. Було холодно. Асаф попрямував до берега, але один з хлопців непоквапливо, навіть накульгуючи, рушив до того місця, де Асаф хотів вилізти, і, коли той сперся об берег, придавив йому пальці черевиком. Асаф кинувся до другого берега, чудово розуміючи безнадійність свого маневру. Дінка стояла на віддалі й несамовито гавкала, бо один з хлопців, на вигляд найстарший, схопивши її за ошийник, так притиснув до ноги, що вона не могла ні повернути голову, ні вкусити його, ані поворухнутися.

У цілковитому мовчанні хлопці якийсь час погралися з Асафом у котика й мишку. Щоразу один з них опинявся першим там, де Асаф хотів вилізти з води. Врешті-решт, коли він майже зневірився, вони відійшли і дозволили йому вилізти на берег. Асаф ловив дрижаки від холоду, майже голий, а вони стояли навколо нього. Це було погано, дуже погано. Гірше, ніж коли-небудь у його житті. Він не знав, що вони з ним зроблять. І що зроблять з Дінкою.

Старший хлопець наблизився, тягнучи за собою Дінку, що раз у раз скавуліла.

— Ну що, сестричко? — посміхнувся він. — Влаштувала джакузі в нашому персональному басейні?

Асаф похнюпив голову, намагаючись удати повного ідіота.

— Скажи, сестричко, — провадив далі хлопець занадто ласкавим голосом, — може, ти ще й попісяла в наш персональний басейн? Га?

Асаф енергійно замотав головою і пробурмотів, що він не знав, що це приватне володіння.

Хлопець протяжно присвиснув від подиву:

— І не бачила вивіски: «Смертна кара гнійним підорам, що пруться без дозволу»?

Асаф замотав уже всім тілом. Він справді не бачив ніякої вивіски.

— Во дає! — здивувався високий. — Ніякої вивіски не бачила? Аві, зроби добре діло, допоможи сестричці розгледіти.

Аві угвинтив твердий палець Асафу під підборіддя і давив з усієї сили, доки той не задер голову.

— А зараз глянь-но, солоденька, бачиш? У золотій рамці? З портретом Сінді Кроуфорд? У купальнику з блищиками?

Асаф нічого не бачив, але сказав, що бачить.

— Втопити її, чи що, Герцлю? — запропонував Аві, курдупель у бейсболці, надітій козирком назад.

— Може, стягнемо з неї трусняк? — запропонував третій, той, що накульгував, з фізіономією, геть укритою опуклими родимками.

— А на хріна, Кфіре? У тебе шо, встав на неї?

Вони розреготалися. Асаф не рухався. Ось і прийшов йому капець. Зараз вони його згвалтують.

— Ні, — сказав довгий Герцль. — У мене для таких підорів є кращий план. Дай-но їй одягу, тільки глянь, чи не завалалося там у кишеньці що-небудь, що могло б, суто символічно, компенсувати нам моральний збиток, завданий купанням у приватному басейні й підозрами у сцяхах.

Кульгавий підняв одяг, швиденько обнишпорив кишені штанів і витягнув триста шекелів, які батьки видали Асафу на обіди в мерії і які він самовіддано беріг, щоб купити телевик до нового «Кенона».

Одяг йому пожбурили з такою силою, що пряжка паска хльоснула по губі. Асаф відчув, як підборіддям побігла гаряча цівка. Не

витираючи рота, він ледве натягнув штани. Хлопці мовчки дивились на нього. Їх мовчання лякало. Це був перепочинок, за яким могло настати що завгодно, й Асаф відчував, що найтяжча частина саме зараз і починається. Рукави сорочки так заплуталися, що він зрештою плюнув на неї і залишився напівголий. Він ковтнув слину, не знаючи, як змусити себе заговорити.

— Вай-вай, сестричко! — глумливо протягнув старший, ще дужче притиснувши Дінку до свого стегна. — Чому ти все ще тут, у полі нашого зору?

— Собака, — не дивлячись на нього, сказав Асаф.

— Що таке?

— Мені потрібен собака.

Він не наслідювався підвести голову. Його голос узагалі не проходив через зв'язки, а виривався звідкись з іншого місця, десь біля ліктя.

Двоє молодших мовчки вп'ялися очима в Асафа. Потім перевели погляд на здоровила, скрививши роти в посмішках.

Старший стиха протяжно свиснув.

— Собачка, значить? І, схоже, не пес. Сучка нам навіть зручніше. — Він провів пальцем по ошийнику. — От спасибоньки, вже й номерок їй справила, менше витрат.

— Мені потрібен собака, — повторив Асаф.

Він просто висік ці слова з якоїсь крижаної брили, що заповнила його живіт. Дінка подивилась на нього. Її підібганий хвіст невпевнено махнув.

Хлопці вловили блиск в очах свого ватажка і заіржали. Вони заходилися від сміху, радісно ляскаючи себе по колінах. Герцль підняв навіть не руку, а палець, і вони миттєво замовкли.

— Скажи-но, ти, херонута, не жалко тобі своєї гидокапосної морди? — запитав він з веселим подивом. — Не жалко, якщо зараз Кфір зробить тобі трик-трак? Адже він у нас ще маленький, дістане умовно...

— Ну давай... давай поборемось, — промимрив Асаф, не розуміючи, звідки вилітають ці дурнуваті слова, та він просто з глузду зсунувся.

Герцль ступив крок уперед, приставивши руку до вуха.

— Не врубалися ми, — сказав він, ніжно усміхаючись.

— Ти і я, — прошепотів Асаф блідими губами.

Він відчував їхню білизну. І решта його тіла зробилася білою.

— Хто переможе — дістане собаку.

Молодші знову засміялися, закричали, ляснули один одного по руках. Вони стрибали навколо нього і верещали, нагадавши Асафу дитинчат леопарда чи вовченят, яких вожак учить роздирати на шматки живу здобич.

Герцль передав Дінку Аві і наблизився до Асафа. Він був на голову вищий і ширший принаймні на ціле плече. Асаф упустив сорочку. Герцль стояв навпроти, загрозово виставивши кулаки.

У Асафа ледве ворушилися ноги, але він усе ж таки змусив себе рухатись — якимись куцими недоладними колами. Герцль повертався услід за ним, і Асаф бачив, як на довгих, дужих руках перекочуються м'язи. Він сподівався, що це швидко закінчиться. Хоч би що трапилося, аби закінчилося скоріше, не дуже боляче і не дуже принизливо. Йому було неприємно, що він голий до пояса. І ще він неясно пам'ятав, що в моменти небезпеки організм виділяє адреналін, покликаний зміцнювати м'язи і загострювати реакцію. Але його організм, напевно, дуже бідний на цей самий адреналін. Тіло зробилося млявим, увага розпорошувалась, у Асафа виникла підозра, що він взагалі *присипляє* себе — можливо, для того, щоб не відчутти швидкого болю, а головне — приниження.

Герцль зробив випад, намагаючись роздратувати Асафа, повернути його до життя, той відскочив і ледве не гепнувся. Хлопці аж завили від захоплення. Вони всі крутилися навколо, стрибали, мигтіли перед очима. Один навіть ударив його по потилиці. Герцль одразу зупинився, зробив свій коронний жест пальцем — як якийсь кіношний хрещений батько — і заявив, що коли хто-небудь з них ще раз втрутиться, то він, Герцль, особисто зліпить з виродка котлету. Крізь паралізуючий його страх Асаф відчув, як дивна справедливість цього хлопця наповнює його серце вдячністю.

Але наступної миті Герцль зробив ривок уперед, навіть не надто стрімкий, радше діловитий, і його рука схопила Асафа за горло. Асаф, і сам хлопчина міцний, навіть гадки не мав, що на світі буває така силища. Герцль повільно гнув Асафа назад, обпалюючи його жаром свого тіла. Жаром пашіло від нього як від печі, а з пахв тхнуло сіркою,

принаймні, так здалося Асафу. Хребет уже майже тріщав, життя повільно витікало з Асафа, в очах потемніло.

І тут Герцль несподівано відпустив його. Асаф стояв, оглушений болем, голова паморочилась від задушливих стисків. Він відчував тільки, що супротивник обережно повертає його до себе обличчям — немов медсестра з поліклініки, що готує пацієнта до якогось паскудства. Асаф усвідомлював усе, але нічого не міг змінити — ні сіпнутися, ані втекти, і тоді Герцль акуратно садонув його коліном по яйцях. А коли Асаф з важким стогоном зігнувся, то напоровся на те ж саме коліно, що розплющило йому ніс.

Не відомо, через скільки часу дивний рисунок, що гойдався у Асафа перед очима і спочатку здавався дитячими карлючками на блакитному папері, повільно склався в єдину картину й перетворився на віття куща.

— Яке там здох, де здох? — почув він далекий голос. — Тільки морда трохи попсувалася.

— Та не морда, дефективний. Це з носа юшить. Глянь, скільки крові щі напустив!

Асаф трохи підняв руку, одну з двох рук, які лежали поруч нього. Рука важила тонну. Поволі розчепив пальці, що стирчали з руки (це теж забрало якийсь час), і доторкнувся до носа. Ніс був дуже мокрий і весь у якихось незнайомих опухлостях. Він обмацав ніздрі й усе інше. Дісталось й роту, щелепа гуділа від болю. Один з верхніх бічних зубів хилитався якимось аж надто вільно.

Але чомусь, всупереч усьому, Асаф відчув полегкість.

Може, тому, що все життя боявся бійки з таким ось відморозком? Для якого немає ні Бога, ні чорта, як говорить Носоріг. І від цього страху з'явився страх перед рештою шпани, навіть перед тими, хто був менший і слабкіший за нього. Він немов змирився з тим, що у нього свідомо немає проти них жодного шансу, що він приречений на вічне приниження. І хоча Асаф не раз бився з хлопцями зі свого класу, він знав, що це хлопці його племені і вони ніколи не порушать певного неписаного закону. Але вуличну шпану він завжди обминав, тримався від них подалі в клубах, не відповідав, коли вони ображали його самого чи його друзів, навчився цієї байдужої, не реагуючої ні на що ходи, а одного разу встав і вийшов з автобуса, коли один придурок

велів йому встати і вийти. Він навіть не сперечався. Встав і вийшов. І назавжди запам'ятав те пекуче приниження.

Але зараз, зломлений і скорений, Асаф уже був по інший бік, де не було місця приниженню. Він не дуже розумів, що саме сталося, усвідомлював лише одне — щось сталося. І він подолав певну перешкоду, що отруювала його життя.

— Ей, — сказав здоровило. — Чого здрейфили? Почапали.

Усі троє розвернулися. Асаф підвівся, тобто підтягнув верхню половину свого тіла і майже сів. У його голові носився по колу оскаженілий мотоцикліст.

— Мені потрібен собака, — сказав хтось по сусідству скрипучим і неприродним голосом, судячи з усього, івритом.

— Що я чую? — зупинився здоровило.

Він повільно обернувся. Асаф спробував сфокусувати погляд. Може, там уже двоє громил? Обидва громилі ворухнулися і злилися в одного. Асаф напружився і побачив ошийник на шиї Дінки, в який вчепилося величезне ручище. Голова собаки була немов прикручена до людської ноги.

— Давай-ще-поб'ємося-за-собаку, — сказав той, хто говорив від імені Асафа, у цілковитій суперечності з його волею.

Легка осмішка розповзлася в широку усмішку.

— Чули ліліпуточку? — Герцль подивився на приятелів, і ті догідливо зауспіхалися. — Ліліпуточка хоче матчу-реваншу.

Асаф встав. Дивно, як він опинився за межею страху. Він геть не розумів, що з ним відбувається. Всередині засіла якась затятість. Мовби тепер, подолавши страх, він здатний ще і ще раз відчутти, як це — коли тебе знищують.

Герцль підійшов ближче. Знову почався той самий танець, вони знову ходили по колу. Асаф чув власні хрипи, як чують своє дихання під водою. У голові носились уривки думок. Щось про талісмани, і який жаль, що в нього немає жодного. Є дуже дійове заклинання. Треба стиснути талісман і зосередитися на меті, й тоді талісман випустить магічний промінь, який доставить тобі те, що просиш. Наприклад, Дінку. І ще є заклинання під назвою «Стиснення», воно зменшує твого супротивника удвічі. Але куди вони всі поділися в найпотрібніший момент?

Раптом щось швидко промайнуло. Асаф навіть не побачив руху, він лише відчув, як кулак устромлявся по сусідству із сонячним сплетінням, це був навіть не удар, а так, дружній товчок. Але Асафу його вистачило. Він важко хитнувся назад і упав. Так це було просто — впасти. Піддатися гравітації, закону всесвітнього тяжіння і закону природи, згідно з яким такий, як Герцль, завжди перемагає такого, як Асаф.

Герцль чекав, коли Асаф підведеться. Нарешті Асафу вдалося зібратися на силі й устати, але він одразу спіткнувся об корч і упав знову. Коліна просто підігнулися, і він нічого не міг з ними вдіяти. Він лежав, важко дихаючи. Це починало ставати сміховинним. Він лежав горілиць і чекав удару. Штурхана. Чогось, що остаточно виведе його з гри. Над самісіньким носом дзижчала муха. Від паху до поясниці розходився біль. Герцль ступнув до нього і, простягнувши руку, допоміг йому встати. На якусь мить вони зустрілися поглядами. Вперше Асаф побачив його по-справжньому, а не крізь завісу страху. Герцль був старший за Асафа як мінімум років на три. У нього було витягнуте похмуре обличчя, карбовані риси, немов виточений ніс і дуже тонкі губи.

— Як справи, сестричко? — спитав він. — Не попила сьогодні какао? Було у мамки, та все вийшло?

Асаф спробував ударити його коліном. Жалюгідна спроба! Він бачив себе збоку, бачив, що рухається надто повільно, йому потрібна була неймовірна кількість енергії, щоб злегка підвести коліно. А Герцль завиграшки спіймав його ногу за щиколотку і без особливого зусилля смикнув угору. Асаф упав на спину. Від удару об землю з нього вийшло майже все повітря, кістки хруснули. Герцль кинувся на нього, перевернув обличчям униз, навалився і заламав руку. Асаф не міг ні вдихнути, ні видихнути. Він хрипів, хапав ротом землю, кричав, можливо, навіть плакав.

Герцль на диво тихо сказав йому прямо у вухо:

— Якщо ти зараз не заткнешся — прощайся з рукою.

Асаф щось прохрипів.

— Не чую.

— Мені, — майже безгучно промовив Асаф, — потрібен собака.

Герцль підтягнув Асафову руку вгору ще на сантиметр. Асаф чекав, коли пролунає тріск розірваних суглобів, сухожиль і що там ще є в

руці.

— Заткнися, я сказав! — Голос перетворився на хрипке ричання. — Даю тобі останній шанс.

Герцль важко дихав йому у вухо, і Асаф уперше відчув, що й він стомився.

— Хоч убий, мені плювати. — Власний голос здався йому густим і в'язким, як на зіпсованій магнітофонній плівці. — Але... мені... потрібен... цей... собака. Без... нього... я... ніяк... не можу...

Відповіді не пролунало. І раптом стало дуже легко. Асаф трохи не спурхнув, відчуваючи, що ніщо більш не заважає йому піднятися в повітря.

У тиші, що настала затим, він почув дивний смішок, і десь у космосі хтось мовив:

— Треба ж...

Тиск на руку теж припинився. Асаф подумав, що все кінчено, що Герцль одірвав її, асам він зараз на порозі болю — за мить він досягне мозку і накриє його.

Але рука була при ньому, більше того, навіть трималася в суглобі. І Асаф уже знову відчував її — вона поверталася до нього крізь лавину мурашиних укусів. Він почув розмову, хтось сперечався над ним, кричав: напевно, як у кіно, казна-звідки, в найостанніший момент з'явився рятувальник. Потоки і хвилі болю, що виходили, здавалося, з усіх частин тіла, зіштовхувалися біля основи черепа. Асаф заплющив очі в покірному очікуванні. Зовсім близько хтось тупо бурмотів, що йому потрібен якийсь собака.

— Тому що я так сказав! — пролунав різкий вигук. — Тому що так мені хочеться, уловлюєш, дебіл?

— Але що мені тепер з ним робити? — заскиглив інший голос. — Якщо я його випущу, він мене загризе!

— Не загризе, — спокійно сказав Герцль. — Він до нього побіжить.

Асаф звівся на ліктях. Дінка вже була поруч, над ним, ось її язик наближається до його обличчя, ніжно облизує. Він упав на пісок і віддався їй дотикам. Схилом піднімалися три людини — вони йшли, схоже, забувши про нього. Молодші кидалися один в одного камінцями і весело перегукувались. Старший простував трохи попереду них — прямий, задумливий і байдужний.

Асаф обійняв Дінку, сперся на неї й підвівся. Дошкутильгав до озерця і повільно обмив лице. Побачив у воді відображення і понадіявся, що до того часу, як повернуться батьки, у нього встигне вирости густа борода. Дінка потерлася об нього, якимось втішливо, зі схлипом гаркнула — такого гарчання він раніше від неї не чув. Асаф важко сів на березі, Дінка влаштувалася поруч. Він намагався не звертати уваги на пульсуючий біль, але нічого не виходило. Через кілька хвилин, одночасно з новим нападом болю, до нього повернулася пам'ять. Герцль йому за щось дякував. За що? Асаф знов умився і застогнав. Рука, що гладила Дінчину спину, раптом завмерла. Ось воно — Герцль сказав: «От спасибоньки, вже й номерок їй справила». Але ж Данох говорив, що собаку пізнати не вдалося. Долаючи туман болю, Асаф почав згадувати. Його думки прокладали шлях, ніби крізь наповнену димом кімнату. Пальці зарилися в Дінчину шерсть, намацали ошийник, торкнулись металевої пластини. Він торкався цієї пластини сто разів, але йому навіть на думку не спало, і коли б не цей Герцль...

Асаф вивільнив ошийник, повернув пластиною до світла. Дінка терпляче стояла, відвернувши голову вбік і не заважаючи йому. Він примружив одне око, намагаючись сфокусувати погляд.

— «Егед»^[48]. Камера схову. 12988.

Він з подивом втупився в Дінку.

— І ти весь цей час мовчала?!

Сховавшись за колоною на Центральній автобусній станції, Асаф стежив за чергою. За довгим рундуком метушилися три хлопці, голосно перемовляючись і жартуючи з людьми в черзі; вони видавали речі за таким самими номерками, як у нього. Один з хлопців, у кашкеті квиткового контролера, Асафа насторожив: він був найсерйознішим з трійці і щоразу, перш ніж повернути багаж, просив показати посвідчення особи. Після чого ретельно звірявся із записом у великій конторській книзі, обляпаній засохлими бризками томатного соку. Двоє інших виявляли менше службової запопадливості: забирали номерок, йшли до величезних стелажів у протилежному кінці приміщення, витягували потрібний багаж і без зайвої балаканини вручали власникові.

Асаф зайняв чергу. Перед ним стояло сім чоловік. Черга посувалася швидко, і Асаф розумів, що, як не крути, його пропаще щастя приведе його просто в обійми хлопця в кашкеті і він уявлення не має, що робитиме, коли той зажадає посвідчення особи і виявить, що воно не має ніякого відношення до записаного в книзі імені. Про те, що трапилося з ним біля озера, Асаф волів не думати, оскільки знав, що коли він дозволить собі згадати про бійку, про зниклі гроші, про заповітний і тепер недосяжний телевік, то просто звихнеться від розпачу й безсилої злості. Тому він наказав розслабитися всім лицьовим м'язам, що відповідальні за скорботні гримаси, і безжально відкинув недавнє минуле заразом із найближчим майбутнім. Зараз він при ділі. У нього є завдання.

Тим часом хлопці за рундуком дуже голосно обговорювали майбутнє ерусалимське дербі. Хлопець у кашкеті був уболівальником «Апоеля», а двоє інших — «Бейтара», і вони виварювали воду з колеги жартами і запевненнями, що цієї суботи, як і протягом усього останнього тисячоліття, в «Апоеля» немає жодних шансів.

— Чому це немає шансів?! — обурено огризався кашкетник. — Усе залежить від того, чи буде Даніно здоровий до суботи... хто наступний? Хто наступний?

— І ще чи вдасться Даніно стримати Абуксіса, — засміявся другий хлопець.

— І чи не схопить він червоної картки, — долучився третій. — Коротше, забудь!

Перед Асафом у черзі залишалися ще двоє. Він швидко відійшов до газетного кіоску. У кишені бряжчало кілька монет, жалюгідні залишки минулого багатства. Асаф купив «Едіот», сунув основну частину в урну і швидко перебіг очима спортивний розділ. Приємно було хоч на кілька хвилин заховати за газетою розпухлу фізіономію. Асаф пошкодував, що хлопці з камери схову не вболівають за баскетбольний «Апоель», тому що в баскетболі він розумівся набагато краще. Прочитавши статтю про матч, він зайшов у туалет і довго хлюпав у лице холодною водою.

Повернувшись до камери схову, Асаф знову зайняв чергу. Він безперервно тер бирку — на щастя, і думав, що всі навколо бачать, який він напружений. У його улюбленій грі «Полум'я Драконів» було чотири герої: Маг, Воїн, Лицар і Злодій. Воїном він цього ранку вже

побував, а тепер збирався стати злодієм. Коли підійшла його черга, хлопець у кашкеті простягнув руку:

— Швиденько, закінчуємо — і додому.

— Ясна річ! — вигукнув Асаф. — О другій годині тренування.

Рука з номерком завмерла, хлопець підозріло дослідив його травмовану фізіономію:

— А ти за кого?

— За червоних^[49]. А ти?

— Кореш! — він підморгнув Асафу. — А раптом знову дістанеться, як минулого разу? Що ми з ними зробимо? А якщо Даніно не вийде на поле?

— Лікарі в середу повинні були вирішити, — з виглядом знавця повідомив Асаф. — Може, ще й вийде. А раптом?!

І Асаф постарався удати на обличчі надзвичайне натхнення.

— Де там, — хлопець пошкріб потилицю з таким виглядом, немов Даніно лежав перед ним на рундуку, чекаючи його вироку. — Якщо це сухожилля — кепська справа.

Він узяв номерок і обернувся до стелажів. П'ять, десять, п'ятнадцять кроків. Асаф тарабанив пальцями по рундуку, а хлопець усе шукав і шукав, совав сумки і валізи. Асаф поклав руку на Дінчину голову. Маг, Воїн, Лицар, Злодій. Злодій робить ставку на спритність, виверткість і хитрість. Виберіть Злодія, якщо ви хочете скористатися хитрістю і кмітливістю, щоб урятувати вашого героя від неприємностей.

— Ти коли це тут залишив? — долинув окрик з іншого кінця приміщення.

— Е-е... це моя сестра здала. Давно вже...

Це була не дуже вдала відповідь. Але кращої у нього не було.

— Знайшов! — Хлопець витягнув великий сірий рюкзак, насилу вивудивши його із-за двох валіз. — Місяць тут уже валяється. Забули його, чи що? Покажи паспорт.

Асаф солодко усміхнувся, скоса глянув в один бік, потім у другий, перевіряючи, куди можна змитися. Рюкзак лежав на рундуку, за десять сантиметрів од нього. Тамар була на відстані простертої руки. Він витягнув свого останнього козира:

— До речі, Шандор з «Бейтара» теж може не вийти сьогодні.

— Що? Що ти сказав? — Очі хлопця спалахнули людинолюбною надією. — Він що, зламався?

— А ти не знав?

— Ха, з'їли?! Чули, гади?! — закричав він на всю горлянку, штовхнувши рюкзак до Асафа. — Шандор сьогодні не грає!

— Шандор? — розсміявся один з хлопців. — З чого ти взяв? Учора ще тренувався, я на власні очі бачив!

— М'яз потягнув, — поважно повідомив Асаф, ступаючи крок назад разом з рюкзаком. — Після тренування. У газеті почитайте.

Уболівальник «Апоеля», промінячись щасливою усмішкою, вже переключився на наступного клієнта. Правду кажучи, Асаф уявлення не мав, хто там з гравців «Бейтара» потягнув м'яз після вчорашнього тренування. Але хтось точно потягнув, чорним по білому написано, то чому б не порадувати людину?

Притискаючи до себе рюкзак, він поспішив забратися геть. Останнім часом йому не давав спокою страх, ну, може, не страх, а побоювання, що за ним стежать. Ніяких причин думати так не було, але чи то через розмову з тим російським хлопцем, чи то через розуміння, що Тамар по вуха зав'язла у чомусь дійсно небезпечному, але Асаф відчував у потилиці неприємне поколювання, чийсь уважливий погляд, а іноді ззаду лунали обережні кроки, проте, скільки Асаф не обертався, нікого так і не побачив.

На площі на нього чекав білий від пилу велосипед. Асаф відстебнув замок, ледве виліз на сідло і почав повільно, страждаючи від кожного руху, крутити педалі. Рюкзак відтягував плечі, й Асаф, щоб забути про біль, уявляв, що тягне на спині Тамар, непритомну і безпорадну. Дінка бігла позаду, попереду, з усіх боків. Діставшись до парку Сакер, Асаф зліз з велосипеда, оглянувся, ретельно просканувавши поглядом смарагдові поляни. Нікого. Проте він почекав, прикидаючись, ніби милується красенем одудом, що кружляв над лужком. Дінка дивилася на нього з подивом, схиливши голову набік, ніби дивуючись, хто навчив його цих шпигунських хитрощів. Асаф бочком відступив у кущі, поклав на траву велосипед і забрався ще глибше, у саму хашу.

Він не поспішав. Він хотів вибрати правильний момент, адже це все-таки щось подібне до першого побачення. Спочатку прочитав квитанцію на рюкзаку — на ній значилася дата, коли його здали до

камери схову. Асаф підрахував: трохи менше місяця тому. Схоже, Тамар здала рюкзак і після цього зникла. Але чому вона не лишила рюкзак удома? Може, там щось таке, що не повинно потрапити на очі її батькам? Асаф згадав, як поморщилася Теодора, коли згадала батьків Тамар. Що ж вона сказала? Він заплющив очі, понишпорив у пам'яті і за мить вивудив звідти слово за словом: «...потребує грошей, а останнім часом — дуже багато грошей. А у батьків своїх вона, звісно, не бере». Асаф перебрав у голові все, що чув про Тамар, але нічого путнього не придумав.

Потім він спробував згадати, де сам був того дня, коли вона здала рюкзак. Цікаво, невже був такий час, коли він навіть не чув про Тамар! Це як тато з мамою, які жили в одному місті, не знаючи про існування один одного, можливо, навіть зустрічались на вулиці, в кіно, не думаючи, що настане час, коли у них буде троє спільних дітей.

Але що ж він робив того дня? Асаф ще раз вирахував дату. На самому початку канікул. Що він міг тоді робити? Зараз його життя здавалося йому таким порожнім порівняно з двома останніми днями, наелектризованими Тамар.

І не просто порожнім. Асафу подумалося, що до того, як Тамар увійшла в його життя, він усе робив автоматично, не замислюючись над своїми вчинками і нічого по-справжньому не відчуваючи. А відчора все, що з ним відбувається, кожна зустрінута людина, кожна думка, — все пов'язано і спрямовано до якогось єдиного центра, що пульсує життям.

Асаф дуже повільно, хвилюючись, розстебнув блискавки на рюкзаку — адже це вона їх застебнула. Ще мить — і якась частина її життя опиниться перед ним. Це було вже занадто. Все було занадто.

Дінці урвався терпець. Вона принохувалась, і пихкала, і тицлася в рюкзак носом, і метушилася, і рила лапами землю. Асаф сунув руку всередину, відчув трохи шорсткий дотик тканини. Раптом він усвідомив, що робить, і зніяковіло завмер. Що ж це таке, адже він втручається в її найбільш сокровенно-особисте, в найінтимніше...

Швидко, перш ніж сумніви взяли гору, Асаф витягнув джинси «Лівайс», пом'яту індійську сорочку, маленькі сандалі. Ретельно розклав речі на траві і втупив погляд як загіпнотизований: цей одяг торкався її тіла, увібрав її запах. Коли б не Дінка, то він понюхав би одяг — як це робила собака, тужливо поскиглюючи.

А чом би й ні?

Асаф зрозумів: вона справді маленька. Метр шістдесят — сказав той поліцейський. Авжеж, так він і думав: йому приблизно до плеча. Він випростався, не зводячи очей з одягу. І раптом відчув, як його заповнює радість — аж до кінчиків вух, як каже мама.

Руки обережно пірнули в рюкзак, витягли ще одяг, знов пірнули, наткнулися на паперовий пакет. Асаф видобув його, відклав убік. Знову попорпався в рюкзаку і дістав гарний срібний браслет. Провів по ньому пальцем. Якби він мав трохи більше досвіду в розшуковій справі чи в дівчатах, він би напевно пошукав на ньому яку-небудь мітку серед квіткового орнаменту, що вився по всій поверхні. А вже будучи братом такого аса в ювелірній справі, як Реллі, він просто зобов'язаний був як слід розглянути браслет. Але хто знає, можливо, саме через Реллі він негайно сунув браслет назад у рюкзак, так і не вгледівши вигравіюване на ньому повне ім'я Тамар.

Пізніше, багато тижнів по тому, намагаючись відновити в пам'яті свої дивовижні мандри її слідами — суцільні «а якби та якби», — Асаф вирішив, що йому неабияк пощастило, що він не побачив у той момент її прізвище на браслеті. Тому що якби побачив, то відшукав би адресу її батьків у телефонній книзі і поїхав до них. І батьки забрали б у нього Дінку, заплатили штраф, і на тому б усе й кінчилося.

Але в той момент Асаф думав тільки про одне — про запечатаний паперовий пакет. Він усе не наважувався розкрити пакет, оскільки відчував, здогадувався, а може, і сподівався, що всередині лежить щось надзвичайно важливе. Він помацав. Може, книжки? Чи альбоми з її фотографіями? Дінка заскавчала голосніше, кваплячи його. Асаф розкрив пакет і, судомно зітхнувши, заглянув усередину. Зошити. П'ять. Деякі грубі, деякі тонкі. Маленька щільна купка. Він пальцями пробігся по обрізах. Сунув у пакет руку. Витягнув один зошит. Швидко погортав, не наважуючись читати. Сторінки були списані дрібним, густим, нерозбірливим почерком.

Він дістав решту зошитів. «Щоденник» — було написано на обкладинці першого зошита, серед веселеньких наклейок із Бембі, намальованих сердечок і кривобоких пташок. Букви трохи дитячі; нижче три рядки, виведені червоним кольором, волали: «Не читати! Особисте!! Будь ласочка!!!»

— Як ти думаєш, — спитав Асаф, — може, бувають ситуації, коли дозволено читати чужий щоденник?

Дінка скосила очі вбік і разок облизнулася.

— Я знаю. Та раптом тут написано, де вона? У тебе є краща ідея?

Дінка знов облизнулася, цього разу трохи задумливіше.

Асаф розгорнув зошит. Побачив на першій сторінці подвійну червону рамку і в ній справжнє воляння: «Тату і мамо, будь ласка, будь ласка, навіть якщо знайдете цей зошит, не читайте!!!»

І внизу — великими літерами: «Я знаю, що ви вже кілька разів читали мої зошити. У мене є докази. Але я просто благаю, щоб цього зошита ви не чіпали, не розгортайте, будь ласка! Я прошу, щоб раз у житті ви не втручалися в моє особисте життя! Тamar».

Асаф закрив зошит. Прохання було таким зворушливим, не прохання, а благання, що він не зважився не послухатись. До того ж його обурювала думка, що батьки посміли заглядати в її щоденник. «У нас дома, — подумав він не без гордості, — я міг би залишити свій щоденник розгорнутим на столі, і батьки ніколи не стали б його читати».

Його мати теж вела щоденник. Він іноді питав її (останнім часом усе рідше й рідше), що вона там пише, про що можна так багато писати, що такого відбувається в її житті? І мама відповідала, що записує думки і сни, а також біди і радощі. Коли він був трохи менший, то безперестанно чіплявся, а чи можна і йому почитати. А мама усміхалася, притискала зошит до грудей і говорила, що щоденник — це річ особиста, стосується тільки її самої. Як, дивувався Асаф, вона і татові не дозволяє читати? «Уяви собі, навіть татові». Асаф згадав, що загадка маминого щоденника захоплювала його кілька років: що за секрети вона ховає від них? А може, вона пише там і про нього? Він, звичайно ж, питав, чи пише мама про нього. Вона сміялася своїм розгонистим сміхом, злегка закинувши голову і трясучи блискучими кучерями, і відповідала, що він може не хвилюватися — все, що вона про нього пише, він і так знає. «То навіщо ж тоді це писати?» — розсердившись, кричав Асаф. «Щоб у це повірити, — відповідала мама, — повірити у своє щастя».

А під «своїм щастям» вона завжди мала на увазі Реллі, Асафа і Муки. Тому що заміж вона вийшла в солідному віці (принаймні, з її точки зору, в солідному) і до знайомства з батьком уже встигла

переконати себе, що так і залишиться старою дівою, — і раптом, завдяки короткому замиканню і перегорілим пробкам, вона зустріла цього симпатягу, цього круглого усмішливого монтера, який без зайвої балаканини погодився прийти проти ночі і все-все полагодив, а вона, щоб якось віддячити йому, стала розпитувати про се про те і страшенно здивувалася, коли він одразу почав розповідати про свою мамусю, яка буквально вчепилася в нього руками й ногами і примушує його, дорослого мужика, жити у неї під боком. І поки розповідав, він усе возився з пробками, і мама, яка вирішила була, що монтер дуже соромливий і не дуже досвідчений щодо жінок, виявилася зметена цим потоком відвертих подробиць. Вона стояла поруч, тримала свічку і відчувала — тут подавався знак Асафу і Реллі, а в останній рік і Мукі, закричати всім разом, — «як усі її пробки вискакують йому назустріч!»

З роками Асаф перестав розмірковувати над загадкою маминого щоденника. Він привчив себе про нього не думати. Звик до того, що вечорами мама йде в маленьку кімнатку, у свій «кабінет», влаштовується на старенькому дивані, спирається ліктем на високу подушку — «як справжня східна ханума» — і, по-дитячому покусуючи ручку, починає писати.

У Асафі здійнялася хвиля знайомого з дитинства обурення: може, мама записувала і те, що Реллі розповідала їй під великим секретом зі своєї Америки? Може, її щоденник дізнався про нового друга Реллі раніше, ніж у них з Носорогом закралися перші підозри?

Асаф знову розгорнув зошит. Дінка кинула на нього швидкий погляд. Йому почулося загрозливе гарчання, і він згорнув щоденник.

— Я ж не її батьки, — пояснив Асаф. — І я з нею не знайомий. Для неї ж нічого не зміниться, якщо я прочитаю. Розумієш?

Мовчанка. Дінка дивилася в небо.

— По суті, я роблю їй ласку, щоб привести тебе до неї, правильно?

Мовчанка. Але вже не така ворожа. Так-так, цілком розумно. Варто й далі рухатися в цьому напрямку.

— Тому я мушу використовувати все, будь-який натяк, будь-яку інформацію, щоб дізнатися, де вона!

Цього разу Дінка ледь пискнула, кігті злегка зашкребли землю. Скориставшись її замішанням, Асаф палко заговорив знову:

— Вона навіть не дізнається, що я читав. Я її знайду, віддам їй тебе — і все! — Він був у захваті від власної хитромудрості. — Більше

того, їй більше ніколи в житті не доведеться мене бачити, ми ж зовсім чужі і залишимося чужими!

Дінка припинила рити землю. Розвернулася і стала прямо навпроти Асафа. Її карі очі глибоко-глибоко проникли в очі Асафа. Він не ворухився. Ніколи ще собаки на нього так не дивилися. «Як же!» — говорили цей погляд і ця собача посмішка. Асаф моргнув.

— Я читаю! — заявив він, демонстративно розгортаючи зошит.

Спершу він швидко гортав сторінки — аби звикнути до того, що робить. Йому здавалося, що від паперу йде легкий запах крему для рук. Потім перебіг очима кілька рядків. Не вникаючи в зміст — просто складаючи літери в слова. Він розглядав дитячий почерк, малюнки олівцем на полях. Равлики і закарлючки.

І раптом зразу поринув у текст:

...Але як Мор, Ліат і всі тонно знають, що робитимуть, де працюватимуть і за кого вийдуть заміж, а вона весь час занурена у свої дурниці і фантазії, уявлення не маючи про те, як зробити так, щоб її майбутнє вже нарешті почалося! Зараз вона боїться, що жінка уві сні мала рацію і кожен ледар і мрійник, як-от вона, проживе помилкове життя, помилкове життя!!!

Асаф опустив зошит на коліна, нічого не зрозумівши. Про кого це вона? Але все разом — самі слова, їхній натиск, волення в кінці — приголомшило його. Він ще погортав зошит, повний коротеньких абзаців. Змалювання божевільного, що його вона здибала на вулиці, покинутого котеняти, якого всиновила Дінка. Сторінка з одним-єдиним рядком:

Як узагалі можна жити, дізнавшись, що сталося в Голокост?

Погляд наткнувся на літери невідомої мови. Він придивився і зрозумів, що це іврит, але у дзеркальному відображенні. Часу на розшифрування в нього не було. Асаф перегорнув сторінку і подумав, що, мабуть, у неї була особлива причина зашифрувати записи. І тоді він перегорнув сторінку назад і терпляче розшифрував:

Іноді вона думає, що, можливо, існує такий світ...

Боже, з такою швидкістю він згає на сторінку не одну годину! Асаф встав, підійшов до велосипеда. Маленькою викруткою, яка завжди

була з ним, відгвинтив люстерко. Повернувся до щоденника і швидко прочитав:

...що, можливо, існує такий світ, де люди виходять вранці на роботу або до школи, а ввечері кожен повертається в інший будинок, і там, у цьому іншому будинку, виконують свою роль, роль тата, чи мами, чи сина, чи бабусі тощо. І вони там цілий вечір розмовляють, сміються, їдять, сперечаються, разом дивляться телевізор, і кожен поводить себе відповідно до своєї ролі. А потім вони йдуть спати, і вранці встають і знову йдуть на роботу і до школи, і ввечері повертаються, але вже в інший будинок, і там усе починається спочатку. Тато — батько іншої родини, і дочка теж з іншої родини, і через те, що за день вони забувають, що було попереднього вечора, їм завжди здається, що вони у себе вдома, у справжньому, правильному будинку. І так усе життя.

Асаф повільно випустив зошит з рук. Йому було недобре. Він подумав про свій рідний дім. А що, коли все так і є? Що, коли він справді кожного вечора йде в інший будинок і зустрічає інших людей, зовсім чужих, і називає їх «тато» і «мама»? Ні. Він схаменувся — бути такого не може. Запах своєї мами він пізнає серед запахів тисячі чужих мам. І дотик таткової руки до своєї щоки, і його постійні жартики, не кажучи вже про Мукі, яку він узнає із заплющеними очима серед тисячі шестирічних дівчаток.

Асаф розгорнув інший зошит, пізнішого періоду. Погортав і закрив. Дивна ідея не давала йому спокою. А може, вона все-таки десь має рацію? Позаяк коли вона помиляється цілком і повністю, то чому ж він відчув легкий, але такий відчутний жар у серці?

Він перегорнув сторінку.

Але вона негарна. Негарна. Неважливо, що всі навколо говорять. З якої речі їм морочити їй голову? Ліат якось сказала їй, десь років два тому: «Сьогодні ти майже красуня». І для неї це був найбільший комплімент, який вона коли-небудь мала, тому що «майже» доводило, що це правда. Та коли вона зараз про це думає, їй хочеться ревіти через те, що зовнішня краса повинна вирішувати її долю!!!

Але ж вона справді гарна, запротестував Асаф, він же пам'ятає, якою її змалювала Теодора. І відчув суміш із жалю й полегкості: може, вона все ж таки не така надзвичайна красуня, якою він її собі намалював в уяві.

...Після школи вона пішла в кафе «Атара». Там була одна немолода жінка, років десь під сорок, з рівним коротким волоссям, у чорних окулярах з товстими скельцями і зовсім не модних, з просто жахливою шкірою. Сиділа й помішувала ложечкою каву аж півгодини і навіть не думала її пити. Але при цьому вона не літала у химерах, бо погляду неї був роздосадуваний. Потім вона дістала книжку і стала читати, але коли я пройшла поряд з нею і глянула, то побачила, що книжка взагалі-то написана івритом! А вона читає її навпаки.

Я й далі переконуюся, що навколишній світ повен таємниць. І я вже не така наївна, як колись у дитинстві, і знаю, що у всіх на світі є свої секретні ігри. І ще одна думка прийшла мені в голову сьогодні на уроці фізкультури: у світі відбулася якась мутація, в результаті якої весь одяг зник, випарувався, і куку привіт — немає більше одягу. І всім довелося ходити голими скрізь — у ресторани, до школи, на концерти. Бр-р-р!

До речі, щодо тієї жінки в кафе, вона здалася їй журналісткою або суддею. І їй стало ясно, що вона сама такою буде десь через двадцять п'ять років — розумною і сумною юристкою, поруч з якою ніхто не сідає.

Асаф сидів знічений. Одна річ — розгорнути чий-небудь щоденник, щоб знайти якісь вказівки, здатні привести тебе до його власника. І зовсім інша — ось так заглянути в чужу душу. Але він уже заглянув туди, і зробленого не повернеш. Було щось таке у прочитаних

словах, в їх гіркоті, в їх самотності, від чого Асаф не міг уже відмахнутися. Він розгорнув наступний зошит, грубіший. Якби в його розпорядженні було кілька спокійних днів, він сів би і прочитав усе, від початку до кінця, щоб просочитися її життям. Але Дінка знову захвилювалася, та і його самого переповнювала нетерплячка. Асаф швидко перегорнув зошит, узяв інший і помітив, що почерк змінився, став більш дорослим, а з полів зникли закарлючки. Ось ще одна сторінка, списана дзеркальним шифром.

3.3.98. А. й І. сміються весь час і з усього. У них є така легкість, якої немає в ній. Колись і в неї була ця легкість. Коли вона була маленька, вона майже впевнена, що була. Та і А. й І. не завжди були такими веселунами. Але вони ніби вміють виконувати роль задоволених. Може, у них це справді інакше, бо у них немає того, що є у неї. Сьогодні її думки особливо похмурі. Всюди шури. Що трапилося? Та нічого. Хіба потрібна причина? Вчора вона провідувала Тео, і вони говорили про «Небо над Берліном». Який чудовий фільм! Якщо вона виросте, то почне знімати сюрреалістичні фільми, в яких може статися все, що завгодно. А ця ідея, що ангели можуть ходити поряд з людьми і слухати їхні думки! Страх, як здорово! (І взагалі: страх.) Була велика суперечка, є життя після смерті чи ні. Т. не вірить у Бога, але вона переконана, що сенсу її житті «в юдолі плачу» є, тільки якщо існує життя після смерті. Я сиділа тихо і виховано, доки вона не закінчила говорити, а потім заявила їй, що зі мною все якраз навпаки! Тобто мені конче треба знати, що життя — це тільки тут, і не дай боже, щоб було переселення душ!!! Тільки подумати, що мені доведеться ще раз усе це витерпіти!

Асаф згорнув зошит. У нього було таке відчуття, ніби він заглянув у розкриту рану. Його вже ні на хвилину не обманювали ці перескоки з «я» на «вона». У цьому вся Тамар, вона така... Як би краще сказати? Така розумна, звісно. І така сумна, і така... без ілюзій. Хапається руками за оголені дроти. Її смуток не був звичайним, знайомим йому самому смутком — через поразку «Апоеля», наприклад, або через погану оцінку. Це був смуток зовсім іншого штибу, подібний до смутку дуже старих людей, які вже все знають про це життя. Асаф іноді теж відчував такий смуток, напливами, але не міг висловити його і волів

навіть не пробувати цього робити, оскільки якщо ти висловлюєш щось, то це залишається з тобою назавжди, це — як вирок. Але якби Тамар була тут, він заговорив би з нею про цей смуток — без страху заговорив і постарався б знайти ім'я тому, що підстерігає за тонкою завісою життя, повсякденності і родини, за найміцнішими маминими обіймами. Асафу не подобалися ці думки, вони накочували на нього, коли він сидів сам у своїй кімнаті або в дивні хвилини між дійсністю і сном. Раптом чіпляла така ось крижана думка і затягувала в бездонну прірву незбагненого.

А Тамар... Асаф відчував, що вона пише якраз про ці самі речі. І що вона — перший, хто так ясно і тверезо висловився про зникаючі і страхаючі тіні. Він раптом зрозумів, що розхитується з одного боку в інший, бгає зошит, розгортаючи і згортаючи його — немов шлюз, аби якось відрегулювати підступаючу хвилю, що вихлюпується на нього з цих зошитів.

І хоча нічого навколо нього не змінилося — в тому світі, що був за стіною з кущів, — Асаф раптом відчув страшенну самотність: маленька людинка, що загубилася у відкритому космосі і відчайдушно сподівається, що десь у Всесвіті вештається ще одна людинка — на ім'я Тамар.

І ще він знав, ні на мить не обманюючи себе, що вони різні, він і Тамар, що вона не боїться цих моторошних думок чи, принаймні, не втікає від них, на відміну від нього — який вічно втікає, ледве торкнувшись, вічно забуває, ледве згадавши. Вона міркувала про свої чорні думки, про їх щурячу зграю, іноді з усмішкою, неначе про давніх знайомих, іноді, очевидно, навіть відчуваючи дивне задоволення від їх компанії. І коли він побачив сторінку, на якій Тамар, немов на кару, написала сто разів слово «ненормальна», йому захотілося перекреслити все це навхрест, а зверху написати великими літерами: «виняткова». Як вона зрадіє, подумав Асаф захоплено, коли я приведу їй Дінку!

Він встав. Сів. Згорнув, розгорнув. Усе тіло горіло і свербіло. Дінка стежила за ним. Йому здавалося, що вона шукає його погляд: «Тепер ти розумієш, про що я весь час товчу?» Йому захотілося пробігтися. Розігнати нагромаджене бродіння в крові. У голові пінилося забагато слів. Адже Тамар... вона була ще чимось... вона була більше ніж розумною, більше ніж сумною, більше ніж винятковою. Вона була

потрясною. Ось те слово, яке він шукав і яке раптом знайшлося. Подивившись класне кіно, його мама часто вигукувала: «Ах-х-х! Це було потрясно!» І мамине захоплення зворушувало його завжди — навіть коли він і не розумів усього сенсу цього трохи безглузлого слова. Прочитавши щоденники Тамар, він відчув саме це — те саме потрясіння, немов прийшов хтось і як слід потряс вміст його серця, голови, тельбухів.

Дінка загавкала. Нема часу, нема! Асаф і далі гарячково гортав зошити, страждаючи від того, що не встигне прочитати все. Він дістався до п'ятнадцятирічної Тамар, і тут багато що несподівано з'ясувалося. Смуток і туга зникли, і він раптом зіткнувся з радісною, навіть тріумфуючою дівчиною. От здорово, зрадів Асаф, але зразу й охолов: це все завдяки її дружбі з Іданом та Аді. Їхніми йменнями рясніли сторінки, надто ім'ям цього хлопця: Ідан сказав те, зробив це, Ідан заявив, що... Ідан вирішив, що... Це той самий гітарист, якого вона шукає, здогадався Асаф. Цілком очевидно, що Тамар уклепалася в нього. Асаф читав далі, і що більше читав, то ясніше розумів, що цей Ідан той ще фрукт, що він неприховано грає і Тамар, і невідомою Аді. І якщо вже когось Ідан і любить, то лишень себе. Асаф здивувався, як Тамар цього не відчуває, як не розпізнає речей, які сама ж описує! Скажи, Дінко, як вона, з усім її розумом і проникливістю, може умлівати від цього козла Ідана?!

Асаф поглянув на дату в кінці останнього зошита — щоденник закінчувався рівно рік тому. Швидко перевірів дати інших зошитів. Склав їх по порядку і зрозумів, що коли й був ще один зошит, що описує останній рік і здатний відкрити йому, через що Тамар подалась у мандри, то тут його немає.

Хвилину він сидів розчарований, збитий з пантелику суперечливими думками. Але зараз не час вдаватися у зневіру. Треба бігти. Дивно, чому він так поспішає, адже начебто нічого не сталося. А проте Асаф відчував, що пісок стрімкою цівкою витікає у величезному пісковому годиннику, що десь там усе починає розкручуватися швидше і швидше, прагнучи до розв'язки.

Асаф акуратно склав речі назад у рюкзак: одяг, сандалі, зошити. Він не знав, куди тепер йти. Може, на вулицю Бен-Єгуда, пошукати гітариста, про котрого говорив Сергій? Але у нього не було найменшого бажання зустрічатися з цим хлопцем. А ще не було

бажання виходити на людну вулицю, наштотуватися на незнайомих людей, розмовляти словами, якими всі користаються. Асафа не полишало відчуття, що за той короткий час, поки він сидів у кущах, трапилося щось несподіване, щось хороше. Не тільки з ним, але й взагалі — у світі. Не може бути, щоб усе й далі тривало в тому ж дусі, як і годину тому. Йому раптом до болю захотілося негайно побачити її і розповісти про своє відчуття. Можливо, йому навіть не доведеться нічого розповідати, можливо, саме цієї хвилини вона вже все зрозуміла — не відаючи, хто він такий, не знаючи про нього нічого. Можливо, вона вже відчула...

Частина 4

Ну як одна ця зірка наважилась сама...

Вона не знала, коли знову побачить Шая. Наступного дня після їх першої зустрічі він не прийшов на вечерю. У Єрусалимі він чи залишився ночувати в якому-небудь віддаленому місті, а може, навмисне уникає зустрічі з нею? Вона їла остогидле пюре, і погляд її невпинно спрямовувався до дверей.

Ще через день Шай з'явився — увійшов до їдальні, сів і не підіймав голови до кінця вечері, не помічаючи ні її наполегливих поглядів, ані криків, що їх вона посилювала пальцями. Закінчив їсти й пішов, а на завтра знову не з'явився.

Зате прийшов Пейсах — сів з усіма разом, вочевидь перебуваючи у чудовому настрої. Шорти його ледве не тріщали по швах на стегнах. Тамар подумала, що він, схоже, ніколи не міняє і не пере свою майку-сітку. Пейсах жартував, сипав анекдотами та байками зі свого армійського минулого (він працював завгоспом якогось армійського ансамблю), хвастився борцівськими успіхами. Тамар спостерігала за ним і думала, що коли вона стане чекати, поки Шай набере духу, коли не зробить чого-небудь негайно, то просто збожеволіє.

Вона крадькома вдивлялася в грубе обличчя Пейсаха, і різкі контрасти цього обличчя мимоволі справили на неї враження. М'ясисті губи виказували цілковиту розбещеність на межі з підлістю, в його мертвих очах і в товщі плоті ховалася байдужа жорстокість, і разом з тим у цьому обличчі читалася і незграбна добродушність, і неприкрите бажання подобатися й бути улюбленцем. Пейсах встав, поплескав по кишенях шортів і сказав, що забув сигарети в машині, хто почастує його сигареткою? І зараз же з усіх боків до нього потяглися відкриті пачки, і Тамар стало гидко від загального підлабузництва, але тут її як струмом стукнуло: перед очима ще раз промайнув його жест — як

Пейсах поплескав себе по кишенях. Серце її закалатало: порожні кишені і сітчаста майка без кишень. Зараз або ніколи.

Тамар дочекалася, поки якомусь везунчику не привалила велика честь наділити Пейсаха куривом і той жадібно не всмоктав першу порцію диму. Тоді вона встала, голосно сказала Шелі, що лише на хвильку до туалету і хай не прибирають її тарілку, вийшла з їдальні і рвонула що є сили.

Коридор був порожній. Єдина лампочка, що звисала на шнурі, розгойдувала на стінах тіні. Тамар повернула ручку, впевнена, що двері замкнуті. Уся ця затія була божевільною і безнадійною грою.

Двері відчинилися.

У Пейсаховому кабінеті було темно. Тамар пробиралася напوماцки. Обійшла один стілець, наштовхнулася на другий, знайшла нарешті стіл. На нього, на щастя, падала смужка місячного світла. Вона висунула верхню шухляду. Теки й папери були навалені безладними купами, але Тамар знала, що шукає — червоний записник. До цього вечора вона жодного разу не бачила Пейсаха без червоного записника. Вона швидко перебирала вміст шухляди, намагаючись по можливості не порушувати первозданності хаосу. Записника не було. А ти як думала? Він напевно тримає його в потайній кишені, де-небудь у трусах. Тамар потягла до себе другу шухляду. Старі клясери, зошити, пачки паркувальних талонів з різних міст.

У коридорі почулися голоси. Хтось прямував до дверей. Аж двоє! Кроки були швидкими. Тамар пригнулася, спробувавши сховатися за столом. Боже, подумала вона, хоч я в тебе й не вірю, і хай Тео скільки завгодно дражниться, що у страшну хвилину я все ж таки звернулася до тебе, Боже, благаю тебе, зроби так, щоб вони сюди не зайшли!

— Ось побачиш, кінець кінцем я його вламаю продати. — Вона впізнала Шишако. — Таке охеренне аудіо — якраз для моєї тачки.

— Накинь штуку — падлою буду, продасть, — відповів другий, незнайомий голос. — Ніде не дінеться — продасть. Факт, продасть!

Кроки почали віддалятися.

Тамар ще трішки почекала, паралізована жахом. Погляд її наткнувся на замок, що висів на нижній шухляді. А то як же! Тому він і не взяв із собою записника. Тамар потягнула шухляду, ні на що не сподіваючись. І не повірила своїм очам: уперше в житті успіх був на її боці.

Записник лежав там, червоний і пухкий, з пошкрябаною і заяложеною Пейсаховими пальцями обкладинкою.

Спочатку вона нічого не розуміла. Сторінки були густо списані стовпцями й рядками, скороченнями, іменами й цифрами. І все мініатюрнішим почерком, що особливо контрастував з розмірами лапи, яка виводила ці літери. Тамар присунулася до вікна, намагаючись уловити хоч крихту світла. Погляд ковзав по рядках, і обличчя її витягувалося: ці карлючки були надзвичайно схожі на шифр, але у неї просто немає часу, щоб розбиратися з ним. Тамар примружилась, зібралася з думками. Розплющивши очі, виявила, що рядки — назви міст, а стовпці — дати виступів. Рядки і стовпці утворювали сітку. Кров пульсувала у скронях, на шиї і навіть десь усередині очей. Тамар пошукала стовпець із сьогоднішньою датою. Знайшла, потім відшукала перетин із рядком «Тель-Авів», і в тій клітинці, де вони перетиналися, знайшла своє ім'я. Скорочення стали зрозумілі: «ПД» означало площу Дізенгоф, де вона виступала сьогодні вранці, а «СД» — Центр Сюзан Далаль.

Записник тремтів у неї в руках. Тамар постаралася забути все, що було по той бік дверей, усіх, хто міг зайти до цієї кімнати. Тільки зараз вона змогла оцінити сміливість Шая, який наважився зателефонувати звідси. Чи глибину його відчаю. Це трапилося о десятій вечора, і батьків не було вдома, а вона мало не зомліла, почувши його після такої довгої відсутності. Він говорив приглушеним голосом, ледь стримуючи істерику. Розповів про якусь аварію. Вона ледве розуміла його. Благав, щоб вони забрали його, врятували, тільки без поліції. Якщо вони приведуть поліцію, то йому капець. Вона сиділа на кухні, зубрила тригонометрію, з якої наступного дня був іспит, і їй знадобився якийсь час, аби зрозуміти, що Шай говорить. У нього був зовсім інший голос, і мелодія і ритм абсолютно змінилися. Шай був чужим. Сказав, що це жахливе місце, щось подібне до в'язниці, що всі інші тут наполовину вільні і лише він у довічному ув'язненні, і на одному диханні випалив, щоб вона від його імені попросила пробачення у тата, що бійка вийшла через якесь хвилине божевілля і що тутешній бос — це такий тип, про якого він півроку не міг вирішити, диявол він чи ангел, щось цілковито заморочене, цілковито хворе...

І раптом вона почула скрип дверей. Вона у себе вдома, на кухні, почула, а Шай — ні. Він промовив ще кілька слів і враз замовк і почав задихатися, бурмотіти: «Ні... ні... ні...» Потім залунав інший, нелюдський голос, більше схожий на рик розлюченого хижака, щось утробне. А далі удари — один за одним, немов хтось вибивав запорошений мішок об стіну. Ще й ще, і крик, і плач. У першу мить вона не зрозуміла, хто кричить — людина чи тварина.

Тут, у цій самій кімнаті.

Тільки не думати про це.

Тамар перегорнула далі, відшукуючи рядки з Єрусалимом. Потім стала шукати імена: його і своє. І не знаходила, не знаходила. Згори доносилися дзвін виделок і тупотіння. Починають прибирати посуд. У неї є ще хвилина, може, півтори. Вона швидко водила пальцем по числах, зупинилася на найближчій неділі. У рядку з Єрусалимом знайшла тільки своє ім'я. Шай буде у Тверії. Палець пробіг по всьому рядку і ткнувся в наступний четвер. Її очі розширилися: його і її ім'я, одне поряд з іншим. Шай з'являвся у місці, позначеному ПМ, а вона значилася в СП. Обоє заплановані з десятої до одинадцятої ранку. Вона закрила записник, сунула його в шухляду і завмерла на мить, тремтячи усім тілом. Через дев'ять днів. Тиждень і ще два дні. Він буде на площі перед «Машбіром», а вона — на Сіонській площі. Всього кілька сотень метрів. Як їй влаштувати зустріч? Ніколи їй не вдасться цього зробити! Через дев'ять днів вона його звідси витягне!

А тепер — забирайся геть, кричали всі її почуття. Минуло майже п'ять хвилин з тієї миті, як вона вийшла з їдальні, і її тарілка залишалася на столі, тому Пейсах запросто може послати кого-небудь перевірити, куди вона поділася. Але вона ще не закінчила. Вона шмигнула до дверей, злегка прочинила їх і виглянула. Коридор був порожній. Гола лампочка все так само розгойдувалася на протязі, відсвічуючи тужливою жовтизою. Тамар тихо зачинила двері і повернулася до столу. Пальці так тремтіли, що їй не вдалося набрати правильний номер. Ще раз. У телефоні залунали довгі гудки. Тільки б вона була вдома, тільки б вона була вдома!

Лея взяла слухавку. Голос був таким напруженим і діловим, неначе вона стояла і чекала цього дзвінка.

— Леє, — прошепотіла Тамар.

— Тамочко, ластівко! Де ти, дівчинко, що з тобою? Прийти?

— Леє, не зараз. Слухай: наступного четверга, між десятою і одинадцятою, чекай з машиною...

— Стривай, не так швидко. Мені треба записати...

— Ні, часу немає. Запам'ятай: наступного четверга.

— Між десятою і одинадцятою. Де?

— Де? Зажди...

Жовтий «фольксваген» Леї промайнув у неї перед очима. Вона постаралася уявити вузькі вулички в центрі Єрусалима. Тамар не знала, яка з них відкрита для проїзду, яка — однобічна і яка найближча до Шая.

— Тамар? Ти слухаєш?

— Я думаю. Секунду.

— Можна тобі дещо сказати, поки ти думаєш?

— Я така рада тебе чути! — Тамар поцілувала слухавку.

— А я тут сиджу — не знаходжу собі місця. Вже майже три тижні, як від тебе ні слуху ні духу! А Нойка мені спокою не дає: «Де Тамі-мамі, де Тамі-мамі?» Ти тільки скажи мені, рідненька, вдалося тобі? Ти потрапила туди?

— Леє, мені пора.

У коридорі почулися кроки. Вона поклала слухавку і зіщулилася в грудочку за столом. Почекала ще кілька ударів пульсу. Тиша. Мабуть, почулося від страху. Принаймні, вдалося передати Леї повідомлення. Тепер би вибратися звідси.

Але, підійшовши навшпиньки до дверей, Тамар раптом відчула непереборне бажання зателефонувати ще. Це було безумством, безглуздим слаломом між розумом і почуттями. Але бажання поговорити з іще однією людиною з колишнього життя палило все нещадніше. Тамар доторкнулася до дверної ручки і надовго завмерла, розриваючись між суперечливими почуттями. Їй треба звідси забратися. Та й кому дзвонити? Батькам? Ні, не можна. Розмова з ними виб'є її з колії. А Ідан і Аді зараз у Турині, та якби й повернулися, про що з ними говорити? Хто ж залишається? Лея, Аліна і Тео. Три її подружки. Три її матері. «Тео — мати розуму, Лея — серця, а Аліна — голосу» — так колись написала вона в щоденнику. Не пам'ятаючи себе, Тамар ступила назад до столу, підняла слухавку, в якій вищала сирена, але у неї більше не залишалось сили опиратися. Розмова з Леєю збудила у ній все те, що вона відсовувала і ховала у глибинах

своєї душі. І Тамар підхопив могутній потік спогадів про минуле життя, його повсякденність, його свободу, про те, що це означає — не обмірковувати сто разів кожен вчинок, не страшитися стеження і перевірок, не боятися говорити все, що спадає на думку. І немов уві сні, в дурмані, відчайдушно прагнучи до тепла і любові, Тамар набрала номер.

Гудки. Тамар побачила старовинний чорний апарат з круглим диском, почула м'який квапливий шурхіт мотузяних сандалів.

— Так? — пролунав різкий голос з лунким акцентом. — Так, хто тут? Це Тамар? Моя Тамар?

Важка червона рука з чорним квадратним перснем на пальці лягла на телефон.

— Нізачо на тебе не подумав би, — сказав Пейсах і засвітив лампу, що залила кімнату рівним світлом. — Щоб саме ти? Приватні розмови? І до кого ж ти бемкала у дзвін? До когось, з ким ми знайомі? До тата-мама? Чи до когось іще? Сядь! — гарикнув він, із силою штовхнув Тамар на стілець і заходив у неї за спиною.

У Тамар похолола потилиця. Це провал! Вона провалилася так само, як Шай. І в тій самій кімнаті.

— Теперечки у нас є дві можливості. Або ти по-доброму сама скажеш, з ким ляси точила, або ми тебе змусимо. Що вибираєш, люба?

Пейсах усім тілом навалився на стіл. Могутніми гарячими хвилями від нього йшла груба сила, біцепси перекочувалися, немов штормові вали. Тамар ковтнула слину.

— Я бабці дзвонила, — прошепотіла вона.

— Значить, бабці, га? Так, знову дві можливості, — повільно промовив Пейсах.

Тамар приголомшено дивилася, як весь жир на його обличчі, всі ці складки-ямочки всмокталися кудись усередину і назовні виступили кістки, обтягнуті пружними м'язами.

— Або я попрошу у тебе той номерок, який ти набрала, і ти даєш його по-доброму...

Тамар мовчала.

— Або я натискаю на кнопку повторного набору.

Тамар дивилась на нього без будь-якого виразу. Тільки не показувати, що вона боїться. Цього задоволення він не дочекається.

Телефон пискнув, автоматично набираючи номер. Пейсах притиснув рурку до вуха. Тиша, потім гудок. Крізь Пейсахову руку Тамар почула скрипучий Теодорин голос — він звучав стривожено і налякано. Пейсах мовчав. Теодора знову закричала:

— Алло? Алло! Хто це? Тамар? Тамі? Це ти?

Пейсах повісив слухавку. Рот його злегка скривився в сумніві.

— Ну, — нарешті сказав він, гидливо поморщившись, — цілком випадково вона звучить як бабця.

Тамар з полегкістю випросталася. Дивно, як така найдурніша помилка може обернутися рятувальним кругом. «Чорт, чорт, чорт, — одразу подумала вона, впиваючись нігтями в долоні, — я ж забула сказати Леї назву вулиці! День і годину сказала, а назву вулиці — ні. Який жахливий прокол...»

Пейсах задумливо ходив по кімнаті. Потім знову навалився перед нею на стіл:

— Вставай. Цього разу ти викрутилась. Носом чую — чимось від усього цього відгонить, але ти сяк-так викрутилась. А теперечки краще прочисти вуха...

Тамар не ворушилася, з тугою згадуючи, як вона з першої ж хвилини напакостила собі, заспівавши «Не називай мене любою», а потім ще й додала — обізвала Міко злодієм і віддала гроші тій росіянці. Де був її розум, чому дозволив почуттям узяти гору...

— Ще разок лоскотнеш мені між ногами — і тобі кранти. Навіть співай ти, як Хава Альберштейн і Йорам Гаон, разом узяті, вийдеш звідси такою, що більше ніколи співати не зможеш, ось тобі моє слово. І слухай сюди гарненько, люба...

Люба, як же!

— Я ще не зовсім просік твої заморочки, але від тебе точно чимось таким відгонить, а я в цих речах ще жодного разу не схибив.

Тамар раптом відчула, як у ній з кожною секундою тане та сама загадкова речовина, яка зв'язує між собою кістки, м'язи, руки, ноги, риси обличчя.

— Тому гарненько зятям собі: ще не народився той, хто здрючить Пейсаха Бейт Талеві. Ми одне одного зрозуміли?

Тамар кивнула.

— А тепер звалюй звідсіль!

І Тамар звалила.

Коли вона доспівала останню пісню, люди зааплодували, загукали «браво». Дехто підходив, хвалив, дякував, розпитував про пісні. Тамар проти звичаю відповідала детально, затягуючи розмову. Краєчком ока вона побачила, що Міко топчеться біля найближчого рундука з шаурмою. Швидким поглядом ковзнула по людських обличчях: кому довіритись? Дві молоді туристки з якоїсь північної країни, що говорили по-англійськи з розкотистим «р», не беруться до уваги. До неї схилився високий і худий чоловік з борідкою і трохи китайським видом.

— Така чистота! Коли ти почала співати, я був на тому кінці вулиці і подумав, що чую флейту, — все нахвалював він її голос.

Але щось у ньому здалося Тамар трохи фальшивим, а може, її відштовхнуло те, що він нагадав їй про її власну фальш.

Тендітна дама з прозорою шкірою, ламаючи в погано стримуваному хвилюванні руки, процвірінкала, що вона має розповісти їй щось чудове-чудове, але краще почекає, коли всі розійдуться. Поряд з дамою стояв літній пухкий курдупель, тримаючи у руці пошарпану брунатну сумку. Тамар вирішила, що він з маленьких чиновників — старанний трудяга. У товстунчика були добрі очі, великі і круглі за скельцями окулярів, обвислі вуса, широка краватка, що давним-давно вийшла з моди, і сорочка, висмикнута з-під штанів. Курдупель вочевидь соромився. Тамар поглянула на нього, усміхнулася найпроменистішою своєю усмішкою. І він одразу відгукнувся, заусміхався у відповідь і забурмотів, що він «хоч і повний профан у законах співу, але, почувши її голос, пригадав те, чого не почував уже багато літ». Очі товстуна зволожилися, і він обома руками стиснув руку Тамар. І вона швидко, перш ніж він теж солодко затуркоче про чистоту її голосу, простягнула йому другу руку, а благальний погляд угвинтився в його очі. Подив ринув із-за стареньких окулярів, кошлаті брови поповзли догори, коли він відчув у долоні клаптик паперу.

За його спиною, метрів за двадцять, Міко, задерши голову, злизав жовтуватий соус, що стікав з коржика. З самого ранку він не спускав з Тамар очей, і вона здогадалася, що після вчорашньої пригоди Пейсах велів йому пильнувати за нею.

Курдупель нарешті схаменувся. Стиснув папірець у кулаці й напружено усміхнувся.

— До побачення, — з притиском сказала Тамар і майже відштовхнула його.

Товстун, схоже, щось зрозумів і швидко почимчикував геть. Тамар із страхом стежила за ним. Тендітна дама, дочекавшись нарешті своєї черги, нетерпляче накинулася на неї:

— Ти просто мушиш про це дізнатися, дівчинко, ось послухай! Просто мушиш! Жила колись найвидатніша співачка, Роза Рейзе, вона втекла з Білостока, звали її тоді Розою Брухштейн, і не смійся, будь ласка, багато хто вважав її найбільшою співачкою на світі після Карузо. Пуччіні і Тосканіні мріяли про таку...

Тамар машинально кивала, голова її хилиталася вгору-вниз, немов м'ячик на резинці. А товстенький курдупель віддалявся енергійними кроками. Ось він уже пройшов зовсім поряд із Міко, вони навіть не поглянули один на одного. Кругла лисина курдупеля розчервонілася — від спеки, а може, й від хвилювання. Тамар благала, щоб її вибір виявився правильним, щоб цей маленький чоловічок не підкачав.

Хтось тоненько засміявся поруч з нею. Тендітна дама тряслася, насолоджуючись своєю історією:

— І ось одного разу Розі Рейзе довелося їхати Мексикою у потязі, і на потяг напав знаменитий розбійник Панчо Вілья. І Роза сказала грабіжникам, що вона співачка, але вони їй не повірили. Та коли вона відкрила рот і заспівала — просто у вагоні, у розпал стрілянини, вони не тільки відпустили її з богом, а й почастували своєю славнозвісною мексиканською текілою...

Тамар неуважно всміхнулася, подякувала дамі, підбрала гроші та магнітофон, покликкала Дінку й пішла до обумовленого місця — зустрітися з Міко. Краєм ока вона встигла помітити, що чоловічок з брунатною сумкою вже в кінці вулиці. Їй сподобалося, що він не зупинився тут-таки прочитати записку і жодного разу не обернувся. У неї в кишені лежали ще дві такі самі записки, заготовлені напередодні. Вона збиралася передати їх трьом різним людям, але довіру у неї викликав лише він один. У неї було таке відчуття, що цей товстун — саме той, хто їй потрібен.

Моше Хонігман, колишній судовий стенографіст, а нині самотній пенсіонер, удівець із сорокалітнім стажем, скращував одноманітність професійної кар'єри скромними захопленнями. Він був збирачем

старовинних географічних мап, книжок про подорожі у Святу землю і платівок із записами духових оркестрів. Ще Моше Хонігман грав у шахи, листуючись з аматорами цієї стародавньої гри по всьому світу, а крім того, завів собі звичай вчити щороку по одній новій мові на рівні якої-такої вуличної балачки. Це була вічно натхненна і вічно чимось зворушена людина, яку старість застукала десь у розпалі дитинства. На додачу до всіх перелічених вище занять він був також завзятим читакою детективів, що продаються по п'ять шекелів за штуку в маленьких букіністичних крамничках і допомагають на кілька годин заглушити нестерпну душевну нудьгу.

Зараз Моше Хонігман квапливо йшов однією з відгалужених від Бен-Єгуди пішохідних вуличок. Його немолоде серце страшенно калатало, але він не дозволяв собі затриматись і заспокоїтись. Він усе ще бачив перед собою благальні очі дівчини, яка — ясно як божий день — була в серйозній небезпеці. Моше Хонігман швидко йшов і гарячково, але більш ніж логічно, розмірковував: за дівчиною хтось стежить, саме тому вона так дивно повелася. Від хвилювання його ноги трохи ослабли в колінах, і він змусив себе сповільнити крок. П'ятдесят років спілкування із злочинним світом (окрім сотень проковтнутих детективів до уваги бралися й довгі роки, проведені на судових засіданнях) чітко диктували Моше Хонігману, що треба зробити. Він раз у раз зупинявся перед якою-небудь вітриною, поправляв рештки волосся, що прилипли до спітнілого лоба, й уважно перевіряв, чи не відіб'ється у склі яка-небудь підозріла особа.

Миттю занурившись у незвичайну історію, Моше Хонігман кружляв вулицями, напружено розробляючи серцезворушливі сюжети, що сягали кульмінації тієї миті, коли дівчина зверталася до нього. І між цими фантазіями він благословляв свою зірку, що зробила його зовнішність такою буденною, такою непримітною, такою непідозрілою. І він постарався зробитися ще буденнішим і непримітнішим, удавши на обличчі застиглу страхітливую посмішку, що надавала йому, на його думку, вигляду добродушного підсліпуватого дідуся.

Профланірувавши ось так цілу годину, викликаючи найтяжчі підозри у всіх здибуваних на його шляху перехожих, Моше Хонігман прослизнув у кафе «Гранат», замовив собі тост із сиром і поміняв свої вуличні окуляри на окуляри для читання. З брунатної сумки він дістав і

врочисто розправив газету «Маарів», з головою сховавшись за її сторінками, і лише тоді нарешті розгорнув заповітну записку.

Дорогий добродію чи добродійко, мене звать Тамар, і я дуже-дуже потребую вашої допомоги. Я знаю, це звучить дивно, але ви повинні мені повірити, що йдеться про життя і смерть. Будь ласка, допоможіть мені. Не чекайте ні хвилини. Не відкладайте цього на завтра. Зараз же, просто зараз, подзвоніть, будь ласка, за телефоном 6255978. Якщо не відповідають, спробуйте зателефонувати пізніше. Прошу вас, не губіть цієї записки! Попросіть до телефону жінку на ім'я Леї. Розкажіть їй, як до вас потрапила ця записка, а найголовніше, будь ласка, скажіть їй, що Тамар просила повідомити: у призначений час, у призначений день, на вулиці Шамай, навпроти стоянки таксі. Потім, прошу вас, будь ласка, знищте цю записку...

Із-за «Мааріва» повільно сплигло здивоване кругле обличчя Моше Хонігмана. Отже, він мав рацію, чорт забирай! Крихітка справді ускочила в страшну халепу! Він ще і ще раз перечитав записку, пробуючи вгадати, звідки вирвано аркуш. Потім подивився папір на просвіт, намагаючись знайти які-небудь таємні знаки.

— Ваш тост, будь ласка, — сказав офіціант.

Моше Хонігман очманіло втупився в нього. Тост? Зараз? У таку відчайдушну мить? Схопив свою сумку, кинув на стіл купюру і стрімголов вискочив на вулицю. Знайшовши на розі телефон-автомат, набрав номер.

— Так! — пролунав грубуватий жіночий голос, на фоні дзвону посуду, звуку розливаної води і людського гомону.

— Пані Лея? — з тремтінням у голосі запитав Моше Хоніман.

— Так. Хто це?

Він заговорив квапливим напівшепотом, важко задихаючись:

— Це Моше Хонігман. Зараз у мене, на жаль, немає змоги відрекомендуватися як належить, але я маю розповісти вам деяку виняткову з певного погляду історію. Історію про... — він зазирнув у записку, — про Тамар. Чи не знайдеться у вас для мене хвилиночки?

А вже незабаром Моше Хонігман впурхнув назад у кафе, змусив офіціанта повернути його все ще теплий тост і відкинувся на спинку стільця з виразом мрійливої радості на обличчі. Голова паморочилася

від неймовірних подій. Але не минуло й хвилини, як він уже з усієї сили нервував через те, що Леї досі немає. Він схопився, виглянув на вулицю, повернувся на своє місце і голосно зітхнув. Подивився на годинник, потім ще раз і ще. У нього був старий годинник — з тих, що випускали в Ерец-Ізраель в епоху британського мандата, — замість цифр на них були позначені імена дванадцяти колін Ізраїлевих. Було якраз Завулон^[50] і двадцять хвилин, і Моше Хонігман не знав, як йому згаяти час до без десяти Нефталима^[51]. Він без кінця розгортав записку, пестячи її поглядом, немов це був виграшний лотерейний квиток, перерхтуючи раз по раз останні слова:

...Я наперед вдячна вам за величезну допомогу. Мені хотілося б відплатити вам добром за добро чи бодай сплатити за телефонну розмову. Я сподіваюся, що дуже скоро з вами трапиться щось гарне і вам віддячиться за вашу сердечну доброту. Дякую, з найвищою повагою, Тамар.

Усього шість днів залишалося до втечі, а вона все ще жодної гадки не мала, як зробити так, щоб вони з Шаєм зустрілися на півдорозі між місцями їх виступів. Тамар була така налякана, що їй не вдавалося подумати про це ні під час коротких переїздів, ані вночі, в ліжку. Це було безглуздо й безвідповідально, але вона ніяк не могла змахнути завісу з туману, що опускалася перед нею щоразу, як тільки її думки наближалися до небезпечної зони.

У п'ятницю після вечері хлопці й дівчата розставили стільці в ідальні уздовж стін. Пейсах з двома бульдогами всілися в центрі. Прийшла навіть Пейсахова дружина, маленька мовчазна жіночка, що поглядала на чоловіка із захопленням і усміхалася, не розтуляючи губ. Приплентався і Шай, опустився на вказане йому місце. Решта теж сіли — таким собі затишним кружком. Потекла легка розмова. Орталь, фокусниця, сказала, що ці дерев'яні стільці точнісінько як шкільні, ті самі, від яких ние спина, і почалися балачки про вчителів, про заняття, про турпоходи. На якусь хвилю Тамар примарилося, що вона в літньому таборі або, як одного разу сказала Шелі, в будинку творчості для юних обдарувань.

Шай, занурений у себе, наполегливо уникав дивитися на неї. Підтоптаний старий вісімнадцяти років. Тамар сиділа навпроти і за

звичкою, що перетворилася на другу натуру, вбирала його слабкість. Уже за хвилину її геть розвезло, тіло осіло в такій самій, як у нього, розчавленій позі. Вони були у цю мить схожі одне на одного, мов дві однакові карти, і якби хтось звернув на них увагу, підозри виникли б неминуче. Тамар згадала домашні суботи — до того, як на них впало нещастя з Шаєм, — згадала марні мамині спроби хоч раз на тиждень влаштувати спокійну вечерю, без скандалів і суперечок, щоб хоч раз на тиждень вони побули родиною. Мама запалювала свічки і промовляла благословення, ба більше, придумала якийсь «церемоніал», аби кожен член родини розповів про що-небудь «зворушливе», що він пережив за минулий тиждень... Вперше з того часу, як вона покинула дім, у Тамар прокинулася туга за мамою, за дурною її захопленістю, яку всі вони вічно давили, навіть з якоюсь жорстокістю давили, за цими її безглуздими, відчайдушними вивертами... Мама, яка так не вписувалася в їхню колочу, похмуру сімейку. Життя з ними перетворило її на жовчну і сварливу істоту, а колись же вона була зовсім іншою... А й справді, думала Тамар, роздивляючись минуле в новому світлі, бідолашна мама все життя прожила на ворожій території, побоюючись, що почнуть потішатися з її слів, надриваючись у безнадійній війні за те, щоб пробитися крізь броню батьківського сарказму, геніальність Шая і небажання Тамар бути їй за подругу, сестру і домашнє звірятко... На мить Тамар поринула у свої думки і забула, де вона зараз. Її затопила хвиля жалості й болю, жалю про непоправний крах їхньої родини, про чотирьох людей, що залишилися посеред усього світу наодинці з собою. Але разом з тим її затопило ще й бажання щиросердо поговорити з ким-небудь стороннім, який не належить до їхнього клану, передати йому хоч дешицю тягаря, що надсаджує їй серце.

Шай зітхнув. Вона почула його легке зітхання в загальному гулі, і в неї теж вихопилося зітхання. Вони подивилися одне на одного. Хто знає, що зараз роблять батьки, подумала Тамар. Самі вдома, по обидва боки величезного обіднього столу. Кілька днів тому вони повернулися з відпустки.

— Саме цього року ми від поїздки не відмовимося! — категорично заявив її батько з властивою йому підкресленою жорсткістю. — Життя триває. І крапка.

Сказав, як одрізав, і права брова у нього судомно сіпнулася, немов хвіст у ящірки, суперечачи масці непроникної байдужості. А потім, звісно ж, вони почали одержувати листи, які вона залишила Леї. «Не шукайте мене» — в кінці найнудніших і найзаспокійливіших історій, які вона вигадала. І ще: «У мене все гаразд, правда. Не хвилюйтеся. Дайте мені місяць, не більше. Тридцять днів. Коли я повернуся, то все поясню. Ось побачите, все буде добре. Повірте мені, будь ласка, я обіцяю».

— Ну тепер тримайся, — шепнула їй Шелі, виводячи її з напівдрімоти. — Коли Аді тут, урочистий спіч забезпечено, готуй хусточку до носа.

— Дорогі юнаки й дівчата, — почав Пейсах, піднімаючи келих з вином. — Ось і пройшов-пролетів ще один тиждень, і ми раді знову зібратися тутечки всі разом, як одна велика і дружна родина, і в святості зустріти царицю-суботу.

— А-мен! — шепнула Шелі, і Тамар штрикнула її в бік, щоб та припинила смішити.

— Ось і цього тижня кожен з нас робив свою роботу, старався і трудився, заслуживши по праву свій суботній відпочинок.

Тамар подивилася на Пейсаха, і він знову здався їй іншим, повним педагогічної — якщо не сказати, державної — величі.

— Старожили знають мій девіз: мистецтво — це максимум двадцять відсотків таланту і вісімдесят відсотків тяжкої праці.

— І ще п'ятдесят відсотків доходу, — шепнула Шелі, і хтось праворуч од неї пирснув.

Пейсах устроїв у неї обурений погляд.

— І я хочу ще раз сказати вам, який я гордий і щасливий бути тим, хто вирощує і плекає вас. Я знаю, що є серед нас друзі, які переживають зараз не найлегші часи, і ми не ліземо один одному в душу і поважаємо незалежність кожного. Але, попри все це, як ваш друг і наставник, я дозволю собі сказати вам, що кожен тут суперпрофі, і ми завжди пам'ятаємо наше залізне правило: шоу має тривати, навіть коли ти встав не з тієї ноги, головне — щоб публіка нічого такого не відчула.

— А тепер — Рубінштейн, і всі вільні, — крізь зуби процїдила Шелі.

— І як сказав один великий артист, Артур Рубінштейн...

— Хай святиться ім'я його, — продовжила Шелі, й кілька голосів пошепки відгукнулися:

— Амен...

— Врешті-решт, саме мистецтво — головне джерело людського щастя! — процитував Пейсах. — І ви знаєте, дорогі юнаки й дівчата, що для мене кожен з вас — кандидат на те, щоб коли-небудь стати Рубінштейном, і Адіночка, моя дружина, може засвідчити, що я кожного вечора і кожного ранку говорю їй... — (його невиразна дружина енергійно затрясла головою ще до того, як дослухала) — що, можливо, одного чудового дня з'ясується, що один з тих, хто сидить отут зараз, стане Рубінштейном двадцять першого століття!

Хтось заплодував, хтось вигукнув «ура». Пейсах зупинив вияв захоплення величним помахом руки:

— І я вірю, що й тоді він згадає, що найважливіші основи: як видати номер, як тримати цю публіку, як зберігати професіоналізм за всяку ціну — за всяку ціну! — всі ці базиси і фундаменталії він здобув у нас тут, у нашій скромній сімейній артїлі артистів. Доброї суботи і ваше здоров'я!

— І во славу Держави Ізраїль, — підсумувала Шелі, зітхнувши з полегкістю.

Пейсах перекинув свій «Кондітон»^[52] до дна, смикнувши кадиком. Кілька хлопців заплодували з перебільшеним ентузіазмом і гукнули: «Лехаїм!»^[53]

— Ось який він у нас душевний, — прошепотіла Шелі на вухо Тамар. — Не можу дивитися на нього. Минулого тижня я зайшла до них додому по хали^[54] на суботу. Так він з такою гордістю повів мене глянути на його кімнату. Ти не Повіриш, Тамі, — кімнатка підлітка-сімдесятника: гігантський постер із Джимі Гендріксом на півстіни, і ще череп, не інакше як пластмасовий, з червоними лампочками в очницях, і якась довжелезна колбочка в артилерійській гільзі, художньо — всцятися можна, і всі ці його фотки і кубки із змагань, і якась старовинна гітарка — факт, заникав її у своєму армійському ансамблі...

— А зараз, — сказав Пейсах, витерши відпрасованою хусточкою спітніле обличчя, — давайте трохи повеселимося. Ось ти, Тамар, ти новенька...

Вона завмерла, мов кролик, що втрапив у промені фар. Чого він од неї хоче? З того вечора, коли він застукав її у своєму кабінеті, Пейсах

не приховував підозрливості.

— Заспівай-но що-небудь, народ тебе ще не чув.

Тамар зіщулилась, зашарілася, зітнула плечима. Їй було ясно, що це пастка, щоб вивести її на чисту воду. Кілька хлопців почали скандувати: «Та-мар! Та-мар!», налягаючи голосом на перший склад, і навмисно аплодувати.

Гутаперчева дівчинка із злим обличчям прошипіла ненавидячи:

— Відчепіться від цієї задаваки, не личить їй співати для нас.

Тамар скам'яніла, не маючи сили відповісти. Вона знала, що її тут не люблять, вважають задавакою, яка тримається осторонь від усіх, і все ж її вразила ненависть цієї дівчини. Шелі одразу кинулася на допомогу.

— Ей ти, резинко! Ану лиш, чого найжджаєш?! — закричала вона несподівано грубим басом. — Шо, забула, яка сама була, коли сюди прийшла? Наче не сиділа тут віником, місяців два тому, боялася свій поганий хавальник роззявити!

Гутаперчева дівчинка злякано моргнула кілька разів. Тамар з вдячністю подивилася на Шелі, але ця раптова грубість лише дужче придавила її.

Пейсах з усмішкою підняв величезну руку, закликаючи всіх утамуватися, випростав ноги, обійняв дружину, що зразу скособочилася під вагою його лапи, і сказав:

— Ну, навіщо ж лаятися, тут усі — одна родина. Заспівай що-небудь, щоб ми з тобою трохи познайомились.

Його маленькі хижі очки хитро і неквапливо вивчали її, ніби вивуджуючи з неї таємницю.

— Гаразд, — Тамар підвелася, намагаючись не дивитися йому в очі.

— «Квітка в моєму саду!» — гукнув хтось, і всі розсміялися.

— Давай що-небудь Еяля Голана! — гукнув інший.

— Я хочу заспівати «Starry, starry night»^[55], — тихо промовила Тамар. — Це пісня про Вінсента Ван Гога.

— Ну що за кара, — прошепотів хлопець, що втік з ешиви, й кілька чоловік хмикнули, підтримуючи його.

— Ц-ц-ц, — підняв палець Пейсах, випромінюючи добродушність. — Дайте дівчинці заспівати!

Це було вкрай важко, майже нестерпно. Касети із супроводом, що її записав Шай, вона при собі не мала, і Тамар почувалась беззахисною під поглядом Пейсаха. А навкруги фиркали, хихикали, і Тамар бачила, що дехто ховає обличчя в долонях, а їхні плечі трусяться від сміху. Так було не раз, коли вона починала співати, змінюючи свій звичайний, розмовний голос, який так відрізнявся від співочого. Але через кілька секунд, як завжди, вона цілком опанувала себе і знайшла потрібний тон.

Вона співала для одної-єдиної людини, яка вже довгий час не чула, як вона співає, яка пам'ятала її непрофесійний, невпевнений спів, пам'ятала її колишній, ще не сформований голос.

Під час співу вона жодного разу не поглянула в його бік, але їй і не треба було його бачити, щоб знати, що він там, що він слухає її кожною клітинкою свого змученого тіла. Вона співала про Ван Гога, про те, що цей світ не призначений для таких, як він, а ще вона розповідала Шаю — ніжними дотиками свого голосу, яскравими і соковитими відтінками — про все, через що вона пройшла за цей час, про своє дорослішання, яке він пропустив, про те, чого навчилася, відколи він зник, про себе і про інших. Шар за шаром вона скидала з себе шорстку шкіру розчарувань і прозрінь, доти, допоки залишилася лише незахищена серцевина, з якої випурхнули останні відгомони пісні.

І він теж не дивився на неї. Сидів, опустивши голову на одну руку, із заплющеними очима й обличчям, спотвореним болем.

Коли Тамар доспівала до кінця, запанувала тиша. Її голос ще якусь мить линув над кімнатою, немов жива істота. Пейсах кинув погляд на всі боки, збираючись насварити компанію за те, що ніхто не аплодує, та навіть він щось збагнув і змовчав.

— Вау, заспівай ще, — м'яко попросила Шелі.

До неї приєдналося кілька приглушених голосів.

Шай встав. Тамар злякалася. Він іде. Чому він іде? Пейсах повів бровою у бік Міко, який одразу ж кинувся слідом за Шаєм. Той попрямував до дверей, втомлено тягнучи ноги, і, проходячи мимо, навіть не глянув на неї.

Тамар розхотілося співати. Та коли вона відмовиться, то Пейсах може пов'язати це з тим, що Шай пішов. Їй здалося, що він пильно

стежить за її реакцією. Тамар випросталася. Як він сказав сьогодні? Навіть якщо ти пригнічений горем, шоу має тривати.

Вона проспівала «Десь у серці розквітнула квітка». Цього разу ніхто вже не посміхався. Хлопці й дівчата видивлялись на неї. Пейсах задумливо жував зубочистку і теж не зводив з неї очей.

Тамар співала:

Друзі завжди її бережуть —
І стеблинку, й бутони усі...

Її біль розростався, наповнюючи кожне слово, тому що друзі не берегли квітки. Вони лише привітно помахали на прощання і відлетіли до Італії.

Друзі світло вночі їй несуть,
А як треба, то й затишну тінь,
І тому квітка довго не в'яне...

Вона оплакувала себе, радість, зниклу з її життя, і не відчувала, що вся їдальня належить їй, і тільки їй. На мить лушпа повсякденності злетіла з усіх, наліт вуличної грубості обсипався, дурні й роздратовані зауваження перехожих розвіялися, байдужість, нерозуміння, приниження, рутинна — «три пісеньки — і марш у дорогу», «три факели — і гоп у “субару”» — усе це розчинилося. Щось у її зосередженості, у самодостатності нагадало їм про те, що вони майже безповоротно забули: адже, незважаючи на жах їхнього життя сьогодні, вони все-таки артисти. Це знання поверталось до них, вливалось в їхні душі, надаючи труднощам нового, втішливого сенсу, звільняючи від страху, що життя — жахлива помилка, якої вже не виправити. Втеча з дому, самотність, постійна покинутість — усе це починало змінювати вигляд, перероджуватись, коли співала Тамар.

Вона розплющила очі й побачила, що Шай повернувся. Прихилившись до одвірка, він дивився на неї. У руках він тримав гітару.

Що їй тепер робити? Сісти чи далі співати, дозволивши йому грати? Тамар відчула невідоме раніше, напружене збудження. Шелі шепнула комусь, що Шай ніколи не грав на вечірках.

— Зроду не розтрачувався на нас.

Пейсах промовив слова, на які Тамар так сподівалася і яких так боялася:

— Може, збацаєте разок удвох?

Це була нагода, якої не можна проминати, і в той же час — момент, коли могло розкритися геть усе. Тамар поглянула на Шая, молячись, аби голос не виказав її:

— Що... що заспівати?

Ну ось, вона вже говорила з ним — на очах у всіх.

Він сів, через силу підвів голову над гітарою:

— Що хочеш. Я приєднаюся.

Приєднаєшся? До всього, що я заспіваю? До всього, що я зроблю? Тобі вистачить сили?

— Ти знаєш «Imagine» Леннона? — спитала Тамар і помітила, як його очі ожили десь аж у глибині. Легке тремтіння на дні двох сірих згаслих озер.

Шай провів пальцями по струнах, підстроїв гітару, злегка схиливши голову набік і ледве всміхнувшись своєю слабкою лунатичною усмішкою — лише краєчком рота. Ніби він чув звуки, не доступні нікому, окрім нього.

На мить вона забулася. Шай ковзнув по ній поглядом і заграв. Тамар закашлялася. Вибачте, вона ще не готова. Її захлеснуло хвилювання від того, що вона з ним, що просто дивиться на нього. Це ж він, і все в ньому таке знайоме. Хлопчик, що народився без шкіри, привабливий, сяючий, з оцим своїм унікальним почуттям гумору, що задихався у будь-яких рамках. Іноді він сам ставав для себе такими рамками, з яких слід було вирватися з непооясною жорстокістю. І ця його ніжна м'якість щодо неї і напади агресії щодо всіх, і до неї знову ж таки. І нестерпна зарозумілість, яку він наростив останніми роками, — подоба лускатого панцира на тілі без шкіри, і його напруження, тремтіння гітарних струн його душі, яке вона відчувала як безперервний електричний гул.

Шай здивовано звів на неї очі. Ти де? Що з тобою відбувається? А Тамар плавала в мареннях, просто під підозрілим поглядом Пейсаха. Шай, на якусь мить здолавши слабкість, просигналив очима її таємне дружнє прізвисько, і серце Тамар кинулося до нього крізь комбінезон.

Шай знову зіграв вступні акорди, відчиняючи перед нею двері і запрошуючи приєднатися. Тамар почала тихо, майже без голосу —

тоненька ниточка звуку, що влітається в його мелодію. Немов її голос — лише ще одна струна під його пальцями. Їй треба б бути обережнішою, щоб ніхто не помітив, як змінилось її обличчя. Але вона не хотіла бути обережною, та й не могла. Він грав, і вона співала йому, і все нові й нові крижані брили підтавали в ній, зривалися і тонули в морі, що розділяло їх, — усе, що сталося з ними обома, усе, що на них обрушилося і що, можливо, з ними ще станеться, якщо вони тільки посміють, якщо повірять, що це можливо.

Коли звуки розтанули, упала дзвінка тиша, а потім гримнули аплодисменти. Тамар на мить заплющила очі. Шай підвів голову і здивовано обвів поглядом кімнату, мовби забув, що в ній хтось є окрім них. Соромливо усміхнувся. На його щоці з'явилася ямочка. Вони з Тамар намагалися не дивитись одне на одного.

Пейсах, трохи розгублений, повний неясних підозр і все-таки зачарований почутим, розсміявся:

— Ну а тепер, по правді: скільки років ви це репетирували?

І всі теж розсміялися.

Шелі вигукнула:

— Ви обоє — вища ліга! Оце клас, офігіти! Вам би концерти давати.

А коли настала тиша, Пейсах сказав, занадто голосно, немов відганяючи від себе провину в тому, що він посилає усіх цих хлопців і дівчат виступати на вулицях:

— Ануте, давайте ще разок!

Тільки б не «Сопілку», подумала Тамар.

Шай, не дивлячись на неї, підтягнув струну і мотнув головою, таким знайомим рухом відкидаючи волосся з правого ока. Волосся було вже не те, що раніш. Залишився тільки цей рух, повний чарівності. Раптом він запитав, звертаючись у простір:

— «Сопілку» знаєш?

— Так.

Він схилив голову до гітари і заграв. Які в нього довгі пальці! Вона завжди вважала, що у нього на кожному пальці принаймні одна зайва фаланга. Тамар глибоко вдихнула. Як це заспівати, не роззрівшись?

О сопілко,
Чи день, а чи ніч,
А твій голос, як серця клич,
О сопілко!

Як пісня дзвінка,
Як гомін струмка,
Як вітрець, що гайнув навстріч,
О сопілко!

Хлопці й дівчата сиділи принішклі, майже приголомшені. Коли Тамар замовкла, хтось із дівчат прошепотів:

— Це найкраще, що я чула в житті...

Шелі встала й обійняла Тамар, і та на мить припала до неї. Вже майже місяць ніхто до неї так не доторкався — з того самого дня, як Лея обійняла її у глухому провулку.

Шелі витерла очі:

— Вау, яка ганьба! Аж розревілася!

А прищава дівчина в червоному капелюшку, похмура віолончелістка, впевнено сказала:

— Вони повинні виступати разом. Хоч на вулиці, Пейсаху.

Тамар і Шай не дивилися одне на одного.

— Може, це й непогана ідея, відповів Пейсах. — Як тобі, Адіно?

Він обернувся до дружини. Старожили знали, що вона завжди лише непевно знизує плечима, злякано усміхається, а запитання означає, що насправді Пейсах уже все вирішив.

І дійсно, він вийняв з кишені червоного записника. Погортав. Будь ласка, будь ласка, мовчки благала Тамар. Хай він погодиться, хай він погодиться, хай він погодиться!

— Наступного четверга, — Пейсах черкнув у записнику, — тут вони якраз обоє в Єрусалимі... Спробуємо разок, чом би й ні. Влаштуємо вам дует на Сіонській площі?

Руки Тамар самі собою витяглися по швах. Вона намагалась проникнути в Пейсахові думки, сховані за його широкою усмішкою добродушного ведмедика. Що, як він готує пастку, сподіваючись, що там, під час спільного виступу, вона викаже себе? Шай не реагував, ніби й не чув. Тамар помітила, що гра висмоктала з нього останні краплі життя.

— Але я хочу, щоб ви там душу виклали, — підвищив голос Пейсах. — Отак, як зараз, добре?

Знову пролунали оплески. Шай підвівся, похитнувся. Ледве втримав гітару. Тамар не ворушилася. На неї дивилися, напевно чекаючи, що вона піде разом з ним, адже це напрошувалося само собою. Вона стояла, напружено випроставшись. Шай вийшов, і Міко поспішив за ним своїми безшумними тигровими кроками. Хтось увімкнув радіо, кімната наповнилася звуками джінглу. Хлопець у червоній піратській бандані погасив світло. Пейсах встав, простягнув руку дружині:

— Ходім, голубонько, молодіжний час.

Він дав якісь розпорядження двом старшим хлопцям, пошепки поговорив із Шишако й пішов.

Декілька пар уже танцювало. Похмура віолончелістка в червоному капелюшку раптом вийшла у центр кімнати й, обхопивши себе за плечі, закружляла. Дивлячись на неї, Тамар подумала, що хотіла б з нею познайомитись, напевно, ця дівчина — розумна й тонка і для вулиці підходить ще менше, ніж вона сама. Шелі танцювала з одним зі своїх постійних залищальників, довготелесим маестро пили з трохи мавпячою фізіономією. Вона простягнула Тамар засмаглу руку, запрошуючи її приєднатися. Тамар поглянула на них і побачила свою трійцю. Дивно, що вона майже тиждень не думала про них. Потім заперечливо мотнула головою, вичавивши фальшиву усмішку. Вони ніколи не танцювали утрюх, бо Ідан зневажає танці й, очевидно, навіть не вміє танцювати. Та й взагалі, вони ніколи по-справжньому не доторкалися один до одного. Жодних обіймів, навіть на radoщах. Була якась мовчазна угода, щоб жодна з них не виявилася обділеною Ідановою увагою. Але хто знає, може, вони вже два тижні сплять разом у «номерах, з яких відкривається величавий краєвид». Ну от, знову це прокинулося в ній і знову гризе. Тамар налила собі «спрайту» і видудлила повну склянку, намагаючись загасити раптово спалахнулу пожежу. Не допомогло. Вона пригадала останні тижні, проведені з ними. Адже коли вона почала розуміти, що залишиться в Ізраїлі через Шая, вони вже з головою поринули в підготовку до поїздки. Ось тоді вона й почала поволі рухатися у напрямку нового і чужого для неї світу: тертися в місцях, де був хоч якийсь шанс побачити його, заговорювати до незнайомих чоловіків у парках, з гравцями в нарди, в

більярд, з викидайлами клубів, — а Ідана й Аді з нею не було. Так дивно. Вона ходила й далі на репетиції, щодня по обіді, п'ять разів на тиждень, і весь хор уже трясця трясла перед поїздкою, і погрози Шарони, їхньої диригентки, ставали все нервовішими, і всі повторювали італійські фрази з розмовника, який їм видали, адже знання партій Керубіно і Барбаріни навряд чи допомогло б у кафе і на ринках. І вона теж у поті чола працювала над своїм улюбленим соло, й отримала паспорт, і читала путівники, і старанно повторювала: «Рове сі компрано і білеті?» — але, по суті, вже була дуже далеко від них. Шарона перша звернула увагу на те, що Тамар літає десь в інших сферах:

— Де твоя голова? І де, чорт забирай, твоя діафрагма? Ти знову забуваєш нижню підтримку? Як ти гадаєш, тебе почують із шостого ярусу?

А після репетицій, коли вони йшли пішки по Бен-Єгуді, вона намагалася розповісти їм, де побувала минулої ночі, з ким розмовляла, важко навіть уявити, що за люди існують за якихось сто метрів звідси, що за покидьки, говорила вона, користуючись лексиконом їхньої трійці, тобто Ідана, але вже почавши усвідомлювати, що ці легкі знущальні випадки тепер спрямовані і в неї, мовби й вона вже чимось таким заражена і від неї вже пахне, потягує неприємним духом. І ось настав день, після того як вона побувала біля російської компанії в Ліфті й познайомила з хлопчиною, якого звали Сергій, з дитячим обличчям і слабким тілом. Їй так хотілося поговорити з ким-небудь близьким, щоб разом вжахнутися тому, що вона побачила, а Ідан у розпал її розповіді зауважив, що йому не під силу одночасно вивчати дві мови: італійську і дурнилійську. Аді усміхнулася і сказала, що це дуже навіть правильно.

— Останнім часом ти вживаєш багато нових слів, іноді тебе важко зрозуміти.

І труснула золотистим волоссям. Ось тієї самої хвилини Тамар і усвідомила, що вона вже не з ними, що вона вимагає від них чогось такого, чого вони не можуть, та й не хочуть їй дати. Більше вона не розповідала, просто йшла поруч, принишкла і немов побита, а Ідан з Аді зняли перепинену розмову, яка спокійно потекла вже без неї — неприємний порив вітру пронісся над їхніми головами і вщух. Вона й далі йшла поруч, далі усміхалася їхнім жартам, а гострі крижані ножиці немов вирізали її фігуру, вилучивши її із загальної картинки.

Їдальня спорожніла, зате двір заповнився танцюючими. Музика струмувала по тілах, у нічному повітрі пливли хмарки диму. Хлопець з довгою косичкою, заплетеною з кольоровими стрічками, загравав на гітарі і заспівав:

Маген Давід^[56] на друзки розколовся...

І всі приєдналися до нього з тихим підвиванням:

Ідеї Герцля вмерли теж давно...

А він:

Й під саброю^[57] згнили в помийній ямі...

А вони відгукнулися, похитуючись з піднятими руками:

Та все точнісінько за планом йде.

Тамар стояла коло вікна в порожній їдальні і дивилася у двір. Вони здавалися їй ламкими стеблинками, коли розхитувалися ось так подитячому.

Душа моя лиш мріяла спочити
І не хотіла гратись у війну,
Та служба в нас — обов'язок народу,
Я так страшенно армію люблю!

І тут хтось дурнувтим голосом загорланів: «Я так страш-ш-шенно армію люблю!!!»

Тримати зброю — привілей мужчини,
Йому властиво голови стинать
І до могили прямувати сміло,
Бо все точнісінько за планом йде.

І раптом з усіх боків двору гримнуло несамовитим ревом:
А може, на хрін хай іде цей план?

Ще, і ще, і ще раз, і так десятки разів, довго-довго, можливо, півгодини — одне й те саме, як молитва, розпачлива молитва навиворіт. Під кінець уже й Тамар мугикала пісеньку, стояла і мугикала разом з усіма, як усі: «А може, на хрін хай іде цей план?» І картина перекинулася, ставши з ніг на голову, і раптом Тамар ясно зрозуміла, що це саме за ними правда, вони чесні перед собою, це вони зважилися повстати, обуритися, закричати на всю горлянку.

Адже хто вона така в порівнянні з ними? Хороша домашня дівчинка, голова два вуха. А вони, з яким відчаєм відмовляються вони бути частиною цієї цинічної, лицемірної гри, опертої на наживу і грубу силу... На мить вона позаздрила їхній свободі, їхній безстрашній готовності все навколо роздвбати, шугнути в бездонну тугу, відмовитися від рідної домівки, батьків, родини, яка все одно не більше ніж ілюзія, ще один різновид приємного наркотику, що тамує біль і знімає стрес.

Тамар обернулася, щоб піти до себе в кімнату, і наскочила на групу хлопців і дівчат, які заступили їй шлях. Сміючись, вони

пританцьовували перед нею, вклонялися, а один кучерявий курдупель з тріо акробатів почав благати:

— О мамма мія! Та я ж тебе досі взагалі не бачив, не знав, що ти існуєш! — У нього було трохи похмуре обличчя і злегка свистячий голос. — Але після того, як ти заспівала... та я зразу затащився! Залишся, побазаримо, га? Ну відкрий нам таємницю: хто ти така? Ну чого ти, га?

Тамар розсміялася: ні-ні!

Вуличний поет став перед нею навколішки:

О Тамар, Тамар,
Твій безцінний дар
Будить в серці жар.
Не покинь, Тамар,
Як старий товар!
Я кругом Тамар
В'юся, мов комар.

Вона знов розсміялася: ні-ні!

Коли це вискочили дві дівчини — смагляві, таємничі красуні, дві близнючки-екстрасенси.

— Ти не проти хвилинку постояти тут між нами? Даси нам ручку? Одразу обом... Стривай, що таке?

Тамар затіпало. Тільки цього їй бракувало. Вона через силу усміхнулася, а вся компанія штовхалася довкола неї, кликала її, манила. Тамар розсунула їх і пішла геть. Їй треба було залишитися наодинці.

Через дві години до кімнати повернулася Шелі, збуджена, пропахла марихуаною. А можливо, і трохи під кайфом. У всякому разі, до кімнати вона увірвалася з шумом, заплуталася в сукні, розбудила Тамар, щоб та розстебнула їй застібку ззаду. Вибачилася, що вона в такому стані. Похвасталась, що лизнула марку. Сонна Тамар запитала навіщо. Шелі мало не луснула зо сміху.

— Ти вже місяць тут і ще не знаєш?

Ні італійської, ні дурнилійської.

— ЛСД. Кислота. Ось навіщо. Слухай, між нами, ти з цим чуваком? Із Шаєм?

— Що з ним? — Тамар миттю прокинулась.

— Та ти чого підстрибуєш? Я вже давно запримітила, що між вами щось є.

— Між нами?!

— Точно! Погляди. Весь час. Ти що думаєш, я не бачила? Ви разом як під кайфом. Ти хапаєшся за свою мармизу — і він за свою... Прямо танець такий! А сьогодні... ну, як ви зспівалися!

— Яз ним узагалі не знайома, — з перебільшеним обуренням сказала Тамар.

— Але, може, раніше, га? У попередньому втіленні? Май на увазі, я вірю у всяке таке.

— Ну, хіба що в попередньому втіленні, — погодилася Тамар.

— А бачила ямочку у нього? — аж умлівала Шелі. — Він тут, може, з рік, а я її вперше угледіла!

— Так, — шепнула Тамар. — Він милий.

— Тільки дивися не закохайся. Він хлопець кінчений. Увесь час під кайфом. Без цього діла ледве тягне.

Тамар постаралася обліпити тремтячі струни свого голосу бетоном і цементом.

— А чому його так пасуть? Чому за ним завжди ходить хто-небудь з оцих? Адже тільки за ним так стежать.

Шелі сиділа на ліжку в самих трусиках. Вона була абсолютно байдужа до своєї голизни і зовсім не соромилася свого великого кістлявого тіла. Вона розсміялася:

— Ну ти даєш! На тебе глянути — з місяця впала, а що потім з'ясовується? Все на вус мотаєш... Оті бульдоги? Це тому... він намагався кігті рвати.

— Кігті рвати? А я думала, що коли хто хоче піти... то може й піти... Хіба ні?

Шелі мовчала, зішкрібаючи ліловий лак на нігті правої ноги.

— Шелі!

Тиша.

— Шелі! Будь людиною, їй-богу!

— Гаразд, — нарешті зітхнула Шелі. — Хто так, середнячок, тому Пейсах запросто дозволяє звалити, якщо він йому всі борги повернув, ясна річ...

— Борги?

Тамар насторожилася, згадавши, що Шай говорив по телефону щось про гроші, які він тут заборгував.

— Ну, цей його записник геть увесь рахунками списаний. Скільки ми йому винні за житло, жрачку, електрику. Коли ти середнячок, так собі, і хочеш звідси звалити, то ти йому платиш, задобрюєш своїх предків, від яких злиняв, щоб розплатилися за тебе, стріляєш у приятелів, хапаєш у стареньких жінок на вулиці, у дітлахів, допоки виплатиш йому до копійки, і тоді він тебе не тримає, вільний. — Вона запалила, глибоко затягнулася. — Але якщо ти чогось вартуєш, то звідси так скоро не вилізеш. Адже цей Пейсах... у нього такі рахунки є — тебе й адвокат від нього не видере. Він тебе з того світу дістане. Були тут усякі історії...

Той хлопець із зламаними пальцями, подумала Тамар.

— Ну, а хлопець з гітарою, цей Шай, він чогось вартий, так?

— Вона мені тут лапшу на вуха вішає: «Хлопець з гітарою!» — підморгнула Шелі, але, побачивши її обличчя, враз перестала шкіритися. — Він кльовий пацан. Кращий за всіх. Він справді крутий, навіть зараз, ти ж сама чула! Але тут не так давно таке діло було... він намагався свиснути пейсахівську тачку, нову «міцубісі».

— Щоб утекти?

— Спробуй зрозумій, з ним усе — лише шу-шу-шу. Патякають, що він вривався в стінку, в якусь там огорожу, і розквасив цю «міцубісі», тож тепер він в'язень Сіону, поки не відмажеться. — Шелі випустила довгу цівку диму. — На тому світі, це вже точно.

Тамар лежала, втупившись очима у стелю. Хто знає, де вона була в день тієї аварії? Просто неймовірно, що в той момент, коли Шай вривався машиною в стіну, вона сиділа, скажімо, з Іданом і Аді в кафе «Арома» і голосно висмоктувала через соломинку каву-глясе.

— Знаєш, що я подумала, коли ти співала? — м'яко сказала Шелі. — Що у тебе, все у тебе йде зсередини. З самісінького нутра. Не, ну правда, я на тебе вже давно дивлюся, і я в тебе врубилася: у тебе... все, що ти робиш або говориш, навіть як ти дивишся, все це — ти сама на всі сто. А я — ні, ти глянь на мене: концерт за заявками! Ні, кинь! Глянь — я роблю Ріту, я роблю Вітні Г'юстон і Захаву Бен, кого завгодно роблю, тільки б не себе. — Вона хвильку помовчала. — Навіть те, що я тут... це не моє життя. — Її голос ураз зірвався. — У

мене ніде не записано, що я ось так кінчу, в цій ямі, що мені дах знесе по повній...

Вона раптом розревілася. Тамар, здивована таким стрімким переходом від сміху до ридань, підскочила до неї, почала гладити жорстке фарбоване волосся.

— Шелі, — прошепотіла Тамар.

Але та перервала її:

— І ось ще глянь: навіть ім'я, еге ж? — Вона голосно висякалась. — Це мамочка мене так обізвала, щоб кожної хвилини нагадувати мені, що я не своя, що я — її^[58]. Розумієш?

Тамар гладила її, обіймала, шепотіла, що вона ще й як своя власна, що таких щедрих і добрих ще пошукати. Але Шелі не хотіла слухати.

— Добре, що це з нами? — несподівано сказала вона. — Може, зробимо такий столик, як у Йосі Саяса^[59], для збору підписів? Отже, домовились: ти й думати забула в нього закохуватися. Тут є кілька кандидатів у тисячу разів кращих, можеш мені повірити. Деяких я на собі спробувала.

— Не хвилюйся, — усміхнулась Тамар. — Я в нього не закохана. Я з ним тільки співаю.

— Еге ж, — розсміялася Шелі крізь сльози. — Це називається «співати».

— Якби у мене тут була подушка, я б у тебе шпурнула!

Тамар чекала у відповідь розгонистого сміху, але спершу настала коротка пауза, а потім Шелі повчально сказала:

— Усякі подушки — це ніби матусина смаження. Вилучено із словника.

Після чого впала на матрац і заснула.

Тамар не могла спати. Не через те, що почула про Шая, і не через те, що дізналася про кабальну систему Пейсаха. Ні, різонула її невинна фраза: «Я вже давно запримітила, що між вами щось є», нагадала про те, чого вона була позбавлена і від чого сама втекла, і її серце стислося від болю, це саме серце по-справжньому боліло, так хотілося їй у цю хвилину, щоб був на світі хтось один-єдиний, може, навіть хлопець, так-так, хлопець, не шістдесятидворічна черниця і не Лея, а хлопець десь її віку, щоб можна було сказати про нього і про неї: «Я вже давно запримітила, що між вами щось є».

— Викинь ти з голови на фіг цього твого Ідана-Шмідана! — одразу ж промовила у неї в голові Лея, мовби тільки й чекала слухного моменту. — Забудь про нього, та й квит! Він мізинця твого не вартий.

Тамар натягнула на себе коца, пригадала останню розмову з Леєю про любов.

— Ні, не переривай мене! Дай мені хоч раз у житті сказати!

— Взагалі-то ти без упину говориш, — усміхнулася Тамар.

— Ти, ось що... твоя помилка в тому, що ти шукаєш собі хлопця, щоб теж мав стосунок до мистецтва, правильно?

— Припустімо.

— А навіщо тобі ще один подібний до тебе, скажи-но мені? Що це за дурість така? Тобі й справді потрібен ще один звихнутий? Ні, тобі, навпаки, треба... знаєш, хто тобі потрібен?

— Хто? — Тамар ледве не розсміялася під коцем.

— Тобі потрібен мужик із сильними руками, — заявила Лея. — А знаєш, чому?

— Чому?

— А щоб не тремтіли вони у нього. Щоб підняв він свою сильну ручищу, а вона не тряслася. Ніби як статуя Свободи, зрозуміла? Але без цього морозива американського, тільки розкрита рука, і тоді ти... — Лея підвела свою квадратну, шорстку, з обгризеними нігтями долоню і помахала нею в повітрі. — І тоді ти здалеку, з будь-якого місця на світі, побачиш цю ручищу і зрозумієш, що можеш сміливо сісти і трішечки перепочити. Зрозуміла?

— Ох, Леє...

Наступного дня Шелі не ночувала в їхній кімнаті. Не з'явилася вона й через день. Нічого особливого в цьому не було, Шелі могла застрягти у віддаленому місті. Але увечері Тамар раптом так за нею скучила, що запитала когось у їдальні, чи не бачив він Шелі. Той глянув на неї так, наче вона прилетіла з Марса.

— Ти що, не чула? Вчора вранці вона змилася із цим, з триндикалом. Досі не повернулася.

Новина Тамар приголомшила. І не тільки новина, а й те, що Шелі ні словом не натякнула їй про це напередодні.

Весь день ходили різноманітні чутки. Шелі бачили в Рішон-ле-Ціоні з цим хлопцем. Шелі бачили в барі «У негра» по дорозі на Ейлат.

Один з бульдогів, що супроводжував тріо акробатів, бачив її, але вона була в компанії з ейлатською шпаною, і він побоявся сунутися до них. У неї навіть вистачило нахабства підійти до акробатів, похихотіти з ними і передати привіт Пейсаху та компанії. Хлопці розповіли, що вона здавалася геть обдовбаною. За вечерею Тамар підсіла до одного з акробатів, і він згадав, що Шел і веліла передати їй особливий привіт. Їй і Дінці. Тамар попросила розповісти все докладно.

— Та що розповідати, — здвигнув він плечима. — Шелі відривається по повній...

Але Тамар напосідала.

Хлопець почухав брудну голову.

— Ну не знаю, сказала, що марок нализалася, що прибалділа, що шляється де хоче — у бедуїнів, у шпани, по клубняках тусується, сказала, що трахається з усіма підряд...

— І ти не зупинив її?! — закричала Тамар у відчаї.

Хлопець спантеличено подивився на неї: йому яке діло, ну дає...

Тамар здавалося, що вона божеволіє.

А наступного дня, тільки почало розвиднятися, приїхала патрульна машина, і двоє похмурих поліцейських ненадовго зайшли до кабінету Пейсаха, відтак поїхали. Пейсах вийшов у коридор, блідий і наляканий. Таким його ніхто ніколи не бачив. На роботу всі роз'їхалися до краю змішані, по гуртожитку ходили жахливі чутки. Тамар намагалася нічого не чути. Виступала вона того дня геть кепсько. Біля будинку Опери її навіть нагородили вигуками «ганьба!» — і справедливо. Тамар кинула співати, розплакалась і втекла. Повернувшись опівночі в гуртожиток, вона з жахом виявила, що всі речі Шелі з кімнати зникли: книжки, жовті черевики, рюкзак. Ліжко Шелі стояло не застелене. Тамар вискочила в коридор, але будинок тонув у мороці й тиші, немов замкнувся в собі. Тамар відчиняла двері, вривалася до кімнат, вмикала світло. Ніхто навіть не закричав на неї, щоб вона забиралася геть. Ніхто не сказав ні слова. Жодного. Решту ночі Тамар просиділа на ліжку, притискаючи до себе Дінку, тужливо підвиваючи і тремтячи всім тілом.

О шостій ранку Тамар про все дізналася. А між двома виступами в Ашдоді вона побачила газету — фото усміхненої Шелі і коротенька замітка. У Ейлаті Шелі сплуталася з якимсь підстаркуватим наркодилером, який запросив її провести час на його віллі на

узбережжі. Що там сталося, зрозуміти було важко. Газета цитувала комісара поліції: «Схоже, що обоє добряче напилися і вирішили спробувати щось більш сильнодіюче, ніж звичайно». Так чи інакше, коли приїхала «швидка», Шелі відкачати вже не змогли.

Тамар була сама не своя до кінця дня, навіть подумувала відмовитися від утечі. Вона чудово розуміла, що ні їй, ні Шаю не можна тут залишатися, але сили для втечі не було.

Наступного дня Шай у їдальню не прийшов. Вечера пройшла тихіше, ніж завжди, ніхто жодним словом не обмовився про Шелі. Вранці у четвер Тамар знову не побачила Шая, хоча це був день їхнього спільного виступу. Всі юрбилися в коридорі біля кімнати Пейсаха, чекаючи на «розкладку», і лише Шай не з'являвся. Тамар навіть не намагалася приховати своєї знервованості, будучи впевнена, що через якусь випадковість її план неодмінно зірветься. Або Шай не зможе подолати свого страху і знайде привід залишитися сьогодні в гуртожитку, або Пейсах останньої миті змінить своє рішення і не дозволить їм виступати разом. Або через загибель Шелі весь порядок зміниться, або...

Коли Тамар майже зневірилась, вона побачила його довгі ноги, що повільно спускалися сходами, і широкий пасок аж на стегнах, і худу виснажену фігуру. І з усією ясністю усвідомила, що в найвідповідальніший момент Шай зламається.

— Гей, ви там, парочка вундеркіндів! — гукнув Пейсах, який на диво швидко очухався після візиту поліції. — З Міко поїдете і з Шишако. Чули, як складно вийшло! І дивіться, щоб концерт за першим розрядом, усікли?

Вони скуто кивнули.

— Ви гляньте-но! — Пейсах реготнув. — Засоромились! Як єшиботник^[60] з просватаною жіночкою! Ей, подивіться хоч один на одного. Ну, що таке, усміхніться разок! Публіка любить закохані парочки!

Тамар вичавила з себе усмішку, з тривогою подумавши: «Двоє. Він до нас приставив двох. Нічого не вдасться».

У «субару» вони сиділи поруч і дивилися вперед. Міко і Шишако голосно тріпалися про якусь бар-міцву^[61], на якій пиячили напередодні.

Шай нагнувся і погладив Дінку, яка в захваті лизала його руку, і косилася на нього повними любові очима, і скиглила, і крутилася в машині на всі боки, намагаючись прилаштувати голову то до нього на коліна, то на коліна Тамар.

Тамар понадіялася, що ці двоє спереду не надто дивуються із Дінчиного збудження.

Нога Шая ледь торкнулася ноги Тамар. Її немов струмом шибонуло.

Вона обережно розкрила долоню, сподіваючись, що піт не розмив літери.

Шишако тим часом говорив:

— А я завжди вибираю шведський стіл, береш собі що хочеш, а не те, що який-небудь сраний офіціант підходить і кидає тобі — бах! — на стіл усяку блювотину: ось тобі рис, ось тобі чипс!

Тамар стиснула долоню, розтиснула, ще і ще. Шай нарешті зрозумів, що там щось написано. Напружено вглядівся, і Тамар злякалася, чи не задрібні літери. Вона підняла долоню якомога вище.

«Урок Батьківщини», третій куплет, біжи за мною.

Тамар дивилася у вікно на сумну вулицю Яффо, здатну зіпсувати настрої лише своїм виглядом. Послинила палець і стерла чорнильний напис. Шай відвернувся до свого віконця. Тамар бачила страх Шая, вона майже чула його носом. Борлак у нього безперервно рухався. Пальці смикали верхній гудзик сорочки. Тамар уже чула гул, що йшов од нього, у попередньому житті вона могла за цим гулом відшукати брата в квартирі. Іноді гул тривав цілими днями, зводячи з розуму всіх домашніх, поки не перетворювався врешті-решт на чудову мелодію чи нову пісню або ж не виливався нападом жаху і люті. Тоді Шай кидався на підлогу, бився головою, руками й ногами, і лише Тамар могла його заспокоїти — лагідно нашіптуючи на вухо, пригортаючи.

Вони вже були на Сіонській площі, проїхали до вулиці Цариці Гелени. Міко показав їм, де припаркує машину. Шишако виліз перевірити територію. Вони спостерігали, як він ходить з байдужим виглядом, немов вуличний кіт. У Міко задзвонив мобільник — усе чисто, повідомив Шишако.

— Працювати! — наказав Міко. — Пейсах на вас сподівається, щоб врізали на всю котушку.

Шай вийняв з багажника гітару.

Вони йшли поруч: її плече торкалося його грудей. Дінка носилася навколо, не тямлячи себе з радощів. Тамар знала: у них є лише три хвилини відносної свободи. В межах кола, обведеного біганиною Дінки, вони були дійсно вільні, вони були разом, і можна навіть пофантазувати, що ось брат із сестрою вийшли погуляти до міста, прихопивши собаку.

Кривлячи куточок рота, Шай процідив:

— Нічого не вийде, нас піймають.

Тамар відповіла, так само намагаючись не ворухити губами:

— За чверть години нас чекатимуть на вулиці Шамай. Моя подруга з машиною.

Шай заперечливо хитнув головою:

— Вони мене всюди дістануть.

— У мене є місце, де тебе не знайдуть.

— І скільки мені там ховатися? Все життя? — в його голосі почулися плаксиві нотки. — Він мене все одно знайде. Він мене на краю світу знайде.

Тамар знала цей жалісний тон, який завжди викликав у ній огидливість. Він міг ось так скиглити вранці, не знайшовши своїх улюблених кукурудзяних пластівців або чистих трусів.

— Я тобі кажу: він мене уб'є. Подумай...

Тамар не знала, що відповісти. Ще одна жахлива прогалина в її плані.

— Ти з глузду зсунулась, га? Ти що, Джеймс Бонд? Ти всього лише дівчисько, а це — життя, розумієш? Прокинься, це не кіно про операцію «Ентеббе»^[62]. Це тобі не книжки. Дай мені спокій...

У Шая не стало сили, він зупинився, важко ковтаючи повітря. Коли він заговорив знову, голос його звучав інакше.

— Ти не бачиш, у якому я стані? Не розумієш, що я тепер? Я без дози не проживу, Ватсоне. Зі мною все кінчено.

Тамар тихо відповіла:

— Я купила на перші дні. Щоб ти був у порядку, поки ми не візьмемося за це по-справжньому.

— Ти... що?

Шай із жахом витріщився на неї. Плечі його обвисли, немов на них завдали важеного лантуха. Кілька метрів вони пройшли мовчки.

Звернули на вулицю Яффо. Рухались вони загальмовано, немов у сповільненій зйомці. Залишалася ще лише хвилина свободи, не більш.

— А цей твій притулок, — заговорив знову Шай, — скільки часу мені доведеться пробути в ньому?

— Поки не очистишся.

— Очищуся?

Від подиву він різко зупинився. Гітара глухо загула.

— Але ж ти сказав! Ти сам просив! — раптом розсердилася Тамар, геть забувши про Шишако, який напевно спостерігав за ними. — По телефону! Ти тоді сказав!

— Ну так, сказав, авжеж, сказав... — Шай посміхнувся і рушив далі, важко волочучи ноги.

Ось тепер він узнав свою сестричку. Нітрохи не змінилася. Він згадав, як Тамар, коли їй було вісім, вийшла по хліб, але у крамниці поблизу його не виявилось, і вона пішла до іншої крамниці, і раптом повалив сніг, на який вони так довго чекали. У сусідній крамниці хліба теж не було, і вона пішла далі, а сніг валив стіною, неправдоподібно великими пластівцями, заносив вулиці, і Тамар йшла і йшла, напевно, кілометра три пройшла, а потім ще стільки ж назад — уже майже по коліно в снігу. Повернулася вона надвечір, уся мокра, закоцюбла. Шай згадав, як вона виникла в дверях, посиніла від холоду, в хлюпаючих чоботях, але з хлібом у руках.

— Ти... не зможеш... це не можна зробити самому. Є спеціальні клініки... — Шай задихнувся. — А в клініку я не піду! Забудь про це. Там він мене миттю знайде. У нього зв'язки скрізь.

Судоми ридання пробігли по його обличчю, і Тамар подумала, що завжди, скільки себе пам'ятає, це вона була старшою в їхній родині.

— Проїхали, Ватсоне... Тікай сама. Просто зараз. Утікай, поки ще можеш. Тебе він не чіпатиме. З тобою в нього немає нічого спільного.

— Але чому не вийде? — пристрасно зашепотіла Тамар. — Я все розрахувала. Я купу книжок прочитала про це. Я вже кілька місяців готуюся. Купу людей розпитала. Я взагалі... Шаю, любий, це важко, страшенно важко, просто жахливо, але це можливо. Іншим же вдавалось, і нам вдасться. Ти з цього виберешся. Тільки не здавайся. Будь ласка!

Вони вийшли на площу. Їм слід було замовкнути, але вони були занадто збуджені. Не дивлячись на Тамар, Шай хитнув головою:

— Ти з глузду зсунулась, ти просто не розумієш, у що нас втягуєш! Це не іспит. Тут зубріння не допоможе. Ти уявлення не маєш, що таке ломка. Адже я... я вбити можу.

Тамар зупинилася, схопила його за плече, розвернула до себе обличчям:

— Ти уб'єш мене?

Він довго дивився на неї, і лице його тряслося від зусиль не розридатися.

— Ось так, Тамі... Я не той, кого ти знала...

На площі вони знайшли місце в затінку, біля банку. Шай вийняв гітару, розкритий футляр поклав долі. Потім сів на маленьку кам'яну лавицю, настроїв інструмент.

Коли він заграв, її душа, всупереч усьому, сповнилася радістю.

Люди зупинялися. Дехто навіть пам'ятав Тамар за минулими виступами. Інші впізнавали Шая. І перш ніж вона почала співати, довкола зібрався чималий натовп. Віддалік, біля бар'єру, стояли двоє рослих поліцейських, яких можна було прийняти за близнюків, такі вони були схожі у своїй уніформі. Тамар зраділа їм, усміхнулась очима, і поліцейські відгукнулись усмішками. Один легенько штовхнув іншого ліктем, і обоє покволом рушили в їхній бік. Тамар вирішила, що заспіває «Сюзанну», з якою почала свою недовгу кар'єру вуличної співачки. І як завжди, досить було зазвучати її голосу, натовп почав зростати, і незабаром їх із Шаєм уже обступали п'ятьма колами слухачі.

Погляд Тамар зачепив картату сорочку Міко, що мигтіла у двох задніх рядах. Шишако вона не бачила, і це її занепокоїло.

Тамар доспівала і розкланялася під аплодисменти. Люди підходили ближче, монети летіли у футляр. Подружня пара відрядила кинути п'ять шекелів свого синочка — малюка в коротеньких штанцях, хлопчик підійшов до артистів, засоромився і кинувся назад до батьків, ті виштовхнули його вперед, і він ризикнув — під веселі оплески. Тамар змусила себе солодко усміхнутися, але всі її душевні сили зосередилися на тому, що мало бути далі. Шай ніяк не реагував. Їй здавалося, що він відключився, забув про все, чи то вручивши їй свою долю, чи то наплювавши на неї.

Мазнувши по ньому поглядом, Тамар з відчаєм подумала: «Я сама!» Дінка встала, потягнулася всім тілом і знову лягла. Та одразу ж

схопилася, мовби відчуваючи нервозність Тамар.

— «Урок Бать...» — почала Тамар і затнулася. — «Урок Батьківщини».

Шай зіграв вступ. Тамар відчула, як стиснувся в горлі голос, закашлялась. Шай знову заграв вступ. Вона заспівала про селянина, який іде за плугом на старенькій картинці, що висить у класі на стіні. А позаду — кипариси, біде спекотне небо і земля...

Тамар доспівала перший куплет і почала слухати гітару, навіть не помітивши, коли Шай відійшов од відомої мелодії і кілька хвилин імпровізував, немов шепотів щось, призначене тільки для неї. Це була тиха і ласкава музика, щось подібне до його власного плачу, що пробрався в ностальгічну пісеньку про наївну країну, якої вже немає, якої, можливо, ніколи й не було. І потім так само обережно Шай повернувся до мелодії пісні. Тамар підвела голову й облизала губи, побачивши Міко, що стояв за спиною літньої жінки. З дивною мрійливістю Тамар дивилася на неї і думала, яка вона гарна: струнка, срібне волосся зібране у вузол, немов виточене обличчя злегка вкрите зморшками, що виказували сильну вдачу, блакитні очі сяють. Тамар уявила пальці Міко, що швидко відкривають застібку її сумочки і порядкують всередині. Газета, яку той тримав у другій руці, приховувала його долоню від людей поруч. Тамар у відчаї повернула голову, шукаючи поглядом Шишако. Де він ховається? Де затаївся?

І в уяві диво

Хтось намалював:

Молоточки грають,

Плуг затанцював,

Орачі і винороби,

Пастухи в моїм селі —

Так в дитинстві уявлялось,

Як були ми ще ма...

Тамар урвала пісню на півслові і закричала:

— Злодій! Злодій! Картатий! Поліція!

В очах Міко промайнули, змінюючи одне одного, здивування, ненависть і люте знущання. Хапати його ніхто не ризикнув, але люди зрушилися, затиснувши його в пастку зі своїх тіл. Поліцейські рвонулися в його напрямі. Люди закричали, почалася штовханина.

Тамар схопила Шая за руку і смикнула. Він важко підвівся. Дінка, збита з пантелику, кидалася між ногами в натовпі. Тамар гукнула, щоб Шай тікав. Він послухався, але рухався так повільно, ніби хотів, щоб його схопили. Дінка Гвалтувала, Тамар, не озираючись, покликала її, понадіявшись, що собака кинеться слідом. Площа навколо них шаленіла. Люди безладно кидалися з одного боку в інший. Тамар почула трель поліцейського сюрчка, потім і сирену. Вони побігли. Точніше, Тамар побігла, а Шай ступив зо два десятки швидких кроків і задихнувся. Тамар одібрала у нього гітару. Їй здавалося, що за ними вже мчить погоня, вона молилася, щоб її повідомлення дійшло до Леї, щоб той милий курдупель не підвів. Вона поглянула на Шая і зрозуміла, що він не добереться навіть до початку вулиці. Його мокре від поту обличчя пожовтіло.

— Не стій, Шаю, вже близько, ще трохи, декілька метрів.

Але Шай не міг. Він застогнав і сплюнув темною слиною, ноги у нього підломлювались.

— Біжи! — прохрипів він. — Мені кришка... біжи!

— Ні, не кришка! — закричала Тамар.

Люди озиралися на дивну парочку: маленька дівчинка з йоржиком волосся і високий, украй виснажений довговолосий хлопець.

Тамар прихилила гітару до одного із стільців відкритого кафе — біс з нею. Обхопила Шая за талію і потягла геть. Нема вибору, пульсувало її серце, вибору нема. У неї нема вибору. Вона тягнула його, штовхала, шепотіла, щоб він тримався, проклинала, до крові кусаючи губу. Очі застилав піт, але вона здалеку побачила маленьку жовту пляму — Леїн «жучок»! Вона приїхала, Лея тут, вона отримала її повідомлення! Очі Тамар наповнилися сльозами, але вона вже могла розрізнити Лею, що сиділа в машині — руки на кермі, обличчя рішуче і похмуре, і мотор порикує з такою знайомою хрипотою, секунда, ще секунда, і вони торкнуться краєчка свободи...

— Ей, чи не лияти зібралися, га?

Шишако. Прихилився до стіни, чомусь важко віддихується.

— Та ще й Міко покинули? Негарно. Друзі так не роблять. — Обличчя його витягнулося, загострилося від ненависті. — Вам капець. Погрались — і годі. По-тихому валіть у машину. Пейсах вам віддячить. Мало не буде. Пошкодуєте, що з мамочки вилізли.

Сили покинули Тамар. Це несправедливо, подумала вона, несправедливо програвати на останній секунді. Шай плакав, не стримуючись, немов спостерігав свій власний кінець.

І раптом час зупиняється, і події починають відбуватися в якомусь іншому, неймовірному вимірі: Шишако раптом смикається вперед і мало не збиває їх з ніг, розлючено повертає голову, збираючись кинутися в бійку, й очі його ледь не вилазять з орбіт від подиву.

— Геть з дороги, містере Герой-Підштанки-З-Діркою, переможець малюків! — волає якийсь незнайомий чоловічок. — Геть з дороги, хулігане й негіднику! Ти своє вже відспівав!

Шишако сахається, бо хоча голос чоловічка тремтить і пускає півня, але в руках у нього абсолютно неможлива штука — старовинна довгоствольна рушниця, з тих, які Шишако бачив тільки в кіно. Шишако втискується в стіну, нервово куйовдить свою зачіску під Елвіса, вичікуючи слухної миті, щоб кинутися на цього шизонутого і вирвати зброю. Але якраз безглуздий вигляд курдупеля і сміхотворні вигуки збивають його з пантелику, Шишако підозрює, що тут криється якась пастка: хтось випустив цього гнома, щоб відволікти увагу. Тому він вагається кілька секунд, і цього виявляється досить, аби Тамар устигла заштовхнути Шая в автівку, що тихенько під'їхала, і влізти самій. Усередині сидить крихітка Ноа, яка не впізнає її. Товстенький чоловічок здається Тамар напрочуд знайомим, але вона ніяк не може згадати, звідки його знає. Чоловічок залізає в машину, на передне сидіння, і влаштовується — неквапливо і велично, немов у нього бозна-скільки часу. Його рушниця націлена прямісінько в серце Шишако.

— Е, слухай, ти, обережніше, — криво посміхається Шишако. — Кинь пушку...

— Ви говоритимете, тільки коли вас запитають, — повагом промовляє чоловічок, і його лисина червоніє. — Рушаймо, Лієчко! — командує він з насолодою, і машина зривається з місця, залишивши позаду ошелешеного і розлюченого Шишако.

Той оглядається, шукаючи очима хитрих спільників цього підстаркуватого карапуза чи, на лихий кінець, телевізійного придурка з прихованою камерою.

— Мамі! — раптом кричить Ноа і тягне до Тамар ручки. — Мамі, я так скучила за тобою! Де волосся?

— Я теж, люба, — шепоче Тамар і заривається носом у шию дівчинки, з насолодою вдихає її запах.

— Нянька підкачала, — пояснює Лея. — В останню мить. Довелося взяти з собою. Усе гаразд, Тамі?

— Я жива, — бурмотить Тамар і пеститься до Нойки, притискається до її дивної чистої шкіри, вбирає очима її простодушний, смішливий погляд.

Вона думає про Шелі — колись Шелі теж була ось такою крихіткою і її теж хтось любив. Шай дивиться на дівчинку без виразу, навіть на вираз у нього не залишилося сили. Сльози ще висять на його довгих віях. Ноа кидає на нього насторожені погляди. Щось у ньому їй не подобається. Дівчинка відвертається від Шая. Лея бачить у люстерку доньчину реакцію. Вона безоглядно вірить у магічну здатність цієї дитини проникати в душу людини, і тому її лоб поорано зморшками. Тамар міцно цілує праве очко, ліве очко, маленький носик і нарешті відкидається на сидіння. Вона відчуває запах власного поту, думки перескакують на душ у сарайчику Леї, на м'яку, чисту постіль. Все сталося так стрімко, вона ще не усвідомила, що план спрацював, але її переповнює радість. Вона шукає в люстерку Леїні очі, потребує підтвердження: хтось повинен сказати їй, що це сталося насправді, в житті, а не в мріях, що її фантазії злилися з дійсністю. Але Лея зосереджена на дорозі.

Чому Тамар відчуває, що ще не все завершено? Що за сверблячка прокинулася десь у глибині її пам'яті — ніби хтось намагається сказати їй щось важливе?

— Куди їдемо? — питає Лея.

— До тебе, — каже Тамар. — Побудемо у тебе два-три дні, трохи заспокоїмось, окріпнемо, а потім вирушимо на нове місце.

— Куди саме? — цікавиться чоловічок з рушницею.

— Познайомтеся, — Лея вперше усміхається, — це Моше Хонігман. Він приніс мені твою записку і сказав, що залишиться допомагати до кінця. — Вона ласкаво плескає Моше Хонігмана по пухкому коліну. — Наш Сталлоне трохи зануда, але дуже милий, — і підморгує Тамар у люстерку.

Моше Хонігман не слухає. Він усе ще в ролі охоронця. Пильний погляд зірко прочісує місцевість навколо, губи невпинно щось бурмочуть у кулак, немов там у нього затиснуто мікропередавач.

Тамар спостерігає за його дивними жестами, потім вражено дивиться на Лею.

Та знизує плечима: «Ми тут усі круті командос, га?»

— Де Дінка? — питає Ноа.

— Дінка! — підскакує Тамар. — Ми забули Дінку!

У штовханині, в гущі ніг... Дінка гавкала, заплуталась, загубила їх.

«Треба повернутися, — гарячково думає Тамар, — я не можу її кинути. Дінка не зуміє дістатись додому. Негайно!» Але, поглянувши на безживного Шая, голова якого безсило звисилася набік, вона розуміє, що вона не повернеться, ніколи не повернеться. Важка рука стискає їй горло, давить щосили. Як вона могла забути Дінку? Як могла зрадити її?

Повисає важка тиша. Навіть Нойка, щось відчувши, мовчить. Лея озирається на Тамар.

— Ми її знайдемо, не хвилюйся, — шепоче вона, сама собі не вірячи.

— Тепер уже не знайдемо, — каже Тамар.

Вона відкидається назад і заплющує очі. Вона знає, що трапилось страшне, значення якого вона ще навіть не почала усвідомлювати. Дінка, її вірна і найкраща подруга з семирічного віку, її друга половина, пропала. Її більше нема. Мозок Тамар свердлить думка, що доля зажадала жертву за порятунок Шая. І цією жертвою стала Дінка.

Чиясь рука пробирається в її долоню. Шай важко дихає, не розплющуючи очей. Він злегка притягає її до себе. Її вухо наближається до його губ, і він через силу шепоче:

— Пробач, Тамі. Пробач...

Моше Хонігман обертається:

— Твоєму другу треба до лікаря.

— Я дам йому раду, — коротко відповідає Тамар.

І раптом Шай з останніх сил вимовляє:

— Я не друг... вона моя сестра.

Голова падає до Тамар на плече, і він шепоче:

— Єди...на у мене... на світі... лю...дина...

І його пальці безсило чіпляються за її пальці.

Частина 5

Кохана, я усіх кочівників спитав...

Через чотири дні після того, як Тamar утєкла із Шаєм і загубила Дінку, Асаф швидко простував пішохідною вулицею Бен-Єгуда. Він майже біг, намагаючись, без особливої надії на успіх, знайти того самого гітариста. Рюкзак Тamar, що висів у нього за спиною, налився ваготою, він був як живий і наче нашіптував щось: неясні слова, туманні думки, благання про допомогу. Асаф пройшов повз гурток людей, що спостерігали за виступом дівчини-фокусниці, затримався на хвильку, щоб послухати гру зовсім юного хлопчини, майже хлопчика, а потім побачив ще одного — хлопець сидів, привалившись до стіни банку, і добував монотонні мелодії з чогось на кшталт ситара за допомогою смичка, затиснутого між великими пальцями ніг. Асаф і не знав, що на вулиці виступає стільки народу, він здивувався їхній молодості: більшість — його однолітки. Асаф дивився на них, гадаючи, чи пов'язані усі ці музиканти й фокусники з тією мафією, про яку говорив Сергій.

А в кінці мідрахів він натрапив на ще один тісний гурток: люди товпилися навколо дівчини, що грала на віолончелі. Асаф нічого не тямив у музиці, а проте страшенно здивувався, що комусь стукнуло в голову грати на такому ось інструменті на вулиці. Віолончелістка була невисокою, в круглих окулярчиках і червоному капелюшку. Асаф здогадався, що людей приваблює не сумна мелодія, а сама чудернацька дівчина з величезним інструментом.

Асаф і Дінка майже вже проминули віолончелістку, як раптом собака різко зупинився, розвернувся, зосереджено принохався і несподівано рвонувся в саму гущу натовпу. Асаф рушив слідом, прокладаючи шлях серед слухачів, поки не опинився поруч віолончелістки, в самому центрі кола.

Дівчина грала, заплющивши очі, обличчям її часом пробігала хвилька, мовби їй щось снилося. Дінка гавкнула. Дівчина розплющила очі і з подивом витріщилася на собаку. Асафу здалося, що вона навіть

зблідла. Потім випросталася на стільці, її очі нервово пробіглися по натовпу, але грати вона не припинила, правда, тепер просто водила смичком по струнах. Дінка натягнула поводок, Асаф смикнув її назад. Слухачі невдоволено загалдикали, вимагаючи, щоб він забирався зі своїм собакою. Асаф злякався, усвідомивши, що зараз вони з Дінкою — вулична вистава.

Першою схаменулася віолончелістка. Вона перестала грати, швидко нагнулася і квапливо зашепотіла:

— Де вона? Перекажи їй, що вона дико крута, всі у нас кажуть, що вона супер! Су-пер! Біжи! Ну ж бо, біжи!

Вона знову випросталась, відкинулася на спинку стільця, міцно примружилася, немов стираючи в пам'яті минулу мить, і заграла, знов наводячи на публіку свої дивні меланхолійні чари.

Асаф нічого не второпав. Найголовніше — він не зрозумів, чому йому треба бігти. Дінка зрозуміла швидше. Кинулася геть, тягнучи Асафа за собою. Він здогадався, що вона його рятує від чогось невідомого, і зразу ж отямився. Вони вихопилися з натовпу. Асафу здалося, що хтось кричить, щоб він зупинився, і він побіг ще швидше. Якби Асаф глянув назад, то побачив би, як кремезний чоловік поспішає слідом, притискаючи до вуха мобільний телефон.

Асаф біг і гарячково міркував. Ця дівчина знає Тамар, без сумніву. Вона побачила Дінку і просила передати Тамар, що та «дико крута». Думай, думай швидше! «І всі у нас кажуть, що вона супер»? Що вона такого зробила? І де це «у нас»? Він біг, і мозок його вирував, вибирав, сортував, комбінував. Асаф Знав і не знав.

Серце підказувало, що він на правильному шляху, що тепер він у своїй стихії — на своїй улюбленій п'ятикілометровій дистанції. Асаф прислухався до версії, що визривала всередині нього, і біг. А поруч бігла Дінка. Не дивлячись один на одного, вони синхронно лавірували між людьми, перебігали вулиці, зрізали кути — як раніше, як на самому початку їхньої дружби (невже вчора? Хай Бог боронить, здивувався Асаф, та не може бути, щоб це було тільки вчора), тільки тепер без повідка — зараз їх зв'язували лише швидкі схвальні погляди. Я з тобою, я з тобою, гарний поворот, дякую, де ти, за десять кроків од тебе, між нами кілька чоловік, але не хвилюйся, повний вперед, я орієнтуюсь, я чую, хтось за нами біжить, я не чую, але краще поверни в цей провулок, ні, сюди я не поверну, я щось чую, біжи далі, я

наближаюся до чогось гарного, тільки не зупиняйся, ну ти мене насмішила, досить базікати, не заважай зосередитися, сподіваюся, ти знаєш, куди ти мене ведеш, авжеж, знаю, та й ти ось-ось дізнаєшся, агов, Дінко, це здається мені знайомим, ми, схоже, вже були тут, он біля цієї високої стіни, розплющ очі, Асафе, лише вчора ми тут були, правильно, правильно, це... ну нарешті впізнав, за мною...

Дінка прожогом кинулася до зеленої хвіртки, стала на задні лапи й передніми натиснула на ручку. Асаф із собакою упхалися всередину. Асаф озирнувся, позаду нікого не було, переслідувачі відставали. Він перетнув двір: повз колодязь, повз тесані камені, між фруктових дерев, що понахиляли гілля під вагою плодів, крізь глибоку, вже знайому йому тишу.

Але, ще не встигнувши обігнути будинок і кинутися до задньої стіни, до зверненого на захід вікна, назустріч кошику, який мав спуститися до нього з ключем, Асаф відчув щось дивне, немов повітря раптом похолоднішало навколо нього: двері будинку були навстіж і злегка похитувались.

Він влетів усередину. Дінка слідом. Зупинилися вони одночасно.

Повсюди був розгардіяш. Передпокій мав такий вигляд, немов над ним пронісся ураган. Підлогу встинали книжки, сотні книжок, розгорнутих, розшматованих, розтоптаних. Високі шафи перевернуті й понівечені, наче хтось рубав їх сокирою. Навіть віттар був зрушений з місця — на підлозі світлів прямокутник. Здавалося, віттар совали, перевіряючи, чи не ховається за ним хто-небудь.

Теодора, подумав Асаф і на секунду скам'янів, не наважуючись бігти нагору, адже для цього довелося б ступати по книжках. Але вже за мить він біг, топчучи книги, здогадуючись, що цей рейвах якимось пов'язаний з ним і його вчорашнім візитом. Весь у полоні цієї жахливої здогадки, він мчався по коловому коридору, й уява малювала йому жахи, що чекали на нього в кінці, — всі ті жахи, які він бачив у трилерах або з якими стикався в найстрашніших комп'ютерних іграх. Перелякана дитина вже заходилася плачем у його голові, й Асаф з усієї сили намагався не піддатися їй. Теодора така маленька, думав він, справжнє курчатко, як вона вижила після такого погрому? На бігу він заглянув до опочивальні. Ліжка були перевернуті, матраци розпорені ножами. У повітрі досі відчувалася ненависть, що переповнювала тих,

хто це зробив. Одним махом Асаф перелетів через шість останніх східців, розчахнув сині двері і змусив себе не зажмуритися від страху.

Першої миті він не помітив її серед хаосу, що панував у кімнаті. Потім побачив: у кріслі-гойдалці, з розплющеними очима. Вона нагадувала ганчір'яну ляльку, яку хтось забув у кріслі. В її очах не було ані іскри життя. Потім, цілу вічність по тому, її губи трохи відкрилися.

— Асафе, — майже безгучно прошепотіла Теодора. — Це ти, Панагія му! Біжи звідсіля. Хутко!

— Що трапилося, Теодоро? Що з вами зробили?

— Біжи, перш ніж вони повернуться! Йди, знайди її, бережи її!

Її очі закрилися.

Асаф підскочив до Теодори, став на коліна, взяв її за руку. І тут побачив відкриту рану, що тягнулася від скроні до куточка рота.

— Хто це вас так?

Теодора повільно зітхнула і простерла три сухеньких пальці:

— Трійця.

Її рука раптом із силою стиснула його плече.

— Звірі дикі. А найпаче — найбільший, Асмодей.

Теодора замовкла, але рука її впивалася й далі в його плече, немов там зосередилося все її єство.

— Пам'ятай: він плішивий... ох, Сатанас! І коса позаду, хай повісять його на тій косі, амінь!

Очі Теодори знову закрилися, ніби вона знепритомніла, але лють її нікуди не поділася, й Асаф з полегкістю виявив, що мова черниці постраждала не дуже.

— Про Тamar питав він, вовкулака, бик битливий, звір лютий, а коли я мовчала — лясь! По щоці ударив! Та не хвилюйся, любий... — Слабкий натяк на знайому усмішку свавільної дівчинки позначився на її губах. — Його я кусала так, що довіку не забуде медвяних уст моїх.

— Але чого вони хотіли?

Теодора розплющила очі і втомлено усміхнулася:

— Її.

— Але як вони додумалися прийти сюди?

— Чи не ти нам речеш?

Його довгі вії здригнулися і на мить зімкнулись від болю. Значить, це він привів їх сюди. Але як? Схоже, коли він виходив звідси учора,

хтось бачив його, впізнав Дінку і вирішив, що Тамар ховається в цьому будинку.

Теодора застогнала і зробила йому знак, що хоче встати. Асаф не повірив, що в неї вистачить на це сили. Але Теодора встала, ухопившись за нього і похитуючись, немов крихітне полум'я волі. Кілька секунд обоє не рухались. Поступово рум'янець повернувся на її обличчя.

— Тепер краще. Вночі було, звісно, погано. Здавалося — не ожити мені...

— Від побоїв?

— Ні. Лише раз ударив. Але з відчаю.

Асаф зрозумів. Вона пальцем торкнулася його зап'ястя:

— Чи знову зріли тебе дорогою?

— Зріли, — признався Асаф. — Гналися за мною. А я втік. Але вони можуть бути поблизу.

І тут він усвідомив те, що раніше усвідомлювати просто не смів: ті, хто за ним гнався, певні, що він спільник Тамар.

— Коли так, — сказала Теодора, — через хвилину-другу вони роздумуються, а чи не прийшов ти знову сюди, і тепер шукатимуть тебе, не мене. І з тобою не будуть делікатні. Ти мусиш іти, любий.

— Але якщо я зараз вийду, вони мене схоплять.

— А якщо залишишся, вони схоплять тебе тим паче.

Вони злякано помовчали. Стукіт власних сердець здавався їм гуркотом кроків у коридорі. Дінка поглядала на них блискучими очима, тремтячи з нетерплячки.

— Хіба тільки... — промовила Теодора.

— Хіба тільки — що?

— Хіба тільки щось відверне їхню увагу.

Асаф спантеличено дивився на неї.

— Ну що може...

— Мовчання! Не заважай.

Теодора заходила по кімнаті, пробираючись серед книжкових куп, зламаних полиць, наступаючи на скалки посуду, на пачки листів, перехоплені широкими жовтими резинками. Асаф не розумів, звідки у неї раптом взялися сили рухатися, думати, хвилюватися за нього, адже все її життя лежить тут, розбите ущент.

Біля входу до кухоньки валялася маленька дерев'яна шафка. Теодора відчинила дверцята, дістала білу матер'яну парасольку з тонкими дерев'яними спицями.

— На Ліксосі, — задумливо пояснила вона, — пекуче сонце.

Асаф напружився. Вона збожеволіла, подумав він, потрясіння все-таки dokonало її.

Теодора поглянула на нього і прочитала його думки:

— Прошу, не хвилюйся, любий. Не збожеволіла я.

Вона спробувала розкрити парасольку. Дерев'яні спиці тужливо заскрипіли, біла тонка тканина розповзлася і обсипалася пластівцями снігу.

— Схоже, велено мені відкинути мій щит. Але де ж...

У Теодори раптом прорізався дивний діловитий тон. З потайної шухлядки вона дістала пару малесеньких, майже дитячих, чорних черевичків, загорнутих у пожовклу газету, здула з них пил і рукавом рясина терла до блиску. Потім сіла на краєчок ліжка і спробувала взутися. Асаф помітив, як старечі пальці плутаються в шнурках.

— Що за дурна стара діва нова твоя подружка. — Теодора зніяковіло подивилась на нього. — П'ятдесят років не зав'язувала шнура — і вже забула!

Асаф став перед нею навколінки і з трепетом, немов принц, що надіває Попелюшці туфельку, зав'язав шнурки на допотопних черевичках.

— Зри ж, як не змінилася нога моя з того часу! — похвасталась Теодора, вона навіть витягнула ніжку, на секунду забувши про жах їхнього становища.

Обличчя Асафа було на рівні її обличчя, на щоці черниці червоніло довге садно. Теодора зловила його зляканий погляд.

— Дивні шляхи світу сього, — зітхнула вона. — П'ятдесят літ не торкався чоловік лику мого, й ось — одразу побої.

Коротка судома плачу спотворила її обличчя й одразу ж зникла.

— Досить! — скрикнула Теодора. — Годі! Тепер повідай-но швидше, як усе там зримо?

— Жахливо зримо, — зітхнув Асаф. — Потрібна перев'язка.

— Ні, не там! Там! — і Теодора тицьнула через плече, у бік вулиці.

— Там?..

Асаф зам'явся. Що ж їй сказати? Як змалювати світ за півхвилини?

— Треба побачити, щоб зрозуміти, — прошепотів він.

Її зляканий погляд проник у глиб його очей. Вони помовчали. Асаф знав, що мине ще багато часу, перш ніж він переварить те, чому є зараз свідком.

— Я вийду за ворота з боку сеї ось моєї руки, — сказала Теодора, й Асаф здогадався, що вона навіть не знає, де лівобіч, де правобіч. — А ти чекай ще хвилину-другу зсередини дому. Коли вони стережуть там, чи не поспішать за мною, узріти, що стара затіває...

— А якщо вас схоплять?

— Атож, атож. І я бажаю сього більше за життя, хай хапають мене, а не тебе.

— А якщо знову вдарять?

— І що зроблять мені, чого не робили раніше?

Асаф дивився на Теодору, приголомшений її сміливістю.

— Ви не боїтеся?

— Боюся, невідмінно боюся, та невже їх? Лишень невідоме страхає.

Теодора опустила голову і вела далі, звертаючись до нитки, що виглядала з рукава ряс:

— Ну ж бо, мов, коли я вийду, коли пройду зовнішні ворота, що узрю? Що там найперше зовні чекає?

Асаф пригадав. Вуличка, на якій стояла Теодорина обитель, була малолюдною і тихою. Вдень там повно машин — водії використовують провулок як парковку. На розі міститься відділення банку і магазин електротоварів, у вітрині якого весь час працює телевізор.

— Нічого особливого, — пробурмотів він і замовк, розуміючи безглуздість своїх слів.

— А шум, га? Найпаче побоююся я шуму і світла там. Можливо, є у тебе сонячні окуляри ради мене?

Окулярів у Асафа не було.

— Це може виявитися важкувато на самому початку, — сказав він, відчуваючи бажання загорнути Теодору у вату. — Тільки будьте обережні на проїжджій частині, завжди дивіться спочатку ліворуч, потім — праворуч і знову — ліворуч. І коли червоне світло, не можна переходити...

Чим більше він говорив, тим з більшим жахом усвідомлював, як багато Теодорі треба дізнатися і зрозуміти, щоб уціліти в міській

метушні хоч би хвилин п'ять.

Вони вийшли з кімнати. Теодора заледве йшла, спираючись на плече Асафа. Потихеньку подолали довгий коловий коридор. Асаф відчував, що для Теодори це ще й жалобна хода, і прощання з чимось безповоротним.

Вона здивовано, ніби сама собі, сказала:

— Коли впали стіни Старого граду, я не вийшла. Не вийшла й тоді, коли бомби падали на вулиці і на ринку, хоча й вельми хотіла дати дах стражденним. І не вийшла, коли убито було Іцхака Рабіна, блаженної пам'яті, і відомо мені було, що весь народ проходить перед труною його. А тепер, ось... Христос ке апостолос! — пробурмотіла вона, коли її очам відкрився рейвах у передпокої, і вмовкла.

Асаф подумав, що зараз Теодора знепритомніє, але вона, навпаки, відпустила його плече і випросталася на весь свій крихітний зріст. І дивлячись на її вперте обличчя, він зрозумів, що цієї маленької старенької нікому не здолати. Він хотів розчистити для Теодори шлях серед спустошених книжок, але вона заявила, що на це немає часу, і повагом пройшла до виходу, ступаючи по знівечених сторінках, майже не торкаючись їх, немов пливучи.

Біля дверей, що виходили у двір, Теодора зупинилась, нервово потираючи руки.

— Слухайте, — випалив Асаф, — може, не треба? Я дам собі раду. Я швидко бігаю, вони мене не спіймають.

— Мовчання! — наказала вона. — Тепер роби і послухай^[63]: до Леї йди. Можливо, зуміє вона допомогти. Ти чув про Лею?

Асаф зам'явся. У щоденнику це ім'я зустрічалося кілька разів. Він згадав, що була там якась таємнича історія, повна недомовок, щось із немовлям, страхами, нерішучістю, поїздкою до В'єтнаму... Але, звісно, він не міг сказати Теодорі, що заглядав у щоденник.

Він спитав, де йому шукати Лею, і Теодора сердито розвела руками:

— Ото ж бо й горе, що вона нічого не каже, Тамар! Якось каже мені: «Є Лея». Чудово, сказала я. Ще, мабуть, через півроку додає: «І у Леї є ресторан». Їжте на здоров'я, сказала я, але де ж отся ресторація? І хто така отся Лея, і що поміж вами? А вона мовчить. А що тепер? Що нам залишається?

Вона сумно подивилась на нього, потім нахилилася до Дінки, погладила її вуха і щось прошепотіла. Асаф уловив:

— Лея... у ресторан... розумієш? І як стріла з лука, одна лапа тут...

Дінка уважно подивилась на неї. Асаф подумав, що Теодора все-таки трохи з глузду зсунулась, коли сподівається, що Дінка її зрозуміє.

Раптом Теодора схопила його руку обома долонями:

— А ти, зрозуміло, повідай Тамар, що я вийшла звідси, істинно? А вона не повірить, звісно! — І Теодора радісно хихикнула. — Вона убоїться! Тамар! Тільки, послухай, не скажи їй, що ради неї вийшла, щоб не побивалася, у неї й без мене мук багато. Хо-хо! Навіть у слова цього «вийшла» геть особливий смак на устах моїх! Я виходжу. Зараз вийду. І ось я виходжу.

Теодора розчахнула двері і подивилася на широкий двір.

— Сей бік я трохи знаю. Коли Назарян несе білизну від прачки чи покупки з ринку, я стою тут ізсередини і зрю крізь прочинені дверцята. Але якщо стояти отут... — Теодора ступила один крок через поріг, і її душа злинула вгору. — Яка краса! Так широко... Зри, зри, — пробурмотіла вона і раптом швидко-швидко заговорила по-грецьки.

Слова накочувались одне на друге, Теодора схопилася руками за голову, ніби голова могла луснути. А наступної миті ноги понесли її вперед. Асаф подумав, що треба побігти за нею, але побоявся: що, як на нього справді влаштували засідку біля воріт? Він згадав перші кроки маленької Мукі, і як він за неї хвилювався, і що це було за диво, коли вона дійшла від ліжка до столу.

А Теодора вже віддалилася від нього, немов рибальський човник, підхоплений могутньою течією. Вона відхилила хвіртку, що вела на вулицю, подивилася праворуч і ліворуч. Здавалося, що там нікого нема, бо вона обернулася до Асафа з широкою, трохи одурілою усмішкою. По суті, подумав він, коли там нікого нема, їй зовсім не обов'язково виходити! Стривай! Зажди! Ти можеш повернутися!

Але ніяка сила на світі вже не могла зупинити Теодору, і хвіртка із стукотом зачинилася за нею. Асаф залишився сам у порожньому дворі. Він уявив, як вона йде вулицею, і подумав, що за хвилину побачить, як Теодора біжить назад, утікає щосили і зачинається у своїй кімнаті ще на п'ятдесят років. Але й у найнеймовірніших своїх видіннях він не міг уявити собі того щастя, яке захлеснуло її разом з припливом зовнішнього життя, що ринуло на неї.

Всю слабкість Теодори як рукою зняло. Ноги самі понесли до вулиці Яффо. П'ятдесят років тому, задушливої ночі, вона приїхала сюди у старенькому автобусі, а потім ще тряслася в колимазі бухарського візника, який висадив її перед воротами її в'язниці. І зараз вона стояла, всіма почуттями розкрита назустріч диву вулиці. Обличчя її пульсувало тисячею виразів і відтінків. У грудях билася тисяча сердець. Усі запахи, усі кольори, усі звуки і шуми... у неї не було назв для всього того, що вона бачила, не було назв для нових почуттів, відомі слова розтріскувались одне за одним, і якщо можна вмерти від надміру життя, то це була та сама хвилина.

Теодора вирвалася з полону автівок, вуличного натовпу, двох пейзажівських посіпак, що наткнулися на неї, коли вона вийшла на велику вулицю.

— Глянь, Шишако, он твоя скажена чорноризка, дзвони швидше Пейсаху і топай за нею всюди!

Вона ступила просто на проїжджу частину, сп'яніла щастям, зовсім байдужа до гудків, що лунали навколо неї, до скрипу гальм, уклякла посеред вулиці Яффо, склала маленькі долоні і вперше за п'ятдесят років щиросердо сотворила подячну молитву Господу.

П'ять хвилин по тому Асаф уже щодуху біг, переляканий до смерті. Його руки безладно молотили повітря, очі майже нічого не бачили. Вперше, відколи він вирушив у дорогу, Асаф не міг дати раду диханню. Дінка, вмить відчувши зміну, що відбулася в ньому, раз у раз із тривогою повертала до нього голову. Він і не уявляв, як жахливо обернеться ця пригода. Кожна спрямована на нього пара очей викликала в Асафа новий напад паніки. У нього було відчуття, що по всьому місту розпорошені люди, які чатують на нього. І він мав цілковиту рацію: ось уже чотири дні Пейсахові бульдоги були заклопотані виключно погонєю за Тамар, а відучора — і за Асафом. Скасували виступи в усіх містах, окрім Єрусалима. Артистам було наказано дивитися обома і доповідати, гуртожитком пішла чутка про винагороду у дві тисячі шекелів для того, хто повідомить важливу інформацію, а Пейсахові бульдоги дістали наказ полишити свою звичайну роботу, прочісувати вулиці й шукати Тамар і незнайомого високого хлопчину, який узявся невідомо звідки, вештається містом з її

собакою, стромляє у все свого носа і постійно випереджає Пейсаха з його людьми на один крок.

Трапилося так, що Асаф, вийшовши з Теодориного будинку і намагаючись рухатися тільки бічними вулицями, одразу привернув до себе підвищену увагу. Він біг за Дінкою, вручивши свою долю в її лапи, і йому було байдуже, куди вона мчить, головне — веде їх подалі від небезпечної тепер обителі. Він так мріяв зникнути, сховатися, що його увага не фіксувала навіть того, що буквально впадало в очі. Так, він прогавив кремезного типа, що стовбичив на розі Кінг-Джордж і Агріпас, біля лотка з фалафелем, і намагався полагодити «субару», капот якої був відкритий уже другий день. У кремезного задзвонив мобільний телефон. Однорукий торговець лотерейними квитками з вулиці Гістадрут повідомив, що бачив зараз хлопчину з собакою, які підпадали під опис. Кремезний, не сказавши ні слова, від'єднався і набрав номер. Відповіли йому негайно, не чекаючи й одного дзвінка. Кремезний передав повідомлення. І тієї ж миті повз його співрозмовника промайнув хлопець із собакою. Асаф не звернув уваги і на цього чоловіка, худого суб'єкта з густими бачками, який припустив бігти за ним услід і на ходу бубонів щось у телефонну рурку.

— Вони поруч з гутаперчевою дівкою, собака зупинився. Що таке? Секунду! — Худий говорив дуже швидко, відчуваючи себе, звичайно, спортивним коментатором. — Лізуть у натовп, звідси їх не видно, скажи всім, щоб валили сюди, і тачку піджени, вони у мене під ковпаком, зрозумів, чули, не репетуй, стоп, що це? Що ще за фігня?

А трапилося те, що гутаперчева дівчинка побачила собаку. Це сталося на секунду раніше, ніж їй удалося упакувати своє гнучке тіло у великий акваріум. Порожній і відсутній погляд раптом сфокусувався, жовчне лице напружилось, і вона з пружною легкістю почала розплітати тіло, вузол за вузлом, швидко випростала ногу з пахви, звільнила руку, обернену навколо щиколотки, підвелася і закричала:

— Шишако! Собака! Собака!

Почалась колотнеча. Люди шарпалися на всі боки, штовхалися, наскакували один на одного, а ще — на чотирьох молодчиків з важкими поглядами, які випірнули з чотирьох провулків. Асаф і Дінка вмудрилися вислизнути з людської каші й ушитися, розділившись і знову зустрівшись трьома вулицями далі, знайшовши одне одного тільки завдяки якійсь інтуїції, до смерті налякані всім світом, що

накинувся на них. Місто стало мисливським угіддям, кожен стрічний був замаскованим мисливцем. Зараз усе залежало тільки від Дінки, тому що Асаф нічого не тямив від страху, самому в нього не було жодного шансу врятуватися. Дінка вела його за собою, рвучись уперед з надзвичайною силою. Вона була упряжною собакою, сенбернаром, поводитирем і вівчаркою одночасно.

З вузького завулка Асаф з Дінкою пірнули через дірку в огорожі у крихітний дворик, де обнялися, притислися одне до одного, завмерли в напруженому очікуванні, спостерігаючи за худим типом з бачками, який нагадав Асафу підв'яленого Елвіса Преслі. Худий заглянув у завулок і подався далі. Дінка загарчала. Асаф затис їй пашу рукою. Через хвилину вони вислизнули з дворика і понеслися у зворотний бік, задихаючись від несамовитого бігу. «Безнадійно, — подумав Асаф, — у наступному провулку вони мене схоплять». І тут пролунав короткий радісний гавкіт, і перед його очима промайнула вивіска «У Леї». Асаф здивовано скрикнув. Дінка з розгону стрибнула на хвіртку, Асаф кинув останній погляд назад і ввалився у двір із стогоном полегкості.

Посеред двору росла молода пальма, стояли накриті столики. За одним із столиків сиділа літня пара і тихо гомоніла, Асафа з Дінкою парочка мов і не помітила. Вони перетнули двір, піднялися на три східці й увірвалися у просторий зал. Там теж стояли накриті столи, майже за кожним сиділи люди, й Асаф зупинився розгублений. Відвідувачі ресторану видивлялись на нього здивованими очима, і він миттю відчув себе брудним, розпатланим і розхристаним, але Дінка вже тягнула його між столиками. Собака штовхнула двійчасті двері на пружинах, і вони опинилися на кухні.

Асаф обвів очима приміщення: кухар у білому ковпаку, у великій каструлі щось енергійно булькотить, гостро пахне чимось незнайомим, плюється жиром розпечена пательня, хтось гукає знадвору в маленьке віконце: «Листя цикорію з рокфором!», хлопчина нарізає помідори, приземкуватий товстун зніжковіло завмер у куточку, висока жінка з обличчям, спотвореним довгими, погано зарубцьованими порізами...

Жінка ступнула до нього, загрозово схрестивши руки на грудях. І раптом угледіла собаку.

— Дінко! Дінкуш! — закричала вона на весь голос, гепнулася перед собакою на коліна, міцно обняла і притисла до себе.

Так само обіймала собаку Теодора, подумав Асаф, зводячи дух.

— Дінко, мамочко, радість моя! Де ти була чотири дні? Я тебе по всьому місту шукала! Ціоне, дай їй хутчій води! Глянь, як бідолашна пити хоче!

Асаф скористався моментом, щоб оглянутися — чи ще не вдерлися в ресторан ті самі типи.

Жінка повільно звелася, стала перед ним:

— А ти хто такий?

Її очі здалися йому двома загостреними клинками. Асаф мовчав. Він і гадки не мав, як пояснити, хто він такий, звідки взявся і чому увірвався на кухню її ресторану. Всі, хто працював на кухні, — двоє офіціантів, різальник помідорів, кухар, його помічник — немов скам'яніли.

Асаф зніяковіло роззирнувся на всі боки, а потім спробував сховатися за бронєю держслужбовця.

— Ви не знайомі з господарями цього собаки? — спитав він таким офіційним голосом, на який був тільки здатний, голосом бланка № 76.

— Я, здається, спитала, хто ти такий?

Її голос був різкий і колючий, дуже такий безапеляційний голосочок, та й дивилася вона на нього з такою очевидною підозрою, що Асаф образився і ледь не вибухнув гнівною промовою, яка варилася в ньому вже два дні («Як це розуміти, хто я такий? Я — той самий, хто носить з цією собакою по всьому місту, щоб повернути її законним господарям, я — той, на кого всі підряд намагаються накинутися, кого всі переслідують!» — і так далі, і тому подібне). Та замість цього він сказав:

— Я працюю в мерії і шукаю господарів цієї собаки.

— Ну, то можеш її залишити, — рішуче сказала жінка у шрамах. — І привіт. Ми тут, до твого відома, не дурницями бавимось.

І, поклавши йому на плече важку руку, підштовхнула його до дверей. Зараз же вся кухня заворушилася: хлопчина продовжив чикрижити помідори, і кухар дружньо поплескав по щоці помічника.

— Ні, — сказав Асаф. — Я не можу її залишити.

Жінка у шрамах знову завмерла, а слідом за нею і решта.

— Чому ні? Що за проблема?

— Тому... тому що ви не господарка.

— Правда?

Це її «правда?» уп'ялося в Асафа, як колючий дріт.

— І звідки ти взяв, що я не господарка?

Дінка, що шумно хлебтала воду, раптом перестала пити, гавкнула, підійшла до Леї і зайшлася незвичайно рішучим гавкотом. Вода капала з її пащі. Стоячи між Асафом і Леєю, Дінка сердито гавкала, з очевидним наміром нетерпляче тупнути лапою.

— Годі, Дінко, — зніяковіло попросив Асаф. — Це ж Лея. Що з тобою?

Але та не заспокоїлася. Вона обійшла Асафа навкруги, немов обводячи його лінією, а потім усілася спиною до нього і носом до Леї й гавкнула ще раз, особливо виразно.

— Ти ба, — стиха промовила Лея.

Щось тицьнулось Асафу в спину, нижче рюкзака Тамар. Він хотів обернутися, але натиск посилювався.

— Відповідайте, добродію, на питання, що його поставила вам пані, — пролунав за його спиною старечий голос, — коли не хочете, щоб вас рознесло розривними кулями, які розлетяться по всьому вашому тілу, уразивши всі м'язи і тканини.

— Моше! — випалила Лея спересердя. — Зовсім ні до чого такі подробиці. Тут люди їдять, між іншим!

«Я божеволію, — подумав Асаф. — Рушниця? На мене тепер полюють з рушницею? Вони що всі — подуріли? Що такого накоїла ця Тамар, що всі через неї утрачають розум?

— Рахую до трьох, — далі наполягав той, хто стояв у Асафа за спиною. — А після цього мій палець натисне на спусковий гачок.

— Ні на що ти не натиснеш! — розлютилася Лея. — Зараз же прибери від нього свою штуківину. Саміре, йди накрий столик на двох і дай Дінці попоїсти. А ти... як тебе звати?

— Асаф.

— Ходімо зі мною.

Вона провела його в маленьку кімнатку, де було всього два столики, обидва вільні, і сіла навпроти нього.

— А тепер поясни, із самого початку і до кінця. Тільки попереджаю, що оцей ніс, — вона злегка доторкнулася до кінчика свого носа, — брехню завжди чує.

Асаф показав їй бланк і пояснив систему Даноха з виявлення господарів зниклих собак. Та Лея не глянула на бланк. Вона уважно вивчала Асафове обличчя, ніби вбирала його справжню сутність.

— Між іншим, — згадала вона посеред його міркувань, — я — Лея.

Вона простягнула йому свою велику, схожу на чоловічу руку і здивувалася його потискові, що ледь не розчавив її сильну долоню.

— Ну а це де дістав? — вона показала на його синці.

Він розповів.

— Не зрозумію, що ти там робив? Як туди потрапив?

Він розповів. І про Сергія теж.

— А це звідки? — Лея показала на довгу подряпину на лобі, про яку Асаф уже встиг забути.

— Це? Звідки це... а, це вчора. Від детектива одного.

І він розповів і про це.

А Лея слухала.

І ще про те, як за ним гналися містом.

— А це ось її, — сказав Асаф, нарешті скинувши рюкзак. Він розказав, як визволив його з камери схову.

Лея мовчала. Тільки сиділа, дивилась на нього, і дві подовжні складки на її лобі стали ще глибшими. Раптом вона немов прокинулася:

— Таж за всією цією біганиною ти сьогодні ще не їв, факт? Поїж, а потім поговоримо.

У Асафа в животі буквально різонуло.

— Але що ж із Тамар? — пробурмотів він, ковтнувши слину. — Треба ж поспішати.

Лея побачила, як сіпнувся у хлопця борлак, і щось у ній несподівано сколихнулося. Вона тримала ресторан уже понад дванадцять років і жодного разу ще не зустрічала людини, яка б відмовилася від її страв.

— Тамар у надійному місці, — сказала вона несподівано для себе. — Ти попоїж.

— Але у мене немає грошей, — пробурмотів Асаф. — У мене вкрали.

— Заклад пригощає, — розсміялася Лея. — Ти що любиш?

— Усе, — усміхнувся у відповідь Асаф, зрозумівши, що нарешті попав у гарні руки.

— Ось усе й отримаєш, — вирішила Лея і встала. — Я пішла на кухню, але не хвилюйся, я тебе не кидаю.

Асаф з насолодою накинувся на їжу. Йому принесли цілу батарею страв — вишуканих і гострих, аж дух захоплювало від цих смакових хвиль, що забивали памороки, аж крутилася голова, але цілком однозначно свідчили: тут йому бажають добра.

Лея час від часу задумливо поглядала на нього через кухонне віконце і вдоволено усміхалася такому здоровому і доброму апетиту. Несподівано вона напружилася, завмерла, потім підкликала Саміра і тихо попросила збігати до неї додому, відпустити няньку і привести Нойку. Якомога швидше.

Самір здивовано втупив у неї очі:

— Сюди? Просто зараз? Ви впевнені?

Так, так, вона впевнена. Швидше. Вона повинна з'ясувати щось дуже важливе.

— Я знаю, що вона зникла, — сказав Асаф, розуміючи, що настав час поговорити про справу.

Лея сиділа навпроти, помішуючи каву.

— І ще я знаю, що вона в біді. Я хочу її знайти. Ви мені допоможете?

— Хотілося б, — просто відповіла вона, — але не можу.

— А-а, — розчаровано протягнув Асаф. — Ось і Теодора не могла.

Запала довга мовчанка, якась напруга повисла в повітрі.

Лея з подивом думала: «Ну й ну, ти й до Теодори дістався?» Щось у цьому хлопчиську чіпляло її. Вона не могла сказати, що саме, але щось точно чіпляло. Асаф мовчав і думав, що це несправедливо, адже хтось повинен-таки йому зараз допомогти, бо сам він не впорається.

— А ти знаєш, я в житті не зустрічала цієї Теодори. — Лея знизала плечима. — Іноді я навіть думала, слово честі, може, вона всього лише фантазія Тамар? Ну... ти ж уже знаєш, що у неї трапляються фантазії і всякі ідеї, правильно?

Асаф згадав Мацліаха, уявив дівчинку на бочці і всміхнувся.

— І ще... — Лея відчувала, що вона ступає на дуже слизьку доріжку, говорячи про Тамар з незнайомим хлопцем, але інтуїція підказувала, що вона робить це заради дівчинки. — Для Тамар страшенно важливо, щоб її друзі не зустрілися між собою. Вона... з кожним їй треба бути самій, ніби тільки в її і в його світі.

Лея подумала, що у хлопця до всього ще й одурінна усмішка.

— Коли я її питаю, чому це так, знаєш, що вона мені відповідає? «Поділяй і пануй!» Що ти про це думаєш?

— Що я думаю? — Асафу раптом стало надзвичайно приємно, що його мають за експерта щодо Тамар, немовби у своїх мандрах її слідами він нагромадив чималий досвід і тепер розуміє мотиви її вчинків. — Може... можливо, так у неї більше свободи, я маю на увазі, що у неї... більше простору, — раптом вискочило з нього улюблене слівце Реллі.

— Саме так! — у цілковитому захваті вигукнула Лея. — Здається мені, що вона з оцим своїм «поділяй і пануй» може з кожним бути абсолютно іншою людиною, хіба ні?

— Ага, я теж так думаю, — погодився Асаф. — Свобода. Це найважливіше для неї...

Він розгублено замовк. Виходить, що Реллі не така вже й не права, але як же тоді Носоріг...

Лея, підперши підборіддя великою долонею, задумливо дивилася на Асафа, точніше, крізь нього, захоплена якоюсь думкою.

Вона труснула головою.

— Слухай, ти... як би це сказати... окрім школи ти ще до чогось докладаєш рук? До мистецтва там якогось?..

— Ні, — розсміявся Асаф. — Що це ви раптом?

— Так... подумалось. — Задоволена усмішка ковзнула по її обличчю.

Але ж фотографія теж мистецтво, отямився Асаф. Його вчитель у студії вважає саме так. І на виставку в кінці минулого року взяли п'ять його робіт... От тільки чомусь він ніколи не думав про себе як про «художника». Та й не хочеться йому бути художником. Напевно, тому, що Реллі вічно корчила з себе творчу особистість, а його це завжди дратувало. Ну так, є, звичайно, і Карт'є-Брессон, і Діана Арбус, і ще інші, але куди йому до них...

Зненацька перед ним виникло щось, що звивалося, сходило криком. Це повернувся Самір і, зітхнувши з полегкістю, передав Леї маленьку дівчинку, яка аж заходилася криком. Він висмикнув Ноа з ліжка, і всю дорогу вона мучила його розгніваними криками.

Асаф вирішив, що малявці років два або три. Вона була зовсім крихітною, із шкірою кольору слонової кістки, дуже прямим чорним

волоссям і чорними косоокими очима. Він перевів погляд на Лею, потім знову на дівчинку, намагаючись відшукати зв'язок між цією великою смаглявою жінкою і дівчинкою з косоокими очима, і раптом усе зрозумів. Так просто!

— Леє, — гукнули з кухні, — що там з маринадом?

Лея встала, підхопила дівчинку, ступила до дверей, затрималася, розвернулася і сунула дитину Асафу. І ось він тримає майже невагому істоту, завбільшки з половину його сестрички Мукі, і дуже симпатичну істоту — коли, звичайно, як слід вглядітися в це завзяте миготіння маленьких кулачків і перекошене від плачу личко. Асаф усміхнувся дівчинці. Вона зарепетувала ще дужче. Тоді він показав їй язик — точнісінько передражнивши Дінку. Дівчинка з силою хвицнула його в груди. Тоді він голосно гавкнув. І дівчинка замовкла. Здивовано подивилась на нього, чекаючи, що буде далі. Асаф знову гавкнув і поворушив вухами. Дівчинка скосила очі на Дінку. Асаф підняв угору палець, і вона теж витягнула пальчик. Вона ще трохи похлюпала, але вже усміхаючись. Асаф кивнув, і дівчинка теж кивнула, він заперечливо замотав головою, і вона теж. Так вони і продовжували: без слів, тільки погляди, підморгування, гримаси. Асаф раптом зрозумів, що страшенно скучив за Мукі. Ноа потягнулася до його обличчя, провела пальчиками по очах, по розпухлому носу, торкнулася синців. Асаф не рухався, дозволяючи їй усе це, танучи від ніжності.

Повернулася Лея, він хотів передати їй дівчинку, але та явно не хотіла розлучатися з ним.

— Бачу, ти їй сподобався, — задумливо сказала Лея. — Ну, а тепер...

Але Ноа не збиралася ділити його ні з ким. Вона схопила його голову обома ручками, повернула до себе і схвильовано почала розповідати про хом'ячка, який живе у них в яслах, як він порізався склом до крові... Асаф повторював її слова, розшифровуючи їх одне за одним.

Коли Мукі була маленька й обмежувалася лише одним складом від кожного слова, Асаф склав спеціальний словник, щоб вихователька в яслах могла її розуміти. Лея сиділа осторонь і з приголомшеним виглядом слухала їхню розмову.

— А тепер слухай, — сказала вона нарешті, коли Ноа погодилася розлучитися з Асафом і зайнялася Дінкою. — Я хочу тобі дещо

розповісти.

Асаф зараз же посерйознішав. Очі Леї звузилися.

— Але май на увазі: коли ти щось погане зробиш їй, я тебе з-під землі дістану і задушу ось цими руками. Ти мене зрозумів?

Асаф щось пробурмотів у відповідь, згадавши, що й Теодора сказала щось у такому ж дусі, але Лея явно збиралася здійснити свою погрозу.

— Може, я й не найрозумніша баба на світі, — почала Лея з урочистістю записного оратора, — і лише Господь Бог знає, скільки дурниць накоїла я у своєму житті... — Її пальці мимоволі погладили шрами. — Та й університетів я не кінчала, всього лише за п'ятий клас здала екстерном. Але трохи в людях розумію, і я тебе бачу вже цілу годину, і що мені треба знати — вже знаю.

Асаф не розумів, до чого вона хилить, але перебивати не став.

— От такі діла. — Лея пристукнула долонею по столу. — Тамар у дещо вскочила.

Наркотики, сумно подумав Асаф.

— У дещо дуже мерзенне, з усякими сумнівними типами. Я б навіть сказала, з кримінальниками.

Асаф мовчав. Досі ніщо з почутого його не здивувало, він був вражений лише одним: що він здатний легко і природно розмовляти з абсолютно незнайомою людиною, подолавши свій страх і настороженість, почуваячись так, як ніби ненавмисно розучив вигадливий танець.

— І от гналися за нею, точнісінько як за тобою сьогодні, — говорила Лея. — Ось припустімо, тільки припустімо, що я скажу тобі, де вона зараз переховується, і припустімо, що ти туди пішов, — але ж, не встигнеш і оком моргнути, вони тебе схоплять. І, хоч як силкуйся, тобі від них не втекти. Ці гади шустріші за тебе будуть. Тепер розумієш, чому я хвилююся?

Асаф мовчав.

— Ось чому я пропоную тобі залишити собаку тут.

— Чому ж?

— Я що думаю: вони шукають хлопця з собакою, правильно? Якщо ти підеш без собаки, забиваюся об заклад — на тебе ніхто й не гляне. Знаю я цих придурків.

Асаф мовчав.

— Ну, що скажеш?

— Що я беру Дінку і шукаю Тамар далі.

Лея зітхнула, глянувши на його пом'яте обличчя.

— Скажи-но... — П'ятнадцять років тому ось приблизно так само чіплялись до неї самої. — Скажи мені, ти нічого не боїшся?

— Звичайно, боюся, — розсміявся Асаф. Бачила б вона, як він талапався у ставку і як потім трохи не впісявся, як трусився, доки біг сюди. — Але я її знайду.

Не розуміючи, звідки у нього така впевненість, Асаф відчував, що говорить зараз, як той смішний стариган з рушницею — немов герой старомодного вестерну.

— Ні, це факт, — промимрив він. — Я її знайду.

Лея дивилася на нього з дивним задоволенням: як він сидить на стільці, злегка подавшись уперед, коліна зсунуті, широкі ступні трохи розставлені, розчепірені пальці зчеплені в хлоп'ячому жесті, немовби він просить про щось. Зніжковіла усмішка, що ховалася в куточках рота, спливла на поверхню і вбила Лею.

— Так... — прошепотіла вона з незвичною для себе слабкістю, ніби відповідала на його думки.

— Я стільки вже бігаю за нею, що майже знаю її, — тихо мовив Асаф і здивувався своїй відвертості.

— Ось і мені так здається, — ледве чутно відповіла Лея.

— Що? — стріпнувся він, здивований цією сомнамбулічною розмовою.

— Ходімо. — Вона рішуче встала. — Ходімо, трохи прогуляємося.

— Куди?

— Побачиш. — І вже на ходу, самій собі: — Ми, дівчатка, повинні допомагати одна одній.

Лея дала розпорядження кухарю, приготувала для маляти пляшечку з водою, написала якусь записку і сунула її в конверт. Асаф ні про що не питав. Коли вони вийшли на вулицю, він швидко озирнувся — праворуч, ліворуч. Вулиця була безлюдна. Асаф помітив, що Лея теж озирається, та й Дінка насторожено крутила головою. На автостоянці Лея познайомила його зі стареньким жовтим автомобільчиком і пристебнула Нойку до ультрасучасного дитячого сидіння, що коштувало на вигляд не менше, ніж сам автомобіль. Якийсь час вони крутилися вузькими вуличками старого міста, іноді

Лея зупинялася і довго вичікувала. Одного разу вона різко загальмувала, коли вулиця була геть порожньою, повернула на маленьку стоянку і вимкнула мотор. Кілька хвилин по тому мимо пройшли два типи, одного з них Асаф упізнав — той самий худий Елвіс, що гнався за ним. Він здивовано подивився на Лею. Як це вона вираховувала їх?

— Лисий лисого здалека бачить, — усміхнулася Лея, рушаючи машину.

Вони ще довго прочісували вулиці, то зупиняючись, то рухаючись далі — як підказувало їй чуття. Асаф звернув увагу, що Лея більше дивиться у дзеркальце, ніж на дорогу.

— Чуєш, — сказала вона трохи згодом, — не ображайся, але я хочу, щоб ти заплющив очі. Краще, щоб ти не бачив, де ми їдемо.

Асаф усе зрозумів і зажмурився.

— Якщо вони навіть, боронь Боже, тебе спіймають, щоб ти їм не міг показати дорогу.

— Якщо треба, я можу зав'язати очі.

— Ні, — розсміялася Лея. — Я тобі вірю.

Йому навіть сподобалося їхати із зажмуреними очима: похитуватися в темряві, заспокоюючись після вранішньої гонитви, перед тим, що чекає на нього попереду. Ноа на задньому сидінні мирно посопувала, і Асаф подумав, що й він не проти трохи подрімати.

— Увімкнути музику?

— Ні.

— А історію хочеш послухати? Не розплющуй очі!

— Так.

І Лея розповіла йому про свій ресторан і про ті важкі роки у Франції, коли вона навчалася куховарського мистецтва. Кількома натяками вона навіть позначила колишнє своє життя і скосила очі на Асафа, перевіряючи, чи не налякала хлопця. Не налякала. Лея глибоко зітхнула, потягнулася, не відпускаючи керма, і тихо розповідала далі. Вона так розмовляла лише з Тамар — не намагаючись боротися з раптовим, як хвиля, бажанням виговоритися. На якусь мить Леї навіть захотілося розповісти про Шая, але вона вчасно опам'яталася — вона й так забагато наговорила, тепер дістанеться від Тамар, хай уже хлопець сам усе з'ясує. Час від часу вона поглядала на Асафа — от дивно, а вона ж точно знає, яким цей хлопчик буде через десять років, і

через двадцять, і через тридцять. Іноді Леї здавалося, що він заснув, і тоді вона замовкала, але він видавав легке мимрення, і вона знову продовжувала розповідати. Про Нойку, що маля — найбільший подарунок, який вона отримала від життя, і що цим подарунком вона багато в чому завдячує Тамар, яка переконала її зважитися на цей крок.

Тут Лея несподівано розсміялася:

— Не знаю, чого це я розбалакалась. Ти, мабуть, думаєш, що я кожному стрічному викладаю все про себе?

— Ага. Розкажіть іще!

Дорога бігла назад. Ноа тихенько зітхала уві сні. Лея провадила далі. І раптом замовкла. Навіть не розплющуючи очей, Асаф відчув її напругу. Тепер машина повільно тряслася на вибоїнах. Крізь зімкнуті повіки пробивалося руде світло надвечірнього сонця.

Машина зупинилася.

— Якби ти мене спитав, — раптом промовила Лея зовсім іншим голосом, — я б тобі сказала.

— Що?

— Що тут я висадила Тамар. Позавчора.

Асаф різко розплющив очі і побачив, що вони стоять біля порожньої автобусної зупинки. Поряд на електричному стовпі розхитувався шматок картону з написом «На весілля Сіги і Моті» і стрілкою, що вказувала в небо. Лея підняла на лоба сонцезахисні окуляри, озирнулася, уважно подивилася в дзеркальце. Запхикала, прокинувшись, Ноа, та, побачивши Асафа, заусміхалася. Він провів по її щоці, вона схопила його за палець і покликала на ім'я.

Асаф обережно забрав руку і виліз з машини. Дінка, що всю дорогу міцно спала, виплигнула слідом і обтріпалася. Лея простягнула Асафу конверт:

— Ось, передай Тамар. Пояснювальна записка, щоб вона мене не зненавиділа. І бережи себе! — Вона послала йому рукою поцілунок. — Щасливо, Асафе, бережи її!

Жовтий автомобільчик розвернувся і швидко зник з очей.

Асаф спустився з шосе, сховався за величезним валуном і почекав кілька хвилин, прислухаючись і намагаючись уловити звук мотора. Тиша — ні гулу двигуна, ні кроків. Тепер він був сам, ніхто його більше не переслідував, проте на душі було тривожно. Крім іншого, він не знав, де знаходиться.

Асаф почав спускатися стежкою, що звивалася між камінням. Дінка раз у раз зупинялася і принохувалась, Асаф щохвилини підганяв її. Біля покрученого дуба він став навколішки і прошепотів собаці на вухо:

— Нам потрібно підійти потихеньку. Не треба гавкати, добре? Ні звуку, поки ми не побачимо, що там відбувається. Обіцяєш?

Вони продовжили спуск. Долина виявилася набагато глибшою, ніж це здавалося згори. Незабаром вони були у вузькій ущелині, потім подолали підйом, спустилися, знов опинилися перед новою гіркою. І тут почулися голоси.

Асаф не розумів, звідки вони лунають, ці голоси, звуки боротьби, крики і стогони. Якийсь хлопець, можливо навіть хлопчик, істерично кричав:

— Це не допоможе! Ти мене тут не затримаєш! Я тобі не заручник!

У відповідь — благальний дівочий голос.

Дінка рвонулася з рук Асафа, і лише біля вершини запорошеного пагорба йому вдалося наздогнати її і навалитися на неї всім тілом. Обоє задихалися. Асаф благально зашепотів:

— Тихше! Тихіше, Дінко, рано ще...

Він не знав, що тепер робити, і, напевно, від переляку і невпевненості стягнув із себе пасок, одним кінцем пристебнув його до Дінчиного ошийника, а другий обв'язав навколо тонкої деревинки. Собака так ображено подивилася на нього, що він ледве стримав бажання відразу ж одв'язати її. Потім Асаф безшумно заповз на вершину пагорба. Внизу, за крилатим невисоким деревом, він побачив якусь темну пляму, яка чомусь нагадала йому роззявлений рот, — придивившись, Асаф зрозумів, що це вхід у печеру. Біля провалу стояв молодий хлопець, він був весь мокрий від поту, важко дихав, і руки у нього дуже трусилися. Хлопець був високим, дуже худим і ледве тримався на ногах. За мить Асаф розгледів другу постать — розпростерту в пилу, біля ніг хлопця. Це був зовсім юний хлопчисько з дуже коротким йоржиком волосся. Асаф здивовано витріщався на дивну пару. Що це за хлопці? І де Тамар? Але тут худий хлопець побачив Асафа, обличчя його спотворилося від страху, і він кинувся геть. Нічого не розуміючи, Асаф побіг слідом. Погоня тривала лічені секунди. Хлопець біг повільно, але щоразу, коли Асаф майже дотягувався до нього, страх кидав утікача ще на кілька кроків уперед вгору по схилу. Біля заростей чагарників Асаф повалив його і заламав руку за спину — приблизно так, як з ним самим робили в останні дні. Хлопець плакав уголос, благаючи не вбивати його. Асаф був як у тумані, відбувалося щось дивне й безглузде. Ну хіба може ось такий до смерті переляканий, такий слабкий чувак бути з тих, хто переслідує Тамар? Хлопець спробував сіпнутися. Асаф притис його до землі і гукнув, щоб той не рухався, і тієї ж миті почув покvapливі кроки. Він обернувся, побачив, як щось опускається на нього зверху — і небо розламується навпіл і розсипається. Мить по тому його пронизав біль. А потім усе зникло.

Частина 6

Ніби ти, коли крила розправиш...

— Не рухайся! Ворухнешся — і...

Та все ж Асафу до зарізу треба було ворухнутися. Він боявся, що коли залишиться лежати, то всі його мізки витечуть через вухо. Біль, що пульсував у голові після вранішньої бійки біля озера і почав був угамовуватись, розігрався знову. Він скакав у черепній коробці, немовби вітаючи появу нового болю.

— Хто ти такий? — закричала Тамар. — Чого тобі треба?

Асаф дивився на неї, намагаючись сфокусувати погляд, але йоржик волосся відмовлявся з'єднуватися з голосом, який він чув. У тумані, що заповнював його бідолашну голову, тьмяно блиснула думка: «Це дівчина, а не хлопець. Хто вона?» І зразу ще один спалах: це вона! Але де її волосся? Де чорна грива, про яку він чув?

Із-за вершини пагорба долинув гавкіт. Тамар, зосереджена на Асафі, нічого не почула. Він хотів сказати їй, що це Дінка, але спершу треба було спробувати сісти. Асаф підвівся, і Тамар одразу замахнулася здоровою палюгою. Підвівши погляд (очні яблука відгукнулися пекельним болем), Асаф побачив, що весь дрючок уतिकаний іржавими цвяхами, і понадіявся, що йому врізали не цими цвяхами. Він помацав голову трохи вище вуха. Крові не було, тільки ще одна велика розпечена гуля — для колекції. Худий хлопець сидів із заплющеними очима неподалік від нього, привалившись до скелі.

— Ти хто? — від напруження і страху голос її звучав приглушено.
— Чого тобі треба?

До Асафа нарешті дійшло: вона думає, що він — з тих, хто її переслідує. Треба пояснити. Він знову спробував підвестися.

— Тільки встань!

Асаф не знав, що робити. Вона металася просто перед ним, з цим своїм дрючком, то підскакувала впритул, то відскакувала на два кроки, до смерті налякана, оскаженіла і страх яка небезпечна. Асаф дивився на неї і думав, що ось така, майже лиса, з перекошеним від злості

обличчям, з дрючком у руці, в забрудненому драному комбінезоні, — навіть така вона набагато гарніша, ніж він думав чи, принаймні, ніж вона писала про себе в щоденнику. Він сидів і дивився на неї, намагаючись підігнати її зовнішність до того, що про неї дізнався, і до того, що собі нафантазував. Треба визнати, вона добряче відрізнялася і від того, і від іншого... Ось, наприклад, очі... Теодора сказала, що у неї дуже відкритий, навіть визивний погляд, але нічого не сказала про вражаючий колір цих очей — синява з полиском сталі. Одного разу він сфотографував схожий колір — осінній туман над горою Скопус на сході сонця. І ще Теодора нічого не говорила про те, як широко розставлені ці небесно-сталеві очі, немов між ними цей самий... *простір*.

Йому треба було так багато сказати їй, а він сидить як глухонімий. І зовсім не тому, що боїться, а просто у нього завжди так з дівчатами. З усіма. А вже коли поруч дівчина, яка йому подобається, то його немов заклинює, він буквально бачить, як стрімко скочується вниз еволюційною драбиною.

Худий хлопець як і раніше розхитувався вперед і назад, не розплющуючи очей, і обидва вони здавалися її бранцями. І що довше тривала мовчанка, то дужче Асаф злився на себе. У нього ж була надія, що коли дістанеться до неї врешті-решт, то не сидітиме таким ось безсловесним овочем, він навіть з Лесею розмовляв як нормальна людина, а тут... Що ж виходить? А те виходить, що він справжнє боязке убоїще, не здатне й рота розкрити.

Раптом худий хлопець невпевнено спитав:

— Це не Дінка?

— Дінка? — Тамар здригнулася, почувши нарешті гавкіт.

— Я її привів до тебе, — промимрив Асаф.

— Ти її привів? Але як... звідки?

— Неважливо. Я повинен був привести до тебе її, ось і привів.

Він сунув руку в кишеню сорочки, намацав там папірець, бланк № 76, на якому не можна було розібрати вже ні слова.

— Неважливо, — пробурмотів він, зім'яв аркуш, скачав його в кульку і заштовхав подалі в кишеню.

На сто п'ятдесят шекелів більше, на сто п'ятдесят менше... Телевик йому цього року все одно не світить.

Не зводячи очей з Асафа, Тамар швидко позадкувала вгору по схилу. Вона загукала: «Дінко!» — і собака кинулася до неї, порвавши ремінець. Там, де вони зустрілися, здійнялася хмара куряви. З хмари лунали вигуки здивування, збуджений гавкіт і схлипування. Асаф дивився на клубки пилуogi й усміхався — всупереч болю.

Він важко підвівся і постояв, приходячи до тями, переймаючись усвідомленням, що ось зараз він просто піде, повернеться додому і до кінця свого життя ненавидітиме себе за боягузтво і недотепність. Але змінити він нічого не міг. От якби на його місці був Рої, він би вже давно виспівував як соловейко, зваблюючи її оповідками про свої пригоди і подвиги, а головне — смішив би її. Та вона б у нього качалася зо сміху!

Як тільки Асаф рушив з місця, Тамар одразу відірвалася од Дінки й скинула вгору свою зброю. Асаф ступив два кроки вперед, здвигнув плечима, показав, що в руках у нього нічого немає, — хай тільки дасть йому пройти, і він забереться геть. Його місію тут закінчено, а завтра буде ще один робочий день у мерії. Тамар з подивом дивилася на нього, тому що вся ця внутрішня суперечка була написана у Асафа на фізіономії. Вона спостерігала за гримасами страждання, що пробігали по обличчю цього хлопця, і не знала, що й думати. Хто він? Звідки узявся? На якусь мить їй навіть здалося, що він незагрозливий, та, коли він зробив ще крок у її бік, Тамар спам'яталася і закричала:

— Дінко, фас!

Асаф здивовано втупився очима в неї. Він, звичайно, не міг знати, що дев'ять років тому батько Тамар погодився купити їй собаку тільки за умови, що той пройде курс спецнавчання, щоб уміти захистити Тамар у разі потреби. І ось через дев'ять років Тамар раптом згадала про Дінчині вміння.

Дінка звела догори вуха, але з місця не рушила.

— Фас, Дінко, фас! — у відчаї кричала Тамар, мимоволі копіюючи південноамериканський акцент дресирувальника.

Дінка ступила кілька кроків, підійшла до Асафа, потерлася головою об коліно і тицьнулася носом у долоню. Тамар стояла як громом прибита. Вона ніколи не бачила, щоб Дінка так поводитися з ким-небудь, окрім неї самої.

Асаф нарешті здобувся на голос:

— Вона бігала містом, її знайшли, привели до мерії, а я там працюю на канікулах...

— У мерії?

— Так, мій тато там знайомий з... неважливо. Ну ось я з нею трохи покрутився... ми тебе шукали.

Тамар подивилася на Дінку, немов вимагаючи підтвердження. Дінка глянула праворуч, глянула ліворуч, облизнулася, а потім легко стала на задні лапи і поклала передні Асафу на груди.

Тамар випустила з рук палюгу.

— А коли ти крутився містом, тобі як слід врізали, — сказала вона.

Асаф пробігся пальцями по експозиції своїх синців.

— Зазвичай я маю інший вигляд, — зніяковіло пробурмотів він.

— Зазвичай я не б'ю людей.

Асаф мовчав, переступаючи з ноги на ногу. Почухав однією ногою другу, вище кісточки.

— А, тобі передавали привіт, — раптом згадав він. — Теодора і торговець піцою. І ще Мацліах. І Лея. І Нойка... ага, і якийсь Моше Хонігман.

З кожним ім'ям очі Тамар робилися все більшими.

— І ще хлопець з покинутого села... Сергій, і один детектив, який тебе колись ледве не схопив. І ще одна дівчина, вона грає на віолончелі на Бен-Єгуді, в червоному капелюшку.

Тамар ступнула вперед. Асаф подумав, що у неї сумні очі загнаної вовчиці.

— Ти їх усіх зустрічав?

Він зніяковіло погладив Дінку:

— Вона водила мене.

Осторонь усе похитувався і щось мимрив Шай. Вони його не бачили. Весь світ для кожного з них зосередився в очах навпроти. Тамар підійшла до Асафа, вона вдивлялася в нього, забувши про все на світі, немов сподівалася витягнути щось із його очей, з обличчя, з великої, трохи недоладної фігури. Асаф не рухався. Раніше такий пильний погляд змусив би його щулитися від збентеження. Але зараз він відчував тільки легку слабкість у ногах.

— Мене звуть Тамар.

— Я знаю.

Секунду по тому він згадав:

— А мене — Асаф.

Хвилинине замішання. Що робити? Поручкатися? Надто офіційно. Їхні стосунки давно вже переросли офіційне ручкання.

Тамар отямилась першою:

— А це — мій брат Шай.

— Твій брат?

— Брат. А що? Ти не знав?

— Просто я весь час думав, що він... тобто що ви з ним... але я взагалі не знав...

Вона зрозуміла:

— Ти думав, що він мій хлопець?

Асаф гмикнув, почервонів, знизав плечима. У мозку його одна шестерінка закрутилася швидше за інші, щебечучи щось на зразок «Ну тоді, значить, га?». І взагалі всередині Асафа коїлося щось недобре — ніби все там збилося з єдиного ритму. Ніби туди вломився новий квартирант і з ходу почав хазяйнувати: зсувати важенні столи, викидати старі, вкриті цвіллю шафи, заносити невагомі, легенькі меблі, ну щось типу бамбукових. Асаф відчув, що мусить просто зараз, негайно пояснити щось дуже важливе, що стояло між ними. Він скинув рюкзак і простягнув Тамар. Вона вихопила рюкзак з його рук, притисла до грудей, уп'ялася в Асафа поглядом, повним здивування й підозри.

— Навіть це?..

Він напружився, збираючись завдати їй удару.

— Слухай, е-е... я тут у тебе почитав. У зошитах тобто. У мене не було вибору.

— Ти читав щоденник?! — вона відсахнулася.

Обличчя Асафа скривилося від болю.

— Мій щоденник?! — Її очі потемніли від обурення, прапор війни за незалежність стрімко злетів угору.

Асаф зрозумів, що втратив її, не встигнувши знайти. Але обурення в очах Тамар змінилося гіркотою і розчаруванням. Вона дивилася на нього, чекаючи пояснення.

— Я тільки трішки почитав, — промимрив Асаф. — Так, кілька сторіночок... там-сям. Я думав, що, може, дізнаюся... розумієш? Що мені вдасться тебе знайти...

Тамар мовчала. Злегка округляла в задуманості губи. Дивно, що він їй у цьому признався, ось так одразу і виклав, не встигли вони сказати один одному і двох слів. Адже міг би і змовчати, і вона ніколи б не дізналася. А він... неначе хотів скоріше збутися важкого вантажу, неначе не хотів, щоб між ними була брехня.

— Отже, почитав, — повільно повторила Тамар, відвертаючись.

Вона намагалася розібратися у своїх почуттях.

Він прочитав її таємний щоденник. Нічого страшнішого в житті й бути не може. Тепер він про неї знає все. Знає її так само, як вона сама. Вона скося глянула на Асафа. Не схоже, що вона йому огидна. Тамар розгублено моргнула. Дивно усе це.

Асаф неправильно витлумачив її мовчання:

— Та я вже навіть забув усе.

Тамар штрикнуло розчарування.

— Ні-ні, не забувай! — швидко сказала вона, здивувавши Асафа, а ще більше — себе саму. — Те, що ти там прочитав, це я. Яка є. І тепер ти мене знаєш.

— Не зовсім, — заперечив він.

Узагалі-то він збирався сказати: «Я саме хотів би узнати тебе краще», але довгі фрази йому категорично не давалися, застрягаючи десь у горлі.

— І що тепер? — спитала Тамар.

Її бентежила його масивність, та й близькість його теж бентежила — вони все ще стояли дуже близько одне до одного, лицем до лиця.

— Що тепер будемо робити?

Вона раптом пошкодувала про своє густе волосся. За ним вона принаймні могла б сховатися й не відчувати себе такою голою. І що це за дурниці вона плете? Що ще за «будемо робити»? Яке їй діло до нього? Вона хотіла відійти, але чомусь залишилась на місці.

— Що ти вирішиш.

— Що? — здивувалась вона. — Що?

Жар, що йшов од його тіла, був їй куди зрозуміліший, ніж його незграбні слова. Він мовчав. І чого він мовчить? Тамар обхопила себе руками, ніби раптом їй стало холодно, схилила голову набік і усміхнулася — як давним-давно не усміхалася. І чому вона усміхається? Вона подивилася на його ліве вухо, потім на його правий черевик. Облизала пересохлу нижню губу. Злегка здвигнула плечима,

без будь-якої причини пересмикнула лопатками, потерла передпліччя. Тамар відчувала, що вже не владна над своїм тілом — воно сіпалося й рухалося, наче виконувало якийсь старовинний ритуал, що склався мільйони років тому, і Тамар усіма цими посіпуваннями геть зовсім не керувала.

— Все, що я вирішу? — усміхнулась вона.

Хтось усередині неї зробив різкий віраж. Асаф теж усміхнувся. Знизав плечима, здійняв руки і потягнувся. Його тіло раптом затерпло. Потупцяв ногами. Провів рукою по скуйовдженій чуприні. Спина... Чомусь страшенно зачухмарилася спина, немов між лопатками, там, куди самому нізащо не дістатися.

Її усмішка зробилася ширшою:

— Але ж ти сказав, що прийшов віддати мені Дінку. Ну ось і віддав. Що тепер?

Асаф зацікавлено подивився на носачи своїх черевиків. Дивно, що він ніколи не помічав, якої вони незвичної форми, і чорна шкіра так привабливо поєднується з білими носками. Через секунду черевики вже здавалися йому безглуздими і потворними, а головне — надмірно гігантськими: як це можливо, що він майже рік розгулює у таких гівнодавах? Не доводиться дивуватися, що з нього усі глузують. І нічого дивного в тому, що Дафі його соромиться. І ось тепер його доля залежить від цих паскудних, потворних черевиків — устигла Тамар їх розгледіти чи ні? Обережно, але швидко Асаф заховав одну ногу за другу і ледве не поточився. Тільки цього ще бракувало — гепнутися тут перед нею. Що ж робити, чорт забирай? Обличчя його спалахнуло. Хто знає, скільки прищів у нього вискакує просто зараз, у цю хвилину! А сверблячка у спині просто зводить з розуму. Та що з ним коїться?

Асаф випростав плечі, ще раз витягнув руки, притиснув їх до грудей, немов набираючись духу, і випалив слова, яких не чекав од себе:

— Якщо хочеш... я теє... може, ти хочеш, щоб я залишився?

— Так, так.

І Тамар злякано замовкла. І звідки тільки вискочило це подвійне «так»? Вона що — хоче цього? І коли у неї встигло визріти таке бажання? Що їй до нього? Вона взагалі з ним не знайома. Як вона може відкрити йому свою таємницю, справу, важливіше за яку в неї нічого немає?

— Стривай, — вона розсміялася із зусиллям, ставши раптом дорослішою за нього на сотню років. — Ти взагалі-то зрозумів, у що вплутуєшся?

Асаф зам'явся. Ну так, він здогадується, що вона від когось переховується, і Шай... е-е... має не найкращий вигляд...

— Він уже майже рік сидить на героїні, — відрізала Тамар і відчула полегкість від того, як змінилось його обличчя. — І я з ним тут два дні. Зараз у нього гарний момент, але всього за хвилину до того, як ти прийшов, у нас тут...

— Так, — сказав Асаф. — Я чув. А чому він так?

— У нього ломка. Ти знаєш, що таке ломка?

Асаф розуміюче кивнув. Ще одна, не менш захоплива новина: наркотики, виходить, вона купувала не для себе.

— Ну от, значить, на цю ніч, завтрашній день і наступну ніч припаде самісінький пік, — сухо сказала Тамар, стежачи за його реакцією. — Самісінький пік ломок. Так мені, в усякому разі, сказали кілька... гм... фахівців.

— Лея?

— Га? — Від подиву шкаралупа офіційності тріснула, і її голос прозвучав беззахисно: — Так, і Лея теж.

Мовчанка. Вона пильно вдивлялася в нього, неясно здогадуючись, що цей хлопець ще не раз її здивує. Але зараз їй не до гіпотетичних сюрпризів, час повертатися на землю, випалену фактами.

— Зазвичай у людей у такому стані, як він, ломки тривають чотири-п'ять днів. Два з половиною вже позаду. Тому подумай, чи справді ти хочеш залишитися, бо це... нелегко. — Вона зникла і спитала з гіркотою: — А навіщо тобі все це?..

— Що... та ні, це нічого. Скажи, а...

— Що?

Тамар уже відвернулася — щоб обійняти Шая, який тягнув до неї руки, мов злякане дитя, але ще й для того, щоб дати Асафу можливість зникнути — після того, як він про все дізнався, але раніше, ніж відчув себе зобов'язаним. Але Асаф уже стояв поруч.

— А чому... чому він у такому стані? У нього немає тут наркотиків?

— Він намагається вилікуватися. Ми... — вона не знала, як про це сказати. — Ми разом докладаємо зусиль, щоб він вилікувався.

Шай скрикнув. Гострий біль скрутив усе його тіло, і дрімотний стан негайно змінився судомами і несамовитими стогонами. Тамар поглянула на Асафа. Її очі спитали: «Ти залишаєшся?» І його очі відповіли: «Так».

— Відведемо його в печеру? — запропонувала вона.

Асафу ще багато про що хотілося запитати, та й немало він хотів розповісти, наприклад, про Теодору, яка поклала край своєму затворництву. Але зараз від нього були потрібні дії, а не розмови. Він підхопив Шая під руку і допоміг йому встати, здивувавшись легкості тіла, яке він тримав: Шай здався йому порожнім усередині. Чіпкі пальці потопаючого уп'ялися в плечі Асафа. Як дивно, вони з Шаєм не перемовилися ще й словом, а їх уже не розчепити, подумав Асаф.

Ця думка не раз виникала у нього тієї ночі, доки не перетворилася на повсякденність. Шай кричав, стогнав і плакав, він заблював усе навколо. Він люто, до крові чухмарив себе. Приблизно раз на хвилину його обличчя розтягувалося в болісному позіху, від якого вивихувалась щелепа. На коротку мить він забувався знесиленим сном, але чергова судома мало не підкидала його в повітря. Асаф і Тамар не полишали Шая ні на хвилину: витирали, обмивали, перевдягали, поїли, чистили. Асаф не помітив, як сіло сонце, як спустилася ніч. Час складався не з хвилин, а з дій. Тишу печери порушували лише звуки, які видавав Шай. Тамар і Асаф майже не розмовляли між собою. Вони швидко виробили мову міміки й жестів — як от медики в операційній чи аквалангісти під водою. Асаф викинув з голови всі думки про світ, що залишився за межами печери. Ніякого світу не було. Не було близьких людей, не було Носорога, який може підняти на ноги поліцію і кинутися на його пошуки, і не було переслідувачів Тамар. Іноді згадуючи, що Тамар провела з Шаєм дві доби, Асаф дивувався: як вона це витерпіла? Адже напевно не стулила очей. І ні слівцем не поскаржилася!

Тамар перегнула до нього поверх Шая, Асаф простягнув їй рушник, а вона віддала йому порожню пляшку й очима показала, щоб він приніс повну. Її губи виліпили в повітрі слова «туалетний папір», і Асаф подумав, які в неї гарні, ніби намальовані, губи. Він пройшов у дальній куток печери і приніс два рулони. Тамар уже стягнула з Шая штани. Асаф прийняв з її рук загіджений папір. На Шаєві були боксерські труси із зображенням Снупі, вони одночасно втупили очі у

грайливу собачу морду, потім презирнулися: треба ж, миленький Снупі посеред усього цього жахіття.

Година за годиною. Три години, п'ять. Вісім. У ті лічені хвилини, коли Шай спав, вони не розмовляли. Від втоми, а ще тому, що світська балачка двох незнайомців прозвучала б під склепінням цієї печери щонайменше дивно. Вони просто падали на сусідній матрац, витягувалися впоперек нього і глибоко дихали, втупившись очима у стелю, у стіни печери, безуспішно намагаючись хоч трохи подрімати. Стежили за тим, щоб не доторкнутися одне до одного. Кожен відчував, що присутність другого підживлює новими силами, новим збудженням, яке, окрім усього іншого, заважає заснути. Іноді Тамар посилала Асафу трохи сумну, трохи співчуваючу усмішку. Навіщо тобі все це потрібно, говорила її усмішка, а Асаф відповідав найкращою своєю, найдовірливішою усмішкою. Але Тамар бачила, що сил у Асафа все менше — не фізичних, у цьому розумінні він здавався їй напрочуд зносостійким, а душевних: без будь-якої підготовки він занурився в цю історію, в муки Шая.

О другій годині ночі Шай прокинувся і почав розлючено шукати героїн. Він був упевнений, що у Тамар прихована десь ще одна доза, знову і знову допитувався, скільки саме «білого» купила вона у дилера на Сіонській площі. П'ять, правильно? То де ж п'ятий дозняк? Чотирма він уже закинувся, а п'ятий де?

Пояснення не допомагали. Тамар уже тисячу разів повторила, що Шай використав усі п'ять, коли вони переховувались у Леї. Він кидався з кутка в куток, немов дикий звір, перетрусив речі, заліз усередину гітари, яку Тамар принесла з дому, витягнув навіть устілки з черевиків. Він змусив Тамар і Асафа роззутися й обнишпорив їхнє взуття теж. Шаю вдалося добратися і до тайника з електрошокером та наручниками, і він довго сидів, роздивляючись знахідку. Тамар злякалася, що тепер він її уб'є — після того як дізнався, що вона для нього уготувала. Але свідомість Шая працювала інакше, ніж у здорових людей: його світ ділився тільки на дві частини — на героїн і на не-героїн. Наручники його не зацікавили. А ось шокер увагу привернув, позаяк виявився річчю невідомою, і мозок Шая якийсь час напружено працював, обдумуючи, чи не можна обернути цю штуку на кайф.

Зате Асаф, побачивши наручники з шокером, ошелешено подивився на Тамар. Вона зітнула плечима: що їй залишалося робити? І Асаф почав усвідомлювати, як далеко зайшла у своїй рішучості Тамар.

Зрозумівши врешті, що шокер до героїну не має ніякого стосунку, Шай у відчаї повалився на матрац і почав дерти поролон. Час від часу він радісно скрикував, але одразу ж розчаровано молотив по матрацу худими кулаками.

Асаф і Тамар мовчки дивилися на нього.

Асаф думав: «Йому взагалі байдуже до того, що я тут, йому й на сестру плювати. Його цікавить тільки одне». А Тамар думала: «Цікаво, скільки протримається Асаф у цьому дурдомі? Коли він зламається і мовчки зникне?»

Іноді вона відчувала спиною, як Асаф прямує до виходу з печери, і тоді злякано озиралася. Асаф завмирав у отворі, потягувався всім тілом, вдихав прохолодне нічне повітря. Тамар змушувала себе не дивитися, дати йому змогу ступити ще один крок і зникнути. Нащо йому все це треба, думала вона. З чого б нормальній людині себе в таке втягувати? Навіть близькі люди втікали від неї, і в куди менш екстремальних ситуаціях. І одразу ж її обдавало теплою хвилею, коли вона чула його тихе сопіння за спиною, коли він забирав у неї каністру з водою чи брудний одяг.

Шай, через силу підтягуючись на руках, доповз до кутка печери. Почав колупати нігтями тверду, мов камінь, землю. Кілька хвилин у печері лунали шкряботливі звуки і важке дихання.

Вони не могли відвести від нього очей, це було якимсь кошмаром наяву. Шай копав швидко, відкидаючи грудки землі, з його рота вихоплювалося дивне ричання. І раптом він підвів голову, оглянувся на них з хитрою, цілком осмисленою усмішкою:

— Мо', хоч би підкажете, гаряче чи холодно?

І всі троє заливчасто зареготали, немов дітлахи в літньому таборі. Шай теж сміявся, на мить виявившись здатним побачити себе збоку. Тамар упала горілиць, знесилена напругою останніх днів, розкинула руки і реготала до сліз, дивлячись на Асафа і думаючи, який у нього привабливий чоловічий сміх.

А потім повернувся біль. Шай жалівся, що всі кістки у нього немов жорнами перемелюють. Він відчував, як вони кришаться і розсипаються. Потім біль перекинувся на м'язи — вони розривалися, розтягувалися, стискалися, звивалися всередині тіла. Він і не знав, що у нього є м'язи в таких несподіваних місцях — за вухами, наприклад, або в яснах. І Тамар, котра ще з минулого, домашнього життя пам'ятала, як Шай уміє розписати найлегше поколювання в животі — з отакою капризно-слізною доскіпливістю, пододала огиду, яку викликав у ній опис, але не сам біль.

Тамар постаралася відвернути його увагу, розповіла про діафрагму, яка теж щось ніби м'яз, її ніхто ніколи не відчуває, але співати без неї неможливо. Вона зобразила Аліну, як та командує: «Тримати! Тримати від діафрагми!» Вона влаштувала цілу виставу, зображуючи Аліну після того, як та дізнається, що її улюблена учениця розважала співом вуличну юрбу: «Правда? І це їм подобалося? Дуже цікаво... Але як ти могла співати так високо після Курта Вайля? У мене ти ніколи нічого не можеш, у мене — після Курта Вайля тобі завжди потрібен антракт...».

Шай не сміявся. А от Асаф сміявся до сліз. Тамар зрозуміла, що всупереч серйозній, коли не сказати похмурій, зовнішності він дуже смішливий. Їй подобалося веселити його. Ідан ніколи не сміявся її жартам, можливо, він навіть вважав, що в неї немає почуття гумору.

Асаф у свою чергу теж дещо відкрив — ту саму ямочку у неї на щоці, про яку розповідала Теодора. Цікаво, що робила Тамар останній місяць? Він гадав, чи почує коли-небудь, як вона співає, і вирішив для себе, що відтепер стежитиме за всіма газетними оголошеннями про концерти, і якщо знайде її ім'я... Але миляна булька ілюзії одразу лопнула: досить мріяти і заноситися в хмари, адже він навіть її прізвища не знає!

Проте часу засмучуватись не було, бо Шай почав марити про якогось черв'яка, що його він називав Дуда. Цей Дуда зсередини висмоктував його, повзаючи по всьому тілу. Шай відчував його звиви, кожен рух черв'яка віддавався різким болем. Шаю здавалося, що, роз'їдений черв'яком, він розпадається на частини, на м'язові тканини, на клітини. Ноги його розповзлися в сторони і посіпувалися, потім те саме почало відбуватися і з руками. Асаф дивився, не вірячи своїм очам: худе довге тіло справді немов розривалося на частини. Тамар

навалилася зверху на брата, притисла руки до тулуба. Асаф побачив, як напружилися м'язи на її маленьких руках, і серце його, як і пророкувала Теодора, забило крилами.

Тамар, захлинаючись, говорила і говорила — розповідала Шаю, як вона його любить, як витягне його, що залишилося зовсім небагато, день або два, і все буде позаду, і почнеться нове життя. І Шай раптом обм'як і заснув.

Тамар відкотилася вбік. У ній не лишалося ні крапельки сил. Під пахвами темніла волога, весь комбінезон забруднений слідами блювотиння і сечі Шая. Асаф відчував запах Тамар і знав, що й вона відчуває його запах. Вона лежала і дивилася на Асафа своїми надто всевидющими очима, своїм дуже розкритим поглядом. У Тамар було відчуття, що вона гола, але їй було все одно, та й сили, щоб зрозуміти, що з нею таке коїться, не залишилося. Спочатку її бентежило, що Асаф бачить Шая голим: по-перше, через самого Шая, а по-друге, вона сама немов заголилася, коли оголилося тіло її брата, — адже вони зроблені з одного матеріалу. Та незабаром її соромливість безслідно випарувалася.

Їй хотілося спати. Кризь напівдрімоту вона почула, як Асаф встав і тихенько підійшов до виходу. Вона перевірила себе, виявила, що колишнього страху немає, подумала, що, очевидно, вони все-таки переступили разом через якусь межу. Асаф вийшов з печери. Його постать розчинилася в темряві. Дінка схопилася, подивилася йому вслід, сіла. Минула хвилина, друга. Тамар, підбадьорюючи себе, думала, що це навіть дуже добре, хай трохи провітриться, розімне ноги, прогуляється. А може, йому просто знадобилося по нужді. Минула ще хвилина. Кроків знадвору не чулося. Тамар сказала собі, що вона назавжди збереже до нього вдячність за те, що він уже зробив для неї і Шая, навіть якщо зараз він не повернеться. Із здивуванням вона зрозуміла, що не знає його прізвища.

Дінчин хвіст засовгався по підлозі, підіймаючи пил. Постать Асафа знову зіткнулася з темряви. Дінка вляглася, а до Тамар повернулося дихання. Асаф підійшов і дуже обережно ліг поруч, упоперек матраца, не торкаючись її. Вона насолоджувалася звуками його розміреного дихання, ці вдихи і видихи чомусь робили її щасливою. Тамар подумала, що це дуже дивний спосіб знайомитися і зближуватись. «Адже саме це з нами відбувається, — сказала вона собі, — адже ми

трішки ніби починаємо дружити, робимося ближчими — незрозуміло, як саме, майже не розмовляючи, не розповідаючи про себе». Зараз, коли він отак близько, їй навіть втішно думати про те, що вона про нього зовсім нічого не знає: де він живе, наприклад, де вчиться, чи є в нього друзі або подружка. Всі ці його біографічні дані їй невідомі, і все-таки вона відчуває: щось вона вже про нього знає — безумовно і твердо, і цього їй зараз цілком досить.

Але траплялися хвилини, коли це поєднання непоєднуваного ставало їй неприємним, і усвідомлення, що з нею коїться щось нове — у той самий час, який вона мусить без залишку присвятити Шаю, трансформувалося в колочий біль. Тамар дуже втомилася, щоб сформулювати для себе, в чому, власне, полягає проблема. Іншим разом вона напевно поспішила б відточити гостре, як скальпель, формулювання, але зараз у неї не було для цього ні сили, ні бажання. Вона лише знала в душі, що є тут якийсь дисонанс: немов Шай виявився посередником у цьому новому зв'язку. Ну от, їй таки вдалося це сформулювати. Тамар злякалася, різко сіла, вгляділася в темне нутро печери, озирнулася на тьмяний вогник неонового ліхтаря, побачила, що Шай і Дінка сплять, а Асаф дивиться на неї. Знову лягла. Найгостріше колола думку, що Шай навіть не усвідомлює того, що відбувається за два кроки від нього. Чи, може, все взагалі існує тільки в її уяві? Може, це чергові її фантазії і Асаф нічого такого в голові не тримає? Просто гарний хлопець, який чомусь вирішив їй допомогти? Вона поворушилася, її рука торкнулася його грудей.

— Ой, пробач!

— Нічого...

— На секунду забула, що ти тут.

— Де ж мені бути?

— Я трохи сама не своя, еге?

— Поспи, ти ж напевно зовсім не спала в ці дні.

— Не пам'ятаю... напевно, ні...

— Поспи, а я початую.

І після цих його слів, після цих невимушених і делікатних слів... Ні, ліпше про це зараз не думати. На мить Тамар ледве не піддалася тузі, що стискала їй горло, спокусі розповісти йому про все, хоч крихту поділитися тягарем двох останніх жахливих днів. «Адже якщо існує пекло, — подумала Тамар, — то саме в ньому я і провела два дні —

доки з'явився Асаф». Але вона відчувала, що варто їй лише відкрити рота, варто виникнути хоч одній новій маленькій тріщині в її панцирі, як потік уже не зупинити. А говорити ще не можна, не можна... І крім того, сказала вона собі не без переляку, вони ж ледве знайомі.

Вона перевернулася на бік, обличчям до Асафа, у ніздрі шибонув запах його поту, і вона кволо подумала: який кайф буде прийняти душ після того, як усе це закінчиться. Може, хоч разок ще вони зустрінуться потім, у реальному світі, десь у кафе, відмиті, причесані і напахчені. Розкажуть один одному, хто вони такі насправді. І може, вона подарує йому на знак вдячності дорогий дезодорант. Ну от, будь ласка, вона знову забула про Шая, знову поринула у свої безглузді фантазії. Неначе хтось завжди повинен принести себе в жертву, щоб інші змогли почати щось нове. Про що це ти, обурилася Тамар, яке ще «щось нове»?! Та у нього і в думках немає нічого такого — з тобою! З цією кашею в голові Тамар і заснула.

Асаф сів, не зводячи з неї погляду. І серце його переповнилося нею. Йому хотілося вкрити її, витерти пил з її обличчя. Зробити для неї щось хороше. Але найкраще, що він міг зараз для неї зробити, — це не будити. Тому він не рухався. Тільки дивився і дивився, поїдав очима і думав про те, яка ж вона гарна. Тамар зітхнула уві сні, підсунула під щоку дві складені долоні. Які у неї довгі витончені пальці. На брудній щиколотці Асаф побачив тоненький, ледве помітний срібний ланцюжок. У думках він вів дуже жваву розмову. «Ти знаєш, що я таких очей, як у тебе, ні в кого не зустрічав?» — «Так, мені багато разів говорили, а ти знаєш, чому вони у мене зробилися такими?» — «Тому, що ти дивилася на світ із здивуванням?» — «Ой, з тобою просто неможливо! Ти все це прочитав у щоденнику, еге ж?» — «Ні, тільки кілька сторіночок». — «Це нечесно, що ти знаєш про мене такі речі, а Я про тебе нічого не знаю! Ти б, наприклад, погодився, щоб я прочитала твій щоденник?» — «Я не веду щоденник». — «Ну, а якби вів?» — «Якби вів?» — «Так, тоді б ти погодився?» — «Але навіщо тобі мій щоденник? Я можу тобі все і так розповісти!»

Тамар трохи розплющила одне око, побачила, як він усміхається, побачила його пальці, складені у вже знайомому їй благальному дитячому жесті, і заснула знову.

Асаф встав, потягнувся. Подумав, що колись, краще просто завтра, треба навідатися до телефону — подзвонити Носорогу і батькам до Америки, перш ніж Носоріг поставить на ноги всю поліцію Ізраїлю. Думка ця його дратувала, немов зовнішній світ просунув у печеру холодну руку і поклав йому на плече. Знову сплигло питання про те, як він розкаже Носорогу про Реллі. Зараз це здавалося навіть складнішим, і Асаф не дуже розумів чому. А чи не тому, що тепер він усвідомив, що Носоріг відчуває до його сестри? Можливо. Так, але раптом Реллі й справді тяжко доводилося з Носорогом, обережно подумав Асаф, прямуючи до ліхтаря, що ледь-ледь мерехтів. Він пошукав пакет з батарейками і виявив, що Тамар купила не ті, що треба. Згадав, як завжди звинувачував Реллі, що вона недостатньо кохає Носорога. І йому було ясно, та й усім іншим, власне, теж, що Носоріг кохає більше і змагатися з ним у коханні, турботі і щедрості, які він проливав на Реллі, просто неможливо. Асаф порився серед консервних бляшанок та інших речей, знайшов декілька целофанових пакетів з печивом, скручених дротиками. Зідрав з дроту ізоляцію. Йому було незатишно від усіх цих думок. Носоріг так часто говорив про свою журбу за Реллі, що це перетворилося на якийсь ритуал, на невід'ємну частину їхніх розмов. Асаф навіть міг слово в слово повторити про себе всі скарги і нарікання Носорога про те, як він втратив Реллі і якої страшної помилки припустився, не наполігши, щоб вона вийшла за нього заміж одразу ж після армії, і яким він був ідіотом, що погодився відпустити її до Америки. Асаф розпрямив дротики, скрутив їх у два довгих шматки. З кишені джинсів дістав моток чорної ізоляційної стрічки («Ізоляція — це щось як носова хусточка, завжди тримай при собі», — говорив батько), потім уклавав шість маленьких батарейок у ряд — мінус до мінуса, плюс до плюса. І правду кажучи, — він прикрутив дротики одним кінцем до батарейок, другий приєднав до лампи — адже вони жодного разу не розмовляли про саму Реллі, про її почуття, про її думки... Асаф поморщився. Невже він зараз зраджує Носорога? Він спробував змінити хід думок, задумався про те, що буде далі, як Носоріг зустріне новини з Америки, чи витримає, як житиме далі.

Коли він розплющив очі (видно, сон його все-таки зморив), Шая в печері не було. Асаф схопився, глянув на Тамар і вирішив, що будити її

поки не варто. Він тихенько свиснув Дінці і виліз з печери. Ось-ось мало зійти сонце, на сході в небі тягнулася рожева смуга. Асаф збіг на горбок, роззирнувся — нікого, злетів на другий — нікого й нічого. Шай у його нинішньому стані не міг далеко піти. Трибунал над собою Асаф відклав на потім. Дінка, принохуючись, бігла попереду. На неї Асаф сподівався більше, ніж на себе. Тільки зараз він збагнув, що відтоді, як вони добралися сюди, Дінка немов одійшла вбік, немов відчула, що її роль закінчена після того, як вона звела його з Тамар. Асаф різко зупинився, покликав собаку, став на коліна, покуйовдив шерсть, притиснув її голову до своєї. Всього одна мить — і вони знову побігли.

Від шосе долинув далекий гул — вантажівка. Асаф перелякався: не можна допустити, щоб Шай дістався до дороги. Його ж задавлять. А коли й не задавлять, то зловить попутку, доїде до міста і роздобуде собі дозу. І тоді всі зусилля Тамар підуть нанівець. Був і ще жахливіший сценарій: як тільки Шай дістанеться до міста, його знайдуть ті типи. Асафа кинуло в жар. Задушив би себе!

І тут він його побачив. Шай стояв біля лисої сосни, на схилі чергового пагорба — припавши до дерева і зігнувшись у три погібелі. Асаф кинувся до нього і підхопив за мить до того, як той повалився на землю. З рота Шая сочився зелений слиз. Очі у нього закочувались, але він усе-таки пробурмотів, щоб Асаф не здумав його зупиняти, що йому до зарізу треба дістатися до шосе. Він навіть запропонував Асафу гроші, якщо той скаже, де Тамар ховає вмазку. Асаф завдав його на плече, як справжній санітар на полі битви, і пересохлим руслом почвалав до печери. Біля входу Шай натиснув йому на шию, змусивши зупинитися.

— Будь другом, — прохрипів він, — якщо вона спить, не кажи, що я відлучався. Не кажи їй, не кажи...

Асаф подумав. Вірність Тамар проти бажання Шая *ці* розчарувати її.

— О'кей, але це перша й остання втеча.

Шай поялозив пальцями по його шиї, що, очевидно, означало «так». Асаф звалив його на матрац, поклав довгі худі кінцівки, немов опоряджуючи ганчір'яну ляльку. Тамар почула, як вони вовтузяться, і прокинулася. Розплющила очі, з насолодою потягнулася, забувшись на мить.

— Ух, скільки я проспала... Ей, а ти чого там стоїш?

Асаф мовчав. Шай благально подивився на нього.

— Та так, розім'ятися захотілося.

Тамар усміхнулася йому чудовою вранішньою усмішкою. Шай зі свого місця вдячно закліпав. У його затьмарених очах промайнула іскра живого, чистого почуття, і Асаф усміхнувся у відповідь. Тамар побачила цей обмін поглядами, заплющила очі і подумала, що, можливо, все ще налагодиться.

Почався новий день, і він виявився трохи легшим. Шай страждав уже не так сильно, хоча годинами настирливо шукав наркотик у матраці, у щілинах кам'яних стін. Він був певен, що вчора бачив загублену дозу, на власні очі бачив, от тільки ніяк не може пригадати, де саме. Асаф і Тамар давно вже перестали відповідати на його одноманітні запитання. Вони масажували йому ноги, щоб полегшити біль і підсилити кровообіг. Щогодини вони змушували його ковтати трохи води, іноді Асафу доводилося силою тримати Шая, поки Тамар капала йому в рот з дитячої пляшечки, і тоді Шай нагадував виснажене пташеня-переростка. І коли очі Тамар зустрічалися з очима Асафа, вона розуміла: він зараз бачить ту саму картину, що й вона сама, може, і думає тими ж словами. І Тамар із здивуванням згадувала свої думки про те, що в її душі бракує тієї детальки, яка відповідає за зв'язок з іншою людиною. А що, коли й ця аксіома вимагає перевірки? — невпевнено думала вона.

Внизу, на дні низини, звивався маленький струмочок. Зібравши брудні простирадла й одяг, Тамар пішла до струмка. Полощучи шмаття, вона міркувала, що відтоді, як опинилася у Пейсаховому гуртожитку, їй майже не доводилося залишатися наодинці з собою. Це було одне з найважчих випробувань для неї в тому страшному місці, позаяк вона завжди, з малого малечку, мала потребу побути наодинці — хоч би годину чи дві на день. І зараз Тамар трохи розгубилася: після появи Асафа у неї з'явилася нагода потішити себе ось такою недовгою «відпусткою» — трішечки побродити руслом, подихати на самоті, але чомусь ніякої потреби в цьому вона більше не відчувала. Тамар похлюпалася в струмку, як дитина радіючи бризкам.

Його напоять друзі з глека,
Як джерело в годину спеки...

Вона розвісила одяг сохнути на кущі біля печери.

Як джерело в годину спеки,
І він од мене недалеко...

Тут вона замовкла, усміхнувшись своїй дурості і пафосу, відпустила на свою адресу кілька ущипливих зауважень — словом, привела себе до тями і нагадала, що до чого. Ось тільки погляд її чомусь ніби приклеївся до сорочки Асафа, що поколихувалася поруч з її джинсовим комбінезоном.

Собі і Шаю вона припасла змінний одяг, але в Асафа, зрозуміло, нічого з собою не було, а тому Тамар виділила йому ту дещицю з речей свого брата, що налізла на Асафа. А пізніше, коли забруднилося й це, він надягнув її широку футболку — з тих, що вона планувала використовувати як «робочий халат». Залишилася з того часу, коли вона була жиртрестом, сказала Тамар, і Асаф відповів, що не вірить у це. І вона розсміялася:

— Почекай, ось побачиш на фотці — я була як слониха!

І Асаф дико зрадів цьому натяку на спільне майбутнє.

Тамар дістала з рюкзака зубну щітку, й Асаф розгублено подивився на неї.

— Візьми мою, — сказала вона, почистивши зуби.

І Асаф (так-так, якби мама дізналася, то напевно б гепнулася, знепритомнівши), наче нічого й не сталося, почистив зуби її щіткою.

Блювання у Шая припинилося разом із судорожними позіхами. Правда, почався пронос, і це теж виявилось нелегким випробуванням. І вони його витримали разом, удвох, а взагалі-то утрюх. Шай потихеньку очунював, і до нього повертався сором, супроводжуваний здивуванням: хто такий цей Асаф і що він тут робить? І Тамар просто відповіла йому, що він їхній друг.

Та коли Асаф сказав, що йому треба вибратися до міста на годинку-дві, у неї зробився такий нещасний вигляд, що він трохи не відмовився від цієї ідеї.

— Нічого-нічого, йди, — сказала Тамар, вочевидь змирившись з тим, що він не повернеться.

Вона сіла до нього спиною, сердячись на себе за те, що спокусилася повірити в нього. Асаф пояснив, навіщо йому потрібно до

міста, намагаючись говорити якомога спокійніше, але він відчував, що Тамар уже спорудила між ними стіну. Він не знав, як її заспокоїти. Та і як вона взагалі може в ньому сумніватися після цієї ночі? У сердитому відчаї він дивився на неї і майже бачив, як колишні комплекси щурячою зграєю пробираються в її голову. Одне він знав твердо — лише словами її ніколи ні в чому не переконати.

Коли він вийшов з печери, вона встала і подякувала йому за все те, що він для неї зробив. Її ввічливість була майже образливою. Він попрощався і з Шаєм, а головне — з Дінкою, яка стривожено метушилася. Вона побігла за ним, потім повернулася до Тамар, тоді знову за ним і знову повернулася — Дінка немов намагалася зв'язати розривану нитку. Добряче вже одійшовши від печери, він різко обернувся, почувши — чи йому тільки здалося? — як Тамар тихо кличе його на ім'я. Він кинувся назад, назустріч їй, підхоплений хвилиною хворобливого збудження. Тамар здивувалася почуттям, що затопили її, коли побачила, як він мчить до неї.

— До речі, ти щось хотіла? — спитав Асаф, задихаючись.

— Ти чого повернувся? — здивувалась вона.

— Але ж ти покликкала... і ще, я забув віддати тобі Леїного листа.

— Леїного листа?

— Вона дала мені для тебе лист, але ти мене тріснула дрючком, а потім усе це закрутилося з Шаєм, і я забув.

Асаф простягнув Тамар листа. Вони стояли поруч, очужілі і роздирані почуттями. Вона жмакала в руках конверт. Він дивився, як на її шиї б'ється блакитна жилка, він ледве стримувався, щоб не торкнутися цієї жилки пальцем, погладити, заспокоїти. Лише через хвилину здогадався спитати, нащо вона його, власне, покликкала.

— Нащо? — здивувалася Тамар. — Авжеж, стривай. Ось, послухай...

Вона спитала, чи готовий він зробити для неї ще одну добру справу, останню справу, колосально важливу справу. Асаф у відчаї розвів руками й аж тупнув ногою: ну чому останню, чому? Але вголос нічого не сказав, узяв аркуш з номером телефону, вислухав численні вказівки і питання, яке він має поставити. Правду кажучи, завдання здалося йому дуже важким. Тамар теж це розуміла:

— Звичайно, я повинна сама з ними поговорити... але як? Звідси?

Асаф пообіцяв, що все зробить.

— Тоді повтори ще раз, що ти їм скажеш!

І вона змусила його дослівно повторити питання, і він підкорився, зачарований цим першим виявом доскіпливості і впертості, наляканий чужими йому хитросплетіннями її сімейних стосунків, що відкрилися перед ним у всій своїй непривабливості. Вона, звичайно, відчула його спантеличення і, коли він успішно здав тест на пам'ять, безпорадно опустила руки і розгублено, беззахисно поглянула на нього.

— Дивно, я розповідаю тобі про речі, про які не розповідала нікому.

— Послухай, на третю годину я повернуся.

— Так, так, мені час до Шая.

Вона обернулася і пішла до печери — дивлячись у вічі реальності, розуміючи, як важко дасться йому повернення в це пекло після того, як він зануриться в нормальне людське життя.

Асаф вихопився на шосе, дочекався автобуса і, вдивляючись у дорожні покажчики й таблички з назвами вулиць, визначив, де саме він. Вдома прослухав повідомлення на автовідповідачі. Знову дзвонив Рої, обережно питаючи, чи не варто їм зустрітися, щоб поговорити по чоловічому. Йому здається, що Асаф переживає якусь кризу, і це слід обговорити, чи не так? Ні, не так, відповів Асаф і перейшов до наступного повідомлення. Батьки передали, що вирушають у триденну прогулянку пустелею, тому хай він не хвилюється. Асаф усміхнувся: наче хтось підстроїв так, щоб ці три дні він почувався цілком вільним. Він перемотав плівку і ще разок прослухав їхні радісні голоси: вони вже геть очухалися від перельоту, зранку відвідали фірму, де працює Джеремі, і навіть тато, з його тридцятирічним стажем, заявив, що такого він ще не бачив.

Далі йшло підряд сім повідомлень від Носорога, востаннє він заявив, що коли Асаф не об'явиться до дванадцятої, то він, Носоріг, дзвонить у поліцію.

Залишалось ще десять хвилин. Асаф випив одну за одною три склянки мангового соку і подзвонив у майстерню. Носорогів репет перекрив навіть шум верстатів. І Асаф ураз згадав, чому він так його любить. Асаф розповів йому все, нічого не приховуючи, крім новин з Америки та крім того, що з ним коїться, коли він поруч з Тамар (тобто крім найголовнішого). Носоріг слухав не перебиваючи. Ось це Асаф у

ньому особливо любив: йому можна розповісти цілу історію, від початку і до кінця, не побоюючись, що тебе перебиватимуть дурними запитаннями.

Коли він закінчив, Носоріг спокійно сказав:

— Ну що, ти це зробив, га? Весь Єрусалим перевернув, але все-таки знайшов її... Сказати правду, Асафе, я не вірив, що в тебе вийде.

І, по суті, тільки тепер Асаф уперше усвідомив, що він справді зміг це зробити, зміг знайти Тамар... Навіть дивно, що ця думка йому раніше не приходила до голови. Напевно, тому, що, знайшовши її, він одразу ж занурився в нове завдання, у проблему Шая, а потім... Та в кого з них був час передихнути?

Носоріг швидко, по-військовому, поставив кілька запитань. Чи знає він, що за люди полювали за Тамар і Шаєм? Чи загрожує їм як і раніше небезпека? Де точно міститься Леїн ресторан? І чи можна отримати координати печери — виключно на крайній випадок? Він тричі застеріг Асафа, аби той гарненько перевірів, чи не стежать за ним. У пустелі він, може, і був у безпеці, але в місті його запросто можуть вистежити. Аж потому Носоріг крізь зуби поцікавився, що чути у скорботній діаспорі.

Асаф відповів, що з батьками поговорити не вдалося. Йому залишили коротке повідомлення, що вони вирушають у подорож на три дні, а значить, усе більш або менш добре. Він говорив трохи квапливо, але понадіявся, що за шумом верстатів Носоріг не вловить його метушливості.

Поклавши слухавку, він набрав номер, який дала Тамар. Ця розмова, що тривала всього три хвилини, виявилася ще важчою за попередню. Асаф призначив зустріч у кафе торговельного центру, змалював себе, щоб вони могли його впізнати, не забувши змалювати й те у своїй зовнішності, що додалося останнім часом.

З півгодини він хлюпався під душем, перевдягнувся у все чисте й вирушив у торговельний центр. Асаф простував вулицями, трохи одурілий від повітряних кульок і чистеньких крамничок. Він сам собі здавався якимсь несправжнім, двійником справжнього Асафа, того, який зараз там, де йому треба бути. На гроші, залишені мамою про всяк випадок у коробці для шиття, він купив чотири гамбургери (один — для Дінки) та кілька пакетиків з горішками в шоколаді й усяких пундиків, бо Шай накинувся на шоколад і запаси Тамар швидко танули. Проходжаючись серед безтурботної публіки, Асаф раптом згадав своє відчуття, коли він входив до кімнатки, де спала Мукі. Вона спала, як сплять маленькі діти, — на спині, вільно розкинувши ручки і ніжки, цілком довірившись світові. І Асаф тоді відчував, яка вона нехитра й наївна, і його переповнювало бажання захистити її. І ось тепер, у людській товкотнечі, він відчув щось схоже: усі ці люди гуляють, не маючи й гадки про те, що відбувається зовсім поряд з ними, не знаючи, наскільки життя темне, небезпечне і крихке.

Зустріч украй вимотала Асафа, під кінець розмови він увесь аж спітнів. З торговельного центру він ледве не пішов додому, щоб знову прийняти душ. Нічого особливого, по суті, не трапилося. Він зустрівся з двома дуже доглянутими, випещеними, добре одягненими людьми, трохи молодшими за його батьків, набагато освіченішими і дуже прагматичними. Вони майже не дали йому розкрити рота, і на все, що він говорив, у них була готова відповідь. І взагалі, хоча це він прийшов розповісти їм правду, вони поводитися так, ніби робили йому велику ласку. Вони ще й сперечалися, здебільшого чоловік, немов Асаф у чомусь перед ними завинив, і щосили старалися, щоб він усвідомив, наскільки вони праві та ображені. Асаф не знав, як йому триматися з ними. Він просто передав те, що його просили передати, відмовився повідомити додаткові деталі і поставив тільки одне запитання — те саме. І з подивом побачив, яких зусиль знадобилося цьому дорослому чоловікові, щоб хоч трішки полагідніти й відповісти згодою.

І тієї миті, коли це все ж таки сталося, чоловікове обличчя затряслося. Спершу права брова затремтіла, немов наділена власним життям, а потім усе обличчя ніби розпоролось, розповзлося, і цей дорослий чоловік розридався, затулившись долонями. Жінка теж заплакала — не намагаючись приховати сліз. І жодної спроби доторкнутися одне до одного, втішити, приголубити, заспокоїти. Вони

сиділи відчужено, кожен відсунувшись від іншого, і кожен ридав своїми окремими сльозами. Асаф, згадуючи слова Тамар, розумів, що став свідком чогось неймовірного для цих людей — відмови від їх звичайного вдавання. Він не знав, як їх заспокоїти, а тому заговорив про Тамар. Вони плакали, а він переконував, що вона їм допоможе, що на неї можна покластися на всі сто, що все буде добре та інші дурниці у тому ж дусі. А вони й далі плакали. Ридання ці, схоже, збиралися чимало часу. А коли вони обидвоє трохи вгамувалися, то довго сиділи мовчки, уважно слухаючи його, — нещасні і навіть по-своєму зворушливі. І тут розмова почалася знову. Тремтячими й покірними голосами вони питали Асафа про те, на що у нього не було відповіді. Адже він надто мало знав і про Шая з Тамар, і про те, що з ними відбувалось до того, як він їх зустрів. Але вони все питали й питали. У нього виникло відчуття, що вони запитують про те, про що не наважувалися запитати весь цей час навіть самих себе. Він здебільшого справляв мовчанку, лише зрідка відбуваючись скупими відповідями, і раптом перервав їх — тому, що гамбургери давно остигли, але головним чином тому, що розумів: з кожною хвилиною Тамар усе дужче впевнюється, що він не повернеться. І думка ця була нестерпна.

Покидаючи торговельний центр, він думав, яка ж права була мама, заявивши одного разу: як її дратує те, що для отримання професії батька-матері, найважливішої і найважчої професії на світі, не треба складати навіть нікчемного іспиту.

Вони сиділи вчотирьох біля входу до печери і наминали їжу, яку він привіз. Тобто Асаф уминав, і Дінка теж уминала, і Шай жував потихеньку, й лише Тамар не могла проковтнути ні крихти. Вона не зводила щасливих сяючих очей з Асафа, немов той упав на неї несподіваним подарунком. Попоївши, вони трохи подрімали на осонні, улігшись трикутником — голова Шая — на ногах Тамар, її голова — на ногах Асафа, а його — на її рюкзаку. І Шай уперше розповідав про те, що з ним відбувалося за цей рік. Крізь тканину джинсів Асаф відчував, як Тамар зіщулюється, слухаючи дику розповідь свого брата: про місця, де він кантувався, про приниження, про нещастя, які пережив. Іноді Шай замовкав, і тоді починала говорити Тамар: згадувала який-небудь потішний виступ в Ашдоді або в Назареті,

розповідала про нескінченні переїзди, про те, як воно співати на вулиці перед незнайомими людьми. Асаф слухав і внутрішньо шулився, він знав, що сам би ніколи на таке не зважився. Тільки подумати, як вона все спланувала, не відступилася і не зламалася. З таких ось і виходять бігунки на марафонські дистанції.

Шай з Тамар ділилися спогадами про вуличні виступи, історіями про Пейсаха. Коли згадали його знамениту косичку, Асаф зрозумів, що саме цей тип ударив Теодору. Але Тамар була така радісна, що йому не захотілося псувати їй настрої розповіддю про черницю. Тамар перекинулася на охоронців, кишенькові крадіжки, розповіла про нещасну росіянку, про батька з хлопчиком у Зіхроні, про багатьох інших людей, обкрадених на її очах. Потім вони з Шаєм зобразили для Асафа, як люди кладуть монети в шапку. Шай режисировав, а Тамар акторувала: ось скупердяї, які намагаються приховати від решти публіки, як мало вони дають; а ці ось кидають тобі гроші так, немов купують тебе з усім потрухом; а ці ось від надмірної душевної тонкості взагалі нічого не дають; а дехто відправляє покласти гроші дитину; і, нарешті, ті, хто слухає-слухає тебе, а потім, бац, прямо на останній ноті випаровуються — і привіт.

Тамар грала, сміялася, в її рухах з'явилися легкість і грація. Асаф спостерігав, як її тіло повертається до життя, як сутність Тамар пробивається назовні крізь захисну броню. Тамар і сама відчула, що з нею відбувається щось чудове, що вона вся — як назва тієї книги Єгуди Аміхая, тільки навпаки — кулак знову стає розкритою долонею і пальцями. Закінчивши, вона вклонилася по-королівськи, й Асаф зааплодував і подумав, як здорово було б сфотографувати її ось такої миті, з цим мінливо-радісним обличчям.

Шай спитав Асафа, звідки він, вперше безпосередньо звернувшись до нього, спитав, де він вчиться, і згадав двох знайомих хлопців з його школи. Асаф, маючи добру пам'ять на обличчя, сказав, що він, здається, бачив одного разу Шая на матчі «Апоеля». Може таке бути? Звичайно, може, розсміявся Шай. Асаф поцікавився, чи ходить він ще на футбол.

— Раніше ходив, — відповів Шай, — зараз у мене все в минулому часі.

— А «Манчестер Юнайтед»? — спитав Асаф. — Ось і постер їхній висить у печері?

І Шай розсміявся:

— Та це Тамар притягла, переплутала, вирішила, що я за них уболіваю! Фатальна помилка, Ватсоне! — І він шпурнув у неї гілочкою.

Тамар усміхнулася:

— Яка різниця — «Манчестер» чи «Ліверпуль», хіба не один грець?

Тут уже хлопці підскочили, один з-перед одного почали пояснювати цій дуринді, що жоден уболівальник «Апоеля» не вболіватиме за таку команду, як «Манчестер».

— Але чому? — не здавалася Тамар. Ця розмова її безмежно тішила.

— Поясни-но дівчинці чому, — зітхнув Шай. — А то в мене сили нема.

І Асаф пояснив, чому справжній уболівальник «Апоеля» ніколи не вболіватиме за таких господарів життя, як «Манчестер».

— Ми можемо відчувати солідарність тільки з цілковитими лузерами, тільки з невдахами, які майже виграють чемпіонство, як «Ліверпуль» чи, скажімо, «Х'юстон»...

— І от уяви тепер, що у мене над головою висить «Манчестер»! — простогнав Шай. — Як мені оклигати з Бекхемом і Йорком над балдою?

Тамар знову розреготалася і згадала, як недавно її мучило питання: чи може людина стати самою собою, якщо, виконуючи якесь завдання, заморозила свою Душу?

Асаф розповів про одного свого приятеля, Рої, теж уболівальника «Апоеля», взагалі-то вже колишнього приятеля, у якого в кімнаті немає жодної жовтої речі: ні горнятка, ні сорочки, ні килимка, ні горщика — ані натяку на жовті кольори «Бейтара». І так вони балакали, а Тамар слухала з подвійним задоволенням, ковтаючи їхню розмову, немов ліки, що зцілюють одразу від двох недуг. Часом вона підкидала питаннячко — наприклад, про «колишнього приятеля» Асафа. І він розповідав усе як є, а Тамар слухала і з полегкістю думала, що Асаф — пряма її протилежність у всьому: у зацікавленнях, у внутрішньому ритмі, у сімейних стосунках, у цілковитому його невмінні прикидатися. Їй подобалося, що він так повільно говорить, обдумуючи кожну відповідь і ніби оцінюючи кожне своє слово. Вона й не думала,

що у неї вистачить витримки терпіти таку повільність, і вже тим паче не думала, що таке гальмо може їй сподобатися. Він з тих, думала вона, хто залишається самим собою, навіть коли ти обернешся до нього спиною. У нього чистий голос, а цього не навчишся у викладачів вокалу. Крізь тканину джинсів вона відчувала неквапливо пульсуючу в артерії кров і думала, що він точно проживе до ста років, і до самісінької смерті ростиме і потихеньку змінюватиметься, й учитиметься все нових речей, і нічого ніколи не забуде.

Потім їм довелося сховатися у печері, бо на обрії з'явилося двійко туристів. Їм слід було насторожитися й уважніше розглянути цих двох, одягнених зовсім не по-туристськи. Але вони так розслабилися і розм'якли, що інстинкт самозбереження притупився. Тому вони не стали придивлятися до приходків, швидко зібрали свої манатки, прикрили вхід у печеру гілляччям і сховалися.

Майже одразу до Шая повернулися болі — короткі канікули закінчились, і Асаф з Тамар знову взяли до звичного діла. Це знову були м'язові болі, не такі сильні, але все ще виснажливі. Печера наповнилася смородом від мазі, яку Тамар купила спеціально на цей випадок. Шай стогнав, що від мазі йому і жарко, і холодно, і раптом він знову виявився відкинутий назад і почав кричати, що Тамар з нього знущається, мучить його, і кому все це потрібно, хіба було погано раніше, він ніколи не зможе грати так, як грав під «гариком», таке почуття є тільки у Бога і у Джима Моррісона. І у нього воно теж було, а тепер от немає. Він знову почав шукати героїн, йому верзлося, що він сидить у таксі, яке прямує у Лод. З надзвичайною достовірністю Шай змалював дорогу, згадав навіть запоорошений багряник^[64] на в'їзді до тамтешніх нетрів. Тамар з Асафом не розуміли, про що він говорить, але слухали як загіпнотизовані. Ось він велів таксистові зупинитися і почекати поблизу, ось підходить до будинку з високою огорожею, стукає в двері. Господар не відчиняє, але виймає одну цеглину з огорожі. Шай не бачить, але чує його і знає, що у того в руці, і ось він просовує гроші в дірку, а той — Господи, дякую тобі — передає йому пакетик, він уже у нього, і ось він знову в таксі, хутко, їдь, рушай, і він японським ножиком розрізає краєчок, боже мій, де ж фольга, Тамар, де моя фольга?!

Шай раптом закричав і почав шваркати рукою по стегну, немов звивав папірець у рурку, потім затремтів усім тілом, випалив: «Ну й глюки, більше не можу», на хвилю забувся сном, різко прокинувся, схопився і вибухнув промовою:

— Що таке люди? Люди — лайно, люди — лежалий товар. Ці тварюки до смерті бояться оригінальності, геніальності. Адже у кожної людської спільноти є тільки одна мета — каструвати своїх геніїв, одомашнювати їх. Це правильно і щодо держав, народів, родин, особливо — щодо родин! У мене, та в мене ніколи не буде родини, ніколи! На хрін мені потрібна ця смердюча купка ханжей, а потім ще настругати дітей — нове покоління нещасних?! Ви подивіться навколо, люди готові розірвати своїх дітей, тільки ради того, щоб вони не обісрали їхнього чистенького життя, не ганьбили їх перед друзями-знайомими!

Шай важко дихав, очі його ледь не вилазили з орбіт, обличчя ніби вкрив шар пилу. Тамар зрозуміла, що це вже не ломка, що це випліскуються справжні жах і гнів Шая, раніше задавлені наркотиками. Коли вона захотіла посадити його, він із силою відіпхнув її, і вона поточилася й упала горілиць, скрикнувши від болю. Асаф схопився, щоб зупинити Шая, але той і не подумав битися. Він кричав, що Тамар така ж, як усі, що вона хоче задушити його геніальність, видресирувати його, зробити домашньою твариною. Що більше Шай ярився, то грубішими й безжальнішими ставали його слова. Асаф подумав, що треба припинити цей жах, але, поглянувши на Тамар, побачив чи відчув, що вона забороняє йому втручатися, що це їх особисті справи — її і Шая.

Заспокоївся Шай так само раптово, як і розлютився — без видимої причини. Зігнувся, опустився на матрац, притиснувся до руки Тамар, поцілував, вибачився і за удар, і взагалі за все. І розплакався: яка вона добра до нього, як завжди була йому замість матері, хоч і молодша за нього на два роки, і він ніколи її не відпустить від себе, тільки вона розуміє його в цьому світі, хіба так не було завжди? І раптом знову схопився, немов марив, заволав, заричав, що насправді вона хоче його убити, що вічно йому заздрила, бо він талановитіший, оригінальніший у всьому, а вона знає, що без наркоти він ніщо, кастрат, як і вона, адже ясно як білий день, що врешті-решт вона поступиться, продасться заради дурниці, вступить на медичний або юридичний, вийде заміж за

якого-небудь хріна з адвокатської контори, як-от батько, або ще гірше — з програмістів. За кого-небудь, подібного до цієї ось сосиски, яка тут стирчить, як кістка в горлі.

Коли Шай нарешті заснув, вони удвох вийшли з печери і безсило попадали біля стовбура теребінту. Дінка сіла навпроти, така ж прибіта. Тамар боялася, що от-от вибухне: якби це протривало ще хоч одну секунду, вона вихлюпнула б усе, що у неї накіпіло. Адже це через нього вона стирчить тут, через нього не поїхала до Італії і, можливо, втратила свій хор назавжди, а можливо, і всю свою кар'єру. Все її нутро переверталось від ненависті до Шая і до його ідей, які у неї вже в печінках сидять. Адже кожного разу, впадаючи в ці свої «періоди» або розлючений суперечкою з батьками, він вривався до неї в кімнату, не питаючи, чи до нього їй, чи у змозі вона його слухати, замикав двері і починав просторікувати з холодною люттю, іноді годинами говорив, пускаючи бульби і розмахуючи руками, цитував невідомих їй філософів, міркував про «благородний егоїзм» і про те, що, врешті-решт, кожна людина діє тільки виходячи зі свого абсолютного егоїзму, і так навіть у стосунках між батьками й дітьми, навіть у коханні, і не заспокоювався, доки не змушував її визнати, що правда за ним і що в глибині душі вона боїться його правоти, адже вона підриває весь її дрібнобуржуазний світогляд. А іноді, особливо в останній рік, у неї виникало відчуття, що всі ці думки зуміли проникнути в неї і отруїти зсередини.

— Я іноді теж думаю, як він — про людство і про егоїзм, — з подивом почувла Тамар. — Знаєш, це страшенно пригнічує — розуміти, що він десь каже правильно.

— Ще й як пригнічує, — з гіркотою погодилася Тамар. — І відповіді йому нічим.

— Взагалі-то є чим, — сказав Асаф, подумавши. — У мене є аж три відповіді. По-перше, я кожного разу, коли мені вдається подолати свій егоїзм... я якось краще почувуюся.

— Але ж саме цим обурюється Шай, це лицемірство! — стала дибки Тамар. — Ти волієш почуватися добре, бо просто боїшся бути поганим, боїшся відрізнятись від решти.

Ага, подумала вона про себе, у цьому-то й річ: він справді боїться бути поганим, він просто закінчений «хороший хлопець». Тому він тут, зі мною. Ніколи йому мене не зрозуміти.

— Навпаки, — заперечив Асаф. — Адже якщо егоїзм — це щось загальне, значить, саме тоді, коли мені вдається його подолати, я раптом відчуваю, що я інший, не такий, як усі.

— Правда? — усміхнулася Тамар трохи здивовано. — Ну гаразд, це — по-перше. А по-друге?

— По-друге, це те, що сказала мені Теодора з іншого приводу: ясно, що на світі є всякі виродки і негідники, але ж є й інші, наприклад, як та, що тягне Шая з його болота, га? — І він скосив очі на Тамар. — І між іншим, Теодора ще сказала, що тільки заради цих інших варто жити.

Цікаво, жовчно подумала Тамар, що б Ідан сказав про Асафа? І перш, ніж ця неприємна думка затягнула її, вона запитала себе, а що сказав би Асаф про Ідана?

— А по-третє? — спитала вона.

— По-третє... це коли у мене немає нормальної відповіді на всі ці дурні питання. Тоді... біля нашого будинку є маленький пустир, і часом мені буває просто необхідно туди навідатися. Там невеличке смітнице з купою непотребу, здебільшого пляшки. Ну от, я прилаштовую пляшку куди-небудь і кидаю в неї камінці. Година-дві, двадцять-тридцять пляшок — і допомагає. Очищає... — Асаф розсміявся. — Розумієш, я кожну пляшку називаю на ім'я, не тільки іменами людей, а й іменами усяких дурних думок, усяких... — він на мить зам'явся, — того, що ти називаєш «щурами»...

Тамар напружилася від цього раптового вторгнення на її заповідну територію і раптом усміхнулася. У нас є секрет, подумала вона, у нас є спільний секрет, про щось таке і говорила Лея...

— І я просто розбиваю пляшки з іменами, одну за одною, і заспокоююсь до наступного разу. — Асаф зніяковіло усміхнувся. — Ось такий метод для слабаків.

— Ти не слабак, — поспішно заперечила Тамар, мабуть, надто поспішно. — Ти мене коли-небудь візьмеш туди? Я б зараз розтрощила кілька пляшок.

Вони повернулися до печери. Шай спав, скрикуючи уві сні, тіло його тіпалося, як від ударів. Тамар і Асаф збиралися спати по черзі, та обоє не зуміли заснути. Під час чергування Асафа Тамар лежала на матраці, загорнувшись у тонке укривало. Очі її були розплющені, і вона дивилася на нього. Не розмовляла, просто дивилася. Не відводячи

погляду. Немов його вигляд, його розмашисті, трохи незграбні рухи, збентежені усмішки були тими дефіцитними ліками, які допоможуть їй видужати.

Шай проспав три години (хоч і стверджував, що не стулив очей), встав, за хвилину зжував чотири шоколадні батончики і знову повалився на матрац. Він був похмурий, можливо, навіть розкаювався у своїй істеричності, але до вибачень явно не дозрів. Десь о першій по півночі Шай знову прокинувся, узяв гітару, вийшов з печери і заграв. Асаф і Тамар тихо сиділи всередині і слухали. Асаф визнав гру Шая геніальною, але Тамар добре чула, як брат воює зі струнами, збивається з ритму, відчайдушно женучись за чимось, що зовсім недавно, всього лише тиждень тому, було при ньому. Вона подумала, що звук став поверховим і якимсь тьмяним. Гітара замовкла. Тамар знаком показала Асафу, що хоче вийти. Але перш ніж вони встали, почувся страшний удар і довге виття струн. Шай повернувся в печеру, втупився в Тамар переляканим поглядом обвинувача:

— Це зникло... я тобі казав. Назавжди зникло. Чого я без цього вартий?

Він звалився на матрац і завив на одній ноті. Тамар лягла побіч нього, обійняла його усім своїм тілом, зашепотіла щось подібне до коліскової, і Шай миттєво — мабуть, від жаху і відчаю — заснув.

— Ти не хочеш дізнатися, що Лея написала в листі? — спитала вона пізніше, коли вони сиділи біля сплячого Шая, вгорнувшись в одне укриття, щоб зігрітися.

— А що вона написала? — зніяковів Асаф.

Тамар усміхнулася:

— Ні, спочатку признайся, що тобі цікаво!

— Мені цікаво, факт, ще й як цікаво! Ну, що вона написала?

Тамар простягнула йому зіжмаканий аркуш.

«Тамі-мамі, — прочитав він, — не сердься на мене, але тільки дебіл відмовився б від такої нагоди. Брюс Вілліс і Харві Кейтел в одній упаковці!!! І до речі, скажи: хіба це не точнісінько рука статуї Свободи?

P.S. Нойка підтверджує».

Асаф нічого не зрозумів. Тамар штовхнула його плечем. Вона хотіла дізнатися, як вони йому сподобались, і він розповів про свій

візит у Леїн ресторанчик, і тільки потому згадав, що досі майже нічого не сказав про Теодору.

Тамар вислухала, стримала скрик подиву і попросила, щоб він розповів знову, цього разу в усіх подробицях: і як Теодора вийшла, і як дивилася на вулицю, і який у неї був вираз на обличчі. Потім схопилася і заявила, що божеволіє від того, що не може зараз бути поруч з Теодорою, супроводжувати в перших її кроках за межами в'язниці. Про себе вона подумала, що коли навіть Тео покинула свою обитель, то, може, і Шаю вдасться видряпатися.

— Але як це можливо, що вона тобі розповіла, як ми з нею зустрілися? І як це Лея тобі все розповіла? І решта? Що ти з ними таке зробив?

Асаф знизав плечима:

— Правду кажучи, мені й самому це дивно.

— Ти просто маг якийсь!

Асаф згадав: Воїн, Злодій, Лицар, Маг. Отже, він уже побував трьома з них, залишився лише Лицар. І він раптом засмутився: лицарство йому вже точно не світить.

Раптом нервово загавкала Дінка, і Асаф вийшов з печери перевірити, що трапилося, але нічого не помітив. А потім до перерваної розмови вони не повернулися.

О другій годині ночі починалося його чергування, але Тамар сказала, що вона все одно не засне і краще посидить з Асафом. Вони вирішили влаштуватися надворі, біля входу до печери. Трохи пововтузившись, сіли спиною до спиною і здивувалися тому, скільки, виявляється, усяких відчуттів, скільки ніжності, невимовлених слів ховається у кожного з них у спині — у спині! У цьому геть нечутливому місці.

Асаф знову, вже по третьому разу, розповів про свою зустріч з її батьками. Він нічого не приховував, ну хіба що деталі, які могли завдати їй особливо гострого болю.

Тамар розповіла про події останнього року, спробувала пояснити, як так трапилося, що двоє дорослих, освічених і недурних людей повелися так дивно. Вони відмовилися від власного сина майже без боротьби, просто вирізали його, разом з переживаннями про нього, зі свого життя. Тамар згадувала сварки Шая з батьками і що брата ніколи

не покидало відчуття, ніби він інопланетянин у рідній родині, розповіла, як років два тому Шай почав зникати іноді на цілу добу, не ночував дома, а повертаючись, відмовчувався. Його бачили у різних сумнівних місцях, а батьки відмовлялися вірити. Потім він почав красти, і нарешті трапилася та жахлива сцена, коли батько спробував не випустити його з дому і вони побилися.

— Ну, припустімо, першого тижня я їх ще розуміла, тато злився і почувався ображеним. Все так. Але потім? А мама? І за весь цей час, більше як рік, вони тільки двічі звернулися до поліції, ти можеш у це повірити? Двічі! Якби у них викрали машину, вони б скиглили без зупинки і всіх би на вуха поставили. А тут — їхній рідний син! А коли поліція заявила, що Шаю вже є вісімнадцять, і коли він своєю волею пішов з дому, то вони не мають права втручатися, батьки взагалі забули про нього. — Тамар ударила долонею по лобі. — Ти здатний у таке врубитися? Твої батьки таке б допустили?

— Ні, — відповів Асаф, тісніше притискаючись до її спини.

Він подумав, як було б чудово, якби вона коли-небудь познайомилася з його батьками, й одразу всім нутром здогадався, що їй сподобається у них. Він виразно побачив, як Тамар грається з Муки, розмовляє з мамою на кухні, як заходить у його кімнату і він зачиняє за нею двері... Треба буде повикидати з кімнати всякий мотлох, на зразок тієї жахливої колекції різнокольорових виродків-гоблінів, і фотоколаж, на якому він стоїть поруч з рабином Кадурі, й подерті постери «Strike force», що висять у кімнаті вже років шість, не менше.

Тамар пішла до печери поглянути на Шая. Той прокинувся і попросив води. Попивши, знову ліг і, дивлячись на Тамар, несміливо вибачився. Потім додав спокійно, з холодною розсудливістю, що в його житті немає ніякого сенсу без музики. Тамар так само спокійно і тверезо пояснила, що на цьому етапі таке звичайна річ, але через два місяці все до нього повернеться. Шай похитав головою і відповів, що вона себе обманює, але у нього жодних ілюзій немає.

— Чому ти не кинеш мене здохнути тут? — спитав він, і Тамар постаралася не виказати своїх почуттів.

— Ви ще не врубалися, Холмсе? — усміхнулася вона з останніх сил. — Що я не дозволю тобі здохнути, хоч як би ти цього прагнув? Ти ще не втямив, що у тебе немає вибору?

Вони мовчали, поглядами чіпляючись один за одного, і слова їм були не потрібні — вони були двійниками, двома ключами від одного сейфа.

— Ти справді мене охоронятимеш?

— Так.

Шай дуже глибоко і повільно вдихнув, розправивши худі груди, і Тамар зрозуміла, що він довіряє їй — цілком і повністю.

— Ану, — сказав він несподівано зміцнілим голосом, — приглуши скрипковий фон і притягни мені який-небудь фрукт, я вмираю з голоду, а потім вали до свого кореша, вали-вали, я ж бачу, що тобі хочеться...

Тамар повернулася до Асафа і сухо повідомила, що Шаю краще. Кілька хвилин вони сиділи мовчки. Тамар розуміла, що чим більше оживає Шай, тим усе більше місця звільняється в ній для Асафа, та й для себе самої, а ще — для всього того, про що раніше не можна було й подумати.

Вона розповіла про Шелі, про її дивовижну життєрадісність, почуття гумору і потяг до саморуйнування. Вона говорила майже цілу годину, не зупиняючись. Асаф слухав. Тамар змалювала, як зустрілася з Шелі, як вони тягнули важений матрац, як Шелі привела її до себе в кімнату. І лише тепер вона почала усвідомлювати весь жах того, що трапилось.

— Шелі більше немає, — сказала Тамар з подивом, немов щойно дізналася про це. — Її немає і більше не буде. Ніколи не буде. Розумієш? Я вимовляю ці слова і не розумію їх. Чому я їх не розумію? Скажи, зі мною щось негаразд? Чогось бракує?

Вони знову сиділи спиною до спини, і тому Тамар не бачила його обличчя, але подумала, що ще не зустрічала хлопця, здатного так слухати. Потім — вона навіть не помітила, як це вийшло, — Асаф перевів розмову на музику. Вона розповіла про переворот, що стався в її житті три роки тому, коли вона змусила батьків записати її до хору. Як вона раптом розкрилася, відчула, що чогось варта. Розповіла і про Аліну, яка повірила в неї з самого початку, не злякалася ні її зухвалості, ні її нахабства. Асаф признався, що ні бельмеса не тямить у музиці, і взагалі він ніколи не зрозуміє, як це можна — виступати перед публікою. Тамар розсміялася: їй самій власна сміливість щоразу

здається якимсь чудом. А от що, на його думку, найважче в публічному виступі? Асаф задумався. Вона терпляче чекала.

— Віддати те, що у тебе всередині, — сказав він нарешті. — Те, що прийшло з самої глибини... віддати це людям, яких ти не знаєш, яких бачиш уперше в житті.

— Точно, — погодилася Тамар. — Але в цьому одночасно і весь кайф, розумієш? Виходити до чужих, незнайомих людей і намагатися їх полонити...

— Так, розумію. Але я — інший. Я б так не зміг. — Асаф розсміявся, уявивши, як він співає перед натовпом. Тамар щільніше притислася до його спини, щоб увібрати в себе всі його смішинки, щоб жодна не пропала. — Я б точно зупинявся після кожного рядка і думав: як, кльово вийшло? Чи не кльово? З тобою такого ніколи не трапляється?

— Та це ж саме те, чого я прагну навчитися всі ці роки! — випалила Тамар, приголомшена тим, що він умить вивудив головну її проблему, яку навіть Аліна не зуміла так точно сформулювати. — Для мене головне — навчитися позбавлятися цієї рефлексії. Адже досить хоч на мить задуматися, як тобі вдалася нота, — і все, кінець. Я одразу стаю скутою, і голос дерев'яніє.

— Але коли ти співаєш добре, яке у тебе відчуття?

— О, це супер! Це як чари. Як містика. Ти відчуваєш, що все-все у всесвіті на своєму місці...

Точнісінько як зараз, подумала Тамар.

— Скажи... а ти захочеш прийти на мій виступ?

— Аякже. Звичайно. Тільки тобі доведеться спочатку мені все пояснити.

— Не хвилюйся, я тебе підготую.

Асафу захотілося попросити, щоб вона заспівала просто зараз. Для нього. Але він злякався, чорт забирай, знову злякався!

Час від часу один з них вставав і йшов перевірити, чи все гаразд із Шаєм. А той, що залишився, відчував, як його тіло сумує за дотиком іншого. Дінка поводитися нервово — подзявкувала, принохувалась. У заростях теребінту явно щось відбувалося, але Тамар з Асафом цілком пішли у власні почуття і переживання. Пізніше, коли все закінчилося,

вони довго ще дивувалися, як могли так оглухнути й осліпнути, що не помітили очевидного.

Якоїсь миті вони випадково притислися один до одного потилицями. Тамар запитала, чи не колеться їй йоржик, і Асаф відповів, що йоржик зовсім не колючий. І розповів, як здивувався, побачивши її обстриженою, адже Теодора змалювала її дуже патлатою. Тамар спитала, чи подобається йому так, і він відповів, що так, подобається.

— Правда подобається?

Тоді Асаф сказав, що страшенно подобається, і взагалі для нього неважливо, є у неї волосся чи немає, тому що вона будь-яка гарна. Страшенно-страшенно-страшенно гарна. І замовк, приголомшений власною розв'язністю.

Дінка знову загавкала, цього разу голосно. Тамар відчувала його важку голову на своїй потилиці. Насолода була майже нестерпною. Вона ледь не схопилася, ледь не втекла, злякавшись за майбутнє, — що, як чари розвіються, коли вони покинуть печеру? Вона притискала до нього, аж доки жар його тіла розтопив усі гострі крижинки, застрягли в ній, аж доки тепло розлилося по всьому її тілу. «Це — реальність, — думала Тамар, — мої фантазії зараз стикаються з реальністю, і я чомусь досі жива». Асаф спитав, чого вона так тяжко зітхає, і вона відповіла, що нічого.

— Я хотів тебе попросити... тобто я не зважився запитати.

— Що? Запитуй! — Голос за його спиною був м'яким і співучим.

— Заспівай мені!

— А, це...

Тамар навіть не стала випрямлятися, щоб не відриватися від його тіла. Вона заспівала легко і невимушено, не прагнучи справити на Асафа враження. Голос звучав якось інакше, і вона не розуміла чому.

А зірка ця одна, сама —

Я б не наважився...

Вони сиділи, заплющивши очі. Спиною до спини.

Але ж я не один...

Тамар співала тихо, досліджуючи свій цілком інший голос. З нього немов зникли дитяча прозорість і чистота, але з'явилося щось нове,

якому вона ніяк не могла підібрати визначення.

Раптом Дінка схопилася і неспокійно забігала, голосно погавкуючи.

— Мабуть, у кущах який-небудь звірок, — сказав Асаф, коли Тамар замовкла.

Так приємно відчувати спиною її легке дихання. Він ще не розповів їй про своє захоплення фотографією, але говорити про себе Асафу не хотілося.

— Візьмімо ліхтарик і погляньмо, що там? — запропонував він.

— Ні, посидьмо... Сьогодні, кілька годин тому, в Мілані пройшов останній концерт нашого хору... І Аді співала моє соло.

— Заспівай мені його тут.

— Правда? Ти хочеш?

— Так. Якщо тебе влаштовує аудиторія.

Тамар встала, випросталася, зобразила, як поправляє концертну сукню, велично розвернулася, демонструючи глибокий виріз на спині, туфлі на високих каблуках, що роблять її старшою принаймні на три роки, провела рукою по неіснуючих кучерях. Потім уклонилася публіці в партері, у бельетажі, в позолочених ложах. Легенько прокашлялася, дала знак піаністові...

— Почекай! — Асаф схопився на ноги. — Там хтось ходить.

І тут це сталося. Стрімко, як автомобільна аварія. Асаф до останньої миті відмовлявся розуміти, що відбувається, адже хепі-енд був такий близький, і раптом усе полетіло шкереберть. У голові промайнуло ідіотське порівняння — зовсім як у настільній грі з фішками, ти вже на кружку номер 99, і тут несподівано падаєш, усе нижче і нижче, на проклятий тринадцятий номер.

На чортову дюжину!

Немов військова операція, подумав Асаф.

Немов кошмар, подумала Тамар.

На них неслися з усіх боків, із-за всіх пагорбів і скель. Спочатку їм здалося, що печеру оточує кілька десятків чоловік, але незабаром з'ясувалося, що нападників усього семеро: Пейсах і шість його посіпак. У перші секунди Тамар відчула навіть не страх, а ненависть: весь цей час вони ховалися в темряві і підслуховували, спаскудивши своєю присутністю найчарівнішу в її житті мить.

Хтось ударив Асафа в спину, хтось повалив Тамар на землю. З печери донеслися удари і крики, через кілька секунд Шишако виволік

переляканого і розгубленого Шая. З куточка рота Шая сочилася кров.

— Храмова гора в наших руках^[65], — повідомив Шишако, з ненавистю дивлячись на Тамар. — Зараз візьмемося до печери Махпела^[66].

Асаф побачив, як зморщилося обличчя Тамар. Хтось іззаду знову ткнув його в землю, і Асафу подумалося, що він починає звикати до смаку землі.

У Пейсаха був план.

— Глянь гарненько, Шаю, золотко, — сказав він, ставши перед ним. — Глянь, що у мене в правій ручці, що — в лівій.

Шай спробував сфокусувати погляд. Асаф підвів голову, і цього разу його не чіпали. Він побачив косу і зрозумів, що все пропало.

— Дещо, що ти ой як любиш, — лагідно примовляв Пейсах. — Дещо, що таку нірвану тобі сотворить.

Тамар голосно застогнала і зарилася лицем у землю.

— Що це? — слабо спитав Шай, і його ноги ступили крок уперед. — Покажи...

— У правій ручці у мене упаковочка, прямо від виробника.

Шай застогнав з недовірою і пожаданням. Простягнув руку.

— Не чіпай товар! — спинив його Пейсах. — Тепер глянь, що у мене в лівій ручці? Сюрприз! Маленька симпатична марочка, пальчики оближеш! Віднесе просто на небо! Ну, що скажеш? З чого почнемо?

Шай важко дихав. Його тонка довга шия витяглася вперед.

Як шия лебедя, подумала Тамар.

Якого зараз заріжуть, подумав Асаф.

— А то я чув, — далі вів Пейсах, — з найпевніших джерел мені вчулося, що твоя люба сестричка влаштувала тобі тут курс відвикання, це правда?

Шай кивнув. При світлі місяця Асаф побачив, як на його обличчя повертається сіра землистість ломки.

— То ти, може, й не цікавишся більше? — спитав Пейсах з привітністю, яка пройняла холодом душу, і, як фокусник, заховав у долонях пакетик з героїном і кислотну марку.

Шай, немов зачарований, заперечливо похитав головою і застогнав.

— Шаю! — скрикнула Тамар. — Шаю!

Той, хто тримав її, ткнув Тамар обличчям у землю, але відчайдушний крик її зробив свою справу. Шай увесь пересмикнувся,

відступив на крок.

— Ні, — сказав він.

Пейсах театральним жестом приставив долоню до вуха:

— Що таке?

— Ні! — простогнав Шай. — Я зав'язав... гадаю.

— Ти гадаєш, що зав'язав, — сказав Пейсах солоденьким голосом.
— Але ж ти знаєш, що нічого ти не зав'язав і не зав'яжеш ніколи. Бо немає, немає на світі силоньки, яка тебе з цього витягне. І знаєш чому?
— Він нахилився до Шая, поклав важку руку на його худе плече.

Тамар відчула хвилю стримуваного насильства, що колами розходилося від Пейсаха. Асаф роззирнувся — решта громил не зводила очей з ватажка, мимоволі повторюючи його рухи.

— Ти правда хочеш почути, чому ти ніколи не зав'яжеш? Тому що ти нулик, нулик у кубіку ти без своєї дози. Ти й півдня не можеш прожити без ширива, на вулицю вийти не можеш без нього, з людьми поцвірінькати не можеш, дівку зняти не можеш без кайфу свого. А вже відтрахати кого... не сміши мене. Може, уві сні він у тебе і встане без дози. Так от, я, Пейсах, татуська твій і матуська, твій друг і подружка, твій агент і твоє майбутнє, я тобі раджу — бери, бери по-доброму.

Шай слухав його, опустивши голову. З кожним словом Пейсаха він робився все нижчим, неначе його молотком забивали в землю. Та коли Пейсах замовк, Шай випростався, відкинув волосся з обличчя і сказав:

— Ні.

— Жалко мені тебе, — зітхнув Пейсах. — У тебе пальчики Джимі Гендрікса, але як хочеш.

Він відступив на крок і підкликав Шишако. Той підійшов, похмурий і сухорлявий, смикнув Шая за праву руку. Шай заскімлив і спробував вирвати долоню.

— Як правду сказати, я не знаю, що й думати. — Пейсах почухав голову. — За що буде перший пальчик — за «міцубісі», яку ти роздобув, чи за кореша нашого Міко, який нині озонує повітря Російського подвір'я? Як ви гадаєте? — звернувся він до своїх бульдогів, що витріщалися на нього, немов загіпнотизовані. — Може, спершу зламаємо, а вирішувати будемо потім?

— Краще не треба, — промовив чийсь голос, повільний і важкий.

Шишако заляк на місці. Шай швидко вирвав руку і сховав її за спину. Бульдоги нервово роззиралися, Дінка зайшлася оскаженілим гавканням, а Пейсах швидко відступив у тінь.

— Прибалдів я трохи, — сказав Носоріг, спускаючись з пагорба. — Ну й місцинку ви собі вибрали. У мене аж ноги затерпли. Привіт, Асафе!

У наступні дні, коли Асаф прокручував у голові всю цю історію, його не полишало відчуття, що фінал мав би скластися трохи інакше. Крапельку драматичніше. Що-небудь отаке — із стовпами диму і сполохами вогню, і нелюдською бійкою не на життя, а на смерть, і щоб вона тривала кілька годин...

Насправді ж усе сталося якось буденно. З'ясувалося, що довкола повно-повнісінько поліції, усі в цивільному, вони ще з вечора залягли біля струмка, в кущах, у заростях бур'янів. Там був навіть комісар з відділу боротьби з наркотиками — тихий, сухуватий тип в окулярах, який служив з Носорогом в одному танковому екіпажі. Носоріг розповів Асафу, що цей очкастий поліцейський, як би це висловитися, трішки зобов'язаний йому життям.

Пейсахову балаканину записали на магнітофон — як той змушував Шая взяти наркотики.

— Так, доказів вистачає, — холодно сказав комісар.

Усі ці події забрали не більше десяти хвилин. Світ перевернувся двічі, в результаті повернувшись у своє попереднє положення. Пейсах, зрозуміло, спробував дати драпака. Незважаючи на свою величезну вагу, він був дуже швидкий на ноги й спритний, і знадобилося четверо поліцейських, щоб його схопити. Але й тоді він не здався, відбивався до останнього. Тамар потім згадала, що в минулому Пейсах — професійний борець. Врешті-решт його таки повалили на землю, обличчям униз, і зв'язали руки. А коли поставили на ноги, він мав жалюгідний і нещасний вигляд. Поліцейські наділи наручники на всю зграю, посадили їх по двоє і заборонили розмовляти. Одна пара наручників загубилася під час вовтузні з Пейсахом, з'ясувалося, що якраз для нього і не вистачає. Тоді Тамар кинулася до печери і за мить повернулася з парою новеньких наручників, які з непроникливим виглядом простягнула поліцейським.

— Може, у тебе і прилад нічного бачення є? — усміхнувся один з них. — А то мій зіпсувався.

Поліцейські оглянули печеру, намагаючись зрозуміти, що там відбувалося. Комісар поставив Тамар кілька запитань, щось записав, і з того, як запітніли його окуляри, можна було здогадатися, що він ледве стримується.

— А якби тобі не вдалося? — спитав він своїм безбарвним голосом. — Ти ж розумієш, що всі обставини були проти тебе? Що б ти робила?

— Мені б вдалося, — твердо відповіла Тамар. — У мене просто не було вибору.

Шай сидів поодаль, привалившись до скелі. Він був знесилений, піт лився по ньому струмками. Тамар підійшла до нього, сіла поруч, обійняла за плечі. Вони зашепотілися.

Асаф розібрав:

— Сьогодні, зараз. Ми просто відвеземо тебе туди, ти постукаєш і увійдеш.

— Вони ніколи не погодяться, — ледве чутно прошепотів Шай. — Вони мене навіть не шукали.

Тамар сказала, що їм усім ще треба буде поговорити про цей жахливий час, але вони його чекають. Шай хрипко розсміявся — звідки така впевненість? Тамар поглянула на Асафа. Він сів поруч з ними і спокійно розповів про зустріч у кафе. Про те, як плакали ті двоє.

— Не вірю, — сказав Шай. — Він плакав? На людях? Ти певен, що бачив сльози?

Поліцейські пішли, женучи перед собою повну безсилої злості колону арештантів. Носоріг залишився, запропонував одвезти їх додому, а завтра, із сонечком, вони повернуться сюди і все зберуть. У Асафа впало серце. Отже, все закінчилося? Всі чари? Весь цей жах і все це щастя?..

Усі разом вони піднялися на пагорб. Дінка бігла попереду, Носоріг підтримував Шая. Потім він доручив його Тамар і попрямував поруч з Асафом. Асаф запитав, як він усе це організував і як Пейсах знайшов їх. Носоріг розповів, що після того, як в Ейлаті померла безпритульна дівчинка, що втекла з комуни, хлопці з відділу боротьби з наркотиками

серйозно взялися за Пейсаха, поставили його телефони на прослуховування. Матеріалу в них на нього вистачало, бракувало лише останнього штришка, і, коли Носоріг подзвонив своєму замороженому приятелю-комісару, той був просто щасливий.

— Ну а далі все просто. Дехто нині увечері прийшов до Пейсаха, може, це навіть був я, і мимохідь прояснив його, де ховаються пташки, що випурхнули з його клітки. А потім — суцільний дитячий садок.

Місяць сховався за хмарами. Йти стало важко. Вони продиралися через хащі теребінту. Чулося тільки важке дихання і свист, що вилітав з легенів Шая. Асаф відчував дивну задумливість Носорога і кілька разів намагався заговорити про Реллі, але слова не йшли. Можливо, вже й не треба нічого розповідати, подумав він.

Нарешті вони залізли у Носорогів джип. Усі мовчали. Тільки одного разу Шай сказав:

— Я б не відмовився зараз від косячка.

Тамар зрозуміла, як він боїться майбутньої зустрічі, та ще без наркотичної броні. Асаф дивився на пейзаж, що вгадувався в мороці, і думав: ну ось, через десять хвилин усе закінчиться, через п'ять, через хвилину...

Самотній ліхтар освітлював палісадник перед будинком. Тамар виглянула з машини, пригадала, як пішла звідси місяць тому. Дінка неспокійно шарпалася, учувши рідний дім. А Асаф... Він дивився на гарненький будинок, доглянутий садок, на дві сріблясті машини на стоянці і відчував, як стискається його серце.

Шай вибрався із джипа, зупинився біля хвіртки. Дінка вискочила слідом і з насолодою почала качатися до траві. Шай обернувся до Тамар:

— Ну, ти йдеш?

Тамар мовчала.

— Йди ти, — нарешті сказала вона. — Спочатку ти. Вам треба поговорити без мене. Я прийду завтра вранці.

Асаф здивовано втупився в неї очима. Носоріг сидів до них спиною, тарабанячи пальцями по керму. Раптом виявилось, що він складається лише зі спини.

— Я подумала, — невпевнено заговорила Тамар, — що мені треба побути ще одну ніч там. Я не попрощалася як слід з цим місцем.

— Самій? — глухо спитав Носоріг.

Мовчання.

— Дінка піде зі мною, — прошепотіла Тамар.

— Е-е... я... я теж, — сказав Асаф.

Носоріг знизав плечима, опустил голову на схрещені на кермі руки. Через лобове скло вони дивилися, як Шай входить у хвіртку, йде мощеною доріжкою, і розуміли, що тільки зараз він починає своє повернення до життя, — чи вдасться воно йому? Дійшовши до дверей, Шай обернувся. У нього був вигляд загнаного звіра. Асаф і Носоріг одночасно виставили великі пальці. Тамар кивнула. Шай постукав у двері. Вони не відчинилися. Він почекав рівно одну секунду і розвернувся — повним образи й обурення рухом, але тут у вікні спалахнуло світло. Шай завмер, явно готуючись рвонуть геть. Ще через секунду двері відчинилися. Шай довго дивився всередину. Потім дуже повільно ступнув уперед і увійшов. Двері зачинилися. Асаф почув поблизу якийсь приглушений звук і побачив, що у Тамар мокре обличчя. Він подумав, що до цієї хвилини не бачив, як вона плаче.

— Я не реву, — прошипіла вона йому на вухо, ледве стримуючись.

Асаф торкнувся пальцем блискучої цівки на її щоці.

— Ні-ні, — усміхнулась вона крізь сльози, все ще не здаючись. — Це так, трішки... не знаю... просто у мене алергія на сентиментальність.

Асаф лизнув мокрий палець.

— Це сльози, — виніс він вердикт.

Всю дорогу вона ридала у нього на плечі, здригаючись і схлипуючи, — разом за всі негаразди останнього місяця.

Носоріг доставив їх на автобусну зупинку над яром, попрощався і поїхав. Як і раніше стояла темрява, щоправда, вже не така непроглядна. Дінка бігала навкруги, енергійно розмахуючи хвостом. Вони пройшли узбіччям шосе, потім спустилися в низину, допомагаючи одне одному у важких місцях, шукаючи приводів доторкнутися, ухопитися. Вони мовчали. Тамар подумала, що ще не зустрічала людини, з якою так легко мовчати.

ІЗРАЇЛЬ

Давид Гроссман (нар. 1954 р. в Єрусалимі) — відомий ізраїльський письменник, автор кількох книжок, лауреат багатьох літературних премій. Закінчив Ізраїльський університет, у якому вивчав філософію та театральне мистецтво.

Роман «З ким би побігати» вийшов друком у 2003 році.

В ньому розповідається про підлітків — про їхню самотність, переживання, наркотики, невміння порозумітися у сучасному житті, а ще про щирю дружбу, відданість, самопожертву і, звичайно ж, про кохання у жорсткому і небезпечному світі.

16-річний Асаф на канікулах підробляє у мерії.

Йому доручають знайти господарів собаки, що загубився. І хлопець мчить стрімголов вулицями рідного Єрусалима. Собака приводить Асафа до різних людей, завдяки яким він починає розуміти всю неординарність хазяйки собаки — дівчини Тamar, талановитої співачки. Гасаючи містом, Асаф знаходить нових друзів, перебігає дорогу мафії і навіть потрапляє до поліції...

Давид Гроссман (нар. 1954 р. в Єрусалимі) — відомий ізраїльський письменник, автор кількох книжок, лауреат багатьох літературних премій. Закінчив Ізраїльський університет, у якому вивчав філософію та театральне мистецтво.

Примітки

1

Теребінт — фісташкове дерево.

2

Панагія му! — Пресвята Богородице! (*грец.*).

3

Мейделе — панянка (*ідиш*).

4

Ог, цар башанський — велетень, що згадується у Біблії (П'ята книга Мойсеєва: Повторення Закону).

5

Єгуда Полікер — популярний ізраїльський співак і композитор, у творчості якого відчутні грецькі народні мелодії.

6

Бат-міцва — «дочка заповіді» (*іврит*) — день повноліття, що відзначається за єврейською традицією, коли дівчаткам виповнюється дванадцять років.

7

Кібуц на південному березі озера Кінерет.

8

Єгуда Аміхай (1924—2000) — видатний ізраїльський поет.

9

Бней-Брак — місто в окрузі Тель-Авіва, де здебільшого живуть бідні релігійні євреї.

10

Агорі му — мій чоловіче (*грец.*).

11

К'їбеніма — поширена ізраїльська лайка, що перейшла в іврит з російської мови в першій половині XX століття.

12

Сюзанна тебе приведе

У дім коло тихої річки.
Там чути, як плинуть човни.
Ти ніч перебудеш із нею.
хоч божевільна вона,
Ти з нею захочеш лишитись.

(Пісня Леонарда Коена)

13

...Вона тобі чаю наллє
І пригостить апельсином,
Та тільки-но схочеш сказати,
Що ти не кохаєш її,
Вона тебе враз зрозуміє
Й дозволить ріці відповісти...

14

Що завжди кохала тебе.
Й поплисти ти з нею захочеш,
Поплисти, заплющивши очі.

15

Не дзвони нам, ми самі тобі подзвонимо *(англ.)*.

16

Російське подвір'я — це передусім Троїцький собор, церковно-адміністративний центр Московської патріархії в Єрусалимі. Прилеглі

до нього будівлі довгий час були занедбані, і згодом у них розмістили єрусалимську поліцію та суд.

17

Вірші Натана Заха.

18

Універмаг у центрі Єрусалима.

19

«Єрусалимська суміш» — смажені курячі потрушки.

20

Буквальний переклад площі Кікар а-Хатулот.

21

Назва популярного єрусалимського нічного клубу.

22

В арабському селі Шуафат, розташованому в передмісті Єрусалима, міститься ветеринарна станція, що опікується безпритульними тваринами.

23

Дешевий м'ясний ресторан поблизу ринку Махане Єгуда.

24

Теодор Герцль (1860—1904) — єврейський письменник і публіцист, засновник та ідеолог сіонізму як політичного руху.

25

Адміністративно-торговий центр на вулиці Яффо.

26

Піта — круглий, плаский прісний хліб, який готується з тонкого білого чи коричневого борошна.

27

Мідраха — дослів. тротуар, хідник, назва пішохідних зон в ізраїльських містах.

28

Біллі Голідей (справжнє ім'я — Елеонора Феган; 1915—1959) — видатна афроамериканська джазова співачка. Пісня «God bless the child» («Боже, благослови дитя») належить до раннього періоду її творчості.

29

«З днем народження тебе».

30

Невеличка поема ізраїльського письменника і поета Міхаля Снуніта, перекладена кількома мовами: написана для дітей, вона стала популярною і серед дорослих читачів.

31

Не квапся, крихітко (*англ.*).

32

Януш Корчак (справжнє ім'я — Генрік Гольдшмідт, 1878—1942), відомий також як Старий Лікар або Пан Лікар — польський педагог і просвітитель, громадський діяч єврейського походження. Загинув у німецькому таборі смерті.

33

Галабея — арабська довга сорочка.

34

Щоденна ізраїльська газета, у перекладі з івриту — «Останні вісті».

35

Маріанна Фейтфулл (нар. 1946 р.) — британська рок-співачка і актриса. Після невдалої спроби самогубства та проблем з наркотиками, майже після десятирічної перерви, у 1979 році вона поновила музичну діяльність, але її голос став грубішим і похмурішим.

36

Єшива (букв.: «сидіння, засідання») — єврейський вищий релігійний навчальний заклад, де вивчається головним чином Талмуд.

37

Ліфта — забуте Богом арабське село на в'їзді до Єрусалима.

38

«Звук похорону в моєму мозку» (*англ.*).

39

Джеймз Маршалл «Джимі» Гендрікс (1942—1970) — американський гітарист, співак і композитор; за версією журналу «Rolling Stone», його було визнано найкращим гітаристом світу.

40

Джеймс Даглас Моррісон (1943—1971) — американський музикант, поет і кінорежисер, вокаліст та лідер гурту «The Doors»; став

культовою особистістю для рок-музики.

41

Мацліах — щасливчик (*іврит*).

42

Кальян.

43

Я зробила це! У мене є атестат зрілості! (*англ.*).

44

Хамін (від івритського слова «хам» — жар, тепло) — традиційна єврейська страва з м'яса, квасолі й картоплі. Її ставили тушкуватися в піч або духовку в п'ятницю, а їли в суботу.

45

«*Бамба*» — обчищені смажені фісташки.

46

Скорочена назва популярної комп'ютерної гри «*Вежі й дракони*» («*Dungeons & Dragons*»).

47

Квуца — група (*іврит*).

48

«*Егед*» — автобусний кооператив.

49

Колір спортклубу «Апоель» («Робітник»).

50

Завулон — один з дванадцяти синів патріарха Якова, був десятим і молодшим із шести дітей від першої дружини Лії (Бут. 30 : 20).

51

Нефталім — один з дванадцяти синів патріарха Якова, був шостим сином Якова та другим від Білги — служанки його другої дружини Рахилі (Бут. 30:8).

52

Сорт солодкого вина.

53

Традиційний єврейський тост, що дослівно означає «За життя!».

54

Хала — єврейський ритуальний хліб.

55

«Зоряна, зоряна ніч» (*англ.*) — пісня американського композитора і співака Дона Маклейна.

56

Маген Давід — «Щит Давида», або Зірка Давида — один із символів Ізраїлю (*іврит*).

57

Сабра (індіанська смоква, колюча груша) — колюча рослина з родини кактусових. Очищені від колючок плоди вживають як їжу, сушать і варять.

58

«Шелі» (*іврит*) — «моя».

59

Йосі Саяс — відомий ізраїльський журналіст, ведучий популярної

«сповідальної» передачі.

60

Єшиботник — студент єшиви, вищої школи, що готує рабинів.

61

Бар-міцва (букв, «син заповіді») — свято, пов'язане з досягненням хлопчиком релігійного повноліття — тринадцяти років.

62

Ентеббе — аеропорт поблизу столиці Уганди, де 1976 року особливі підрозділи Армії оборони Ізраїлю провели операцію «Кульова блискавка» з визволення заручників — пасажирів захопленого терористами літака компанії «Ейр Франс».

63

Парафраз із другої книги Мойсеевої «Вихід» («зробимо й послухаємо»), 24:7.

64

Юдине дерево, або церціс європейський — дуже поширений вид на Східному Середземномор'ї.

65

«Храмова гора в наших руках» — історичне повідомлення, що його передав Мордехай Гур під час Шестиденної війни.

66

Махпела (букв. «Подвійна печера») — склеп патріархів у старовинній частині Хеврону.